

Vs. 19. *Soude men hem voor syne Oogen kunnen vangen? soude men [hem] met strikken den neus doorbooren kunnen?*

Ten laatste word van den *Bebemoth* gesegd, dat men tegens hem met openbaar geweld niets vermag: 't geen ook waar is van den *Elefant*. Hier worden twee vraagen voorgesteld aangaande den *Bebemoth*, die ten aanzien van den *Elefant* ook wel met *neen* kunnen beantwoord worden. Als 'er gevraagd wierd aangaande den *Elefant*, of *men hem voor syne Oogen soude kunnen vangen?* ende nog, of *men hem met strikken den neuse doorbooren kan?* soude op het eene ende het andere *neen* moeten gesegd worden: de Menschen sullen nimmermeer den *Elefant voor syne Oogen vangen*. Het is waar, sy vangen de *Elefanten*, dog niet met geweld; sy vangense door konst ende list: sy hebben daar toe van ouds verscheidene konsten bedagt; ende in het werk gesteld, gelyk ook nog huden geschied. Maar het is niet, gelyk hier gevraagd word, of men se *voor hunne Oogen vangen kan?* of sy sig weetens ende willens laten vangen; of sy sig laten vatten van de Menschen, als of het lammeren, schaapen, kalveren of runderen waaren, als tamme ende makke beesten? *neen*, dog dat de Mensch, indien hy se leevendig wil in banden krygen, daar toe konst, list ende moeite moet doen, ende grooten toestel moet maaken, getuigen de Reisi-gers, die seer naauwkeurig hebben gadegeslagen, ende aange-tekend de manieren, op welke de *Elefant* gevangen word. *Plinius* segd *Libr. 6. cap. 19.* dat 'er een onbegrypelyk werk aan vast is. Hier toe heeft de Mensch niet slegts al syn verstand, maar ook het geweld der *Elefanten* selve van noden: deese ge-bruiken de *Elefantvangers*, ende sy onderwyfen de *Elefanten*, als syse tam gemaakt hebben, hoe sy de *Wilde Elefanten* sullen aanvatten, ende onder bedwang brengen. So dat de Mensch, om dit beest te vangen, self syn vernuft, ende nog daar en boven het vernuft en de kragt van dit onvernuftige Beest ge-bruiken moet: ja hy schiet nog self wel te kort met al syn verstand, list ende behulp van den *Elefant*. De oude *Elefanten*.

tog,

ende die in de bosschen sig onthouden, syn niet te vangen; waarom de Indiaansche *Elefantjagers* slegts toeleggen op de jongen, daar sy op loeren, als sy sig naar de Moerassen begeeven, ende deselve verlokken door vleieryen; ende door lokaas van aangenaame spys tot sig trekken: dog de ouden syn nog door list te vangen, nog door geweld te bedwingen: waarom men seggen moet, het is de *Elefant*, dien men voor syne Oogen niet vangen kan. Maar hy is het ook, dien men met *frikken den neuse niet doorbooren sal*: als wy deese woorden so verstaan, gelyk se verstaan kunnen worden, dat sy hebben een' gemeenen sin, ende seggen, dat hy niet is te beteugelen ofte te bedwingen. *Met frikken den neuse doorbooren* is te seggen in het gemeen, onder syne magt ende bedwang brengen: als dat gevraagd word, kan men antwoorden *neen*. Egter kan dit in een' volstrekten sin ook niet gelochend worden, dat de *Elefant* te temmen is: want dat Beest kan seer mak ende tam gemaakt worden. Maar als gevraagd word, of de Mensch dit *ligtelyk* doen kan? moet men antwoorden *neen*. Want om den *Elefant* te temmen is immers so veel konst ende arbeid van noden, als om hem te vangen. *Curtius* segd, daar hy *Alexander* spreekende invoerd, dat de *Elefant* is een seldsaam Beest, dat *niet sigt gevangen, ende nog moeielyker getemd word*, Lib. 9. Cap. 2. De *Indiaanen* bestieren den *Elefant*, als hy nu getemd is; voorts aldus: sy setten sig op den hals des selven, op welken sy sig vast houden sonder eenen toom nodig te hebben: sy draagen in de handen alleen twee haaken, van verscheide grootte; de kleinste diend hun als een spoor, met welken sy het dier slaan, om het naar die syde, daar sy willen, te doen gaan, waar door dat selve byna nooit sonder wonde is, uit welke het bloed loopt: sy bedienen sig van den grooten haak niet, dan om den *Elefant* te wederhouden, wanneer hy raasende ofte rogtig is, want dan is de kleine haak niet sterk genoeg. Weshalven men in een' volstrekten sin niet kan lochenen, dat de *Elefant* door den Mensch te bedwingen is. De Mensch blyfd een Heer over alle onvernunftige dieren. Maar het is waar, dat hy konst, list ende moeite moet doen met sommigen, als met den *Elefant*: ende in so verre is het waar, dat, in een ge-

moenen ſin verſtaande, *ſyn neufe met geene ſtrikken te doorbooren is*. Hy is ſo niet te temmen, als dieren, die men ſlegs bo-
 hoofd eenen ring in den neus te leggen. Maar wild gy ook
 dit in den allernaaften ſin begreepen hebben, ſoude men moe-
 ten toefstemmen, dat de *neufe van den Elefant wel met ſtrikken*
te doorbooren is. *Syn neufe*, welke is *ſyn ſnavel*, is, als wy ge-
 ſegd hebben, van een' ſagte ſtoffe, die met yſere ſtrikken, of
 met ſtrikken, die met yſere pennen beſlagen ſyn, wel is te
 doorbooren, daar *ſyn ſnuit* met het ſweerd kan afgehouden
 worden, is het ſelve dan ook wel mogelyk. Maar wy vin-
 den ons niet verplicht, om dit ſo eygen te neemen. Ende dit
 is, het geen ten laaften van den *Bebemoth* geſegd is, ende ne-
 yens het voorgaande ook op den *Elefant* kan toegepaſt worden.
 Wat ontbreekt hier dan aan een volmaakte overeenſtemminge
 tuſſchen de beſchryvinge van den *Bebemoth* ende *den Elefant*?
 niets immers, hoe oneven het ſchynen mag in den eerſten op-
 ſlag, of het kan behoudens den ſin der woorden ende ſpreek-
 wyſen vereeffent worden. Wy weten niet te hebben overge-
 treden de regels, die in het uitleggen der Schriften moeten in
 agt genomen worden, nog verkeerd of verdraaid den ſin der
 woorden ende ſpreekmanieren, omſe tot den *Elefant* te trek-
 ken: daar wy vreemde ende buitenspoorige ſpreekwyſen von-
 den, hebben wy aan deſelve gegeven den ſin, die volgens den
 regels der Redenkunſtenaars moeſte ſtand houden. Al het ſelve
 ſullen wy nu ook betragten omtrent *den Leviathan*. Dog hoe-
 wel wy de beſchryvinge van den *Bebemoth* ſo wel vierkant
 den *Elefant*; hebben wy egter volgens ons gegeven woord
 te letten op het *Rievierpaard*, om te ſien, of het taſereel ook
 nog beter gelykt naar dit ſelve Beest, ende het *Rievierpaard*
 daar ſo naauwkeurig is afgeſchilderd, dat het *Rievierpaard*
 voor den *Bebemoth* liever, dan de *Elefant* te houden ſy.

Het Rievierpaard is Job bekend geweest.

In de vergelykinge ſullen wy denſelven trant houden, als e-
 ven; ende daarom ten eerſten letten, of het *Rievierpaard* ook
 niet Job ſy bekend geweest? Maar dit is ſonder twyfel, nog

HET RIEVIERPAARD IS JOB BEKEND GEWEEST. 171
is nodig dit met veele redenen te bewyfen, dewyl dit Beest
fig in, ende aan den Nyl in Ægypten onthoud, ende derhal-
ven niet verre van daar Job woonde te sien is. Dit vastgesteld
fynde sal 't niet te vergeefs syn, aan te toonen de vergelykinge
van den *Behemoth* hier beschreeven met het *Rievierpaard*.

Het Rievierpaard beschreeven.

WY vinden het Rievierpaard gemeld ende beschreeven by de
Oude, ende Jongere Schryvers. *Aristoteles*, *Plinius*, ende
Ælianus maaken van het selve gewag. Men vind aftekenin-
gen van het selve op Pylaaren ende Penningen. Onder de
laatere Schryvers syn 'er veelen, die het selve affchilderen.
Onder deefte syn, die het selve met hunne Oogen, het sy lee-
vende het sy dood, gefien ende seer naauwkeurig beschouwd
hebben; Egter is het so bekend niet als de *Elefant*. Sy syn
so gemeen niet als de *Elefanten*, worden niet gevonden in so
veele ende verscheidene Oorden van de Wereld, immers ner-
gens in so groote menigte; syn so niet te vangen, ende lee-
vendig in handen te krygen; tam te maaken, ende te verva-
ren, als de *Elefanten*. Weshalven de aard ende de eigenschap-
pen van het *Rievierpaard* so wel niet kunnen onderfogt wor-
den, als van den *Elefant*.

Het word in de Grieksche Spraake genaamd ἰπποπόταμος.
Scaliger in syne Uitlegginge segd *Equifluvius*, het is te seggen,
Rievierpaard. De Latynen seggen *Equus fluviatilis*, dat het
selve is: Anders ook *Equus Niloticus*, het *Nylpaard*: Ook wel *E-*
quus Marinus, dat het *Zeepaard* segd. Sy hebben het so genaamd,
namelyk de Grieken ende Latynen, om dat het Beest fig in,
ende aan de Rieveren, ende bysonder den *Nyl* in *Ægypten*, ja
ook in, ende aan de Zee fig onthoud. Maar de Grieken en-
de Latynen hebben het ook alsof genoemd, om het te onder-
scheiden van de gemeene *Paarden*, die enkel op het land lee-
ven: Als of het seer wel geleek naar een *Paard*. Dog die het
gesien hebben, getuigen, dat het geene, of immers weinige
gelykenisse heeft naar een *Paard*. Oogen ende Ooren mog-
ten daar eenigzins naar zweemen. Het dier is huden niet be-

kend onder dien naam in de landen, daar het gevonden word, in *Turkyen*, *Ægypten*, ende *Cairo* weetense niet waar gy van spreekt, als gy het meld, ende vraagd naar het *Rievierpaard* onder dien naam. De *Turken* ende *Grieken* noemen het huiden beide in hunne Taalen het *Zeevarken*, als wel gelykende naar een *Varken*. In *Æthiopiën* noemen sy het *Gomar*. De *Italiaanen* seggen *Bomarin*, *Zee-Os*, als daar naar wel sweemende, ten aanzien van kop. De *Franschen* houden den ouden naam *Cheval de Rievier*, het *Rievierpaard*, De *Duitschers* seggen *Water-os*, of *Waterfwyn*. Wy noemen het in onse Spraake *Zee-os*, ofte *Zee-koe*.

Het gedroegtryke Afrika brengd deese op verscheidene plaatsen voort. De *Ægyptische Nyl*, segd *Mela*, brengd voort deese twee schrikdieren, het *Rievierpaard*, ende den *Krokodil*. *Plinius* segd, dat 'er veele syn naby een' sekere Stad, die *Sain* genaamd is. *Bellonius* segd, dat deese, die hy te Konstantinopolen gesien heeft, gevangen was tusschen *Kairo*, ende de Stad *Sain*, die huiden *Saët* genaamd word. *Solinus* segd, dat de Rievier *Bamboth*, gelegen by den Berg *Atlas* in *Afrika*, vervuld is met *Krokodillen*, ende *Rievierpaarden*. So getuigd ook *Strabo*, dat in de uiterste gewesten van Afrika omtrent *Licha* een seker meir is, waar in sy sig onthouden. In de laater tyden syn se ook gevonden aan verscheidene Rievieren, ende Oevers der Zee. *Ludolpb* in de Historie van *Æthiopiën* segd, dat 'er veele gevonden worden in het Meir *Tzanich*, 't geen de Vaart daar seer onveilig maakt, om dat sy de Barken daar ligtelyk om ver werpen. Dit Beest onthoud sig ook in *Nigro*, ende *Zaire* in Afrika. Ende van ouds af in de Rievier *Indus* in *Indien*. Men sietse huiden aan den *Uitbaek van goeden hoop*, in het Zuider oord van *Afrika*, van de eerste ontdekkers so genaamd, (*Cabo de bonne Esperance*) 't geen de Neerlandfche Oostindische Maatschappye tans in besit heeft, ende waar de *Oostindien bevaarders* gewoon syn te ververschen. Daar van daan is gesonden herwaards, 't geen wy vinden in een vertrek der Hooge Schoole te Leiden, daar het selve staat in het Vel opgespannen. Het word nooit anders als aan Rievieren, of Zee gevonden, dewyl het is een *halfslag*, 't geen sig

fig dan op het land, dan in het water onthoud, ende in beide leefd, als in syn Element.

Aristoteles beschryfd dit Dier kortelyk *Hist. Ann. Lib. 2. cap. 12.* seggende, dat het *Maanen* als een *Paard* heeft, *Offenklaawwen*, een omgekrulden *Snuit*, eenen *Snoet* als een *tweeklaauwige*, *uitstekende tanden*, eenen *staart* als een *Swyn*, eene *stem* als een *Paard*, de *grootte* van eenen *Ezel*, ende eenen *buid* so *dik*, dat 'er de *spieffen* op *krommen*. Maar de *innerlyke deelen* heeft het als een *Paard*, ende *Ezel*. *Plin. Lib. 8. Cap. 25.* geeft 'er byna defelfde beschryvinge van, als *Aristoteles*, seggende, dat het *tweeklaauwen* heeft als een *Os*, den *rugge*, *maane*, ende *stem* van een *Paard*, den *snuit* *ingebogen*, den *staart* ende *tanden* van een *wild Swyn*, dog *omgebogen* enz. *Ælianus* schryfd *Hist. Ann. Lib. 2. cap. 44.* dat hy *vyf elleboogen* hoog *wast*, dat hy *Offenklaauwen* heeft, *wedersyds drie tanden*, die *meer* als eenig *Beest* *uitsteken*, dat hy *met de ooren*, *staart*, ende *stem* het *Paard* *gelyk* is, *met het overige lyf* den *Elefant*. *Leo Africanus* vormd hem als een *Paard*, in *grootte* den *Ezel* *gelyk*, *sonder hair*, ende *dit* *met booten* *gevangen* *word*, *Lib. 9.*

Dog nader dan deese beschryft hem *Bellonius*, die hem te *Konstantinapolen* *leerendig* *gesien* heeft. Hy *tekend* hem af *met een Koehoofd*, *Beers-ooren*, *kort* ende *rondagtig*, *met eene opspalkinge* van *mond*, *so groot*, dat hy den *Leeuw* te *boven* *gaat*, *met wyde neusgaten*, *omgerolde lippen*, *stompe paardstanden*, een *grootte tong* ende *oogen*, *met een seer kotten bals*, een *vet lyf*, als een *Sog*, *met so korte voeten*, datse *naauwlyks vier vingers* van de *aarde* *staan verheeven*, *met klaauwen*, als een *Varken*, *gekloofd*.

Dat *Aristoteles*, *Plinius*, ende *Ælianus* *feilen* in hunne *beschryvingen*, hebben de *Laateren* *gesien*, ende hebben se *be-trapt*, als sy *seggen*, dat het *Rievierpaard Maanen* heeft als een *Paard*, ende een *geluid* geeft als een *Paard*, die *tog* *nooit Maanen* aan dit *Beest* *gevonden*, *nog* de *stem* van een *Paard* uit het *selve* *gehoord* hebben. Het *blykt* uit de *beschryvinge* van *Bellonius*, dat de *Ouden* dit *Beest* *nog* *niet* *regt gekend* hebben, die *deselve* *verbeterd* in eenige *dingen*, die sy *daar* van *gemeld* hebben. Maar ook deese *selve* is *wedersproken* in het *geen* hy *segd* van het *Rievierpaard* van *Matthiolus*, eg-

ter word hy verschoond van *Fabius Columna* tegens *Matthiolus*. Het is deese laatste, ik seg *Fabius Columna*, die ons geeft een naaukeuriger aftekening van het Nylpaard, dan iemand van de voorgaande. Hier toe heeft hem gelegenheid gegeven een *Frederik Zerongi*, een Chirurghyn van *Normi*, die in het Jaar 1603. uit *Agypten* gebragt hadde dit Dier, wel dood, maar nog in syn geheel, gefoutem, ende voor het verderf bewaard. Als hy dit dan naaukenrig besigtigd, ende gemeeten hadde, vond hy, dat het in gestalte wel naar een wild Swyn, Buffel, of Beer gelykt: dat het van het hoofd tot den staart dertien voeten lang was: dat de breedte des lichaams vier en een halve voet was, de hoogte drie en een half, de buik meer vlak dan rond, ende de omtrek des lichaams quam met de lengte over een: de hoogte der schenkel van de aarde tot aan den buik was drie en een halve voet. De dikte der schenkel drie, ende de breedte van den Voet een-voet: de klaauwen elk drie duim: de lengte van het hoofd was drie voet, de breedte twee en een halve voet, de omtrek seven en een halve voet, de opening van den mond een voet: de snoet was dik, ende vleesagtig: de oogen waaren breed een duim, ende twee lang, die waaren klein, naar evenredigheid van het hoofd: Hy vond de ooren dun, klein, kort, ende niet boven de drie duim lang: hy hadde in syn onderste kaakebeen ses tanden, waar van de twee voorste tegen over malkander staande een halven voet lang waaren, breed, ende driekantig waaren, bellende een weinig agterwaards, gelyk de tanden der wilde Swynen: de middelste, die eenen duim breed boven het tandvlees uit staan, waaren ook driekant; de middelste wederom een' halven voet lang; naast deese stonden aan beide syden seiven breede, korte kiesen: in het bovenste kaakebeen, dat gelyk van eenen Krokodil beweeglyk is, staande van vooren ses tanden, die niet op de onderste sluite, met deese oet by, ende vermaald by syne spysse; Hier naast syn wederom bevonden agt kiesse, die insgelyks seer net op de onderste passen; Alle de tanden glinsteren als yvoir, ende syn so bart, dat men 'er vuur uit slaan kan: het geheele ligbaam was seer vet: het hoofd geleek wel naar een Offekop: de schenkels waaren kort: de voet breed ende in vier klaauwen verdeeld, die gelyk waaren de Offeklaauwen in gedaante, als *Aristoteles* segd, dog waaren niet twee, maar vier in getal; ende

ende seer vereeld ende swart. Dit hebben wy overgenomen uit de beschryvinge van *Fabius Columna*, die hier van nog meer segd, dog dit uittreksel sal genoegzaam syn: het is te vinden in syne *Observ. Aqu. & Terr. Cap. 15.*

De onder de latere Reisigers seer beroemde wegens syne nauwkeurigheid, ende trouwe in het verhaal van syne reisen *Thevenot* geeft ook een bericht van het Zeepaard *Lib. 12. Cap. 62.* hy segd, dat in de Nyl nog *Hippopotami* of Zeepaarden gevonden worden. Hy segd, dat daar van een in den jaare 1658. te Girge gevangen, ende terstond te Kairo gebragt wierd, daar by het selve in de maand *Februarius* gesen woest, maar dood, dat het selve bruin van verwe was, ende het agterste seer wel naar eenen Buffel sweemende; dog syne beenen waaren korter, ende dikker: syne grootte was gelyk die van eenen Kamel, ende syn muil als die van eenen Os, welkes dikte des lichaams het omtrent tweemaal kan uitleveren: het hoofd was gelyk dat van een Paard, maar dik: de oogen waaren klein: de nousgaaten groot ende wyd: de voeten seer dik, redelyk groot, rond, ende ieder met vier vingers, gelyk die van eenen Krokodil: de staart klein, als die van eenen Elefant, ende weinig of geen hair op den huid, niet meer, dan het laatst genoemde Dier: in het onderste kakebeen hadde het vier dikke, ende een halven voet lange tanden, waar van 'er twee krom, ende so dik als Offen hoornen waaren: aan ieder syde des muils stond een van deese tanden; de twee regte, die van deselve dikte waaren, stonden tusschen twee omgekromden, ende staken voorwaards ter bek uit: weelen seiden in het eerste, dat het een Zeebuffel was: maar segd *Thevenot*, ik kende het met eenige anderen voor een Zeepaard, volgens de beschryvinge, welke de geenen, die daar af geschreeven hebben, daar van doen. Dit Dier wierd door de *Famitsaaren*, die op het land, ter plaats daar het was komen weiden, ter neer geweld hadden, dood te Kairo gebragt; dog dit was niet sonder groote moeite toegegaan; want sy hadden 'er met hunne Musquetten verscheide maalen vuur op gegeven, sonder het te kunnen doen vallen, vermits de kogels naanlyks, gelyk ik duidelyk genoeg, segd hy, bemerkte, tweekemaal door den huid gegaan waaren: maar eindelyk wierd het in het kakebeen getroffen, door welken schoot het ter aarde quam te vallen.

Maar

Maar die met syne oogen wil aanschouwen, 't geen hem eenen indruk geeven kan van dit schrikdier, treede in den Hof der Hooge Schoole deeser Stad *Loiden*, ende in dat vertrek 't geen daar is aan de linkerfyde van den Tuin. Daar sal hy onder andere seldzaamheden ende fraaigheden, ook vinden het *Rievierpaard*, geheel van den kop tot den staart, ende voorts tot de pooten ende klaauwen in het vel opgeset. Als hy dit selve naaukeurig besigtigd, let op de grootte, ende de gedaante, ende de leden ende deelen, die nog overig syn van dit beest afmeet, sal hy bevinden, dat de gestalte, verwe, ende de deelen; als kop, tanden, pooten, klaauwen, staart, ende wat 'er van het selve te sien is, eenigermaate beantwoord de beschryvinge, die wy daar gegeeven hebben uit *Fabius Columna* ende *Thevenot*. Het kan egter niet weesen, dat een opgespanne vagt de evengelyke grootheid van het leevendige beest, ende nog minder de volmaakte gedaante kan vertoonen, maar indien men uit de klaauwen den *Leeuw* kent, so suld gy immers, uit het geen gy daar siet, dit schepfel nog so veel beeter leeren kennen. De ingetrokke vagt van den kop tot den staart leverd nog al tien voeten lengte. De huid, gespannen om yfere hoepelen, doet sien de groote dikte des lyfs. De geheele hoogte, gelyk het daar staat, is omtrent seven voet ende een half, de hoogte van de schenkelen van den grond, daar het op staat, tot den buik, omtrent anderhalve voet, de dikte derselver tien duim: de breedte van den voet agt duim: het heeft nog de vier klaauwen aan de voorste pooten, die elk vier duim breed syn: de kop is daar nog in syne volkome gedaante ende geheel, uitgesonderd de oogen ende ooren, deselve is lang twee voet; de breedte tusschen de hollen der oogen agt duim; dog onder aan den muil is de kop breeder, ende is het onderste van den snoet wel eenen voet breed: de muil is seer wyd opgesperd, ende heeft de gaapinge wel de wyte van zekien duim. Men siet daar de vier tanden in het onderste kaakebeen, die *Thevenot* meld; die twee kromme, dikke, ende die als Offenhoornen syn; deese, uit de kaaken genoomen, hebben in den omvang de lengte van anderhalve voet; de twee vooruitstaande tanden tusschen beide syn vier duim lang,

lang, op het einde ſcherp: men vind daar nog de kieſen ſo in het onderſte, als bovenſte kaakebeen: de tanden glinſteren ook als yvoir, ſyn wit ende hard: de ſteert, ſo gelyk hy daar is, gelykt meer naar dien van eenen *Schilpad* of *Beer*, dan van een *Wild Swyn*, is aan het begin dik ende kort, ende maar agt duim lang: den huid vind men ſeer dik, hard, ende donker van verwe. Dit *Rievierpaard* is geſchoten aan den *Uithoek van Goeden boop*, ende word nog in den huid boven aan den kop het gat, het geen de kogel daar in gemaakt heeft, geſien, ende is in het jaar 1670. van daar gebragt in *Holland*, en door eenen Bewindhebber der Ooſtindiſche Maatſchappye vereerd aan de Hooge Schoole te *Leiden*. Uit alle het geen wy nu van het *Rievierpaard* geſegd hebben, blykt, dat het wel in aanmerkinge mag komen ter vergelykinge met den *Bebemoth*, hier beſchreeven; ende is daar uit af te neemen, dat het aanleidinge heeft gegeven aan verſtandige, erwaarene ende geleerde *Lieden*, om dit te onderſoeken. Het is te begrypen, waarom de gedagten der naauwkeurige Onderſoekers, ende Uitleggers der *Schriften*, niet ſo ſtraks gevallen ſyn op het *Rievierpaard*, als wel op den *Elefant*, daar het *Rievierpaard* ſo vreemd is in de *Weereld*, ende de *Elefant* ſo wel bekend. *Plinius* ſegd *Lib. 8. Cap. 26.* dat *Scaurus*, Bouwmeester van *Romen*, de eerſte geweest is, die het te *Romen* vertoond heeft. Deſe *Scaurus* was, als *Plinius* ſegd, de ſtieffoon van *Sylla*, wiens *Moeder Metella* aan hem gehuwd was, die derhalven geleeft heeft in de laaſte eeuwe van het *O. T.* ja men heeft in vervolg van tyden weinig geweeten van dit Beeft; als uit aftekeningen op *Pylaaren*, ende *Gedenkpenningen*, die nog gebrekkelyk ſyn. Gelyk 'er te *Romen* een afbeeldſel van het ſelve in het *Vatikaan*, ende een *Gedenkpenning* van *Adrianus* gevonden is, waar op de *Hippopotamus* is afgebeeld.

De beroemde *Bochard* dan ook meerdere kenniſſe van dit Beeft gekregen hebbende dan de *Ouden*, quam het te ligter in gedagten, dar deſe, of dit ſchepſel niet ſy de *Bebemoth*, ende is opgewekt om dit na te ſpooren. Dog hy mogte tot eenen grondslag neemen van ſyn gevoelen, of, daar de *Heere God* in het voorgaande ter betoog van ſyne *Grootheid*, Magt

ende Wysheid aanhaald Dieren der aarde, ende Vogelen des hemels; hier niet wel een Waterdier bybrengd, of een halfslag, 't geen op aarde ende in het water sig onthoud; voorwaar ook daar uit is kenlyk, hoe wonderbaar de Heere God is in syne werken.

Toepassinge van het Tafereel van den Behemoth op het Rievierpaard.

Op het Voorbeeld van deesen Wydbevoemden Man haalen wy dan nu aan het *Rievierpaard*, ende leiden dat tot het Tafereel van een seker Beest, ons hier voor de oogten geschilderd onder den naam *Behemoth*.

De Heere segd.

KAP. XL: vs. 10. *Sie nu, Behemoth, welken ik gemaakt hebbe nevens u, hy eet hooi, gelyk een rund.*

Indien de *Elefant* onder de viervoetige dieren een feer merkwerdig Beest is, voorwaar het *Rievierpaard* is ook wel syn besien waardig: de grootte, maakfel, gedaante, aard, eigenschappen, ende wat des meer is, mogen ook wel met aandacht beschouwd worden: het komt dan ook wel te pas, als men dit Beest vertoonen wil, te seggen, *set*: dit selve mag ook wel genoemd worden *een hoofdstuk der wegen Gods*, als wy in het vervolg sulken aantoonen. Het geeft dog insgelyks een verhoog van Gods magt, wysheid ende heerlykheid, ende sal den aandagtigen ende regtsinnigen aanschouwer ook opwekken tot eere, verheerlykinge ende onderwerpinge aan het welbehaagen van den Schepper.

111

Het *Rievierpaard* is dan ook wel waardig Job te vermaanen, het selve regt te beschouwen, ende te seggen, *sie nu*, ofte *toegeden Behemoth*, dien ik gemaakt hebbe nevens u.

Behemo-

Behemoth

Onder de viervoetige Dieren is ook het *Rievierpaard*, 't geen de naam *Behemoth* in kragt, ende betekenisfe toekomt. Dit is ook een groot Beest, als de naam segd. *Aristoteles* segd wel, dat hy so groot is, als een *Ezel*, maar dat verschild veel van de grootte der geenen, die de laateren gesien hebben; van deese, die *Fabius Columna*, ende *Thevenot* aanschoud hebben; als ook die in het vel staat opgespannen in de Schatkamer der Seldsaamheden der Hooge Schoole te *Leiden*. *Plinius* ende *Diodorus* schryven hem toe de hoogte van vyf ellen. *Achilles Tatius* segd, dat hy driemaal soo groot is als een *Paard*; anderen maaken hem gelyk de *Rhinoceros*; anderen den *Os*, anderen seggen, wat grooter dan een *Os*. Sommigen maaken hem seer groot. Hy word genoemd ook de *Egyptische Elefant*. Sommigen seggen, dat 'er syn grooter dan een *Elefant*. Maar wie het *Rievierpaard* ooit so hoog als een *Elefant* gesien heeft, kunnen wy niet aanwyzen. Die met sekerheid daar van spreken ofte schryven, getuigen, dat sy veel laager syn op hunne pooten dan de *Elefant*; dog syn wel so grofflyvig, ende langer dan de *Elefanten*. Maar of het juist so groot niet is, als de *Elefant*, mag het egter wel *Behemoth*, dat is, een groot Beest, hieten.

Dien ik gemaakt hebbe.

So op den *Elefant*, insgelyks ook op het *Rievierpaard* mogt sig de Heere de Schepper beroemen, seggende, dat Hy het gemaakt hadde. Dat is, syn scheepsel: syn maaksel: dat is een werkstuk weerdig den grooten Konstenaar, als de *Elefant*.

nevens u.

Maar het is ook het *Rievierpaard*, 't geen de Heere nevens Job, ofte met Job geschaapen hadde. Hy kan verstaan worden aldus: *Dien ik so wel ALS U gemaakt hebbe*: maar ook,

Z 2

dign

dien ik op *denzelfden dag*, als u, geschaapen hebbe: ende eindelijk, dien ik *niet verre van u geschaapen* hebbe, ende *naby u*. Het *Rievierpaard* is een schefsel Gods; als de Mensch, heeft het syn weesen ende leeven van God ontfangen; maar ook op den selfden dag als de Mensch. Maar dit soude egter in bedenken komen, of het *Zeepaard*, het *Nylpaard*, het *Rievierpaard*, 't geen een halfslag is, dat op het land ende in het water leefd, ende derhalven een Waterdier is, niet wel op den vyfden dag, als alle Vissen, geschaapen is. Maar het verhaal van de Scheppinge op elken dag, op den vyfden dag, ende sesden dag, segd ons klaar genoeg, dat dit Beest niet op den vyfden, maar op den sesden dag geschaapen is benevens den Mensch. De Heere God segd, *dat de wateren overvloedig voortbrengen een geweeemel van leevendige Zielen. . . .* Ende God schiep de groote *Walvissen*, ende alle leevende *woemende Zielen*. Genes. 1: 20. blykt het daar uit niet, dat hy op den vyfden dag de Vissen in de Wateren geschaapen heeft, daar in hun eigen *element*, ende de wateren tot een gestadig verblyf, ende eeuwigduurende woonstede gegeven heeft. Daar en boven de Heere, als hy de Vissen in de Zee geschaapen hadde, zegendese, seggende: *syt vrugtbaar, ende vermenigvuldigt, ende vervullet de Wateren in de Zee*. Ziet men daar uit niet, dat hy hunne voortteelinge, geboorte, ende aanqueekinghe heeft besteld in de Zee, ende de Wateren. Maar die Dieren, die te land ende te water leeven, die viervoetige Beesten (*animalia amphibia*) die *halfslagten* worden niet in het water voortgeteeld, gebooren, ende aangequeekt, als de Vissen. So immers niet de *Otters*, *Beevers*, *Krokodillen*, die hun leger maaken ende hunne eieren uitbroeien op het land. Dat God segd, dat hy den *Bebemoth by Job*, segd ook, dat hy hem *niet verre van Job* geschaapen heeft, so dat hy dien gesien ende gekend heeft: maar Job heeft immers wel gesien ende gekend het *Nylpaard*; dat Beest, dat sig aan, ende in den *Nyl* onthoud, in *Aegypten*, niet verre van *Arabien*, *Jobs Vaderland*.

Hy

Hy eet booi.

Het Rievierpaard eet ook booi. Die wederspreken, dat het Rievierpaard de *Behemoth* sy, werpen dit tegen, dat het *Rievierpaard* syn voedsel soekt in het water, ende niet op het land, dat het vis, ende geen gras ende booi eet. Dog indien wy dit niet kunnen lochenen, dat dit Beest, ook in het water sig onthoudende, daar syn voeder soekt ende vind, ende ook vis eet, weten wy egter uit geloofwaardige getuigenissen, dat het *Rievierpaard* ook op het land syn voedsel soekt, vind, ende eet booi, gras, ende andere veldvrugten. Dat getuigen de Ouden. *Diodorus* segd, de *Hippopotamus* eet koorn, en gras, en booi. Hy voegd 'er dit by, dat indien dit Dier sterk voortteelde, ofte alle jaaren jongen kreeg, geheel *Ægypten* binnen korten tyd soude opgeeten worden. *Plinius* segd *Lib. 8. c. 25.* dat het *Rievierpaard* het koorn afweid. *Ælianus* segd *Lib. 5. c. 53.* dat so haast het koorn begint te rypen, ende de airen geel worden, het de akkers intreed, ende de kooren airen afeet. So getuigen ook latere Schryvers, dat se uit de Rievieren op het weiland gaan, ende het gras afeeten. De Ouden toonen, dat sy het *Rievierpaard* niet in alle opsigten gekend hebben, als sy seggen, dat het buiten het water niet lang leeven kan. *Bellonius* tog getuigd, dat dat, 't welke hy leevendig gesien heeft, in geen twee, of drie jaaren in het water geweest was; hy segd dit gehoord te hebben uit den mond der geenen, die het selve bestierden. Hy ontkend, dat het *Rievierpaard* sulke scherpe tanden heeft, als de vleesvreetende Beesten; hy zegt, dat de wilde *Rievierpaarden* eeten riet, ende andere veldgewassen, en de tammén kool, pompoenen, booi, ende brood voorgeworpen word, 't geen sy eeten. Tellez *Lib. 1. Cap. 6. p. 14.* getuigd ook, dat se op sommige laage, dog vrugtbare landen gaan weiden, ende aan het gesaaide groote schaade doen.

gelyk een Rund.

Indien de *Elefant*; het *Rievierpaard* is dan ook daar in gelyk

lyk een *Rund*, dat het *byoi eer*. De vergelykinge van het *Rievierpaard* met eenen *Os*, ten opzigte van spyse ende grootheid, heeft aan de *Italiaanen* aanleidinge gegeven, om dit Dier te noemen *Bomarin* ofte *Zee-os*.

Vs. 11. *Sie tog, syne kracht is in syne lendenen.*

Tot hier toe vinden wy niet, of in den naam, of in de beschryvinge van den *Bebemoth*, of het is gemeen aan beiden, den *Elefant* en het *Rievierpaard*: Maar ook dit, 't geen gesegd word in het 11de vers: dat *syne kracht is in syne lendenen*. Dat hebben wy getoond in den *Elefant*, maar dit is ook waar in dit sterke Dier, het *Rievierpaard*. Dog het is so gemaklyk niet te bewysen. Het is enkel af te neemen uit syne sterke spieren. Men kan 'er in dit Dier de proeven niet af neemen, als in den *Elefant*. Het word egter als iet merkweerdig hier aangeprezen, *Sie tog, syne kracht is in syne Lendenen.*

ende syne magt in den navel syns buiks.

Het geen hier op volgd is so gemeen niet aan beide, den *Elefant* ende het *Rievierpaard*. Wy hebben gesegd, dat deeze beschryvinge, *ende syne magt is in den navel syns buiks*, verleen maakt allen, die daar op staan, dat de *Bebemoth* sy de *Elefant*, die tog swak ende week is in den navel syns buiks. Maar daar en tegen is het *Zeepaard* rondsomme, ende ook selfs om den buik bekleed met sulken dikken Harnashuid, so dat 'er de spiessen ende pylen niet door dringen kunnen. *Diodorus* noemd deesen huid den *sterksten van die van alle dieren*. *Plolomæus Lib. 7. cap. 2.* schryft van sekere *Rovers* in *Indien* buiten de *Ganges*, dat sy sulke eenen huid hebben, gelyk de *Zeepaarden*, door welken geene pylen kunnen dringen.

Vs. 12. *Als het hem lust, syn staart is als een Ceder.*

Dog het geen hier op volgd, is gemakkelyker over te brengen op den *Elefant*, dan op het *Rievierpaard*: *Als het hem lust,*

BEHEMOTH OF HET RIEVIERPAARD. 185

lust, syn staart is als een Ceder. Wy hebben voorheen een gemakkelijken sin gegeven aan deese reden, die anders duister is. Wy hebben het so opgevat, *als by driftig word, is syn staart, als een Ceder: dat is: recht by synen staart op, die so dik, rond, hard ende glad is als een Ceder, ofte cedertak.* Het is eigen aan Beesten, aan *Koaien* ende *Runderen*, als sy driftig worden ende loopen, hunne staarten te beweegen, ende om hooge te heffen. Dit sal dan ook eigen syn aan het *Rievierpaard*, als het driftig, togtig, toornig is, of sterk lobpt, synen staart om hooge te heffen: die dan staat als een *Ceder*, die vast, ende in den grond wel geworteld is: de *staart* van het *Rievierpaard* is niet te vergelyken met *enen Ceder*, indien gy let op de lengte van den *staart* van het *Rievierpaard*, ende de hoogte van *enen Ceder*, daar de *staart* van dit Beest so kort, ende de *Ceder* so hoog is: maar de *staart* van het Dier heeft gelykheid met *enen Ceder*, als gy let op de rondigheid, gladheid ende hardigheid; als gy door *enen Ceder* wild verstaan juist niet den hoogen stam, maar *enen tak*, of stuk *Cederen hout*: Dan kan men seggen, dat de *staart* van het *Rievierpaard*; hoe kort hy ook is, gelyk is aan *den Ceder*.

De sensuwen syner schaamte syn doorvlogten.

Is het geen hier op volgd haast overgebracht op *den Elefant*, so ook op het *Nylpaard*: *De sensuwen syner schuamte syn doorvlogten*: Het so verstaan synde, als wy het verklaard hebben, ende den waaren sin heeft; *de sensuwen syner beupen, of lendenen syn doorvlogten*; geeft dit te kennen een uitneemende sterkte, het mag wel gesegd worden van het *Zeepaard*, 't geen so sterke Beest is. *Bochart* segd, dat sommige seggen, dat dit Dier met *enen poot een Schip* kan in stukken slaan, ende onder water haalen. Maar dit is niet te gelooven, ten sy men door een *Schip* *enen boot* versta. Maar wy hebben voorheen aangehaald *Endolphi's Historie van Aethiopen*, daar hy segd, dat 'er veele gevonden worden in het *Mein Tzanich*, 't geen de vaart daar *teer onveilig maakte*, om dat sy de barken ligtelyk omverwerpen.

Vs. 13. *Syne beenderen syn [als] vast koper: syne gebeenten syn als ysere handboomen.*

Indien het waar is, dat de *beenderen van den Elefant* syn als *vast koper*, ende *syne gebeenten syn als ysere handboomen*, ook so die van het *Rievierpaard*. Hoe hard het *been*, het *elpenbeen*, of *yvoir* is, de *Elefants-tanden*, is bekend: harder syn egter de *tanden* van het *Rievierpaard*. Dit betuigt ook Scaliger in *Cardan. Exerc. Sect. 2.* dat ondervinden de Konstenaars, die het been van dit Beest ook verwerken. *Pausanias* schryfd in *Arcadiceis*, dat de *Proconnenfers* het aangesigte van het anders konstige Beeld van *Cybele*, of groote Moeder der aarde, in de plaatse van *yvoir*, uit deeze tanden van het *Zeepaard* konstig gewrogt hebben. Die hardigheid vind men ook in die *tanden* van het *Zeepaard*, 't geen alhier te *Leiden* staat in het vel opgespannen, ter plaatse als wy gesegd hebben. De *Elefants-beenderen* syn van een vaste stoffe, dog onder alle tog geene soo hard ende vast, als die twee *tanden*, die twee *Elpenbeenen*, *yvoir* gesegd. Syn nu deeze twee groote *tanden*, die ter syden van den muil van het *Zeepaard* uitkomen, nog harder, ja so hard, dat men 'er vonken vuur uit slaan kan; is het te gelooven, dat ook de andere beenderen, ribben, ende schenkels sullen harder syn, dan die van den *Elefant*. Moet dit wigtige lyf des *Elefants* sterke zuilen hebben, die het draagen; dit grofhyvige Dier moet ook wel sterke stutten ende beenen hebben, om het té torfen. Waaron nog in een sterkeren sin kan gesegd worden van het *Zeepaard*, dan van den *Elefant*, dat *syne beenderen syn als vast koper*, ende *syne gebeenten als ysere handboomen*.

Vs. 14. *Hy is een hoofdstuk der wegen Gods,*

Men kan ook seggen van het *Nylpaard*, dat *het is een hoofdstuk der wegen Gods*. Schoon wy hier geen ruim veld hebben, om ons uit te laten in de beschryvinge van het *Nylpaard*, even als in die van den *Elefant*, weeten wy egter genoeg van het *Nylpaard* om te bewysen, dat het is *een hoofdstuk der wegen Gods*.

Gods. Syne grootheid, sterkte ende listigheid geeven een vertoog van de uitneemendheid van dit Schepsel. De witte, groote ende vaste tanden van dit Dier; syne woonstede, die de aarde, ende Rievieren, ende de Zee tot syn Element heeft, in deese syn voeder soekt ende vind, geeven reden om te seggen, dat het is *een hoofdstuk der wegen Gods.* De *Elefant* is een vernuftig Beest: maar het *Nylpaard* word ook geroemd wegens desselfs schalkheid. Hier van worden twee bysondere voorbeelden aangehaald van *Plinius* ende *Solinus.* Het eene is, dat dit Dier, als het van syne weide te rug keerd naar de Rievieren, andere wegen inslaat, op dat het niet van de jaegers agterhaald ende gedood worde. Het andere is, dat het sig veriadigd hebbende, ende van de volheid des buiks moede geworden synde, syne schenkelen met steekende rieten quetst, ende sig selven also door bloed te laten lugt maakt, of verligt, ende daar na de wonde met vuiligheid besmeerd. Dit is de reden, waarom *Plinius* het *Rievierpaard* noemd den uitvinder van het aderlaaten, ende eenen meester der Geneeskunst. *Lib. 28. Cap. 8.* en *Lib. 8. Cap. 26.* Volgens 't getuigenisse van *Herodotus* ende *Plutarchus* souden de *Papremitaanen*, of Inwoonders van *Papremis*, eene stad in *Aegypten*, voor heilig gehouden hebben den *Hippopotamus*, hoewel deselve den anderen *Aegyptenaaren* een grouwel was, als synde een sinnebeeld van *Typhon*, den Reus, die volgens het verdigtsel der Poëten den kryg tegens *Jupiter*, om het besit des hemels, heeft aangevangen.

die hem gemaakt heeft, heeft [hem] syn sweerd aangehegt.

Niemand sal dan weder spreken, of het *Nylpaard* mag *een hoofdstuk der wegen Gods* genaamd worden, schoon 'er so veel niet te seggen is van de uitneemende hoedanigheden van dit Beest, als van den *Elefant.* Dog hier volgd 't geen beeter kan toegekeurd worden aan het *Zeepaard* dan aan den *Elefant.* *Die hem gemaakt heeft, heeft hem syn swerd aangehegt.* Hoc het selve den *Elefant* mag worden toegeschreeven, hebben wy

gezegd. Het woord *zwaard* moet dan een' gemeenen sin hebben, ende het so verstaan worden, *die hem gemaakt heeft, heeft hem waapenen gegeven*, om mede te stryden tegen synen vyand. *Bochart* neemt het Hebreeuſche Woord זָוַד ſyn *zwaard* in een eigenen ſin, ende vertaald het door een *krom zwaard*; ſo ſoude het kunnen ſeggen: *die hem gemaakt heeft, heeft hem met eene ſeiſe voorzien*. Het Griekſche Woord $\alpha\pi\alpha$ ſtamd af van het woord der *Fenizijs barba*, 't geen betekend eene *ſeiſe*; derhalven ſoude dan dit ſeggen, dat de *Bebemoth* met ſyne ſpitſe, ſcherpſnydende ende uitſteekende tanden, het geſaaide, riet, of gras gelyk met eene ſeiſe afmaaid. Maar dit is eigen aan het *Zeepaard*, 't geen ſulke tanden heeft, die krom, ende als ſeiſen ſyn, behalven anderen. De Griekſche Poëten hebben aan het *Zeepaard* ſulke ſeiſen uitdrukkelyk met het woord *barpe* toegeſchreeven. *Achilles Statius Lib. 4.* ende *Diodorus Lib. 1.* dat dit ſulk een verſlindend Dier is, dat indien het alle jaaren jongen kreeg, het in ſtaat ſoude ſyn, om geheel *Aegypten* te verſlinden. Dog ſchoon wy het woord *zwaard* namen in een' gemeenen ſin, ende het verſtaan, gelyk wy reeds geſegd hebben, ende ook den beſten ſin heeft, ſlaat dit ſeer wel, ende beeter op het *Rievierpaard* dan op den *Elefant*. Het *Zeepaard* is tog beter gewapend, ende is van Menſchen ende Beeſten ſo niet te overwinnen als de *Elefant*. Het is niet alleen beeter gedekt tegen ſlagen, ſtooten ende ſchooten, dan de *Elefant*, als ſynde rondſomme ende overal met een' dikken huid, als met eenen harnas, overtogen; maar hebbende boven dien ſo ſterke wapenen, om ſig te verweeren ende ſynen vyand te beſchadigen, ſulke vreeſelyke tanden, ende pooten, daar hy ſo groot geweld mede doen kan.

Vs. 15. *Om dat de bergen hem voeder voortbrengen, daarom ſpeelen alle de dieren des velds aldaar.*

Maar hier vinden wy wederom, 't geen gemeen is aan den *Elefant* ende het *Zeepaard*: dat *de bergen den Bebemoth voeder voortbrengen, waarom alle de Dieren des velds aldaar ſpeelen*. De *Rie-*

Rievierpaarden weiden ook op de bergen: maar door de bergen moeten wy niet verstaan hooge *Alpen*, Sneeuw- ende *Ysbergen*, steenrotsen, maar kleine hoogtens, sandheuvels, die'er naby den *Nyl* syn, of immers fulke bergen, die voeder verschaffen voor het vee. *Strabo* getuigd, dat in *Aegypten*, door welke de *Nyl*stroom vloed, heuvelen syn, *Lib. 17. Geheel Aegypten*, segd hy, *word door den Nyl overstromd tot aan de woningen, die op heuvelen, ofte op opgehoogde dammen staan.* In het laage *Aegypten* selve, daar de *Rievierpaarden* syn, staan bergen: als de berg *Casius* naby *Pelufum*, een ander naby *Memphis*, van welken *Herodotus* gewag maakt *Lib. 2. Cap. 12. Eustathius* noemd deesen *Sinopium*. *Heliodorus* maakt ook gewag van eenen berg, gelegen aan den mond der *Rievier*, die genaamd word (*Ostium Heracleoticum*) de mond van *Heracleotes*, 't geen eene Stad was, gelegen aan den mond van den *Nyl*. De geleerde *Bochart* tekend aan uit *Mattias a Michou Libr. 1. Sarmatiae Asiat. Cap. 14.* dat hy gewag maakt van sekere *Vissen* in den Noorder *Oceaan*, die uit Zee op het Land stappen, ende op de hooge bergen klimmen: de *Muscovitors* noemen dien *Mors*. Dat deese feer gelyk syn aan het *Rievierpaard*, kan men afneemen uit de beschryvinge van *Sigismundus van Herzberstein*, die segd, dat omtrent den mond van de *Rievier Perzora* sig verscheidene ende groote Dieren in den *Oceaan* laten sien: dat onder andere daar gevonden word een Dier, so groot als een *Os*, 't geen de lieden van die plaats noemen *Mors*: dat dit Beest korte voeten heeft als de *Beevers*; hooger ende breeder van borst is, naar evenredigheid van de andere deelen des lighaams; dat het heeft twee boventanden, die lang vooruitstecken; ende dat deese Dieren t' saamen uit den *Oceaan* op de bergen treden. Nog schryft eenen *Leonardus Nogarolo* by *Scaliger* in *Card. Exert. 218.* op gelyke wyse. Der is een vis *Mors* geheeten, aan den oever van die volkeren, die *Samoghiten* genoemd worden. Hy getuigd, dat deese is so groot als een *Os*; kort van pooten; een' breederen ende hoogerem borst heeft als wel naar geraade van de andere ledemaaten; dat hy twee tanden heeft, die voor uit staan, die groot syn, gelyk yvoir, seer wit, want van sy gevoelen van degens, ende ande-

re werkstukken maaken, van gelyken prys, als yvoir: als het fal slaapen, tredt het op het land, ende kiesd daar toe de hooge plaatsen, dog nooit anders, dan met geheele troepen. Dit stemd dan over een met het voorgaande. Men kan daar uit afneemen, dat *Mors* het selfde Beest is, als de *Hippopotamus*: het is een Beest, dat in het water ende op het land leeft; het heeft gelyke grootte; vier voeten, ende die seer kort syn; twee uitstekende tanden, wit als yvoir; onthoud sig aan den mond van een groote Rievier: alle syn dit eigenschappen van het *Rievierpaard*. Ende van dit word gesegd, dat het bemind de bergen, de hooge plaatsen. De laatste Schryver mag het eenen *Vis* noemen, maar het is enkel, om dat het sig in het water somtyds onthoud, maar syne beschryvinge gelykt niet in het minste naar eenen *Vis*, ende 'er is in het uitbeeldsel, dat hy daar van geeft, niets, 't geen de gedaante van eenen *Vis* vertoond. Het *Rievierpaard* dan weid op de bergen, ende eet daar het geen deese voortbrengen, gras ende andere kruiden, die het daar vind. Het geen als ict seldsaams in het *Zeepaard* mag aangemerkt worden, is, dat het selve syn element, visfen ende waterkruiden verlaat, ende bergkruiden soekt om syne verflindende gulsigheid te versadigen. Het is sonder twyfel daarom, dat het niet genoegsaam vind op den bodem van het water; of dat het hem so smaakelyk niet is; of dat die verandering van voeder hem noodsaakelyk ende nut is.

So dit nu kan toegepast worden op het *Rievierpaard*, dat het syn voeder soekt op de bergen; so ook, dat *alle gedierten des velds speelen aldaar voor hem*. Het *Zeepaard* is tog geen Beest, 't geen het tamme vee vreesd, waarom het veilig ende onbeschroomd daar by weiden mag, speelen ende huppelen; het is, als wy gesegd hebben, geen vlees-eetend dier, 't geen het tamme vee verscheurd ende verflind.

Vs. 16. *Onder schaduwagtige boomen ligt by neder, in eene schuilplaats des riets ende des slyks.*

Wy hebben het geen gesegd word in het 16de vers kunnen t'huusbrengen op den *Elefant*, maar nog gemakkeliker kunnen

nen wy dat doen op het *Rievierpaard*: dat *hy onder fchaduwagtige boomen . . . .* Dit betuigt ook *Marcellinus Libr. 22.* Het *Riet* verftrekt hem niet alleen tot eene verblyf- ende rustplaatfe, maar ook tot fpyfe: dit is de reden, dat de jagers de vallen, die fy voor dit Dier ftellen, met riet bedekken, volgens het fchryven van *Achilles Statius* en *Eufatius in Hexameron.* De Digter van den 68ften *Pf. vs. 31.* fegd, *fcheld het wilde gedierte des riets.* De Chaldeeufche Uitbreider verftaad door het *wilde gedierte des velds*, het *Rievierpaard*: het geen hy agt, dat hier als een finnebeeld van het *Ægyptifche* volk word voorgedraagen, daar aanftonds gefproken word van Stieren ende Kalveren, die de *Ægyptenaars* aanbaden. Het is bekend, dat langs de oevers van de Rievier den *Nyl*, ende alomme in *Ægypten*, veel riet is, ja fo veel, dat niet alleen de de *Krokodillen* ende *Rievierpaarden* hun verblyf daar in kunnen neemen, ende fchuilplaatfe vinden, maar ook de Roovers, volgens de woorden van *Heliodorus.* Daarom feide *Bachilides*, dat de *Nyl Rietryk* is, dit heeft *Eufatius* waargenomen in *Iliad. A* ende *Atbenæus Libr. 1.*

Vs. 17. *De fchaduwagtige boomen bedekken hem, elk een met fyne fchaduwe: de beekwilgen omringen hem.*

Maar dit, *de fchaduwagtige boomen . . .* heeft meer betrekkinge op het *Nylpaard*, dan op den *Elefant*, der fyn 'er, die wel gaade geflagen hebben het *Rievierpaard*, ende die 'er ook van getuigen 't geen dit feggen bevestigd. *Gesnerus* berigt het volgende van den *Hippopotamus Lib. 4. de Aquatilibus* uit de fcheepvaard der *Hamburgers* in den Jaare 1549. dat het *fig ontboud op begroede, of bofchagtige oevers, paffende argliftig op Menfchen, derwelke het betrappende verflind; waarom de geenem, die daar omtrent woanen, de ftruiken om ver bakken, op dat dit Dier fig in defelve niet mag verbergen.* Die vaft daar op ftaan, dat de *Behemoth* is het *Nylpaard*, willen door de *Beek*, als 'er van *Beekwilgen* gefproken word, den *Nyl* verftaan: De *Nyl* word de *Rievier* van *Ægypten* genaamd, *Num. 34: 5.* hy word de

Beeke van *Aegypten* genoemd *Jof. 15: 4*. Taalkundigen willen daar ook niet aan twyfelen, of het woord *Nyl*, *Nilus*, heeft synen oorsprong ontfangen van het Hebreufche woord נחל *Nachal*, of נחל *Nahal*, 't geen de Ouden dan niet *Nachal*, of *Nahal*, maar נהל, uitgesproken hebben, dat is *Neel*; gelyk blykt uit *Epiphanius in Heresi Manichæorum*; Uit dit נהל (*Ne:l*) hebben de Grieken Νηλ (Neilos) gemaakt: ja zelfs de Latynfche Poëten noemen den *Nyl* eene *Beek*; gelyk *Lucanus* den *Nyl*, *Torrens*, eene *Beek* noemd, *Lib. 9*. fo ook *Valerius Argonauticôn Lib. 4*. aan onse *Beeken* waffen de *Salices*, ofte *Wilgen*. In *Aegypten* wafte de *Vitex*, ἄγυ seggen de Grieken, en ἰλαίᾱγυ *Oleagnus*, ofte *Zeewilge*, volgens 't getuigeniffe van *Theophrastus*. Van de menigte van dit selve gewas is de naam ἄγυ κέρας, *viticis cornu*, de overvloed van *Zeewilgen* gezeeven aan sekere *Kaap*, of *Uithoek* in *Aegypten* tuffchen *Ostio Bolbitico* en *Sebennitico*, waar van *Hesychius* gewag maakt, volgens *Strabo Lib. 7*. Dit is mogelyk de reden, waarom de 70. *Overfeters* onse *Beekwilgen* noemen κλάυς ἄγυ *ramos viticis*, of *takken van Zeewilgen*, en niet κλάυς ἄγυ, als sommige afschriften hebben. De 70. *Overfeters* vertaalen de Hebreufche woorden קנה ופפיר door παπυρον ἢ κάλαμον, *Papier en Riet*, vermits het *Papierriet* in *Aegypten* overvloedig wafte: voornamentlyk omtrent *Sain*, daar sig de *Behemoth* onthoud, daar men de *Rieverpaarden* dikwyls fiet. De *Sirifche* en de *Arabifche Overfeters* vertaalen de woorden aldus: *hem omringen de raaven der beeke*, om dat sy anders leesen. Maar de *Chaldeeufche*, *Aquila* ende *Hieronymus* blyven by *beekwilgen*. Hier van word in de *H. Schrift* gewag gemaakt, als *Lev. 23: 40*. op den *eerften dag* fult gy nemen *takken van beekwilgen*. *Pl. 137: 2*. wy hebben onse *harpen* gehangen aan de *wilgen*. *Jef. 44: 4*. sy fullen uitspruiten tuffchen in het gras, als de *wilgen* aan de *waterbeeken*. Het *Nylpaard* onthoud sig nu aan ende in de *Rieviere van Aegypten*, daar de *wilgen* dan waffen; fo voegd het dan op hem, dat de *fhaduwagtige boomen hem bedekken*, elk een met fyne *fhadurwe*; ende de *beekwilgen hem omringen*.

Vs. 18. *Sie, by doet de Rieviere geweld aan, [ende] verbaaft sig niet: hy vertrouwd, dat hy de Jordaen in synen mond soude kunnen intrekken.*

De Heere gaat voort met de beschryvinge van den *Bebemoth*, die, nu gemeld hebbende de kloekfinnigheid van dit Beest, om uit te vinden een' bequaame plaats voor syn verblyf, verhaald syne onvertsaagdheid ende sterkte, seggende: *sie, by doet de Rieviere geweld aan.* Dit kan sekerder gesegd worden van het *Rievierpaard*, dan van den *Elefant*. Egter is 'er geene reden, waarom het niet van den *Elefant* kan gesegd worden. Dog wie deese twee Beesten by den anderen siet, ende siet intreden een' snelloopende Rieviere, sal het *Rievierpaard* gewisselyk de eere geeven, dat het de *Rieviere* grooter geweld aandoed, dan de *Elefant*. De *Rieviere* tog is het Element van het *Rievierpaard*: het stapt so stout ende seker in de *Rieviere*, als of het op het land trad. Indien Paarden een doorwaadbaare *Rieviere*, als wy gesegd hebben, geweld aandoen. Indien *Elefanten* den loop derselve kunnen stuiten, als wy insgelyks gemeld hebben; *sie tog*, het *Rievierpaard* is daar toe nog beter in staat: Dit grofflyve Beest, so kort van pooten, staat seer vast op syne voeten, so op het land als op den bodem van de *Rievieren*, die het tog steeds betreed: het sal niet wikken of wankelen, of schoon de golven der *Rieviere* op het selve aanstuiven, maar sullen als eene rotse of klip in Zee op hem afstuiten. Ende het is verre van hem, dat het *sig soude verbaaften*, dat het soude schrikken ende beeven voor de snelstroomende *Rievieren*, als of die hem soudent overstromen ofte wegsteepen; neen, het vreesd het water so min, als het land. *Waarom soude tog het Rievierpaard vreesen voor Rievieren?* het is syne gewoone ende aangenaame verblyfplaats: het behoefd niet te vreesen, dat de *Rieviere* hem sal inswelgen, ende hy daar in verdrinken, die *sig* geheele dagen onthoud op den grond van de *Rieviere*, ofte op den bodem van de Zee: maar dewyl het somtyds lugt moet scheppen, treed het op het land, dog kan lange onder water blyven. De *Onderzoekers*

zoekers der nature seggen, dat het niet swimmen kan, dog *Nonnus Dionysacon Libr. 26.* beweerd het tegendeel, ende word ook van geloofwaardigen getuigd: hier is dan geene reden van vrees voor het water by het *Rievierpaard*. Dat kan men in den naasten sin ook van hem seggen, *dat by vertrouwd, dat by de Jordaane in synen mond soude kunnen intrekken*. Wy hebben voorheen gesegd, dat de *Jordaan* juist niet in haaren eigenen sin moet genomen worden, maar wel in het gemeen mag verstaan worden een groote ende snelloopende Rievier, gelyk de *Jordaan*: derhalven is 'er geene swaarigheid, als gesegd word, dat het *Rievierpaard* het Beest is, 't geen *vertrouwd, dat het de Jordaane in synen mond soude kunnen intrekken*, daar het *Rievierpaard* even so min, als de *Elefant*, sig in ende aan de *Jordaane* onthoud. Indien de *Elefant* nu voldoed aan deese vergrootende spreekmaniere; gewisselyk ende nog beter het *Rievierpaard*, het so verstaan synde, gelyk het in den besten sin kan verstaan worden. Het heeft geene de minste vrees voor *Rievieren*, ja zelfs niet voor de grootste, al was het zelfs eene *Rievier* als de *Jordaan*; het is 'er so min voor bedugt als voor een beekken, 't geen het in synen mond soude kunnen intrekken, ende so uitledigen, dat 'er niet een drup van overbleef. Mag men van eenig beest, 't geen sig te lande onthoud, so spreken; seker, wie het *Rievierpaard* de snelstroomende *Rievieren*, den *Nyl*, ende andere, ja de *Zee* selve siet intreedden sonder den minsten schroom voor vloed of golven, die tegens synen muil opstuiven, als of het *Zeen*, ende stroomen konde inswelgen; mag gebruiken deese vergrootende spreekmaniere: *by vertrouwd . . .*

Vs. 19. *Soude men hem voor syne Oogen kunnen vangen? soude men [hem] met strikken den neus doorbooren konnen?*

Het geen ten laatsten gesegd word van den *Bekemotb*, is ook gemakkelyker t' huis te brengen op het *Zeepaard*, dan op den *Elefant*. Volstreker kan men tog *neen* seggen op deese vraag, *soude men het Rievierpaard voor syne Oogen kunnen vangen?*
ofte

ofte ook als men vrieg, welk van twee, de *Elefant* of het *Rievierpaard*, ligter te vangen ende te temmen is? soude moeten geantwoord worden *de Elefant*. Egter souden 'er al weesen, die dit lochenden. *Bellonius* segd, dat allen, die seggen, dat het *Rievierpaard* een wreed ende verschrikkelyk beest is, tegen de waarheid spreeken; want, segd hy, wy hebben dit Beest gesien, so mak, dat het geene Menschen vreesde, maar geerne volgde; het is van sulken sagtsinnigen aard, dat het gemakkelyk kan getemd worden, nog ooit eenen Mensch sal aandoen, byten of quetsen. Maar de vraag is hier niet, of het *Rievierpaard* niet te vangen, ofte te temmen is, maar of het gemakkelyk is te vangen, ofte te temmen, als wy gesegd hebben? of men hem voor syne Oogen soude kunnen vangen? of men geene konst ende list daar toe soude moeten gebruiken? of men dat opentlyk ende met geweld soude kunnen doen? of iemand het *Zeepaard* soude durven stoutelyk onder de Oogen treden, om het te vangen? *Achilles Statius lib. 4.* en *Eustathius in Hexaemeron*, seggen ons, dat het *Zeepaard* met list gevangen word; ende op deese wyse: een' groote kist word geset in een' diepen kuil, die met riet ende sand overdekt word, in welke het Dier vald. *Albertus* ende *Vincentius* seggen, dat het in yfere netten gevangen word, ende daar na met hamers dood geslagen. *Diodorus* berigt, dat het met yfere hoeken vast gehegt, daarna aan lange koorden gevierd word, tot dat het vermoeid is; nochtans voegd hy daar by, dat het niet gevangen word, dan met groote moeite, ende yfere netten, daar toe veele scheepen vereischt worden. Het vernuft, de konst, stoutigheid ende de t' saamgevoegde magt van veele Menschen kan den *Elefant*, kan ook het *Rievierpaard* overmeesteren. Te *Romen* syn de *Zeepaarden* verscheide maalen opentlyk in de schouwspelen vertoond geworden. Wy hebben gesegd, dat *Scaurus* de eerste geweest is: daarna synle aldaar gesien onder *Antonius Pius* ende *Heliogabalus*. Hoe deese gevangen syn, weet men niet. *Bellonius* heeft 'er een leevendig gesien, voor wiens tyd het in langen tyd niet was gesien, so dat eenige geloofden, dat het Beest uit de weerd was; voorts heeft men 'er geene leevendig in handen gekreegen ende getemd, maar

wel gefchooten ende gedood: fy fyn dan niet voor de Oogen te vangen. Maar ook sal menfe niet met *frikken den neufe doorbooren kunnen*. *Bellonius* mag feggen, dat dit Beest is van een fagtinnigen aard, ende ligt te temmen, dewyl dit, dat hy fag te *Konftantinopolen*, klein, ende fo gemakkelyk was te handelen: dat dit, dat hy daar fag, feer klein fal geweest fyn, kan men daar uit afneemen, dat het fo kort van pooten was, dat het naaulyks vier vingers van de aarde verheeven ftonde. Maar dit Dier was nu al een' geruimen tyd onder de Menfchen geweest, aan defelve gewend, uit Menfchen handen gevoed ende beftierd: fo worden de allerwreetfte ende wildfte Dieren eindelyk mak, als Leeuwen, Beeren, Tygers, Wolven ende anderen. Maar het geen hier gevraagd word, is, of het fo ligt, als andere wilde Dieren, is te temmen? of dit, dat fo fterk ende wel gewaapend is, dat fulke verfhrikkelijke tanden, ende fo dikken huid heeft, fo wel te bedwingen is, of men fynen *neufe*, fynen *fnoet*, die met fulken taaien, ende dikken vel is overtocken, of men *fynen neufe met frikken foudé kunnen doorbooren*? Hier op moet men immers neen antwoorden: ja men kan feggen, dat de aard ende gefchaapenheid van het *Rievierpaard* niet toelaat, het felve fo gemakkelyk als den *Elefant* te beftieren.

Ende fo fiet men, dat 'er in het tafereel van den *Behemoth* niets is, of het fchikt fig feer wel naar het *Rievierpaard*. Wy hebben flegts een' korte wyl ftil geftaan voor het geen gefegd word aangaande den *ftaart* van den *Behemoth*: *Als het bem luft, fyn ftart is als een Ceder*. Maar de woorden genomen in fulken fin, als wy gefegd hebben, komt dit ook over een met den *ftaart* van het *Rievierpaard*: nog iemand kan feggen, dat deeze fin gedwongen is, dien wy aan de woorden gegeven hebben. Wy hebben het in de vergelykinge van den *Behemoth* met den *Elefant* in alle deelen fo gemakkelyk niet gevonden, daar tog *de Elefant*, indien eenigfins, fo volkomen egter niet beantwoord aan de befchryvinge van den *Behemoth* in alle fyne deelen ende eigenschappen, Liever fouden wy dan volgen die het *Rievierpaard*, dan *die den Elefant* voor den *Behemoth* houden. Egter hebben wy in de vergelykinge van den

Be-

Bebemotb met den *Elefant* langwyliger geweest, dan met het *Zeepaard*, om dat wy meer van den *Elefant* te seggen wisten, dan van het *Zeepaard*; ende daarom breeder konden aantoonen de overeenstemminge van het tafereel van den *Bebemotb* met den *Elefant*, dan met het *Rievierpaard*. Hier toe kreegen wy gelegenheid, als wy vonden in de aftekening van den *Bebemotb*, 't geen den *Elefant* volmaakt uitdrukte. Gelyk dan het geen de Heere segd, *hy is een hoofdstuk der wegen Gods*, ons overvloedige stoffe gaf, om te spreken van den *Elefant*. Ende schoon de Schepper, als hy den *Bebemotb* Job so naauwkeurig voor de Oogen afschilderd, juist niet mag beoogt hebben den *Elefant*, sal het egter den regtsinnigen Leefer niet vreemd vinden, of kunnen verveelen een' wytluftige beschryvinge van dit schepsel, als hy geliefd agt te geeven op het oogmerk, waar toe de Heere God hier den *Bebemotb* aanhaald, ende beschryfd: is het niet om een proeffstuk te geeven van syne Grootheid, Magt ende Wysheid? dog is de *Elefant* niet een sonderling werkstuk Gods? sal ook dit den aanschouwer niet een' leevendigen indruk geeven van de heerlykheid des Scheppers, ende hem eerbied, ende vreesse voor den Maaker inboeiemen? Hier mede hebben wy voldaan aan al het geen over den *Bebemotb* is op te merken.

Dog indien den Weetgierigen aangaande den *Bebemotb* is genoeg gedaan, hy sal het selve vorderen aangaande den

L E V I A T H A N.

Wy vinden tog een' weidluftiger aftekening van den *Leviathan*, ende voortreffelyker eigenschappen van dat Beest aangeetoogen, dan van den *Bebemotb*, hoewel dit laatste genoemd word *een hoofdstuk der wegen Gods*. Indien derhalven het nut was te beschouwen, ende te kennen dat schepsel Gods, het geen de Heere God selfs also titeld, sal het ons so veel te nutter syn, en de nieuwsgierigheid so veel te meerder opwekken, om te soeken ende te vinden, ende so naby wy immers konden, te beschouwen even dat selve schepsel, 't geen de groote Werkmeester heeft waard geagt om uit alle syne schepselen,

die fo heerlyk, fo veele, ja oneindig fyn, (ik neem het in een betaamelyken zin,) uit te leefen, als een boven alle doorlugtig verhoog van fyne Heerlykheid, Magt, Wysheid ende Voorzienigheid. Hy heeft daar toe bygebragt fulke gewrochten van hem, die den aandagtigen ende regtfinnigen aanschouwer in verwonderinge wegrukken, tot lof ende dankfegginge van den Maaker opwekken, ende hem bewegen, om fig in alle gevallen aan Hem, die in fyne wegen ende werken fyne Wysheid betoond, te onderwerpen, als hy hem de grootheid fyner Majesteit aantoon uit de fcheppinge, onderhoudinge ende regeeringe aller dingen; hem leid in den boven hemel om de Sterren, de ligten des hemels te zien; hem geeft op te merken den laagen hemel, ende wat hy daar in doet, donder, weerligt, blixem, regen, ende wat de wolken meer uitregten; maar hy fend *Job*, ende allen ende een iegelyken, die uit dit fyn woord wil wys worden tot faligheid, daarenboven tot het befchouw van leevendige fchepselen, het gevogelte des hemels, ende het viervoetige gedierte. Maar of dit nog niet genoegzaam was, hy beveeld hier met een stillstaande aandagt te aanschouwen, behalven den *BEHEMOTH*, *het hoofdfuk fyner wegen*, den *LEVIATHAN*, daar hy fo veel van te seggen heeft; ende nadat hy Job geleid heeft aan de Rievieren, ofte de Zee, op dat hy daar fie uit- ende intreden, te land ende te water gaan dit wonderftuk van fyne magt ende wysheid, voerd hy hem op de Zee. Even denfelven Man, dien hy opgeheeven heeft in den hemel, om daar de Sterren ende derfelver ordannantien te zien, ende van daar gebragt heeft in den laagen hemel, op het drooge, ende de wateren der aarde, voerd hy van daar weg tot in de Zee, op dat hy daar in *de diepte* fie dat wonderftuk, 't geen boven alle des Scheppers heerlykheid aantoon: *den LEVIATHAN*. Wy hebben, gelyk van den *Bebemoth*, ook gegeven den eenvoudigen zin der befchryvinge van den *Leviathan*. Wy begeeven ons dan ter onderfoek van dit felve fchepsel, op het welke deefe befchryvinge past. Hier toe stellen wy vast, 't geen wy in het voorgaande hebben beweefen, dat ons hier eene aftekeninge gegeven word van een feker Beest, ende niet van eenen

Per-

Perfoon. Ten anderen dat het een Beest is, dat Job gekend heeft, of heeft kunnen weeten ende naſpooren, wat het ſy, ende hebbe die eigenschappen, die God aan het ſelve toofchryfd. Ten derden, dat het nog in weefen is, nog dit geſlagte ſy verlooren gegaan. Dat erinneren wy dan wederom den Leeſer, als voor uit- ende vaſtgeſteld. Hier op kunnen wy komen tot het onderzoek van dit wonderlyke Dier, of wy het ſelve ook elders vinden kunnen? Dog als wy ons daar toe begaven, ondervonden wy wel haaft, hoe moeielyken werk wy in deefen hadden ondernomen, ende hoe veel gemakkeliker het nog is den *Bebemoth*, dan den *Leviathan* te vinden. Daar wy tog ſtraks bepaald wierden in het opſoeken van den *Bebemoth* tot een landbeest, ofte het geen te land ook ſyn voeder foekt, tot een viervoetig gedierte; ende dan aanſtonds tot deefe twee, den *Elefant* ende het *Rievierpaard*, welke twee ook ſlegs in bedenken komen, ende geen verſchil is onder de Schrift- Taal- ende Natuurkundigen, dan welke van deefe twee ſy uit te kieſen: Maar om den *Leviathan* te vinden, moeten wy ons niet op het drooge ophouden, maar in Zee begeeven, ende in de diepte nederdaalen, daar ſig dit gedroegte onthoud. Indien wy in onſen volmaakten ſtaat gebleeven waaren, indien wy het Evenbeeld Gods hadden behouden in onſen eerſten Vader, wy ſouden ook kenniſſe ende heerſchappye over het onvernuffige gedierte hebben behouden: maar, *belaaſ!* wy hebben in hem niet alleen verlooren de kenniſſe ende vriendschap van den Schepper, maar ook weetſchapp, ende heerſchappye over de ſchepſelen. Wy kennenſe nu niet, weeten derſelver aard niet, nog kunnenſe *naamen geeven naar bunnen: aard*; wy hebben geene heerſchappye ofte bedwang over deſelve; nog de *Heere* God leidſe tot ons, ende brengdſe voor onſe Oogen, om ſe van naby te beſigtigen, en derſelver nature, ende eigenschappen te leeren.

Maar de Goddelyke Voorſienigheid, die de ſchepſelen Gods in weefen onderhoud, medewerkt met de ſchepſelen, ende die regeerd, komt den Menſch te hulpe in het onderzoek van den aard en eigenschap der dieren, die ſe uit hunne ſchuilhoeken uittrekt, ende brengd onder de Oogen van den Menſch,

die se uit de afgronden van de Zee ophaald, ende het beschouw van deelen niet alleen den Menschē geest, maar ook, hoe geweldig sy syn, den Menschē onderwerpt. God wekt ook op de vlyt, ende geest het vernuft aan eenige Menschen, om regt te ondersoeken, ende door een verstandig en nauwkeurig onderzoek te geraaken tot kennisse van de schepselen Gods, van het onvernuftige vee, ende ook zelfs van de gedierten der Zee.

Maar een iegelyk begrypt ligt, dat onder alle leevendige schepselen, daar de Menschē iet van weet of weeten kan, geenē syn, daar hy minder kennisse van heeft, of krygen kan, dan die hy geschaapen heeft in, ende tot hunne verblyfsplaatsē gegeven heeft den wyden, ruimen ende hollen *Oceaan*, ende de groote Zee, die met deese gemeenschap hebben; ende onder deese nog, die minst in getale syn, ende selden sig opdoen aan de Menschen: die toevallen slegs openbaaren, tyd ende ervaarenheid in de latere tyden ontdekken, sonder dat men in voorgaande eeuwen daar van eenige, of immers maar duistere voetstappen siet. *Wat is 'er niet* nog op aarde, ende hoe veel meer in die woeste ende holle Zee, *dat men niet weet?* mag men immers wel seggen. Maar dit seggen ende belyden de Onderzoekers ende de Beschryvers der onvernuftige Gedierten. *Oppianus* seide, dat hy *seer veele* vissen kende; maar dat *alle* alleen kende, die se geschaapen heeft, ende ontoegankelyke plaatsē tot hunne woonstede gegeven heeft. En *Homerus*, die de Fonteyne van alle weetenichappen genaamd word, segd, dat alles in de Zee te ondersoeken, ende na te spooren niet menschelyk is, maar gegeven is aan *Protheus* alleen, Dienaar van *Neptunus* den Zeegod, dien hy daarom noemde *den onsterfelyken*. Het geen ons egter niet moet te rugge houden, om na te spooren immers sulke schepselen, tot welke de Heere God ons heenen send, om daar uit hem te kennen, ende door het beschouw ende kennisse van deese te worden opgewekt om hem te eeren, ende ons selven aan hem in alle gevallen te onderwerpen.

Quam het *Job* te pas in synen staat hier op agt te geeven, dit groote werkstuk Gods nauwkeurig gaade te slaan, voorwaar

waar dat selve is ons allen wel nodig ende nut, so ten allen tyden, als in deese onse dagen, indien wy in het geloove der Goddelyke Schriften willen bevestigd worden, ende in staat gesteld, om te stryden voor de waarheid, ende den tegenspreekers den mond te stoppen. Neemd tog het getal der Vrygeesten, spotters ende veragters van Gods Woord ende de predikingen desselfs, niet dagelyks toe? die, so veel in hun is, de Schriften geweld aandoen? de voortreffelykste stukken daar van verscheuren? so is dit pronkjuweel *bet Boek Jobs* tot een spel gemaakt: Een blyeindend treurspel: dog hier hebben sy hunne konst ende welsprekenheid in het werk gesteld, om dit deel, 't geen spreekt van den *Leviathan* te ichenden. Dit heeft dan opgewekt den seer beroemden Heer *Th. de Haaze*, om aan te grypen een' sekere gelegenheid, die hem voorquam, tot naspooringe van den *Leviathan*, beschreeven in *bet Boek Jobs*, het geen hy ook getrouw ende uitvoerig heeft volbragt, waar van wy een bewys hebben in het geschrifte, dat hy over *Jobs Leviathan* heeft in het licht gegeven in de Latynsche Spraake, dog vertolkt in onse Nederduitsche Spraake. Hy segd in de Inleidinge tot syn werk, dat te *vergeefs nu het snorken is der Lasteraars; de nietigheid van hunne leugentaal, ende de ydelheid hunner lasterwoorden, die sy eertyds over het verhaal van den Leviathan, ende van den vis, die Jomas verslonden heeft, uitbraakten, syn, gelyk hy vertrouwd, door dit geschrift klaarlyk ontdekt.* Hy agt, dat deese swetfers, hoe verwaand ook hunne stoutheid is, kunnen nu niet meer, gelykse voorheen meenden te doen, met eenigen schyn, (segd hy,) van waarheid seggen, dat de heilige Schryvers ons wel voorstelden een wonder der nature, dat sig vreeselyk, groot ende wonderbaarlyk van gedaante opdoed; dog dat te gelyk van syn licht ende oog beroofd is; dat is, (seggen de Lasteraars:) de Schryvers van de Bybelboeken gewaagen vaak van so iets, dat eenen schyn van groote uitneemenheid heeft, ende waar van met een' sterelyken ophef, ende opschik van woorden veele wonderen in die Schriften worden getuigd: dog dat in de diepten, nog op aarde onder de Son te vinden is; waar naar men altyd, dog te vergeefs soeken, ende als een blinde in de duisternisse vrugteloos tasten moet. Deese snorkerye, segd hy wyders, verliesd den schyn van waarheid, so haast

iets

iets diergelyks, 't welk van die verleiders van sinnen ontkend word, in een leker schepfel word aangewezen.

Wie schat het dan niet een' groote saake, ende die van veele aangelegenheid is, dit selve beest te soeken; ende een groot gewin, het selve te vinden? ja wy mogen ons daar in verblyden, als of wy een' grooten schat gevonden hadden. Hier toe trekken wy onse sinnen ende oogen af straks van het gevogelte des hemels; die wy tog in de beschryvinge des *Leviathans* wel haast verneemen, dat het geen vogel is: ja ook geen van het viervoetige ende kruipende gedierte der aarde.

Egter souden wel in aanmerkinge komen de Draaken: *De 70. Oversetters* vertaalen *Leviathan*, *Δράκων* Draake: dat is een groot, verschrikkelyk, ende boven alle verblindend gedrogt. Hier op soude de naam ende andere eigenschappen, van den *Leviathan* gemeld, kunnen t' huis gebragt worden; indien 'er sulke gedrogten, als in de oudheid gemeld ende uitgebeeld worden, in der waarheid te vinden waaren; 't geen *neen*, met reden getwyfeld word, of sy, of immers so groot ende vreeselyk, als daar gesegd, ofte hebbende die gedaante, als sy uitgebeeld worden, ooit syn in weesen geweest. Dog dit selve daar latende tot in het vervolg, neemen wy in overweeginge 't geen hier nog van den *Leviathan*, behalven desselfs grootte, sterkte ende vreeselykheid, gemeld word: ik sie nu bysonder op desselfs woonplaats. Deese is niet de kloove der steenrotse ofte verborgene holen der bergen en woestyne, welke den verschrikkelyken *Draak* tot eene verblyfplaats verstrekken; maar de golven, ende de diepte der Zee. Is het ook niet met allen gelooffelyk, dat de Heere God, die daar aanhaald tot getuigen van syne heerlykheid, magt ende wysheid de vogelen des hemels; en viervoetige dieren meld, ende so even een, dat op het land ende in het water sig onthoud; daar hy so veele ende verscheidene beesten meld, ook een beest uit de Zee roept tot getuige van syne mogenheid, dewyl de Zee so veele wonderlyke schepselen uitleverd? Ja daarom soude men ook wel syne sinnen mogen aftrekken van den *Krokodil*, 't geen wel een dier is, dat te land sig onthoud, ende te water gaat, dog niet onder de Zeedieren te tellen is; 't geen
geen

geen vis is; even so min als het *Rievierpaard*, de *Otter* ende *Beever*. Dog wy fullen ook in het vervolg sien, dat het de *Krokodil* niet is uit de vergelykinge van de beschryvinge des *Leviathans* met den *Krokodil*. Tot so lange laten wy ook daar, of het de *Zeedraake* ofte *Zeeslange* sy, insgelyks de *Zeebond* ofte *Walvis*, ende nog andere *Zeedieren*.

KAP. XL. vs. 20. *Leviathan*.

Ons selven begeevende ten onderzoek van het schepsel, dat hier genoemd ende beschreeven word, geeven wy agt ten eersten op den naam, ende dan op de aftekeninge, die hier van het selve gegeven word. Wy hebben den naam uitgelegd in het voorgaande, als wy het tafereel verklaard hebben. De naam *Leviathan* leid ons tot een gedrogt van een' bovengemeene grootte, seggende *Leviathan*, volgens synen oorsprong, het geen boven anderen in grootte ende lengte is aangegroeid. Maar hoe veele gedrogten syn niet in de *Zee* van een' verschrikelyke grootte ende lengte. Die naam mag gegeven worden aan den *Krokodil*, die sig in de wateren ende in de *Zee* onthoud: dat Beest is volgens 't getuigenisse van *Aristoteles* vyftien, ende van *Plinius* agtien ellen lang, ende so anderen getuigen, honderd ja meer voeten. *Leviathans*, dat is, *grote beesten* mogen gesegd worden de *Walvissen*, die tot een' onmenschelyke grootte aanwassen. Ik laat daar, 't geen *Plinius* segd: maar *Nearchus* getuigd, eenen gesien te hebben, die honderd en vyftig ellen lang was, gelyk 'er ook gevonden syn in de Noordzee honderd en twintig voeten lang. Ik sal niet seggen van den *Zeedraak* ofte *Zeeslange*, aangesien dog niet seekers daar van gesegd word, ende *Olaus de Groot*, die van het geslagte der *Kretensers* van sommigen gehouden word, daar hy de lengte van den *Zeedraake* ofte *Zeeslange* tot so verre uitstrekt, niet te vertrouwen is.

Onder de *Zeedrogten* is vermaard de *Zeebond* of de *Hay*, ofte *Hayman*, die *Canis Carcharias* ende ook *Lamia* genoemd word by *Rondeletius*. Deese word van eenigen geagt de vis, die *Jonas* heeft ingeswolgen, aangesien hy een' geheelen

Cc

Mensch

Mensch in synen balg soude inslakken, ja zelfs daar in eenden Maas met synen harnas nog geheel soude gevonden syn, dog dit word gelaten voor die het gelooven wil. Maar dit gedroegt heeft sulke lengte niet, als die andere Zeebeesten, daar de ervarenen getuigen, dat de grootste ende de langste, die ooit gevonden syn, niet meer dan agtien voet reiken, ende het scos seldzaam is, indien se twintig voet lang gesien worden. Egter getuigen sy, dat 'er syn, die wel vier duizend ponden wegen. Maar dat komt egter niet by het gewigte, ofte de grootte van den *Krakodil*, ofte *Walvis*, so dat wy hier wel aanstonds den *Zeebond* ofte *Ganis Carcharias* souden kunnen uitmonsteren, om hem niet in vergelykinge te brengen met den *Leviathan* hier beschreeven, ten sy het vervolg ons gelegenheid gaf, om aan te toonen, dat de *Zeebond* de *Leviathan* niet sy, die hier beschreeven word.

Ulysses Aldrovandus, als hy aanvaard de beschryvinge der Waterdieren, onderscheid die in twee soorten: de eerste soorte begrypt, die de Grieken ende *Aristoteles* noemen *ἰχθύς*, de gemene naam, als de Latynen seggen *Piscis*, ende de Duitschen *Fis*: ende het andere geslagte bevat, 't geen de Grieken ende *Aristoteles* noemen *κῆτος*, *Cetus*; wy seggen in onse Spraaiken *Walvis*. *Aldrovandus*, hier in volgende *Aristoteles*, schift syn gansche Boek, 't geen hy over de Waterdieren geschreeven heeft in twee deelen: het oene spreekt van de *Vissen*, so bysonder genoemd; het andere van de *Walvissen*: dog de eerste maaken verre weg het grootste gedeelte uit van de geslagten der Waterdieren. Deese twee soorten, *Vissen* ende *Walvissen*, verschillen in verscheidene opsigten van elkanderen: ik sal al het onderscheid niet seggen, dog slogs 't geen hier te pas komt. Het groote ende weesentlyke onderscheid, ende dat hier te pas komt, is, dat de *Vissen* hebben *kunnen*, ende niet adematogen, nog sig boven water hebben te onthouden om te ademhaalen: maar de *Walvissen* hebben *longen* ende ademen, blaaspypen hebben in het agterste van den kop, waar door sy lugt uit- ende inlaaten, ende het ingeswolge *Zee-water* uitspuiten. Sy hebben eenen *buid*, ende geen *sehellen*, gelyk de *Vissen*, waar van immers de meesten

Schob-

schobben hebben. Deese waaren dieren, die in *Israël* gegreten mogten worden, maar wat geene *schobben* of *vinnen* had, moeste *Israël* een *verfoesfel syn*, Lev. 11: 9-11. Weshalven dan de *Walvis* onder de onreine dieren te houden is. Onder alle *Zeedieren* syn 'er geen grootere dan deese, geene verschrikkeliker, die daar van daan ook naamen draagen by de Grieken, die een' vreeselyken klank hebben, als *Tris*, *Trisior*, by de Latynen *Bellua Marina*, *Zeedier*, *Fera Marina*, *Zeedrogt* in onse Spraake.

De *Walvis* is een dier, 't geen boven alle in grootheid ende lengte is aangegroeid, ende derhalven toekomt de naam *Leviathan*, die dat beduid. Dog nader agt geevende op het woord *Leviathan*, sullen wy bevinden, dat de naam *Leviathan* boven alle groote Dieren betrekkinge heeft tot den *Walvis*. De naam is, als wy voorheen gesegd hebben, t' saamen gesteld uit twee woorden, waar van het eerste is *Livja*, dat een *aanwas* segd, of *vermeerdering*: het andere woord *Than* segd *lang uitgerekt*: dog dit laatste woord vinden wy bysonder toegekeurd aan de *Walvissen*, die *Tannim* genoemd worden: ik haale daar toe aan, 't geen gevonden word Gen. 1: 21. תַּנִּינִים וְהַיָּם וְהַיָּבֵשֶׁת וְהַיָּם וְהַיָּבֵשֶׁת *Vajibra Elobim battannim baggedolim*. De 79. Overletters seggen, וְהַיָּם וְהַיָּבֵשֶׁת וְהַיָּם וְהַיָּבֵשֶׁת *Ende God sehicp de groote Walvissen*, seggen onse Overletters. Hier mag men seggen, word door twee woorden uitgedrukt, *groote Walvissen*, 't geen het t' saamengefelde woord *Leviathan* segd. Men geeve agt op het geen de Dichter singd in den 104den Ps. vs. 25, 26. *deese Zee, die groot ende ruyd van ruimte is; daar in is het wriemelende gedierte, ende dat sander getal, kleine gedierten met groote. Daar wandelen de schobben [ende] de LEVIATHAN, dien gy geformeerd hebt, om daar in te speelen*, leid ons dat niet tot den *Walvis*, die speeld op het oppervlak der Zee. Ende Ps. 74: 14. *gy hebt de koppen des LEVIATHANS verpletterd*: daas segd selts *Bochart*, dat gesien word op den *Walvis*, schoon wy insind, dat de *Leviathan*, in het Boek *Jobs* beschreeven, vde *Krakodil* is.

De *Walvis* is van alle oude tyden bekend. Het selve *schobfel* is bekend in de gewyde omongewyde Schriften. In alle

Reekken van den grooten *Oceaan* rondfomme den aardkloot laat het sig sien. Hier op kan dan geene uitvlugt gemaakt worden, of het *Job* wel bekend geweest is? maar dit aan te toonen, sal in het vervolg beeter te pas komen, als wy den *Leviathan* gevonden hebben, of het Beest selve, waar van hier het tafereel gegeven word. Maar de *Walvis*, die ons bekend is, voldoed seer wel in naam, ende eenige opsigten, aan het schepsel, 't geen hier genoemd ende beschreeven word; maar niet in alle deelen. Het geen wy vinden *vers 21-23.* van het volgende *41ste Kap.* staar seer wel op den *Walvis*, die by ons bekend is, onder hem syn scherpe scherwen . . . . Dog voorts de gansche beschryvinge past op hem niet: in het bysonder niet, 't geen gesegd word in dit *40ste Kap. vs. 25-28.* op die vraage *sullen de medgesellen over hem . . . . ?* kan men volstrekt ja seggen. De Medgesellen bereiden eenen maaltijd over hem: de kooplieden verdeelen hem onder sig. Syn huid kan wol met haaken gevuld worden, ende met eenen *Vissers krawwel* syn hoofd. Hy heeft een dunnen huid; harpoenen worden daar in geworpen: ende het geen *vers 27, 28.* gesegd word, heeft syn aansien niet op den *Walvis*: als ook niet *Kap. 41: v. Niemand is so koen, dat hy hem oprwekken soude:* de *Walvis* is tog schigtig ende vreesagtig, hy word sonder gevaar gedood; 't geen wy leesen *Kap. 41: 5: rondom syna tanden is verschrikkinge*, is ook niet t' huis te brengen op den *Walvis*, want die heeft geene tanden: het geen boven dien geschreeven staar, *vers 16-20.* van *Kap. 41.* kan ook niet gesegd worden van den *Walvis*. Daarom hebben verscheidene ende geagte *Uitleggers* hunne oogen ende gedagten geheel afgetrokken van den *Walvis*, ende dit gevoelen, dat de *Walvis* de *Leviathan* sy, geheel verworpen: sy hebben sig gewend tot den *Krokodil*, die meer scheen in hunne oogen te tweemen naar het tafereel van den *Leviathan*. Deese syn *Bezaz, Deodatus, Bochari, Ludoph* ende anderen. Maar indien wy den gemeenen *Walvis* niet; wy kunnen ook den *Krokodil* niet overeen brengen met de aftekening van den *Leviathan*: dit sullen wy in het vervolg aantoonen. Dog het geslagte der *Walvissen* gade staande, sullen wy onder deese meer als eene soort vinden: der is meer dan dat eene geslagte, het geen

geen ons bekend is, de *gemeene Walvis*. Dat kunnen wy selfs afnemen uit het verhaal van de Scheppinge. *Moses* segd, dat God schiep de *grootse Walvissen*: niet in het tweevoudige getal, seggende, een paar, Man ende Wyf, gelyk God van alle soorten van gedierten slegs een paar geschaapen heeft: dog hy segd in het veelvoudige getal, *Walvissen*. Het geen het Woord Gods, leeraard ook de ondervindinge. Het syn de nauwkeurige ende spitsvindige onderzoekers, ende getrouwe beschryvers der gedierten in het gemeen, ende der Zeedieren in het bysonder, die ons dit seggen, ende verskeren. Deese geeven een' gemeenen naam aan alle groote Vissen in de Zee. *Aristoteles* noemd *cetacei pisces* of *Ceten*, deese, die groot syn onder de Zeedieren, ende voortteelen niet uit kuit, of ey, maar uit Zaad. So hebben de latere Schryvers uit de Grieken ende Latynen, als *Bellonius*, *Rondeletius*, *Gesnerus* ende *Aldrovandus*, deesen naam overgenomen, om te beduiden alle groote Vissen der Zee: de Laatste haald daar toe aan *Homerus*, *Plautus* ende *Cicero*. Deese, so dikwyls by *Aratus* niet genoemd word, set het over *Pisbrix*. De Spraakkunstenaars seggen, dat dit een Dier is van een onmeetelyke grootte, aan 't welke men, so gesegd word, *Hesione* ende *Andromeda* ter verflindinge overgaf. Onder de *Ceten*, ofte *Cetacei Pisces*, die wy in het gemeen *Walvissen* noemen, maakt een' bysondere soort by *Aldrovandus*, die *Balaena* genoemd worden, die hy segd de grootste te syn onder alle de *Ceten*, ende als de Prins, ende voornaamste derselver is. De Grieken seggen in hunne spraak *βάλαινα*: hier van daan de Latynen *Balaena*. Hier van schynd gesprooten ons duitsche Woord: *Walvis*.

Hier van worden verscheidene soorten gevonden, die in grootte ende gedaante van elkanderen verschillen. Men vind verscheidene gedaanten van deese by de Schryvers afgeprent: *Bellonius*, *Rondeletius* en *Gesnerus* geeven 'er elk bysondere aftekeningen af. *Aldrovandus* geeft 'er ook verscheidene uitbeeldingen van: hy tekend af, die in de *Schelde* gevangen is. *Hartenius* teld op twintig geslagten: onder deese enen die dertig ellen lang is, ende over de leventig tanden heeft, so groot, dat daar van tafels, ende messenhegten gemaakt worden: nog

eenen, die wel vyftig ellen lang was, ende fcherpen om verre wierp: ja hy noemd 'er eenen, die tagtig ellen lang is: ja nog meer, eenen van negentig ellen: ende nog boven dien een geflagte van *Walviffen*, die meer een *Eiland*, dan eenen *Vis* gelyken. *Blefkenius*, in de befchryvinge van *Ysland*, fchryfd, dat men vind omtrent dat felve Land een' groote diepte in de golven; ende dat in de wellen ende afgronden fyn *Walviffen* van onuitspreekelyke grootheid: daar fyn, segd hy, *Zeegedrogt*, die niet van de *Menfchen* gevangen of gedood, maar van het ys door de kragt van den wind aan klippen gedreeven, ende gedood worden: Hy segd, dat hy 'er eenen gefien heeft dertig ellen lang, ende fo hoog als een spies, aan ftrand opgeworpen, ende daar dood liggende: maar fchoon deeze *Walvis* een groot en verbaarlyk *Beest* is, en groote kragt heeft, fo word hy egter van fynen ontzaggeelyken vyand, *Orka* genoemd, niet alleen befreeden, maar ook eindelyk overwonnen, als hy segd: Hy befchryfd dit *Beest Orka* even als de kiel van een *Schip*, ende heeft op fynen rugge lange ende fcherpe vinnen, daar mede hy den *Walvis*, die voor dit *Beest* grootelyks bevreesd is, in het weeke van den buik quetft ende dood. Diefelve Man verhaald, dat in de *Zee* by *Ysland* een gedrogt is, waar van de naam onbekend is, ende van gedaante als een *Walvis* fchynd: dit *Zeegedrogt*, fyn hoofd buiten het water uittekende, verfchrikt door fyne aanschouwinge de *Menfchen* fodaanig, dat fy als dood ter aarde vallen. Het heeft een vierkant hoofd, vlamme oogen, ende op het hoofd lange hoornen, als men dat by nagt fiet, fyn de oogen als vuur; invoegen men dan fyn hoofd, 't welk het boven het water uitfteekt, volkomen sien kan: het lighzaam is fwart, ende fodaanig met fwarte vinnen befet, dat men niet fchrikkeliker bedenken of fchilderen kan. *Olaus de Groot* fpreekt in fyn *2offe Boek van dit Beest*, ende segd, dat het twaelf ellebogen lang is. Sodaanig een gedrogt verfehurde eenen *Viffers* fchuit, daar drie *Viffers* in waaren, die verdronken: maar een van hun het net in fyne handen hebbende, ontquam het op eenen plank, daar hy op dreef. *Blefkenius* segd, dat deeze, die het in fyne tegenwoordigheid vertelde, aan den *Overften* feide, dat

dat hy door Gods hulpe behouden was, om syne kinderen, die anders van honger vergaan souden, te versorgen, dewyl, gelyk hy seide, de anderen geene kinderen hadden.

Onder doese so verscheidene geslagten van *Walvissen* ende *Zeedrogten* sal 'er wel een syn, die in alle opsigten sal beantwoorden de aftekening van den *Leviathan*. Der syn 'er onder, die *tanden* hebben, ende andere deelen ende eigenschappen, die den *Leviathan* worden toegekeurd. Onder deselve syn 'er, die wel gewaapend syn, niet alleen met *tanden*, maar ook met *hoornen*. Op doese hebben wy bysonder te letten, nog wy hebben alle soorten van *Walvissen* aan te haalen, die van sommige tot tien, van anderen tot twintig, ja tot twee en twintig geslagten worden vermoerd. Dog hoe sy de geslagten der *Walvissen* ook vermenigvuldigen, wy vinden by seer nauwkeurige ende geloofwaardige Schryvers niet meer dan ses à seeven verscheidene soorten. *Abraham Moubach* in syne *Groenlandsche Visserye Kap. 10.* teld doese op: *Balaena Vulgaris*, *Finois*, *Balaena vera*, *Walvis*; *Balaena Orca* vel *Deutata*, *Zwaard- Zaag- of Tandvis*; *Phyfter Noordkaper*; *Ceto Porvis*. Maar deese naamen komen niet over een met die andere Schryvers geeven aan doese verscheidene soorten van *Walvissen*; dog het is even veel, als wy uit syne beschryvinge maar weten, wie hy meind. Hy noemd behalven deese nog een merkweerdig *Zeedrog*, het geen hy geefd den naam *Normal*, *Eenhoorn* of *Hoorwis*. Uit doese neemen wy in aanmerkinge, die hy *Porvis* noemd. Als hy spreekt van het *Sperma ceti*; dat segd hy, dat behalven het verhaal van *Clovis* ende andere geleerde Onderzoekers, selder weinig jaaren onwyselbaar geworden is, dat het uit den *Walvis* voortkomt, als een seker *Walvis* op de Noordkusten wierd aangedreeven. Hy beschryfd deesen *Vis*, seggende, dat hy tseftig voeten lang was, dat het hoofd het voornaamste deel was, in het breede over den mond heen hangende, hebbende tanden in het onderste kinnebakken, waar van de grootste ontrent twee ponden woegen, sonder eenige krakebeenen, doorgaans *Walvisbeenen* genoemd, in den mond, maar alleen twee korte vinnen voor aan op den rug; de oogen waaren klein . . . .

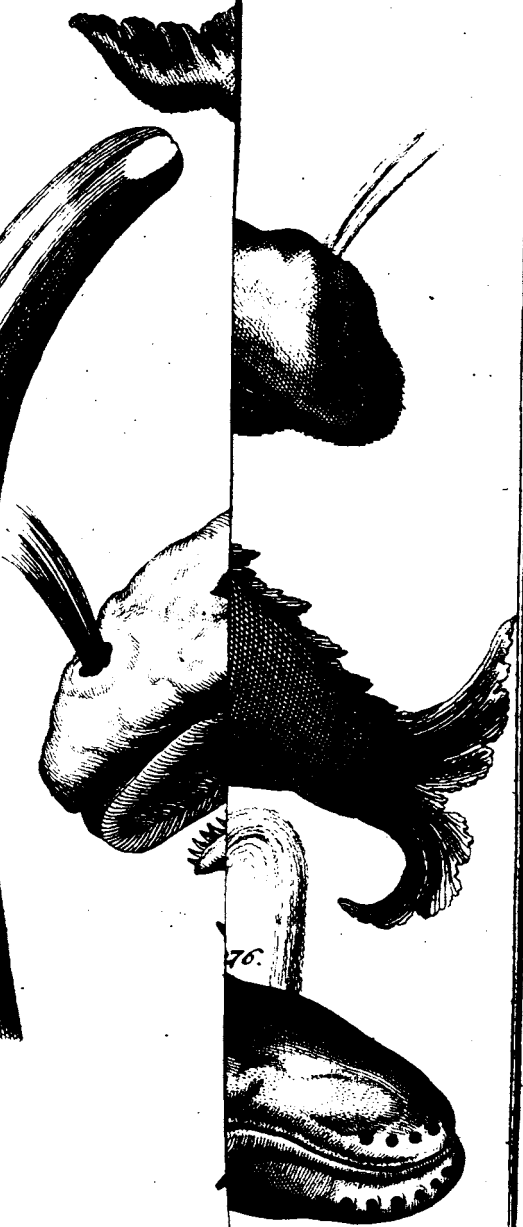
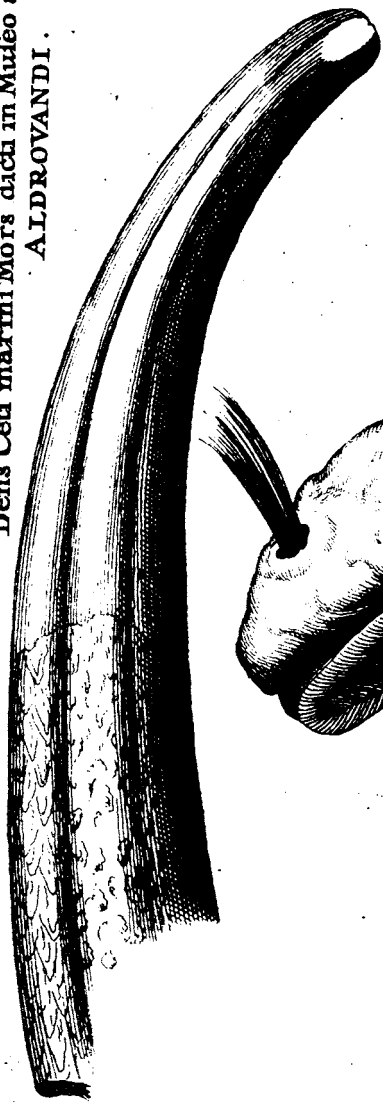
Hy

Hy segd, dat de Matroosen, alhoewel oneigen, dit Zeedier *Zubartas*, of veel eer *Gibbartas* genoemd hebben: dat uit het hoofd van deesen *Walvis*, voor eenige dagen gestorven, ende reeds aan het rotten, vloeiden stroomen van een' Olyagtigē stoffe, *sperma ceti*, die door de Vissers versaaemeld ende bewaard wierd: maar in het opklooven van het hoofd vond men een' grooten voorraad van *sperma ceti* in huisjes, ende in ordre liggen, ter grootte van Ganscieren, ende gelyk als honigraaten, gansch wit, ende van een' olyagtige stoffe. Hy segd, dat de Groenlandsvaarders selden deese soort van Dieren krygen te sien, ende dat het maar toevallig is, indien se deselve opdoen. Deese word nu gemeenlyk *Kachelot*, ook *Kasfiliot*, of *Kasfiliot* genaamd. Deese soort van *Walvissen* heeft in stee van balynen in de onderste kaak agt en veertig tanden, ieder omtrent anderhalf pond swaar, ende drie duim van elkander staande. *Potvis* ofte *Potswal* word hy genoemd, om syn uitstekend groot hoofd, synde omtrent een derde der lengte van den geheelen Vis, die gemeenlyk van vyftig tot honderd voeten lang vald. Het vervolg van tyd heeft meer kennisse gegeven van dit Zeedier aan de weereld, dan men tot hier toe gehad heeft. Dog hoe meer kennisse men van dit Dier gekreegen heeft, hoe veel te meer men gevonden heeft reden om te gelooven, dat het dit Schrikdier is, 't geen door den Heere God selven onder den naam *Leviathan* beschreeven is. Die dit selve breed ende uitvoerig heeft aangetoond, is een beroemd Leeraar in de Illustre Schoole ende Kerke te *Breemen*, die hier over een Boek heeft uitgegeeven, 't geen in onse Nederduitsche Spraake is overgeset. Hy segd, wat hem aanleidinge gegeven heeft om te ondersoeken, wat Beest tog de *Leviathan* sy. Het selve was een seker geval in het jaar 1721. hem voorgekomen: te weten, de *Breemer-Groenlandsvaarders* hadden, dog niet sonder onbedenkelyke moeite, harden ende langduurigen stryd, ja met het grootste levensgevaar, als sy agt uren lang gevogten hadden, een' seer grooten ende onbekenden Vis gedood. Als hy gesien hadde alles, wat sy van deesen Vis t' huis bragten, ende uit den mond van deese Ooggetuigen gehoord hadde, hoe het sig in deesen stryd

te-

Dens Ceti marini Mors dacti in Museo appensus
ALDROVANDI.

tegens dit Beest gedragen hadde, quam hem in gedagten, of dit niet mogelyk dat wreede Zeegedrogt, dat vervaarlykē schepfel was, dat de leevendige God Ielve, die den hemel, de aarde, de Zee, ende alle haare volheid gelchaapen heeft ende beftierd, benoemd heeft met den naam *Leviathan*, ende als ict, dat byna het verftand der Mēfchen, ende hunne kragten te boven gaat, met de allernadrukkelykfte woorden uitbeeld. Deefe Vis was gevangen op de hoogte van feven en feventig ende een' halven graad: hy was lang feventig voeten. Dog diergelyken waaren gefien van vyftig ellen, van honderd ende meer voeten: fy gaan derhalven in groote te boven de gemeene *Walviffen*, die in die ftreeke gevangen worden, die felden meer dan vyftig voeten lang fyn. De verwe van deefen Vis was donker-bruin; dog hy wierd onder den buik vaal ende al lenskens bleeker. Hy had een' grooten ende vervaarlyken kop: de gedaante van den kop word vergeleeken by den kolf van een roer, snaphaan, ofte by het voorfte gedeelte van een Schoenmakers leeft, ende van een holblok ofte klomp: het hoofd, als deefe getuigden, was byna de helft van het Beest. Maar indien dit Beest hier in verſchild van de andere *Walviffen*, het komt daar in wederom met die over een, dat het blaaspypen heeft: want gelyk in het agterfte gedeelte van het boven-hoofd van den bekenden ende gemeenen *Walvis* gefien worden twee gaten, ofte twee pypjes, waar uit het met groot geweld het water, gelyk eene fontein, opwerpt, ende in de lugt blaasd; fo fiet men geheel voor aan op het uiterfte gedeelte des voorhoofds van dit Zeegedrogt maar eene opening, die fo het ſchynd de plaats van neus ende neusgaten vervuld, ende waar uit het water blaasd. Indien onder de verſcheidene foorten der *Walviffen* een' andere de *Tandvis* genaamd word; deefe mag, wegens fyne verſchrikkelyke tanden, ook wel fo genaamd worden. De lieden, die daar woonen in de Noordſche geweften, die aan den *Oceaan* gelegen fyn, kennen dit Beest: fy komen dikwyls daar dood aandryven, gelyk agt diergelyke Viffen dood fyn aangekoomen te *Finmarken*. Dit verhaald de E: *Wererus Kohen* Pred: te *Jaarsvelt*, Vertaalder van het Boek van *Jobs Leviathan*, door den Heer *Thomas*

de Haaze. Hy meld in syn eerste toegift tot het selve Boek; dat een Commandeur *Adriaan Adamsen Ooms*, die onder de eersten de allereerste is geweest, die sig met syne medgefellen heeft opgemaakt met pyl en spies, en dit verschrikkelijke Zeegedrogt, niet in een besloten water, maar in het ruime veld van de openbaare Noordzee aangerand, ende door Gods zegen overwonnen heeft: dat deese aan syn Eerw: heeft gegeven in een vriendelyk mondgelyk gesprek een grondig berigt. Hy segd, dat deese bevaaren Man, die dertig jaaren lang de Zee bevaaren hadde, *Spitsbergen* gesien, ende om de Noord schier alle bevaarbaare kusten besogt hadde, al eenige kennisse gekregen hadde aan den *Kaslot*; dikwyls de Noordkapers van dit verbaasde Dier hadde gehoord spreken; maar dat in het bysonder de Hoog Edele Heer en Commandeur van *Finmarken*, de Heer *Lork*, hem veele dingen van deese *Kaslots* ontdekt hadde, ende hem in het jaar 1714. dit verskerd; dat agt van deselve Vissen daar dood waeren komen aandryven, ende ook het selve bevestigd hadde door de gifte van een' grooten Vistand uit den bek van den *Tandvis* gebroken. Deselve Commandeur, segd hy, hoorde by sekere gelegenheid in het volgende jaar 1715. uit eenen Noorman, dat die groote Vis, uit wiens kop gehaald wierd die olyagtige stoffe, die genoemd word *Sperma ceti*, niet leevendig tot nog toe gevangen, ende seer hard ende snel, dog, so hy gifte, naar onderen toe aan den buik eenigins quetsbaar was. Egter syn 'er eenige gedood door de Walvisvangers. De gefegde haald 'er seven aan in dit eerste toegift tot het Boek van den Heer Professor *de Haaze*. Hy teld se op voor de nieuwsgierigen: dog het geen wy als hier wel te pas komende invoegen, is; sy syn alle gevonden ende gedood in de Noordzee. De eerste tuffchen *Zerooy* en *Lobbe*, die lang was sestig voeten, dik ses en dertig. In het jaar 1719. syn 'er twee gevangen, een van vyf en seventig ende een van sestig voeten lang, ende naar proportie als vooren; nog in het selve jaar een van over vyf en seventig voeten lang, ende schier veertig voeten dik: ende voorts noemd hy daar by nog drie, onder welke hy segd eenen van sestig voeten.

Schoon

Schoon ik nu reden hadde om te beruften in het verhaal van geloofwaardige lieden, die tog oog- en oorgetuigen, ende getrouw syn in hun verhaal, hebbe ik egter niet willen laten voorbygaan eenige gelegenheid, om kennisse te krygen aan dit schrikdier, of ik in dat geloove mogte bevestigd worden, dat de beschryvinge van den *Leviathan* onder alle gedrochten best overeenkomt met den *Kaslot*? Ik vond my opgewekt, als verstaan hadde, dat de Hollandsche Groenlandsvaarders in het jaar 1736. hadden gevangen eene menigte van *Walvissen*, ende ook drie *Kaslots*. Deese nieuwe gelegenheid, om berigt te krygen van dit schepsel, hebbe ik aangevat, ende ook daar toe middel gevonden door een' seer waarden ende getrouwen vriend t' *Amsterdam*, die voor my heeft opgespoord een' seer ervaarenen Groenlandsvaarder, die in staat was om te antwoorden op alle de vraagstukken, die ik aan mynen vriend nopende den *Kaslot* in geschrift hadde opgegeeven, gelyk hy my dan heeft te rug gefonden een naauwkeurig bescheid op alle de vraagen, die ik hadde opgesteld. Deselve dan, 't geen hy ervaaren ende gesien heeft, getuigd.

1. Dat deese *Zeevis*, als hy boven water komt, gelyk hy seer groot is, sig ook seer groot vertoon, ende wel twee derden met syn lyf boven water ligt, so dat hy in het water ook selfs grooter schynd, dan andere *Zeevissen*, als *Walvissen*, die so groot, of immers de naaste aan hem syn in grootheid, weshalven hy door syne grootheid een' meerderen schrik in den aanschouwer verwekt; die nog vermeerderd word door het geblaas uit syne blaaspyp, die maar eenen uitgang heeft, 't welk is een gat in het voorste van synen kop, aan de linker syde, die omtrent tien duim lang is; uit dit gat van syne blaaspyp spuit hy het water schuins voor uit door eenen straal, die wel ses a seven voet hoog gaat.

2. Hy meet de lengte van die hy gesien ofte gevangen heeft, af; vyftig a sestig voeten: hy segd, dat de dikte ongelijk is; somtyds vyf en een half, somtyds ses a seven vademen in het rond.

3. Hy schilderd deesen *Zeevis* af grys van vooren, ende onder den kop, maar blaauwagtig ende swartgrys verder, ende

over het lyf, uitgefonderd den staart, die fomtyds bont is:

4. Hy tekend den kop ook af, als anderen, die wy aangehaald hebben, die van vooren vlak, ende boven rondagtig is, dog daar de kop van den eenen gefegd word wel het halve beeft, van anderen een derde te fyn, fo segd hy vyftien a seftien voeten dien lang te fyn, 't geen ook daar omtrent is in een beeft, dat omtrent vyftig voeten lang is.

5. Dat syne Oogen fyn omtrent tweemaal fo groot, als van eenen Os, dog dat de appel van het ong niet grooter is dan de appel van den *Schelvis*; dat de oogleden onder en boven fo groot fyn als een Mans hand:

6. Dat syne blaaspyp van synen uitgang, die is voor aan de flinker syde van synen Muil, ook loopt aan de flinker syde door den kop toe aan de oogen toe, ende daar regt neerdaald in het lyf, ende dat deefe blaaspyp omtrent soo wyd is als een half anker, ende blaauw is van binnen.

7. De huid is over synen kop, ende over fyn geheele lighaam, omtrent een halven duim dik; dat de huid, ofte, gelykfy het noemen, het *fwoord* fagt is van stoffe; ende als het tien a twaalf dagen in het flensgat gelegen heeft, het word als kley of potaarde: dat de hardigheid, ende onquetsbaarheid van den *Kaflot* niet fit in den huid, ofte het *fwoord*, maar in het spek, ofte die taayagtige stoffe daar onder gelegen. Hy segd, dat het spek of stoffe onder het *fwoord* op den kop seer hard is, dat dit geen gebruik heeft, ende dat men werk heeft om het met den lens door te steeken, ende dat fulks met de grootste kragt gesehieden moet. Hy getuigd ook, dat het gansche lyf is gedekt met die harde stoffe, waarom men de harpoenen ende lensen daar niet ligt in kan krygen: maar met een' toedringende kragt daar moeten ingedreeven worden, het geen indien niet gedaan word, vaak op gefchoten word met harpoenen vrugteloos, ende daar ook menigwerf gefegd word met hunlieder woord: *Wy kunnen daar niet aan vast raaken.*

8. Hy beschryfd nog nader den kop van den *Kaflot*, seggende, dat het spek onder den huid, of *fwoord* van den kop is vier a vyf duim dik, omtrent half in het rond: dat onder dat spek ligt een' andere stoffe van gelyke dikte, als een' tweede:

de afscheidinge; dat deefe seer senuagtig, ende byna onwerkbaar taai is: onder deefe ligt het *Sperma ceti*, segd hy, besloten als in huisjes, ofte kannetjes, gelyk ook anderen gotuigen. Hy meld ook, als anderen gedaan hebben, een tweederlei *Sperma ceti*; een dunder ende fynder; ende een dikker ende grover; dat 'er ook verscheidene vertrekken syn in den kop van den *Kaslot*, waar in het dunste ende fynste, ende waar in het grovere ende dikkere gevonden word. Der is een' hoogere verdiepinge, waar in die vertrekken syn, waar in besloten is het fynste ende dunste *Sperma ceti*, het geen so klaar ende vloeiende is als wyn. Maar word 'er een' laagere verdiepinge gevonden in den kop van den *Kaslot*: deefe is gescheiden van de bovenste door eene stoffe, die insgelyks seer taai ende peesagtig is; die dan ook, als anderen seggen, een hand breed dik is; die regt door het bovenhoofd van voor aan den snuit tot in den nek, ofte het nekbeen loopt. Hier in deefe tweede verdiepinge syn ook kannetjes of huisjes, waar in dan gevonden word de tweede soort van *Sperma ceti*, die dikker is, onde is als verlopen kuit, of als *Kaviaar*, gelyk hy segd, maar als het door de handen gewrongen word, dan word het mede dun, so dat het door eenen tregter loopt. Deefe huisjes, so van de bovenste verdiepinge, als die onder deselve is, worden, gelyk wy by anderen vinden opgetekend, onderscheiden door vellen ende dunne vliessen, diese omvangen. Die tweede verdiepinge, seggen sy, die het gesien hebben, is hooger, of laagere, naar dat de *Vis* grooter of kleiner is, omtrent vier, vyf, ses, ja seven ende een halven voet hoog. Ende vervolgens dan komen wy tot het kaakebeen, ende de tanden, waar van hy dit berigt geeft.

9. Hy segd, dat het onderste kaakebeen bestaat uit twee beenen: deefe syn wel vast aan elkanderen gehegt: in elk van deefe, segd hy, te hebben gesien eene reie van vier en twintig, vyf en twintig, ja hy segd, dat hy hadde helpen vangen eenen *Kaslot*, die in elk been van het onderste kaakebeen hadde ses en twintig tanden, ende also twee en vyftig t' saamen: het satsoen van deefe tanden is verscheiden; somtyds synse als een komkommer, somtyds eirond, somtyds platagtig: sy

sitten een, twee of drie duim boven het *sword*, staan omtrent twee duim van malkanderen; syn vier, vyf, ses of seven duim lang; sy syn hard van stoffe; dog men vind wel een' groote verdorvenheid in deesen, die somtyds hol syn ende ingegeeten: ook hebben se somtyds wel kiesfen: ende voorts, als anderen ook seggen, in het bovenste kaakebeen gaten, daar de tanden insluiten.

10. Hy getuigd, dat de *Tonge* is omtrent so groot als het bovenlyf van een Man; dat deese voor rond, dog egter spitsagtig is, vleesagtig van stoffe, ende meest bont van verwe.

11. Dat de keel is naauw naar evenredigheid van dit groote schepsel, hy vergelykt dien in grootheid by de intrede van een Mans laars. Hy segd, dat syne spys, gelyk men bevind, is allerhande soort van *Vis, Schol, Tongen, Haaien, Heilbot, enz.* het selve bevind men in het vangen ende dooden, als hy tog byna dood is, so spouwd hy uit, al wat hy in syne maag heeft.

12. Hy heeft de vinnen gevonden omtrent op een derde van het Beest van vooren aan te rekenen, dat is, wat verder dan de oogen, ter syde van deese, een ter regter, ende een ter linker syde; elk sluit met een' ronden knokkel aan het oogbeen inwendig: sy syn langwerpig van farsoen, omtrent vier, vyf a ses voet lang, ende drie voet breed, ende somtyds bont van verwe.

13. Hy heeft op het vierde gedeelte van syne lengte, te meeten van synen staart, als hy segd, eenen bult, die verheeven van syn bovenlyf is omtrent twee voet, die smal, ende scherp boven toegaat; hy is, volgens syn getuigenisse vier a vyf voet lang: deese bult is door ende door spek. Ook syn tusschen synen staart ende tusschen deesen bult verscheidene heuveltjes, die eenen voet groot syn; ook die een' halven voet ende wat meer in de lengte syn; dog meest slegt, of so wat golvende, of, als hy segd, als Zeetjes.

14. Hy meld dit van synen staart: dat hy vyf a ses voet lang is, ende breed van het eene punt van syn slip tot het andere so omtrent veertien a vyftien voet: de huid is een halven duim dik: onder dat *sword* is twee duim spek: voorts is de stoffe onder dat spek sagt.

15. Hy

15. Hy betuigd, dat de *Kaslot* seer snel swemd, ende groote beweeginge maakt, wanneer hy aan den harpoen vaststraakt: dat als men eenen harpoen in den *Kaslot* heeft geschoten, of met magt ingedrukt, hy gemeenlyk naar den grond gaat, ende onder water blyfd, so lang hy synen adem kan inhouden, dog het groote verschil is, hoe lange hy onder water blyfd: somtyds een agtste, somtyds een vierde, somtyds een half uure, ja somtyds ook wel een' geheele uure, ende langer: dat hy vast aan den harpoen boven komende, indien men met spoed tot hem komen kan, ende eenen lens a twee tot in syn ingewand kan drukken, syne kragt haast gebrooken is, ende men hem ligt kan afmaaken: dog dat men groote moeite heeft wanneer, hy boven komende, men niet so na by hem komen kan, om de lensen in te steeken. Deese Ervaaren Groenlandsvaarder vond egter so veel gevaar niet, om den *Kaslot* aan te randen, dewyl men selden ongelukken daar van hoord, ofte fiet gebeuren. Hy haald evenwel een voorbeeld aan. Hy segd te hebben verstaan, dat in het jaar 1735. Commandeur *Oede Henrik van Burkom* varende voor den *Heer Willem van Hoogstraaten*, komende uit de *Straat Davids*, was door dit Zeedier dood geslagen, dog dat hy voor synen Persoon, die in het jaar 1729, 1730, 1732, 1733, ende 1736., in elk van deese jaaren eenen *Kaslot* had geholpen vangen ende dooden; nog selve in gevaar geweest was, nog anderen van syne medehelpers in gevaar gesien hadde.

Eindelyk, dewyl ik ook gevraagd hadde naar de plaats, daar sy meest gesien ende gevangen worden, antwoorde hy, dat sy so in de *Groenlandfche Zee*, als in de *Straat Davids* gevangen ende gesien wierden: dat hy de meeste *Kasloten* gesien heeft in *bet Langerak*: dat hy in het jaar 1732. eenen hadde helpen vangen digt by *Hiland*, vier etmaalen te vooren, eer sy in *Texel* binnen quamen: dat hy ook op de hoogte van drie en vyftig graden, omtrent twintig of vyf en twintig mylen bewesten *Caap Clara*, gelegen in *Yrland*, op den twintigsten Augustus een' geheelen dag aan eenen *Kaslot* was vast geweest, ende dog niet gevangen, ende hadde dikwyls tien ende twaalf gelyk voor de sloep, maar, segd hy, onse onkunde was oorzaak,

zaak, dat wy dien dag niet vingen, gelyk daar nu nog veelen syn, die niet vangen door onkunde, hoewel sy daar genoegsaame gelegenheid toe hebben.

Hoewel dit berigt juist so breed niet uitmeet de verschriklykheid van den *Kafelot*; den arbeid, moeite ende gevaar om hem te overwinnen, dan anderen daar van opgeeven; ende in de verhaalen ende beschryvingen van den *Kafelot* by den eenen, ende den anderen eenig verschil gevonden word; komen sy egter in het weesentlyke over een, so dat wy ons hier door niet vinden afgetrokken van het onderzoek, of het geen van den *Leviathan* gesegd word, niet loude syn toe te passen op den *Kafelot*.

Vergelykinge van de Schilderye van den Leviathan met den Kafelot.

Daar wy nu het vergelyk maaken sullen tusschen den *Leviathan* hier beschreeven, ende den *Tandvis*, sullen wy houden de selve ordre, als voorheen in de vergelykinge van den *Behemoth* ende den *Elefant*, ende daar na het *Rievierpaard*. Wy letten dan nu, volgens onse gemaakte afdeeling van de Redden des Heeren, op twee dingen: dat is: *Ten eersten*, of de *Tandvis* sonder moeite ende gevaar sy te dooden? of het niet gevaarlyk sy hem aan te grypen, als hier staat aangetekend, *vers 20-28. van Kap. 40.* ende in het eerste gedeelte van het *1ste vers* van het volgende *41ste Kap.*

Ten anderen, of de *Tandvis* even so geschaapen sy, ende in hoedanigheden ende eigenschappen, den *Leviathan*, hier beschreeven, gelyk sy. Van het *4de vers* van het *41ste Kap.* tot het einde desselven. Nopende *het eerste deel* hebben wy dan *vier dingen* waar te neemen in den *Tandvis*. *Ten eersten*, of hy so gemakkelyk ende veilig, als andere Vissen, kan gevangen worden; als *vers 20-25.* gevraagd word van den *Leviathan*?

Vs. 20. *Suld gy den Leviathan met den angel trekken, ofte syne tonge met eene koorde, [die] gy laat nederinken.*

Als men vraagd, of de *Kaselot* een *Vis* is, dien men met *den angel trekken sal?* moet een iegelyk, die hem kend, straks seggen; *geensints*: die vraagen, so hier als in het vervolg, syn sterke locheningen. Wie, die maar iet weet van den *Kaselot*, sal dat niet ontkennen, dat men *hem met den angel* kan vangen; dat men om hem te vangen slegs *eene koorde* met eenen haak, waar aan eenig aas is, behoefd te lateninken in het water, op dat het aas daar aan vast gemaakt vatte, syne tonge aan den haak vast hegte, ende men hem also ophaale, even gelyk men kleine *Vissen* doet, *neen* so vangd men geene *Vissen*, die vyftig, seftig, seventig, tagtig, ja honderd voeten lang syn, ende dik naar geraaden, ende die wel honderd duifend pond wegen.

Vs. 21. *Suld gy hem vene biefse in den neuse leggen? ofte met eene koorde syne kaake doorbooren?*

Wie maar eenigints den *Tandvis* kend, sal op deefe vraagen in het *een en twintigste vers* ook *neen* moeten seggen. Syne grootheid, sterkte ende wildheid sal dit niet toelaaten. Niemand sal hem enen haak aan eene koorde van *biefse* gemaakt ende gedraaid, hoe sterk ende vast, hem *in den neuse* slaan, om hem daar aan vast te houden. Indien syn huid over synen neuse ofte snuit al te doorbooren was, sal de haak, aan de koorde gehegt, niet vatten in dat taaie vlees of spek, 't goen daar onder is; of indien die daar aan hegte, hy soude daar niet aan vast gebonden kunnen worden, die of de *biefse* soude in stukken rukken, of in den grond haalen die deefe vast hield, indien hy se niet liet glyden.

Dit Dier heeft ook sulke *kaaken* niet, als de kleine *Visjes*, waar in de angel vast hegt, ofte die hy doorboord: te vergeefs sal men de grootste angels, de grootste haaken, ja al waaren

E c

die

die aan yfere kettingen vast gemaakt, in Zee werpen om hem daar door op te haalen; die deselve in synen balg soude intrekken, sonder dat hy daar door soude beschadigd worden, die alles verslind, ende in wiens ingewand men staal, ende yfere haaken, ende ketens gevonden heeft.

Vs. 22. *Sal hy aan u veele smeekingen maaken? sal hy sagtkens tot u spreeken?*

De Heere vraagd Job verder, of hy met dit beest sal omgaan, als met andere gevangene wilde beesten? De eerste vraag daar over is, of *hy aan hem veele smeekingen maaken sal?* of hy sig van hem sal laten overheeren, gelyk andere wilde gedichten, die van de Menschen tam gemaakt worden? *neen.* Leeuwen, Luipaarden, Buffels, Wilde Swynen, Wolven, Beerén, Pantherdieren, Tygers, Waterdieren, Nylpaarden, en Krokodillen maaken op hunne wyse smeekingen aan den Mensch; *sy verheffen hunne gebeden al sugtende tot den Mensch,* onderwerpen sig aan deesen, hoe wild ende vreemd sy van nature syn van Menschen: maar dit Beest sal sig niet onderwerpen aan den Mensch, als het overwonnen sal worden, moeghet gedood worden.

De Kaselet *spreekt ook niet sagtkens tot den Mensch,* als ten tweeden gevraagd word. Hy sal geene beleefde ende vriendelyke woorden den Mensch toespreeken, als de tamme Dieren, als Honden, Paarden ende andere doen op hunne maniere: of die van de Menschen tam kunnen gemaakt worden, als Elefanten, Leeuwen, Tygers, enz. die de Menschen streelen, elk op syne wyse. Maar sulck een Dier is de *Kaselet* niet. Niemand sal van dit Dier eenige vriendschap ontfangen, of bestaan aan hem te betoonen. Wie soude synen kop of hand in synen muil steeken? het selve kussen, of sig doen kussen van den *Kaselet*, als de Meesters doen met de Leeuwen ende Tygers, die sy getemd hebben, ende voeden: weshalven ook op deeze vraag, *sal hy sagtkens tot u spreeken?* neen moet geantwoord worden.

Vs. 23.

Vs. 23. *Sal hy een Verbond met u maaken? suld gy hem aanneemen tot een' eeuwigen slaave.*

Het selve antwoord moet ook gegeven worden op de volgende vraagen ten aanzien van den *Kaslot*. Of de *Kaslot* een Beest is, met het welke de Mensch een Verbond maaken sal? dit Dier is een eeuwige vyand van den Mensch, nog sal ook vriendschap met hem maaken, als met andere Dieren, die wy reeds genoemd hebben, die gesegd mogen worden een verbond met den Mensche te hebben opgereg, of den Mensch met deese, aangefien sy sig van de Menschen door konst ende listen laten vangen, tam ende gedwee maaken, ende in vriendelyke gemeenschap met hun verkeerren.

De Mensch heeft ook geenen dienst van den *Kaslot*, gelyk van andere beesten, als den *Elefant*: *hy sal hem niet aanneemen tot een' eeuwigen slaave*. Schoon hy tog hem al in leeven konde houden, als hy hem onder syn bedwang gebragt hadde, soude hy nimmermeer eenig nut ofte dienst hebben van dit gedierte. So mag de Mensch doen met den *Elefant*, dien hy gevangen hebbende tot synen eeuwigen slaave, (ofte eenen knegt der eeuwigheid) maakt. Maar dat sal hy niet doen den *Kaslot*.

Vs. 24. *Suld gy met hem speelen, gelyk [met] een Vogelken? suld gy hem binden voor uwe jonge Dogteren?*

Als 'er ook gevraagd word, of de *Leviathan* den Mensch kan tot vermaak strekken, mag men ook antwoorden, *neen*, ten opsigte van den *Tandois*. De Alvermogende heeft ook dit Dier niet geschaapen tot vermaak of tydorkotinge, ende spel voor den Mensch, gelyk vogelen, als *Papegaaien*, *Raaven*, *Exters*, ende kleine vogeltjes, met welke sy spelen, die door hunne aangenaame gestalte, sierelyke gedaante, verwe, vederen, stemme, gequeel, geluid, ende aardige bewegingen en klagten de Menschen vermaaken. Niet diergelyks is 'er in den *Kaslot*.

Jonge Dogteren ofte Meiskens hebben haare speelhondkens, die sy kofsteren in haaren schoot, ende draagen op haare armen, ende hen liefkoosen ende vermaaken. Maar fulk een Dier is de *Kaslot* niet, die men *niet binden sal voor de jonge Dogteren*: ofte, als het anders vertaald word, dien men *niet aan een rontje binden sal (op dat hy tot een spel diene) voor de Meisjes*. Dog gelyk de Menschen kooien hebben om Vogelen in te sluiten, ende stallen ende hokken voor het viervoetige gedierte, so hebben de vermogende ook Vyvers, daar sy Karpers ende andere Vissen tot hun vermaak in voeden, die sy doer gesluit aanlokken, om sig boven water te vertoonen, ende om hun leeven ende bewegingen te sien in het water, wanneer sy deselven brood, ofte eenig ander aas toewerpen. Ten deesen aansien soude men dan ook mogen vraagen, of men met den *Leviathan* sal speelen als met de Visjes in de Vyvers? of men deesen door foet gesluit sal aanlokken om te quelen, ende te speelen voor de jonge Dogteren? geenins, dat is verre van den *Leviathan*: daar is niet diergelyks in den *Kaslot*. Gelyk dan alle deese vraagen *vers 22-24. sal hy aan u veele smee-kingen . . . . .* seggen, dat de *Leviathan* is een wild ende onbedwingelyk schepiel, ende dat in geenerhande maniere kan in ordre gebragt worden, so dat men het soude handelen als andere gedierten, die ten behoefte, nutte, ende tot een aangenaam schouwspel voor de Menschen verstreken, so word dit selve gevonden in den *Tandvis*. Deese spreek wysen schynen haar aansien te hebben op de leevenswyse van de Menschen in die tyden, waar in Job leefde, en in de plaatse, daar hy woonde. Wilde gedierten te temmen, te onderhouden, ende te gebruiken tot een aangenaam schouwspel; *met Vogelkens te speelen*, ende Hondkens ende Meerkatten op den schoot te kofsteren, ende in de armen te neemen is tog al van ouds onder de Volkeren eene gewoonte geworden. De weelde ende dartelheid in het Oude *Romen* ingedrongen synde, ende de overhand genomen hebbende, sag men ook dit in Mannen, Vrouwen ende jonge Dogteren. Hier over deede eens *Marcus Porcius Cato*, als hy Burgemeester was, syn beklag in den vollen Raad, seggende: *O gy Beschreevene Vadersen! gy ongelukkige Stad Roma! ik weet niet.*

niet, wat ik nog beleeven sal, want ik zie, dat de Mannen de Papegaaijen op de banden ende de Wyven de Honden by baare borsten draagen. Ende *Plutarchus*, als hy aanvangd de beschryvinge van het leeven van *Periclos* ende *Fabius Maximus*, begint aldus: *Caesar* siende op eenen tyd binnen *Romen* eenige vreemdelingen, ryke ende vermogende lieden, die altyd tusschen hunne armen hadden kleine Hondkens ende Meerkatten, die sy groote vriendschap beweesen, vraagde, of de Vrouwen in haar land geene kinderen baarden. Hy segd, dat *Caesar* daar mede seer wyselyk bestrafte die geene, die aan de beesten hingen hunlieder genegenheid van lief te hebben; ende aantoonde dat de Mensch schuldig is de minlykheid, die de Nature in ons gesteld heeft, te gebruiken jegens de Menschen, ende niet de beesten. De Werkmeester der Nature heeft eenige Dieren geschapen onder het gevogelte des Hemels, eenige onder de viervoetige Dieren, ja zelfs onder het kruipende gedierte, als de Slangen, die uit hunnen aard vyanden der Menschen syn, egter eenige onvergiftige, als ook Vissen in de Wateren, die den Menschen tot een spel ende vermaak dienen, ende van welke hy dit gebruik, so niet misbruik maakt. Hy heeft eenige beesten ingeschaapen een' sonderlinge Menschlievenheid, als de Groote *Erasmus* in het Boek syner t' Saamspraakken over de Vriendschap aantoonde. Onder deese syn zelfs de Zeegedrochten, de *Walvissen*. Hy noemd de *Dolfynen* een gellagte der *Walvissen*. Hier van vinden wy een verhaal van *Arion* de *Metbymneer* by *Herodotus* in syn eerste Boek, gesegd *Klio*. Hy had in synen tyd syns gelijken niet in het spelen op den *Cithar*, segd hy. Dat deese *Arion*, als hy sig een' lange wyle hadde opgebouden by *Periander*, den Heerscher van *Korinthen*, begeerte kreeg om naar *Italien* ende *Sicilien* over te scheepen, enda van syns was, als hy groot geld met spelen gewonnen hadde, weder naar *Korinthen* te keeren. Dat hy, om van *Tarente* af te vaaren, een *Schip* gebuurd hadde, waar op *Korintisch* Bootsvolk was, dewyl by de *Korintbiers* het meeste toevertroude. Dat de *Korintbiers*, als sy in Zee waaren, sig onderling versprooken hadden, om hem buiten boort te smyten, ende sig Meester van syn geld te maaken. Dat *Arion*, als hy bemerkte, wat 'er gaande was, hen het geld aangeboden, ende alleen lyfs ge-

naade versogt hadde. Dat het Bootsvolk, dat hier naar niet wilde luisteren, hem gedwongen hadde, of sig selven om het leeven te brengen, opdat hem het graf op het land te beurt mogt vallen, ofte op staande voet in Zee te springen. Dat Arion, die ten einde van raad was, ende geene uitkomst sag, hen gebeden hadde, dat sy, dewyl hen dit nu so gewiel, hem vergunnen wilden, dat by syn beste gewaad mogte aantrekken, ende op den overloop staan spelen, ende na het spelen, beloofde by sig selven te sullen om het leeven brengen. Dat de Bootslieden derhalven, (die de begeerte aanquam van den uitsteekenden Speelder te hooren) van de agtersteeven naar het midden van het Schip getreden waaren. Dat Arion, hebbende al syn gewaad aangetrokken, en eenen Cither in de hand genomen, een lied, Orthium genaamd, aangebeeven, en, als het selve uit was, met al syn gewaad, so als by stond uitgestreeken sig in Zee geworpen had. Dat de Bootslieden naar Korinthen waaren geseid: maar een Dolfyn, so de spraak gaat, Arion opgenomen, ende naar Tenaros gevoerd hadde. Dat Arion, van den Dolfyn afklimmende, in het selfde gewaad naar Korinthen was gegaan, ende aldaar alles verhaald hadde, wat 'er geschied was. Dat Periaander uit ongeloovigheid Arion, om niet weg te raaken, in bewaaringe genomen hadde, ende syn best gedaan om de Bootslieden in handen te krygen, dat Periaander hen, als sy by hem waaren, bestond te vraagen, of se ook eenig bescheid van Arion wisten, maar dat Arion, als se seiden dat by in goede gesondheid in Italien leefde, ende hem ryk ende weelig te Tarentum gelaaten hadden, voor hen verscheenen was, so als by in Zee sprong, waar over de Bootslieden, die door de waarheid van de saake overtuigd wierden, ende sulks niet wisten te lochenen, seer verslaagen wierden. Dit verbaalen de Korinthisers en Lesbiers. En by Tenaros staat een groot koper Beeld, dat Arion aldaar heeft laten opregten, te weten, een Man, die op eenen Dolfyn sit. Om dit verhaal geloof te geeven, word bygebragt een Grieks Gedigt van sekeren Philippus, onder de Opschriften van eenen Nagtegaal, die, vliedende den Noord-Oosten Wind, als hy over Zee vloog, neder viel op den rugge van eenen Dolfyn, die hem opnam, ende over Zee voerde, dat de Nagtegaal daar op den Dolfyn sittende hem door syn lieffelyk gelang vermaakte.

Voorts

Voorts getuigen *Pindarus*, *Caelius* ende anderen, dat de *Dolfynen* door stemmen ende speeltuigen worden aangehaald, ende seer verblyd. *Gesnerus* verhaald, dat *Johannes Aelmeer*, een Engelsman van groot geleerdheid, hem gesegd hadde gesien te hebben, dat op het geblas der basuinen een' geheele schaare van *Dolfynen* boven water steeg, aan de kusten van *Engeland*. Weshalven wy sien, dat onder de *Vissen*, onder de *Vissen der Zee*, ja zelfs onder de *Walvissen* ende *Zeegedrochten* gevonden worden, die *Menschlievende* syn, door deselve verlokt worden, die op hunne wyse *smeeking* maaken, *sagthens* tot de *Menschen spreeken*, een *verbond* ofte *vriendschap* met hun maaken, die de *Menschen* vermaaken niet alleen, maar ook ten dienste, ende behoud souden kunnen strekken; die, gelyk *vogelkens* in eene kooie, op eenen kruk, ofte op de hand, so in het water, ofte op de golven der Zee dartelen ende spelen, 't geen so allen, immers *jonge Dogteren* een aangenaam schouwspel sal verstreken. Dog van dat geslagte der *Walvissen*, van die *Menschlievende Dolfynen* onderscheid de *Heere*, ja steld tegen over het selve die soorten der *grooten Walvissen*, die worden genaamd *Leviathans*; dog het syn de *Tandvissen*, die van een gansch anderen aard syn dan de *Dolfynen*; de *Tandvis* is wild, woest ende wreed.

Vs. 25. *Sullen de Medgesellen over hem eenen maalyd bereiden? sullen sy hem deelen onder de Koopliaden?*

Maar hy is ook niet te tellen onder die beesten, die den *Mensch* voordeel geeven. Hy behoord niet tot dat geslagte der *Vissen*, tot welkes vangst *Maatschappien* worden gemaakt, gelyk de *grooten ende kleine Visseryen* in *Holland*. Hier word gevraagd, *sullen de Medgesellen . . . .?* Hier syn twee vraagen, van welke de *eerste* is, of de *Reeders ende Vissers*, die t'saamen doen in den vangst, *eenen maalyd over hem bereiden sullen?* de *tweede* vraage kan ook so worden opgevat, of de *Medgesellen* hem *eeten sullen?* Hoe gy de vraage verstaar, het is de *Tandvis*, die op deselve antwoord, ende segd *neen*: dat

dat de *Medgefellen*, die hunne Scheepen op hem uitsenden, ofte Vissers, die op hem uitvaaren, sig selven niet bedanken sullen van hunne toerustinge ofte uittogt, nog reden vinden om een' vrolyken maalyd te maaken, dewyl dit Beest sig selven opdoed aan den Visser, en so verschrikkelyk ende gevaarlyk is aan te grypen, te overwinnen ende te dooden. Vat gy de vraage also op, *sullen de Medgefellen hem eeten?* is de *Leviathan* een Vis, die eetbaar ende lekker is van smaak, om welken te vangen Vissers t' saamen uitvaaren, ofte Reders Scheepen uitsenden? *neen* is dan ook het antwoord op die vraage, als door den *Leviathan* verstaan word de *Kaslot*. Het is geen Vis, die eetbaar is, welkes vlees ende spek kan gegeten worden, als wy in het vervolg sien sullen. Het is geen Haringrederye, ofte Visserye van Kabeljaauw, ofte andere smaakelyke Vissen, die Reders ende Vissers gewin geeven, ende aangename spysc verschaffen. Maar hoe dwaas is het gevoelen der Jooden, die seggen, dat God voor de *Regtveerdigen sal toebereiden eenen maalyd van het vlees van den Leviathan?* sy vatten het niet op, als eene vraage, die lochend, maar als een seggen, dat vast steld, dat het even so is: daar staat, seggen sy, *de Medgefellen sullen eeten over, ofte van den Leviathan:* sy gelooven, dat sy in het eeuwige leeven met vreugde het vlees sullen eeten van den *Leviathan:* maar blykt het niet volkomen, dat het geen sy hier seggen, dat *gesteld*, volstrekt *gelochend* word? Is het geene vraage, die het tegendeel segd? dog hunne beuselpraat is meer bespottinge dan wederlegginge waardig. Deese twee verklaringen; de eerste, *sullen de Medgefellen over bem eenen maalyd bereiden?* de tweede, *sullen de Medgefellen bem eeten?* kunnen bestaan, so op sig selve, als ten aansien van den *Tandvis*; dog de eerste is wel so gevoegsaam; het Woord segd eenen maalyd bereiden, 2 Kon. 6: 23. *Ende by bereide hun een' grooten maalyd, dat sy aten ende dronken.*

Der word nog gesegd, dat *de Kooplieden den Leviathan niet sullen onder sig deelen.* Dat heeft opsigt op den *Tandvis*. Syn vlees ende spek niet eetbaar synde, *sullen de Kooplieden*, sullen de Reders hem niet onder sig deelen om daar van te eeten, ofte denselfen veilen, als een' aangename spysc voor de

de Eeters: of liever: *de Kooplieden* ofte Reders sullen geene winste hebben, of hun voordeel vinden by de uitrustinge. Daar geene winst is, daar kan geene uitdeeling weesen, ofte indien sy klein is, sal de uitgaave ook voor elken deelgenoot in de koopmanschap seer schaars syn, ende op een seer gering deeltje uitkomen. Hoe slegt soude het afloopen voor den Koopman, Reeders ende Vissers in de kleine Visserye ofte Walvisvangst in deesen Lande, ende elders, indien hun gewin soude moeten komen van den *Tandvis*? Het is by avonture; het is maar by geluk, dat 'er een gevangen word. In het Jaar 1736., (word gesegd,) hebben 99 Hollandsche Groenlandsvaarders gevangen 589 *gemeene*, ofte anders gesegd *Eilands-Walvissen*. Sy hebben onder so veele van dat geslagte der *Walvissen* drie *Kaselots* gedood. Voorwaar een' sobere deilinge! drie Vissen onder de Reeders van 99 swaare Scheepen, ende daar nog toegedaan so veele Commandeurs, Harpoeniers, ende andere scheepsgefallen, die ook hunne portie hebben volgens verdrag in den vangst. Ende het word selfs opgemerkt als iet seldsaams, dat in dien gezegenden vangst van so veele *Eilandsvissen* ook drie *Tandvissen* gedood syn. Dewyl dan geen Vloot of Schip ooit word uitrust om op den *Tandvis* te vaaren, ende dien te vangen, even gelyk op de *gemeene Walvissen*, *Robben* ende *Walrussen*, dewyl de *Tandvis* sig selden opdoed, so snel ende wel gewaapend, so wreed, so vreesfelyk ende so gevaarlyk is om aan te grypen, so moeilyk om te overwinnen ende dien magtig te worden, so dat de vangst van dien de mocite, 't gevaar ende de kosten op verre niet kan opweegen; komen deese vraagen seer wel te pas ten aanzien van den KaseLOT: *sullen de Medgesellen enz.*

Vs. 26. *Suld gy synen huid met haaken vullen; ofte met eenen Vissers krawwel syn hoofd?*

Maar ook so, 't geen gevraagd word in het 26ste vers; *suld gy . . . .* Hoe dit worde begreepen ende vertaald, het sal seggen *neen* op deese vraage: het sy gy houd onse vertaalinge: het sy die van Schmidius, *suld gy synen' huid met doornen vullen,*

(of mogelijk met lancen verwonden,) ende met eene werpspijs syn hoofd (doorsteeken;) het sy die van Bochart, *suld gy synen huid met werpschichten vullen* (te weten om hem te doorsteeken) ende syn hoofd met *Vissers pylen* (mogelyk met harpoenen ende lancen?) het sy gelyk *Fremellius* ende *Piscator*, *suld gy met haaken*, (gelyk harpoenen syn,) *synen huid vullen*, of met eenen *Vissers gaffel syn hoofd*? maar deese is onse Neerlandische vertaaling; het sy met *Coecejus*, *suld gy synen huid met spaaken vullen*, of met *Vissers haaken syn hoofd*? het is seker, dat deese vertaalingen, die seer weinig, ende sommige niet van onse oversettingen, ende van elkanderen verschillen, alle seggen, het geen syn aansien heeft op den *Kaslot*. Hy heeft tog eenen *huid*, die met goene haaken te vullen is, ende eenen *kop*, die met geenen *Vissers krauwel te doorbooren is*. Hier word gemeld een *Beest*, 't geen een' taaie ende harde *huid* heeft, ende ook een' harde *kop*, 't geen geloofwaardige lieden ook getuigen van den *Tandvis*, ende seggen also te hebben bevonden. Wat *synen huid* aangaat: deese is niet dik, als sy seggen, ende heeft maar de dikte van een' halven duim, dog seer hard, ende egter, terwyl deselve over een seer hard, zenuwagig ende peesagtig vles gespannen is, word hy seer hard ende vast bevonden. Dog gelyk 'er geen gedierte is so wel godekt ende geherd, of der word ergens nog wel eene plaats gevonden, waar in het teder ende quetsbaar is; so is ook gevonden in den *Tandvis* eene plaats in den rugge, daar hy vry wat weker, ende doorsteekbaar is; des word ook gezien in den *Tandvis*, niet ver van den staart, een *knop* ofte *kleine bult* in de gedaante van een vin, dog die ook gevonden word in een' andere soorte van groote Vissen, die *Vinvisen* genoemd worden, ende syn daar in ook teder. De *kop* van den *Kaslot* is ook seer wel godekt, als ontogen met eenen *huid*, onder welken men vind het spek omtrent een hand breed dik: dog daar op volgd een schorie of deksel uit taaie zenuwen en peesen bestaande, die schier so hard syn als een kaaibeen, door 't welke de inwendige gedeelten bedekt worden, verstrekkende dus voorene harsenpanne, ende het bovenste bekkeneel: hier op volgd een' tweede afscheidinge, bestaande uit deselve peesagtige stoffe,

stoffe, ook omtrent een hand breed dik, die regt door het bovenhoofd van voor aan den snuit tot in den nek, of aan het nekbeen loopt, waat door het eerste gedeelte van het bovenhoofd van het tweede desselven word afgescheiden. Men siet dan, hoe de *kop*, ofte het innigste van den kop van den *Kaslot* gedekt is.

Ondertusschen syn 'er, die hier juist niet het hoofd, maar het geheele lyf van den Vis verstaan. *S. Smid*, een seer goagt Uitlegger der Goddelyke Schriften, segd, dat hy niet siet, waarom in den Text van *het boofd*, ende niet van *het ligchaam*, ofte van *het geheele Dier werde gesegd*, dat *wen het in geene suik kan vangen?* dit kan men hem ende niemand betwiften, dat het *boofd* wel genomen word voor het geheele ligchaam, door eene maniere van spreken by de Redenkunstenaars in gebruik, die een deel noemen somtyds om het geheel te beduiden: dat is immers de styl van het Oosten, der Arabieren, als de soet Taalkundige *A. Schultens* hier van verscheidene voorbeelden heeft aangehaald: maar ook vinden wy dien in de Gewyde Bladeren; so vinden wy *Gen. 40: 13. binnen nog drie daagen sal Farao uw boofd verheffen*, va. 20. *Ende hy verhef het boofd des Oversten der Schenkeren ende het boofd des Oversten der Bakkeren in het midden syner knegten*: so 1 *Sam. 28: 2. seide Achis tot Davyd, daarom sal ik u den bewaarder myns boofds sesten i' allen dage*: so leesn wy 2 *Kon. 25: 27. dat Evilmerodach de Koning van Babel in het Jaar, als hy Koning wierd, het HOOFD Fojakims des Konings van Juda uit het gevangenhuis verhef*. Dog schoon somtyds het hoofd betekend in de Schrift den Persoon, ende ook wel het hoofd van een beest het geheele beest beduid, verpligt dat niet om dat, so elders als, hier so te verstaan: deese reden geld hier niet, aangesien de euge betekenis hier bestaan kan, ja zelfs gevoegsaamer is. Het woord schikt sig seer wel naar den *Kaslot*. *Ten eersten* is het hoofd seer wel gedekt tegens de *Vissers krouwels*. *Ten anderen* mag hier ook, als regt gesegd word van den Auteur van het Geschrift van *den Leviathan*, in aanmerkinge genomen worden de groothid van *het boofd van den Kaslot*: het selve maakt wel, so niet de helft, immers byna het derde deel van het *Basst*; dit Zogedroeg, by

grootste van allen, die tot hier bekend syn, heeft nog het grootste hoofd, naar evenredigheid des lyfs, van alle Watergedrogten, ja zelfs van de grootste *Walvissen*: dog hy merkt nog aan de dierbaare stoffe, die het hooft van den *Kaslot* in sig besluit; dat *Sperma ceti*, dat den Kooplieden so veel winst geeft; ende dat hier uit soude kunnen worden opgehelderd, 't geen men leest *Pf. 74: 14. gy hebt de koppen des Leviatbans verpletterd, gy hebt hem tot spyse gegeven den volke in dorre plaatsen.* Onse Kanttekenaar geeft hier over deese verklaringe: *de koppen*, dat is, *den grooten kop*, die in plaats van voelen is; *geelyk de Elefant Behemoth*, dat is, *beesten genoemd word, om dat hy een seer groot beest is.* N. 32. Het komt dan seer gevoegzaam hier te verstaan *den kop*, als hier eene beschryvinge gegeven word van den *Tandvis*; daar de kop van denselven so wel gedekt is, so groot is, ende eene schatkamer is van een' kostelyke stoffe, die derhalven een vertoog geeft van Gods Almagt, Wysheid ende Goedertierenheid, ende syne Voorsienigheid, die so sorgvuldig bewaard het geen in dit Schepsel so dierbaar is.

Wie nu weet, wat de huid is van den *Kaslot*, ende syn *kop*, sal wel gelooven, dat *syn huid niet met baaken te vullen is, nog syn hoofd met eenen Vissers krauwel*: of men de pylen op synen huid werpt, of men die, den eenen voor den anderen na, op hem schiet, laten sy van het allerfynste staal gesmeed, ende wel scherp geseepen syn, sy sullen so weinig doorgang vinden, als stroo in een' eiken plank, ten sy juist die plaatsen getroffen worden, waar in hy teder is: te vergeefs sal men ook harpoenen, wy Vissers krauwels op synen kop werpen.

Als wy de woorden van den Hebreuschken Text dan so verstaan, als onse Nederduitsche Tolk ende anderen, die wy genoemd hebben; vinden wy een' regte overeenstemminge tusschen het geen hier van *den Leviatban* gesegd word, ende het geen *in den Kaslot* bevonden word; ja schoon de woorden al hadden een' anderen sin, als daar aan geeven die wy gesegd hebben, wy souden ons niet verleegeen vinden om dit, 't geen sy seggen, over te brengen op den *Tandvis*. Seer wel slaat op den *Tandvis* dat *Job. Georgius Schelborn* segd, dat *deese Vis*
geen-

geensints, gelyk andere Vissen, door het geluid van Cymbalen ende andere speeltuigen kan bewogen ende verleid worden. So de Leviathan, gelyk hy hier beschreeven word; de KaseLOT is geen Vis, die als andere Vissen, die gelyk de Dolfynen, door het geluid der Cymbalen ende andere speeltuigen kan bewogen ende verleid worden. Het syn de Dolfynen, waar van Plinius dit getuigd, ende anderen die wy reeds aangehaald hebben.

De 70. Oversetters hebben op een' sonderlinge wyse vertaald den Hebreuschchen Text in het 26ste vers, dien onse Tolk heeft overgeset, *suld gy synen huid . . . ?* de woorden uit den Griekschchen Text der 70. Taalsmannen verschillen daar van seer veel: sy worden aldus vertaald in onse Spraake: *Dog al quamen alle de scheepen i' saamen, sy sullen niet een' eenigen huid van desselfs staart medebrengen.* Olympiodorus helderd deese woorden op, ende breidse aldus uit: *van dien grooten Vis (versta hier den Leviathan) is de fin (der woorden die) van den grooten Vis (handelen) klaarblykelyk deese, dat alle scheepen, al wierden se alle i' saamen vergaderd, ja vereenigd, niet eens schubbe van synen staart souden medebrengen.* De Oversettinge der Grieken, en de verklaringe van Olympiodorus word gewraakt van den wydberoemden Bochart. Egter word de vertaalinge der Griekische Oversetters gevolgd van den Schryver van het Boek *Nasporinge van Jobs Leviathan*: Hy segd, dat syn Broeder seer kragtig betoogd heeft deese Oversettinge, by wiens gelegde gronden hy nog het een ende het andere toevoegd: hy verdedigd met seer veel ernst de Griekische Taalsmannen, ende tragt in alle manieren op te lossen de redenen, met welke Bochart wederlegd de Oversettinge der 70. Tolken, ende is seer breedvoerig om syn gevoelen te beweeran: hy set dus over het 26ste vers: *suld gy synen huid in een schuitje vullen, (of laden) of een Vissers bootje met syn hoofd (bevragten.)* Wien het lust syne breede uitlegginge over de woorden van den Hebreuschchen Text te leesfen, ende te wikken de redenen, met welke hy syne meininge bekleed, wysen wy tot het vierde Hoofdstuk van syn Geschrifte. Hy eigend het geen hy beweerd heeft, den *Tandvis* toe.

Vs. 27. *Leg uwe hand op hem; gedenk des ftryds, doe het niet meer.*

Het geen hier op volgd, heeft ook syn opfigt op den *Kasfelot*. Het is deselve, op wien men mag toepassen de woorden, *leg uwe . . . of leg op hem uwe vlakke band, ende gy suld dat gedenken, dat gy tot den ftryd niet meer suld doen: of leg uwe hand aan hem, en gedenk daar aan, of breng het u wederom te binnen, gy suld het niet meer doen.* Wie den *Tandvis* beftaat aan te grypen, fal haast ondervinden, tegens wat sterken vyand hy den ftryd heeft aangevangen, die hem syne stoutigheid wel haast verlceren fal, die hem fal doen berouw hebben van den ftryd, dien hy tegens hem heeft ondernomen, weshalven hy liever op de vlugt fal bedagt syn, ende gedenken hoe hy dien ontwyken fal, ende fig felven bergen, dan hem langer beftryden, die den ftryd nooit hervatten fal.

Vs. 28. *Sie, fyne hoope fal feilen; fal hy ook voor syn gefigte nedergeslagen worden?*

Het selve fchepfel is even fo, dat men 'er van seggen mag, *fie, fyne hoope fal feilen . . . .* Het geen fo kan verftaan worden, dat de hoope des geenen, die de hand aan hem ftaat om tegen hem te ftryden, ende hem te vangen ende te dooden, fal feilen, dat hy fal bedrogen syn in fyneverwagtinge: weshalven hy *fal voor bet gefigte* van den *Leviathan ter nedergeslagen worden*, tftidderen ende beeven, mitt hem den *Leviathan* te vangen ende te dooden, hy fal van fchrik ter nedergeslagen worden: ofte het kan ook fo verftaan worden, indien de hoope van den *Leviathan* feild, indien hy vind, dat hy te kort fal fchieten nog u verflinden, indien gy al eenig voordeel op hem behaald, hy fal het daarom daar by niet laaten, nog het ftraks opgeeven, ende fig aan u onderwerpen, nog fig op uw gemak laaten dooden, gy suld hem niet leevendig in uw geweld krygen. Hoe gy het verftaat, het is wel te vinden in den *Kasfelot*. Maar wy hebben gefegd, dat ons gevoegfaamer dunkt het

het eerste. Als wy nu naspooren, wat ervaarenen getuigen van den *Tandvis*, suilen wy bevinden, dat het even so gelegen is met hem, als hier gesegd word van den *Leviathan*. Sy seggen, dat 'er selden gelegenheid gevonden word om dat beest aan te doen, *syne hand aan hem te leggen*, te beproeven den gevaarlyken stryd met dit gedsocht, dewyl het seer selden gesien word, ende boven water swemd. Indien het nu gebeurd, dat het sig ondeckt aan het oog van den Mensch, liet men, dat sy de golven met het grootste geweld doorswemmen, dat sy de vloedden met een' vimige ende kragtige beroetinge doorploegen, ende de baaren doorsnyden met de allersnelste drift, dat sy, als sy bemerken, dat sy ontdekt syn, vervolgd, ende met pylen worden nageset, geensints de vlugt noemen, maar stellen sig met huane wapenen, als een vervaarlyk krygsmann, te weer, ende verwekken daar door de grootste bekommerninge ende verschrikkinge, ja doods benaasudeit in het gemoeder geenen, die sig sterk maaken, ende verstant den *Tandvis* aan te grypen.

Dit is 't geen ondervonden *de Breemers*, als sy den stryd ondernamen tegen den *Tandvis*. Deese verhaalen hoe lange, hoe moeielyk ende gevaarlyk hun stryd tegen het Beest in Zee geweest is; het gelukte hun juist den *Tandvis* te quetsen op die tedere plaats, den bult of knorre agter aan den staart; sy souden het immers nooit onder hun geweld gebragt hebben. Maar so haast hy sig verrast ende gewond voelde, gierde hy, ende draaide hy sig in een oogenblik met de allersnelste beweginge rondom, swom op den rug, met den buik om hoog, stelde de geheele Zee in rep ende roer, ende schoen met een dnoovig onweer het Bootsvolk te dreigen, wanneer hy eenen *Heiman* of *Zeeband*, wel van twaalf voeten lang, uitbraakte, ende syne bestryders als in het aangesigte wilde spouwen, ende daar op terstond, als een pyl uit eenen boog, ende als een straal uit eene fonteyne, beeken, ja geheele waterstroomen, uitwierp, en om hoog dede steigeren, ende als hy sag, dat syne kragt te kort schoot, wilde hy niet ongewrooken sterven, spande daarom alle syne kragten in, die hy nog overig hadde in syn bebloede lys, ende sig sterk maakende viel voor het

het laatste syne aanvallers op het lyf, ende taffe seer schielyk met opgesperde kaaken den sloep aan, ende het liet sig aansien, dat hy deelen, waar in hy syne tanden reeds geflagen hadde, onder het geroep ende gekerm der afgesloofde ende verbaasde Vissers, naar den afgrond soude gesleept hebben: de stryd was swaar, ende duurde so lange, tot dat hy, naar een gevegt van agt uren, tot groote blydschap der afgesloofde Matroosen van hun niet alleen verwond, maar ook overwonnen ende gedood, en zegepraalende, als een kostelyke buit, met gejuich naar het groote schip wierd gesleept. So veel arbeid, sweet, benaautheid ende gevaar koste het deese lieden, eer sy hem magtig wierden. So verhaald het de Heer *de Haaze*. Dog *de Rotterdammers* hebben 'er eenen gedood in het Jaar 1718. 't geen lichter toeging. Als sy dit schrikdier in Zee lagen, maakten sy met hunne sloepen daar jagt op, 't geen het selve ook stoutelyk inwagte: dog sy sagen wel haast, dat sy met een ander dier dan den bekenden *Walvis* te doen hadden, want hoe sy schooten, so kaasten de harpoenen te rugge, tot dat eindelyk de Harpoenier met eene veere van den harpoen vast raakte: als men nu bedugt was, dat deese schoot, hoe kragtig, soude vrugteloos syn, gaf hem juist de Schipvoogd nog eenen harpoen, naar onder regt onder de Vin, die aan het einde des hoofds is: toen sag men dit schepsel, dat gevoeliger is, als het in het vlees verwond word, dan een *Walvis*, een verschrikkelyk geweld maaken, ende buitelen; dog gelukte het den Scheepsvoogd hem met de lance nog eenen steek ter selver plaate te geeven, treffende volgens gissinge der Zeelieden de groote hartader; 't geen sy daarom gisten, om dat hy eenige schooten ende steeken gekreegen hebbende, ende onder water weinig tyds geweest synde, in den tyd van twee glafen gedood wierd.

Niet sonder gevaar wierd 'er ook een gedood in het jaar 1719. Een *Tandvis*, van Harpoeniers met pyl en lance uitgedaagd, schoot op sy van de sloep, klampte se aan boort, net of hy de sloep enteren wilde, ende syne vreeselyke tanden in den boord van de sloep slaande, bragt alle Sloepgasten in wanordre ende verbaasheid, so dat een derselver (men heeft uit

uit ontslettenisse niet geweeten door wat roeval) over boord in den bek van den *Tandvis* geraakte, die hem terstond in synen balg soude gefonden hebben, so niet syne getrouwe ende rappe medgesellen, fluks toeschietende, hem met eenen haak uit de opgesperde kaaken van dit schrikdier gehaald hadden.

KAP. XLI. vs. 1. *Niemand is [so] koen, dat hy hem opwekken soude.*

Der word in het eerste deel van het eerste vers van het een en veertigste Kap. nog iet gesegd van den *Leviathan*, 't geen ook wel mag op hem toegepast worden: *niemand is [so] koen, dat hy hem opwekken soude*: wie durfd den slaapenden bond tog wakker maaken? wie durfd dit schrikdier aandoen? sie daar of dit tafereel van den *Leviathan* in so verre niet past op den *Kaslot*? dog dat sullen wy ook in het vervolg sien.

Edog sedert wy van het vyfentwintigste vers van het doorgaande veertigste Kap. tot het midden van het eerste vers van dit een en veertigste Kap. aanweesen, dat al het geen daar gesegd word van den *Leviathan* gesien word in den *Tandvis*, suld gy wel het een ende het ander gemerkt hebben, 't geen u niet dagt te hebben de waare overeenkomste. De *Leviathan* word daar beschreeven als een dier, dat geen voordeel geeft aan Reeders' of Vissers, dat niet te quetsen, niet te verwinnen is, ende niemand durfd aandoen. Op het geen gesegd word in het vyf en twintigste vers, dat de *Kooplieden* geen voordeel sullen hebben van den vangst des *Leviathans*, soude kunnen gesegd worden, dat de *Koopman* ende *Visser* wel kan een groot gewin hebben van den *Tandvis*: dat wie denselven opdoed, ende het waagd hem aan te grypen, ende het geluk heeft hem te overwinnen, te dooden, ende al het geen waarde heeft van den *Tandvis*, op te brengen, een' schoonen buit gevonden heeft: laat het weesen, dat de *Tandvis* so veel spek niet uitleverd als de *gemeene Walvis*, daar een *Tandvis* van seventig voet lang slegs twee en dertig vaten spek geeft, dat uit dit spek wel traan gebrand word, die klaarder ende blanker is, ende ook beter rickt, dan de *Walvistraan*,
G g dog

dog waar uit so veel traan niet gekookt word, als uit het *Walvispek*; ja dat ook in den mond van den *Tandvis* niet gevonden worden die platte hoornen, ende met hair geboorde platen, de baarden genoemd, waar uit *balyun* gemaakt worden, daar de Koopman ook goed geld van maakt: word egter dit gebrek van den *Tandvis* door ict anders vergolden; dat is, door eenen overloed van uitneemend vet, 't geen geschept word uit de hersenvaten van deesen grooten Vis; dat is die duure ende kostelyke stoffe, die *Sperma ceti* gesegd word: de Hoogduitsers seggen *Walrath*, de Nederduitschen *Walschot*, anderen *Zeeamber*, *Witte Amber*, *Vismilt*: deese is in de Apo- teken so wel bekend, ende so heilsaam in de Geneeskunst: hey word in sulken overloed gevonden, ende geschept uit de hersenvaten van den *Tandvis*, dat men 'er tien, twaalf ja meet Quartelen mede vullen kan. Wie dan onder de Groenlands-vaarders dit ten buit vald, heest een goeden vangst, ende het mag 'er dan voor den Reeder, Commandeur, Harpoenier ende anderen, die deelgenooten syn in den buit, wel as een vro- lyken maaltijd te maaken. Maar indien dit al eens gebeurd, wat is dog die winst, die de *Tandvis* geeft aan de Groenlandfche Visscher, te schatten? wy hebben eenigen aangehaald, die tse- dert eenige jaaren syn gevangen ende gedood: wy hebben ge- segd, dat 'er drie syn gedood in het jaar 1736. Dog is dat te vergelyken by duitenden *Elands Walvis*, die gevangen syn: wat is drie tegen 589? ik herhaale niet, 't geen reeds ge- segd is, stoutigheid, beleid, gevaar ende moeite, die aange- wend moet worden, om dit Dier te vangen ende te dooden. Weshalven met reden mag gevraagd worden, *fullex et Mod- gesellen* vers 25. Dog de *Leviathan* word gesegd in het ses en twintigste vers, te hebben eenen huid, die met geene baaken, ende een hoofd, dat met geenen *Kiffers krauwel* is te vullen. Hier op soude kunnen gesegd worden, dat immers de *Tandvis* quetsbaar is, dewyl verscheidenen, als wy in het voorgaande gesegd hebben, door harpoenen verwond syn, die door huanen huid syn doorgedrongen. Maar men moet den Text so niet verstaen, als of de *Leviathan* in het geheel niet soude te quar- ten syn, als of 'er nergens eene plaats soude wesen in syn gan-

LEVIATHAN JOB DEN KASELOT. 255

ganfche lighaam, welke niet door eenig fcherp foudé te door-
grieven fyn: geen Dier in de Weereld is rondomme fo ge-
dekt, of het is, als wy gefegd hebben voor heen, wel op ee-
nige plaatfen te verwonden; fo feiden wy, is 'er op den rugge
van den *Tandvis* eene ftede, daar hy vry wat weeker is van
vel, ende wel te grieven is, ende daar beneven dit *knor* ofte
kleine buit, die de gedaante heeft van eene vin, fterf tedet fyn-
de, kan hy daar wel getroffen worden door het fcherpe ftaal.
Het geen in het *seven en twintigfte vers* gefegd word, fchynd
ook niet overeen te komen met den *Tandvis*, daar de *Levia-
than* word afgefchilderd, als een Beest fo verfhrikkelyk, dat
indien iemand fig verfloekt het felve aan te grypen, den moed
ftraks fal laaten vallen, als hy bevind wat voor een' harden
vyand hy heeft aangedaan. So ook het geen in het *agt en twin-
tigfte vers*, ende in het begin van het *eerfte vers* van het *een en
veertigfte Kap.* gefegd word, als of dit Dier nooit kon over-
wonnen ende gedood worden, ende niemand onder de Men-
fchen die kloekhartigheid fou hebben, om dit Dier te bestry-
den. Dog de *Kaselots* worden aangegrepen, de *hand* word
immers aan deefe *gefogd*, de ftryd *aangevaand*, ende hoe ge-
vaarlyk die is, men *doed het* al wederom. *Ste*, de *hoopé fchik
niet*, ende *fy* worden *door het gefigt ter neder geflaagen*. Ja de
ftroute *Zeeleden* fyn wel *fo koen*, dat *fy die kurven opwekken*,
als blykt uit die voorbeelden, die wy hebben aangehaald.
Maar fchoon dit niet is te wraaken, is egter wel te antwor-
den op het gevolg, 't geen iemand daar uit foudé trekken.
Die geen vreemdeling is in de Godgewyde Schriften, weet,
dat in Gods Woord, infonderheid in het Boek *Jobs*, veele
Insverheeringen (*hyperboless*) fyn, dat *iet niet mogelyk* wel mag
gefegd worden, 't geen nooit als met veel moeite gefchied.
Deefe redenen van den *Leviathan* fyn in dien volftrakten *li
niet* op te vatten, dat de *Leviathan* nooit foudé kunnen wor-
den overwonnen van de Menfchen. Der is geen geflagte der
beesten, het fy in hemel, op aarde, ofte in de Zee, 't geen
de fchanderheid, konft, naarfagheid ende ftoutigheid der
Menfchen fy overkloonen. Want fchalkheid, magt ende fne-
heid de *Schepper* hun gegeven heeft, fy moeten dog buigen

onder den Mensch, wien God tot eenen Heer ende Heerscher over deselve gesteld heeft, het sy om se te temmen ofte te dooden. De Mensch, schoon hy een sondaar is, ende het Beeld Gods verlooren heeft, behoud egter nog het overbysfel van Gods Beeld, ende het toevoegsel daar van, het welke is de Heerschappye over de beesten. De Heere God heeft hem den Zegen niet geheel en al ontrukte, dien wy vinden aangekend, ende uitgespooken *Gen. 1:28. Ende God segende se, (den Menschen,) ende seide tot hen, weest vrugtbaar, ende vervullet de aarde, ende onderwerpt se, ende hebt heerschappye over de Vissen der Zee, ende over het gevogelte des hemels, ende over al het gedierte, dat op de aarde kruipt.* De Heere herhaald den Zegen hier na, als de Mensch het Beeld Gods hadde verlooren in Vader *Adam*, aan *Noach* ende sync Soonen, seggende, *Syt vrugtbaar, ende vermenigvuldigt, ende vervullet de aarde: ende ulieder ureese, ende ulieder versbrikkinge sy over al het gedierte der aarde, ende over al het gevogelte des hemels: in al wat sig op den aardsdam roerd, ende in alle Visschen der Zee: sy syn in uwe hand overgegeeven, Gen. 9:1, 2.* ende *Jakobus* segd, *Kap. 3:7. Want alle nature, beide der wilde Dieren ende der Vogelen, beide der kruipende Dieren ende der Zeedieren, word getemd, ende is getemd geweest van de Menschelyke nature.* Hier uit moet men afneemen, dat niet in een' volstrekten sin te verstaan sy, het geen hier gelochend word van den *Leviathan*, maar in een' sekeren sin het selve ontkend word, als wy nu gesegd hebben. Het is ook wel te begrypen, dat de *Leviathan*, wat gedrogt het ook syn mag, niet sy boven de konst, stoutigheid ende het vermogen der Menschen: want indien het nooit was gevallen in handen van de Menschen, indien de Menschen het nooit van naby beschoud, ende wel geweeten hadden de eigenschappen van dit Schrikdier, soude de Heere God *Job* te vergeefs hebben aangemaand, om het selve wel-gaede te slaan, ende daar in Gods Grootheid, ende de Heerlykheid van den Schepper te erkennen, ende sig selven voor hem te vernederen: het sal dan wel eens gebeurd syn, dat de *Leviathan* sy gekomen onder het oog ende de magt der Menschen, waar door sy gelegenheid hebben gekreegen om dit schepsel te kennen.

nen. Maar schoon sedert eenige jaaren herwaards *Tandvissen* syn gevangen ende gedood, volgd daar uit niet, dat sulke oudstyds geschied is, ende voor, ende in *Jobs* tyden deselve aldus door de *Vissers* syn aangegrepen ende overwonnen. De geschiedenissen melden niet van den vangst van deesen *Viss*, maar seggen wel, dat diergelyke *Zeedieren* dood aan strand gevonden syn. Het gebeurde ook wel, dat sy stranden, leevendig op het droog geraaken, wanneer sy ligt kunnen worden afgemaakt. So mogen dan ook op die *Zee*kusten, die de naaste waaren aan die plaats daar *Job* woonde, syn komen aandryven doode *Tandvissen*, ofte daar op droog geraakt syn, 't geen dan gelegenheid heeft gegeven tot kennisse van dit Schepsel Gods, sonder dat het nodig was een' so gevaarlyken stryd tegen het selve te ondernemen, ende het met so veel moeite ende gevaar te dooden.

Wie nog in aanmerkinge wil neemen den tyd, waar in *Job* leefde, sal wel begrypen kunnen, waarom in die dagen de *Tandvis* so wel niet, ofte in het geheel niet te overwinnen was; dewyl in die eeuwen de kennisse van den scheepsbouw, stuurmanskonst, de konst om groote *Vissen*, *Walvissen* te vangen ende te dooden, van de gereetschappen ende wapenen, daartoe seer gering is geweest, daar sy nu in deese ende andere *Ge*westen tonfalk eene hoogte, ja tot volkomenheid geklommen is in alle opsigten door de gestaadige oeffeningen ende langduurige ervaarenheid!

Eer wy aftreden van dit deel der beschryvinge van den *Leviathan*, vinden wy ons verpligt op te lossen eenen schynstryd, die sig opdoed, als wy vergelyken met het geen wy leesen *Kap. 40: 25. Sullen de Medgesellen van hem eeten*, het geen wy vinden *Pf. 74: 14. gy hebt de koppen des Leviathans verpletterd, gy hebt hem tot spysse gegeven den volke in dorre plaatsen: die* schynd te stryden, daar op de eene plaats gesegd word, dat het vlees van den *Leviathan* niet eetbaar is, dog daar en tegen op een' andere stede gesegd word, dat hy den *Volke* in dorre plaatsen tot spysse gegeven is. Het is seker, dat de woorden in het Boek *Jobs* naar de letter, dog die in den *Psal*m in een' geestelyken sin syn op te vatten. Maar dit is ook waar, dat

de woorden in den *Pfalme*; daar sy in een' geestelyken sin sijn te verstaan, hun aanzien hebben op het geen de Heere God gedaan heeft den *Leviathan* in synen eigenen sin, ende naar de letter genomen synde. Ik sal dan slegs met een woord seggen, *wat* de geestelyke sin dor woorden is in den *vier en seventigsten Psalm*, ende dan letten op de sinspeeling. Ik sal my niet inlaaten in den twist, wie het onderwerp is van de reden, of wie de *Leviathan* is in den *vier en seventigsten Psalm* in een' geestelyken sin genomen synde, of het is *Farao* Koning van *Aegypten*, die God in het Roode Meir verdrongen heeft met alle syne Oversten, ende syn gansche Heir, dat hy met sig gevoerd hadde op den bodem van de Roode Zee, als de wateren daar van gewoeken waeren? dan of het is geweest de Koning van *Babel* met die Koningen ende Vorsten, die onder hem heerfchten, dien God ook heeft te niet gedaan met die Koningen ende Heeren, die hem onderdaanig waeren? wy seggen dan alleen, dat ons donkt het gevoegsaamste te wesen het gevoelen van een' laateren Uitlegger der *Psalmen*, dat in het voorgaande gesproken synde van Gods oordeel over de *Aegyptenaars*, hier nu gemeld worde de straffe, waar mede de Heere gestraft heeft de *Chaldeerwen*. Het is dan als of de Digter seide, gy hebt alle die heerschende magten ende sterkten van dat Overmagtige ende verschrikkelyke Koninkryk van *Babel* te niet gedaan, ende tot eene prooi gegeven het Roofgierige volk. Als 'er nu ten *eersten* gesegd word: *gy hebt de koppen des Leviathans verpletterd*: word gesien op dien verschrikkelyken kop van den *Kafelot*, dien Gods magt *verpletterd* heeft: heeft de beschryvinge van den *Leviathan* ons geleid tot den *Tandvis*, mogen wy hier naar de letter ook wel dat selve heeft verstaan, 't geen een regt sinnebeeld is van de Babylonische Heerschappye. Maar hier word in het meervout gesegd *koppen des Leviathans*. De Kanutekenaar begrypt het regt, als hy segd, *den grooten kop*, die in plaats van *veelen* is: gelyk de *Liefant Behemoth*, dat is, *Beesten* genoemd word, *om dat het een seer groot Beest is*, *Job 40: 10*. so mag de *kop* van den *Tandvis* ook wel in het meervout worden genoemd, om daar mede te kennen te geeven de grootheid van synen kop, die so groot

is,

is, ende byna de helft, immers niet minder dan een derde van het gansche Beest uitmaakt.

De *Kaslot* is onverwinnelyk, so lange hy in de diepe Zee is: dog het gebeurd wel, dat sy door sterke winden ende hoo-ge vlooden op het droog geraaken, daar sy vast blyven sitten, als het ebbende ende de wind kalmende, de wateren seer snel wederom afloopen. Dit geschied dikwyls op de Noorderkusten, dat daar groote Zeevissen stranden, onder deese syn ook de *Tandvissen*: In het jaar 1694 syn 'er te *Pilworm*, een dorp in *Sleeswyk*, twee te gelyk aan den oever gevonden. So kunnen dan ook wel *Kaslots* gevonden syn op de Oevers van den Arabischen Boesem, ofte andere kusten van de Zee in het Oosten. Het geen so synde, konden de lieden deese schrikdieren, die sy in Zee niet soude hebben durven aandoen, veilig ende onbeschroomd, schoon sy nog leefden, naderen, ende dewyl sy daar in onmagt lagen, den kop met hamers *verpletteren*. Dog dewyl het de Voorsienigheid Gods enkel te wyten is, ende geen konst, list, dapperheid ende vermogen der Menschen, die deese schrikdieren op het strand werpt, mag de Dichter ook wel dit Gode toekeuren, seggende, *Gy hebt de kappen des Leviathans verpletterd*. Het *verpletteren* van de kappen des *Leviathans*, ofte van den *Tandvis* moet Gode dan, so naar de letter als in een' geestelyken sin, worden toegeschreeven.

Het geen de Dichter in den *vier en seventigsten Psalm* in dit *veertiende vers*, in de tweede plaats segd, is, *Gy hebt hem tot spysse gegeven den Volke in dorre plaatsen*. Ende dit is het in het bysonder, dat schynde te wederproeuen het geen de Heere segd tot *Job Kap. 40: 25. sulten de Medgesellen hem eeten?* dog den sin der woorden des Dichters regt begreepen synde, sal de schynstryd haast weggenomen syn. Men geeve dan hier wederom agt op de letter van den Text. Het geen wy in agt hebben te neemen, is, wie door *de Volken in dorre plaatsen te verstaan syn?* of dat syn Menschen, die in dorre plaatsen woenen, ofte in de Woestynen sig onthouden? dan of het syn wilde Dieren, die in de Wildernissen leeven? Die het eerst gevoelen ende vaststellen, meinen, dat hier gesien word op de

de *Ethiopiërs*, *Mooren*, ofte de *Arabieren*: de eersten wonen in het Zuiden over de *Roodde Zee*: de anderen aan deefse fyde van den inham van de *Arabifche* ofte *Roodde Zee*: dat fyn de inwoonders van de *Woefstynen* in *Arabien*: fy fyn, fo de een als de andere lieden, die fig onthouden in dorre plaatfen. Der word nu van deefse lieden getuigd, dat fy *Vis-eeters* fyn, ende fo soude tot hen kunnen worden overgebracht, dat God den *Leviathan* tot fpyfe geeft den Volke in dorre plaatfen, als hy fe op hunne Oevers werpt, daar fy fe den kop verpletterden. Dog fchoon de *Ethiopiërs*, *Mooren* ende *Arabiers* *Vis-eeters* fyn, ende fo genoemd worden, ja ook *Viffers* fyn, volgt daar uit niet, dat fy juist eeten fulke *Viffen*, als de *Leviathan*, als de *Tandvis*. Dog indien het felve immers fo was, soude dit niet wederspreken 't geen de Heere segd, *zullen de Medgefellen bem eeten?* Wat eeten die Volkeren, die wilde Menfchen niet, die in dorre plaatfen wonen? fy eeten, daar de nature, daar befchaafde Volkeren een afgryfen van hebben. Hier voor moet gy immers de *Medgefellen* niet houden, ende die onderscheiden van wilde ende woefte Volken, die in dorre plaatfen wonen. Weshalven de reden des Digtens in den vier en feventigften *Pfalms* niet wedersprekt, 't geen de Heere segd tot *Job* aangaande den *Leviathan* Kap. veertig in het vyf en twintigfte vers. Evenwel fouden wy liever, met onfen Kanttekenaar, door de *Volken* in dorre plaatfen verftaan het wilde Gedierte, dat fig onthoud in de *Woefstynen*. Hy segd, No: 34. de *Vogelen* ende wilde *Gedierten*, die aafen ende opeeten de doode lighaamen, die aan den Oever gevonden worden. Het is niet vreemd in de Gewyde Schriften de onvernunftige Dieren *Volken* te noemen. Spr. 30: 25. word gefegd, dat de *Mieren* een onferk Volk fyn: ende vers 26. dat de *Konynen* fyn een magteloos Volk. So word ook het ongedierte, als de *Sprinkhaanen*, een Volk genoemd, *Jzël* 1: 6. De Heer *Bochart* in fyn doorwrogte Werk van de Dieren beweerd, dat de *Tziim* צִיָּם , als het in de Hebreufche Spraake luid, eene foorte fyn van wilde *Katten*, die in de Wilderniffen ende *Woefstynen* wonen, waar fy op doode krenge aafen. So ook de groote Uitlegger der Heilige Schriften, *Coccejus*, over *Jef.* 13: 21. fchryvende, leid ons, als 'er staat,

staat, daar sullen nederliggen de wilde Dieren der Woestynen, tot de wilde Beesten, die in de woefte plaatsen wonen. So ook worden deese gemeld, Kap. 34: 14. ja hy segd, dat het schier nooit van de Menschen, dan oneigen, genomen word. So mag men dan door **לֵוִיָּתָן** *legnam letziim* verstaan de vergadering der wilde Beesten, aan welke de Heere den *Leviathan* ten spyse gegeven heeft. Het is bekend, dat de wilde Dieren, die aan het strand wonen, altyd aasen op het geen uit de Zee word opgeworpen. Dat sien de lieden, die aan onse *Hollandsche* Zeekusten wonen, dat de *Konynen* aasen op de doode lighaamen, die uit de Zee komen aandryven. De *Groenlansvaarders* seggen, dat de *Beeren* in *Groenland* seer graag syn naar de krenge der *Walvissen*, daar het spek is afgesneden. Als het dan gebeurd, dat de *Leviathan*, dat de *Tandvis* word op den Oever geworpen, daar syn kop word verpletterd, ende van de Menschen afgemaakt, of hier dood komt aandryven, is het wel te begrypen ende te gelooven, dat het geslagte der wilde Dieren in dorre plaatsen woontende sig derwaards begeeft, dien sig ten spyse maakt, ende sig daar mede versadigd. Dog dewyl dit wederom een baarblykelyk uitwerksel is van de Goddelyke Voorzienigheid, word dit den Heere God wederom toegeschreeven, die, gelyk hy de koppen des *Leviathans* verpletterd, so ook denzelven *Leviathan* ten spyse geeft aan het wilde gedierte, dat in dorre plaatsen sig onthoud. Het geen so verstaan synde, vinden wy niet tegenleggelyks in de vergelykinge der aangetoogene woorden uit den vier en seventigsten *Psalme* met die wy vinden in het *Bock Jobs*, Kap. 40: 25. Schoon de Heere God den *Leviathan* heeft ten spyse aan de beesten; heeft hy se daarom den Menschen, ofte immers fulke Menschen, als daar genoemd worden, *Medgesellen*, niet ten spyse gegeven: daar in is dan ook geene de minste reden, waarom de *Leviathan* niet soude syn de *Tandvis*. Hy voldoed dan in alle opsigten aan het eerste deel van de beschryvinge des *Leviathans*, 't welke begint met het *twintigste vers* van het *veertigste Kap.*, ende eindigd met het midden van het *eerste vers* van het volgende *een en veertigste Kap.* Maar wy sullen ook wel de overeenkomste vinden in

het tweede deel, het geen synen aanvang neemt van het midden van het eerste vers dezes Kap. ende eindigd met het seven en twintigste ofte laatste vers. Wy sullen de overeenstemminge vinden in al het geen de Heere daar segd van den *Leviathan*, daar hy meld syne verwonderbaare ledemaaten, deelen ende eigenschappen. Wy hebben onderscheiden vier dingen in de beschryvinge van den *Leviathan*, die de Heere vervolgens geeft.

Vs. 1—3. . . *Wie is dan hy . . . . ?*

Ten eersten de kortbondige Inleidinge, door welke de Heere opwekt ende toebereid het herte van *Job*, ende van allen ende een iegelyken, die syne reden wil gade slaan. Deese is vervat in het tweede deel van het eerste vers, ende het tweede ende derde vers.

Het sal niet nodig syn te verklaaren de Voorreden des Heeren, aangesien wy die voor heenen hebben uitgelegd. Wy letten dan terstond op 't geen de Heere segd van den *Leviathan*, om het over te brengen op den *Tandvis*. De Heere teld op, ende beschryfd de voornaamste deelen van den *Leviathan*, vs. 4-21. Hy segd tog, dat hy syne leden niet sal verswygen, vs. 3. Hy begint van het hoofd ende meld daar van seer verchrikkelyke dingen vs. 4-12. Het eerste 't geen de Heere verhaald, is syn wyd opgesperde kaaken, vs. 4. ende ook een gedeelte van het volgende vyfde vers.

Vs. 4. *Wie soude het opperste syns kleeds ontdekken? wie soude met synen dobbelen breidel [hem] aankomen?*

De Heere vraagd in het vierde vers: *Wie soude het opperste syns kleeds ontdekken? wie soude . . . . ?*

De *Tandvis*, hebbende so grooten kop, die wel het halve, ofte so versekerd word, altans wel het derde maakt van het geheele lighaam, opsperrende syns kaaken, in welkes onderste een verchrikkelyke reie tanden staat; heeft dan ook een

een' vreeselyken opslag. Derhalven mag wel gevraagd worden ten opzigt van hem, *wie soude het opperste syns kleeds ontdekken?* dat is te seggen, gelyk wy het verklaard hebben: wie so stout, die hem den bek, die hem den muil soude durven open doen? dit gedrogte daar toe brengen, dat het synen muil opene? dat het syne kaaken wyd opensperre? Dit stemd over een met het geen de Heere even gesegd heeft: *Niemand is so koen, dat hy hem optwekken soude.* Niemand is ook so stout, dat *by den Tandvis met synen dobbelen breidel aankomen sal*, ofte dat *by synen dobbelen breidel sal aankomen*; dat is, syne twee kaaken, als sy op den anderen sluiten, sal durven open doen.

Vs. 5. *Wie soude de deuren syns aangesigts open doen? rondom syne tanden is verschrikkinge.*

Vs. 6. *Seer uitneemende syn syne sterke schilden; elk een gesloten [als] met een' naauwdrukkenden Zeegel.*

Vs. 7. *De een is [so] na aan den anderen, dat de Wind daar niet kan tusschen komen.*

Vs. 8. *Sy kleeven aan malkanderen, sy vatten sig t'saamen, dat se niet scheiden.*

Niemand so koen, die *de deuren syns aangesigts sal open doen*; als hy den *Tandvis* van vooren beschoud, als hy synen kop, syn aangesigt, synen muil besiet, als hy weet hoe wyd hy syne kaaken, die *deuren syns aangesigts* opsperd, die gesien heeft syne verschrikkelyke tanden. Sal iemand hem durven naderen, hem tergen, hem aanranden sonder eenigen schroom van door hem verflonden ende ingeswolgen, ofte door syne kaaken verbryfeld te worden? O neen. *Rondom syne tanden is verschrikkinge.* vs. 6. *seer uitneemende . . . . .* vs. 7. 8. Dit is iet, het geen den *Leviathan* seer verschrikkelyk maakt, ende in waarheid den *Kaslot* boven alle Zeedieren eigen is.

De kop van den *Tandvis*, indien hy maakt, als wy een ende andermaal gesegd hebben, het halve Beest, sal die, indien hy seventig voeten lang is, vyf en dertig; of laat die het derde gedeelte syn van den *Vis*, dat het minste is, sal de kop meer

dan drie en twintig voeten lang syn. De bovenste kaak is veel grooter, ende schiet een goed einde boven de onderste. Het selve onderste kaakebeen is egter niet klein. De *Tandvis*, die door de *Breemer Groenlandsvaarders* gevangen is, was *seventig voeten lang*. De onderste kaak, net gemeeten, was *seftien ende een' halven voet lang*. Deese gaat voor seer spits toe, ende is in het bovenste seer aardig ingevlogten. De selve is voorsien met een groot getal tanden. Die deselve gesien, geteld, getast ende gewogen heeft, segd, dat sy aan beide syden van de kaak staan, als eene saage toegespits ende seer scherp syn, dat hy 'er twee en vyftig geteld heeft. Anderen hebben 'er agt en veertig geteld, maar die was wat minder geweest in lengte. De *Tandvis* sal ligt meer of minder tanden hebben, naar dat hy groot ofte klein is. Deese tanden in het onderste kaakebeen wegen byna twee ponden. De hovenste kaake bestaat uit twee beenen, die van vooren aan malkanderen door sterke senuwen gehegt ende vast geklonken syn. In dat bovenste kaakebeen staan ook ses tanden, ook wel agt, in iedere helft van de kaak drie of vier. Deese komen uit het tandvlees niet verder dan een' halven, of op syn hoogste maar een' geheelen duim, sy staan naar vooren toe, ende als de bek gesloten word dringen sy in tot de onderste. Daar op volgd de lippe met so veele gaten, als 'er tanden syn in het onderste kaakebeen. In deese gaten, die regt tegen over de tanden staan, sluiten de tanden, ieder als in syn eigen huis ofte buis, gelyk een pennemes (als ooggetuigen seggen) in synen koker, so dat de onderste kaak so net in de bovenste, ende geheel in de bovenste lippe verborgen word ende bedekt, als een swaard in de schede. Als hy synen bek sluit, soude men twyfelden, of 'er eene opening of mond in het hoofd te vinden sy: daar word dog niet de minste scheur of reete opengelaten. Die het ondersogt hebben, getuigen, dat het verhemelte van den mond bestaat uit een' seer vaste stoffe. Sy hebben bevonden, dat deselve, gelyk ook het onderste, ofte de bodem van den mond gekarteld is tot aan de tonge toe, even gelyk men dit in den bek van een schaap ofte rund vind, dit gekartelde is so hard als staal, de ribben syn so dik als een pink ofte middelste vinger:

al

al hadde derhalven de *Kaslot* geene tanden, hy soude wel stukken van rotsteen (meend men) kunnen afbyten. Het is dan wel te begrypen hoe sterk dit Beest byten kan, 't geen so groot, so sterk is, ende sulke verschrikkelyke tanden heeft, sulke kaaken ende verhemelte, dat 'er byna niet so vast, so sterk is, dat yser ende staal, als brokkelige *biscuit* tusschen de kiesien van den Mensch, tusschen het gebit van den *Kaslot* sal vermaalen worden. Wy durven hier nu wel vraagen, ja uitdaagen elken natuurkundigen, of hy kend ende weet aan te wyten, wien dit bysonder, als deesen getanden *Walvis* eigen sy onder alle de Zeegedrochten, die de groote, wyde ende holle *Oceaan* opgeeft?

Laat iemand hier voorbrengen een Zeedier, op 't welke so wel kan toegepast worden, 't geen hier gesegd word van den *Leviathan*; *rondom syne tanden is verschrikkinge*. Is 'er wel een gedierte in de Zee, 't geen so groote ende verschrikkelyke tanden heeft? 't geen sulke *uistneemende sterke schilden heeft* als dit? namentlyk syne tanden ende kaaken. Ende daar sy so vast sluiten op malkanderen, ende *elk een der onderste tanden sluiten in een gat van de bovenste kaake, als met een' naauwdrakkenden Zegel*, als de kling van eenen degen in de schede, vind men een' stipte overeenkominge tusschen het geen van den *Leviathan* gesegd, ende in den *Tandvis* gesien word. Ende is 'er ook ooit ontdekt een Zeebeest, waar van men, als van dit scephsel seggen kan, dat de tanden in de kaaken so vast sluiten ende so dicht syn, *so na aan den anderen komen, dat de wind daar niet kan tusschen komen*: welkes tanden ende kaaken so vast in den anderen, als sy toefluiten, geënt worden, so vast kleeven aan malkanderen, *dat se sig niet scheiden?*

Vs. 9. *Elk eene syner Niesingen doet een ligt schynen; ende syne Oogen syn als de Oogleden des Dageraads.*

Het geen de Heere God hier op segd van den *Leviathan*, geeft een' regte aftekening van den *Tandvis*, die ook den ge-

meenen *Walvis* wel eenigzints, schoon niet so volkomen, kan worden toegeëigend, als den *Kaslor*.

Dat sullen wy bevinden, als wy letten op het geene gezegd word van den *Leviathan* van het *negende* tot het *twaalfde* vers. De uitmuntende eigenschappen ende werken van den *Leviathan* worden daar door een' seer verheevenen styl voorgedraagen. Deese betreffen wel dat opwerpen der wateren, die deeze Zeevissen uit sig opgeeven, dog die wel gelet hebben op dat uitblaasen der wateren, so van den *gemeenen Walvis* als van den *Tandvis*, hebben daar in onderscheid gevonden. Dat *elk eene syner niesingen een licht doet schynen*, past so wel niet op den *gemeenen Walvis* als op den *Tandvis*. Het is den eersten so wel niet eigen te *niesen*: hy heeft dien neuse ende neusgaten niet, waar uit hy kan gezegd worden te *niesen*: de pypen, waar uit hy water blaasd, syn niet voor aan op den snuit, het geen de *neuse* hiet, maar deese syn agter in het hoofd in den nek geplaatst. Maar de *Tandvis* heeft syne blaaspyp voor op den snuit: hier uit werpt hy water. Met reden mag ook geloofd worden, dat hy sig daar door ontlast van sekere deelen van syn *sperma* ofte *snot*, waar door syne hersenen gesuiverd worden. Maar dit moet syn *neusgat* of *semuwen* seer prikkelen, 't geen *niesingen* veroorzaakt, die sterk ende geweldig syn, ende een licht doen schynen als of 'er een blixem uit synen neuse schitterde, waar door de lugt by nacht word opgehelderd. Indien 'er (als sommige meenen) geen een Dier is, 't geen geen *Phosphorus* by sig heeft; is het immers te gelooven van den *Tandvis*; ende andere groote Zeevissen, die seer heet syn van binnen. Wy ontkennen egter niet, dat dit, (*elk eene syner niesingen doet een licht schynen*) een Poëtische schryfstyl is; als ook, *syne Oogen syn als de Oogleden des dageraads*. Der word getuigd van de oogen van den *Tandvis*, dat sy naar evenmaatigheid de grootste niet syn, maar glimmend, roodagtig ende vuurig, sy syn een weinig grooter dan die der *Walvissen*. Die opgemerkt heeft, dat de *Dageraad* sig des morgens saffraanrood, roodagtig ende vuurig vertoon, sal sien, dat dit selve net de verwe is, die men in de oogen van den *Tandvis* siet. Dog gelyk in heevigheid ende toorn de oogen glinsteren ende

gloc-

gloeien in den kop van Menschen ende Beesten, so in den *Tandvis*, die hier in syne heevigheid ende woorn word uitgebeeld, wiens oogen derhalven ook seer vuurig der uit sien, daar sy uit hunne nature seer vuurig syn. Maar als eene van syne niesingen een licht doet schynen, als 'er uit synen mond gaan fakkelen . . . . . vers 10-12. kan men de vergelykinge licht opmaaken, sig verbeeldende, dat syne oogen midden door dien rook eenen glans van sig geeven, gelyk de oogleden des Dageraads, als de Sonne straald door de Morgenwolken.

Vs. 10. *Uit synen mond gaan fakkelen; vuurige vanden raaken der uit.*

Het geen vervolgens van den *Leviathan* gezegd word, sal ook wel t' huis gebragt worden op den *Kaslot*: schoon het juist met oogen so naauwkeurig niet kan beschoud worden, is dat selve sig licht te verbeelden ende te gelooven, in aanmerkinge genomen synde de eigenschappen ende bewegingen van dit groote Leedier. De *Walvissen*, ende dit *Beest* bysonder, is van een' seer heeten aard: het vlees, als het eenen dag gedood is, word door den inwendigen brand swart ende stinkende: de damp ende stank kan ligtelyk eene siekte veroorsaaken: dat weeten ende getuigen de *Groenlandsvaarders*. Gelyk de *Walvis*, so is de *Tandvis* seer snel in het swimmen, vaardig in het buitelen, styf in het slaan van den staart, die in sommige twaalf, in sommige vyftien voeten breed is. Het is te denken, als deselve uit het water boven komt, met snelheid de golven doorsnyd, buiteld ende den stryd aanvaard tegen synen vyand, ziedende desselfs bloed in de aderen, of 'er niet met regt van mag gezegd worden, dat uit synen mond fakkelen gaan, vuurige vanden der uit raaken, als dit schrikdier syne kaaken opsperd? of de *Tandvis* niet met regt also in synen overmoed, heevigheid ende verschrikkelykheid kan worden uitgebeeld?

Vs. II. *Uit fyne neusgaten komt rook voort, als [uit] een' ziedenden pot ende ruimen ketel.*

Al het geen sig aan den verwoeden *Leviathan* vertoond, is verschrikkelyk; maar even so aan den *Kaslot*. Het is so, dat uit het neusgat *des Kaslots rook voortkomt, als uit een' ziedenden pot ende ruimen ketel*. Hier word niet gefegd, dat 'er water voorkomt uit synel neusgaten, maar *rook*. De *Kaslot* fuipt juist geen water in, 't geen hy dan ingefwolgen hebbende wederom uitwerpt, maar egter spuit hy wel water *uit fyne neusgaten*; dog hy heeft het niet door fyne keel ingefwolgen, maar door de lugtpyp ontfangen; als, hy onder water gedoken fynde, het selve water door de lugtpyp quam indringen. Dewyl nu het neusgat van den *Tandvis* steil om hoog is, moet het water van dit sterke ende geweldige Beest, als het boven water komt, ook om hoog vliegen ende geweldig opstuiven. Het neemd evenwel so veel water niet in, als de *gemeene Walvis*, die syn aas vindende boven water, het selve door fyne keele te gelyk met het water inswelgd, ende, het aas in fyne maag behoudende, door die pypen, die hy in syn agterhoofd heeft, wederom uitblaasd. Het is dan bysonder toe te keuren *den Tandvis*, 't geen hier gefegd word in het *elfde vers*. Als hy boven water komt, die syn aas soekt onder water, blaasd hy wel water, dog daar mede een' vervaarlyken dikken rook; als komende het water, dat hy blaasd, uit dat ingewand, dat so heet is. Het water komt uit synen balg door die blaaspyp, als *uit een' ziedenden pot, ende ruimen ketel*. De adem van synen neufe klimd, als de *Zeelieden* hebben opgemerkt, als wolken tot in de hoogte van twintig, vyf en twintig, ja dertig voeten hoog. De *Vinvisfen* worden gefegd nog sterker te blaalen dan de *Walvisfen*. Nogtaus segd *Fredrik Martens*, dat de *Walvisfen* feer sterk water blaalen, dat het een gedruis maakt, als de wind, wanneer defelve tegens het hol van eenen plank waaid, dat men het gedreun meer dan eene uure ver hoord. Men kan hier uit afneemen, hoe sterk de *Tandvis*, de grootste ende sterkste der *Walvisfen*, blaasd. So doed hy, als hy uit de diepte naar boven

ven komt om te ademtogen, ende het water in syne blaaspyp gestort op te werpen; maar als hy sig selven boven water houdt, ende swemd door de golven, ontfangd hy, door de overstroo- mende golven over synen kop, ook veel water in syne blaas- pyp, 't geen hy ademtogende met veel kragt om hoog werpt.

Vs. 12. *Syn adem soude koolen doen vlammen, ende eene vlamme komt uit synen mond voort.*

Indien dit van eenig Dier gesegd mag worden, 't geen in het *twaaalfde vers* gesegd word van den *Leviathan*, het is de *Tandvis*. Het is seker, dat dit wederom in een' verheevenen sin, naar de spreekmanieren van het Oosten en den styl der Dig- teren, is op te vatten. Egter sal geen schepfel, geen Zeedier so wel voldoen aan dien spreekstyl. Is 'er een bekend, uit wiens ingewanden komt een adem so heet, dat men 'er van seggen mag, dat *hy koolen soude doen vlammen*, ja dat *eene vlamme uit synen mond voorkomt*. Dien het gelukt is den *Tandvis* te dooden, ende dit groote lighaam, ende synen romp magtig te worden, ende gelegenheid en lust gehad hebben om zelfs in den romp van den gevangenen *Kaslot* te klimmen, ende desselfs ingewanden te doorinuffelen, getuigen: dat sy, so naauwkeurig sy konden, het selve beschouwende bevonden hebben, dat de ingewanden van dit Dier seer taai, blaauw van verwe, seer heet, ende wegens de hitte seer mager syn. De maag van den *Tandvis* seggen sy te hebben gevonden grooter te syn, dan een groot bedde. Uit dien groven eetsak heb- ben sy uitgehaald verscheidene beenen van Vissen ende andere Schepfelen, waar onder sommigen de lengte hadden van vyf, ses, seven, ja tot agt voeten toe, waar van de een half, de andere min verteerd waaren; ja daar in syn ylere kettingen gevonden: Hier uit kan men oordeelen de groote hitte van de ingewanden van dit Zeebeest, en of de adem niet seer heet is, die uit die ingewanden hervooromt.

Vs. 13. *In synen bals herbergd de sterkte: voor hem springd selfs de droefheid van vreugde op.*

Volgens het gelei des Heeren komen wy tot den *bals* van den *Leviathan*, in welken *de sterkte herbergd*. De *bals* van den *Kafelot* is kort, dik ende styf, gelyk die van andere Vissen. Dat is te gelooven, dat daar in de sterkte herbergd, dat hy styf van nek is, ende daar in syne sterkte behoud, die wel goede nekspieren heeft. De *Tandvis*, die so snel, sterk ende welgewapend is, ontbreekt het ook niet aan moed ende kouragie, als wy in het voorgaande gemeld hebben, dog hier op een' nadrukkelyke wyse word te kennen gegeven, als 'er gesegd word, dat *de droefheid selve van vreugde opspringd voor den Leviathan*. Het geen in andere Vissen vreele veroorzaakt, verwekt in hem moed, die verre daar van daan is, dat hy vreefen ende vlieden soude eenig beest, eenigen Vis of gedrogt in Zee, dat hy op deselve in tegendeel aanvald met de grootste blymoedigheid, als een held in den stryd op synen vyand. Men kan het afneemen daar uit, dat hy *Haayen*, die so gewapend syn, twaalf voeten lang, verslind, ende in synen balg intrekt.

Vs. 14. *De stukken syns vleeschs kleeven t' saamen: elk een is vast in hem, het word niet beweegd.*

Maar laat ons verder sien, of ook dit op den *Kafelot* past, 't geen de Heere hier op laat volgen: of *de stukken van syn vleesch t' saamen kleeven? of elk een vast is in hem, ende niet beweegd word?* gewisselyk. Indien 'er ooit een schepsel in het Geheel Al gevonden is, waar in dit word aangetroffen, het is seker in dat Dier, den *Tandvis*. Allen, die het selve gevangen, gedood, ende desselfs vlees ende spieren gezien, getast, ende op eenigerhande manieren onderloft, ja die het gegeten hebben, getuigen dat eenpaarig, dat syn vlees sodaanig is, dat de stukken syns vlees door taai senuwen ende sterke vefelen syn aan elkanderen gehegt, ende met kort in een gedrongene spieren doorweeven syn: dit seggen sy, dat alle

LEVIATHAN OP DEN KASELOT. 251

alle spieren ende aderen, die door het vlees ende de ingewanden gaan, gelyk senuwen ende peesen, seer taai syn, gelyk ook het vlees in sig zelfs seer hard is, so dat men het naauwlyks met een mes kan kerven, ende met geweld daar uit, ende dat nog seer wienig, vet kan persen ende dryven. De verwe van het vlees vertoond sig eerst rood, maar word so haast de Vis gesneeden is, aanstonds swart. De vleesdraaden hebben wel de dikte van eene schryfsen. Ende behalven dat het vlees alerwegen seer hard is, so word het zelfs op die plaatsen, daar men deesen Vis kan verwonden, so hard bevonden, dat het knarft, ende so wederstreevend is, wanner men het mes daar in steekt, gelyk het sand ofte de aarde, als men met eenen stok daar op stoot.

Vs. 15. *Syn harte is vast, gelyk een steen: ja vast, gelyk een deel des ondersten [molensteens.]*

Gelyk het nu is met den *Tandvis* als met den *Leviathan* ten aanzien van syn vlees in het gemeen, so ook ten opsigte van syn harte in het bysonder. Dat selve is vast gelyk . . . Wie sal dat niet gelooven? niemand egter kan dat als oog-ende handgetuige verzekeren. Wie heeft het harte van den *Tandvis* gezien met syne oogen, met syne handen getast, wel onderloft ende ontloed? sullen sy dat doen, die den *Kaslot* vangen ende dooden? kunnen, willen, ende sullen deese dat verschrikkelyke gedrogt, deffels leden ende ingewanden so ondersoeken, als de Leerzaars ende Liefhebbers van de Ontloedkunde? of het moeste weesen, dat deese lieden, den *Kaslot* gedood hebbende, de nieuwsgierigheid beving, tyd ende gelegenheid daar synde, den borst open te hakken, het harte daar uit te haalen, ende het in eenig-vogt te bewaaren, ende so t' huis te brengen. Maar ook deese moete soude te vergeefs syn, dewyl het Dier gedood synde, in de ingewanden ende het harte straks het vuur inkomt ende verderven. De *Groenlandsvaarders* ondervinden, als sy den *Walvis* gedood hebben, de geweldige bewegingen der ingewanden. *Froloek Martens* verhaald, dat, het scheepsvolk syndende het spek

van een' gekregen *Walvis*, deselve barste, geevende een' geweldigen slag, even als of 'er een stuk grof gefchut was losgegaan. Hoe fwaar soude het dan syn de ingewanden ende het harte van die groote Zeeviffen, ende byfonder van dat groote Dier, den *Leviathan*, te onderfoeken, uit synen boefem uit te haalen, in syn geheel te houden, ende te bewaaren om te fien, of *het vast was, gelyk een fteen: ja vast, gelyk een deel des onderften* [molenfteens?] Het felve mogen wy egter als feker aanneemen, dat het harte van den *Tandvis*, even fo is, als hier van het harte van den *Leviathan* gefegd word. Is het tog waar, als wy ftraks aantoonde, dat *de fukken van syn vlees s' faamen kleeven, elk een vast in hem is, ende niet beweegd word*, het fal immers ook also syn, gelyk hier van het harte van den *Leviathan* gefegd word. Syn harte fal ook also gefchaapen fyn. Syn 'er fpiere in het gansche lighaam fo hard ende vast, als die van het harte? Dog syn alle de fpiere van den *Tandvis* fo hard ende vast, moet men immers gelooven, die van syn harte, ende syn gansche harte, 't geen tog als *eene spier is, vast ende in een gedrongen wel met eenen fteen mag vergeleeken worden; ja vast gelyk een deel des onderften (molenfteens.)* Is het harte een werktuig van fo groote kragt ende geweld in den Mensch, als ook in alle Dieren, gelyk wy voor heenen gefegd hebben in onse verklaaringe van den Text; word daar toe, om een werktuig van dat geweld te weefen, vereifcht een' vaste ftoffe: Is het immers nootfaakelyk, dat een Beest, dat fulk eene groote ende lengte heeft, als de *Tandvis*, hebbe een harte, dat *vast is als een fteen, ja als een deel des onderften* [molenfteens.] Sic daar een harte, dat fo veel meer kragt moet doen, dan dat van eenen Mensch, als het Dier, wiens hart het is, grooter is dan een Mensch. Stel eenen Mensch, die fette halve voet, ofte meer of min lang is, tegen een beest, dat feventig, tagtig, ja wel honderd en meer voeten lang is, ende oordeel daar uit, hoe veel meerder fterkte ende vastigheid van het harte des laatften tegen die van den eerften weefen moet.

Is dit nu, in een' eigenen fin genomen, waar aangaande den *Tandvis*, 't geen in het *vyftiende vers* gefegd word, fo kan

mca.

LEVIATHAN OP DEN KASELOT. 217

men het, in een' oneigenen zin verstaan fynde, hem toeigenen: is het te seggen, dat de *Leviathan* is een wreed, woest, onverschrokken ende hardnekkig Dier, als of het een' steenen harte hadde, een hart so hard als een deel van den ondersten [molenssteen;] de *Tandvis* is ook also: kunnen beide de verklaringen stand houden, so ook de vergelykingen.

Vs. 16. *Van syn verheffen schroomen de sterken, om [syner] doorbreekingen wille ontsondigen sy sig.*

Wy sullen in den *Kaslot* ook vinden, het geen vervolgens van den *Leviathan* getuigd word. De vreeselyke opslag, de verwonderbaare huid, de verbaasende gangen, ende het geen ren besluite van den *Leviathan* gelegd word, is ook eigen aan den *Tandvis*.

De *Kaslot* is een Beest, van welkes verheffen de sterken schroomen, ende om wiens doorbreekingen sy sig ontsondigen. Die weet, wat kop, oogen, neuse, tanden ende kaaken de *Tandvis* heeft, sal dit selve ligt aanneemen, dat, wanneer dit gedroegte boven water steekt synen verschrikkelijken kop, de sterken over het verheffen van synen kop uit het water, ja de sterken selve titteren ende beeven. De *Tandvis* is eene soort van *Walvissen*, als wy gesegd hebben. Maar de *Walvissen* syn het onder de *Vissen*, die ademtogen, die onder water ende boven water sig onthouden, die onder water geweest synde eene wyl, dan boven komen om adem te scheppen, of hun aas te soeken ook boven water. Als de *Tandvis* synen kop boven water steekt om adem te haalen, dan siet men ende hoord men syne niesingen, die een ligt doen schynen als een blixem, ende weerligt maaken: dan siet men vuurige of goudgeele oogen, als *Oogleden des Dageraads*, als hy syne kaaken opsperd, uit synen mond fakkelen gaan ende vuurige vonken, uit syne neusgaten rook voorkomd als uit een' ziedenden pot, ende ruimen ketel: dan siet men eenen adem, die kolen soude doen vlammen; ende eens vlamme uit synen mond voortkomen. Het geen so synde nootfaakelyk een' grooten schrik in de sterken moet veroorsaken. Wie sy syn, so Menschen als beesten, hoe stout, sterk ende welge-

gewaapend sy syn, als sy sien sulken kop, die so groot is, ende byna het halve, immers wel een derde deel van het beest maakt, ende derhalven in den geenen, die seventig voeten lang syn, wel omtrent de dertig voeten lengte heeft; die sien syne opgesperde kaaken, syne tanden, rondom welke verschrikkinge is; die sien, ende hooren dat gesnuif syner neusgaten, die verschrikkelyke oogen: die deese dingen sien, hooren ende opmerken, sullen, hoe stout ende sterk sy syn, vreesen, als die sig laten voortgaan, dat sy terstond sullen verstonen worden; de vrees sal hen byster maaken, so dat sy niet weeten, waar sy vlieden ofte sig bergen sullen.

Vs. 17. *Raakt hem iemand met den sweerde, dat sal niet bestaan; spieffe, schicht, nog pantsier.*

Indien de *berken* met vreesen worden bevangen op het verheffen van den *Leviathan*, ende verbaasd worden, indien het beschouw hen ter nederslaat; te meer indien sy kennen den *Leviathan*, indien sy weeten, dat sy niet met den *sweerde*, *spieffe*, *schicht* nog *pantsier* iet vermogen tegen dit Beest. So ook die op het gesigt ende gehoor van den *Tandvis* vreesen ende byster worden, sullen te meer van vreesen aangedaan syn, als sy weeten, dat sy met hunne wapenen niet vermogen tegen dit schrikdier. Hier worden vier wapentuigen genoemd, het *sweerd*, *spieffe*, dat is, een lange stok van vooren met scherp beslagen: *Schicht* eene werpspieffe; korter ende dunder is de stok van deese spieffe; die word met de hand op den vyand geworpen: maar hier word ten vierden genoemd *pantsier*; hier door verstonen wy een *kleinen pyl*, die met boog ofte hand wierd geschoten. Het is seker, dat deese wapentuigen, seer oud synde, van de *Arabieren* ook van aloude tyden syn gebruikt geweest, ende in *Jobs* tyden de gemeene wapenen waaren, die sy besigden. Het is te gelooven, dat sy deese sullen gebruikt hebben niet alleen tegen Menschen, maar ook beesten, ja zelfs de Zeedieren, als *Walvissen*, ende andere groote Zeevissen, die sy met den angel ende netten niet konden ophaalen. Dat de Ouden het *sweerd* gebruikten, om het wilde

wilde gedierte ende gedrochten te dooden, kan men afneemen uit het geen gefchreeven staat by Jefaïas, *Kap. 27: 2. Te dien dage fal de HEERE met synen barden, ende grooten ende sterken sweerde befooken den Leviathan, de langweemelende Slange, ja den Leviathan, de kromme stomme Slange, ende by fal den Draak, die in de Zee is, dooden.* De Digter Ovidius in syn Verdigtsfel-schrift, genaamd de *Herscheppinge*, versierd, op wat wyse *Perseus* het Zeemonster, dat *Andromeda* dreigde, heeft afge-maakt. Hy verdigt, dat *Perseus* hoog op vloog, ende in de lugt steeg, dat, syne schaduw op het water vallende, het Zee-dier, als het die sag, daar op toeschoot om die te bevegten, dat *Perseus* daar op als een *Arend* op het Monster van boven quam nederstorten, ende het trof in de regte schoft met syn *swaard*. Het gedrogt sig gewond voelende, steigerde in de lugt, ende dan dook het in de baaren, dan vertoonde het sig weder op het water, ende keerde sig naar *Perseus*; maar de Held het Zeedier behendig ontwykende, hield niet op van het ver-scheidene doodelyke steeken te geeven tusschen de dikke schub-ben ende ribben in den huid, digt aan den staart, daar het niet ongelijk aan eenen Vis was. Dit Monster, aan alle kan-ten gegriefd synde, braakt een Zee van bloed tegen *Perseus* uit, die bedugt, dat syne vleugels door het nat bevogtigt be-swyken mogten, sig set tegens den punt van eene steenrotse, die by stil weder het hoofd boven de golven uitsteekt, ende by storm daar van geheel en al bedekt is; de slinkhand staat hy aan den punt van deese rotse, ende met de regte dryfd hy uog drie of viermaalen het *swaard* in het ingewand van synen vyand, dien hy eindelyk overwind. Is dit verdigt ver-haal niet, als een tafereel, waar in word afgeschilderd de ma-niere, op welke de *Walvis*, maar insonderheid de *Tandvis* word overwonnen ende gedood? Als gy let, hoe *Perseus* daar het Zeedier griefd ende dood, ende het sig daar tegen aan-steld; is het, als of men den *Harpoenier* sag bevegten den *Tand-vis*, hem juist trefsen, ende grieven daar hy op syn tederste is, ende niet sonder de grootste moeite ende gevaar dooden, daar de *Tandvis* even gelyke beweeginge maakt, bloed, vuur ende vlam blaast, eer hy geheel en al overwonnen ende ge-dood

dood is: Hebben nu de Ouden het *swaard*, sy sullen gewisfelyk ook wel de *spieffe*, als een bequaam wapentuig, tegen de groote Zeeviffen ende gedroigten gebruikt hebben; ook de *febichten* ende kleine *pylen*, de harpoenen. Maar alle deefe wapentuigen, hoe bequaam om andere Zeeviffen, ende bysonder de *gemeene Walviffen* te dooden, syn onnut, als men se tegen den *Kaslot* gebruiken wil. Niemand sal *syn swaard* of *degen* indrukken in synen huid, om vel en vlees te doorbooren: hy sal *syn vlees* so hard vinden, dat het 'er verre van daan is, dat het 'er in heften soude, ende in staan blyven; dat klingen veel eer *prom buigen*, ofte in stukken breeken soudent; of hy moeste juist weeten, ende treffen die twee quetsbaare plaatsen, die genoemd syn, agter den kop op den rugge, onder de vinnen, ende dan die kleine bult ofte knor aan den staart. Men kan *den Tandvis* nergens ook, dan daar, met de *spieffe* quetsen, ofte lensen, gelyk de *Walviffen*. Nog de *werpspieffen* sullen op hem vat hebben, nog ook de *kleine pylen*, de harpoenen, die te rugge kaatsen of afglibberen, als ondervonden is.

Hier in dit *seventiende vers* worden vier wapentuigen genoemd, die dienen kunnen om groote Zeeviffen te dooden. Maar huden gebruiken de *Walvisvanger* niet meer dan twee, *spieffen*, die sy *lensen*; ende *werppylen*, die sy *harpoenen* noemen. Deefe laatste hebben het eerste ende voornaamste gebruik in het vangen van den Vis. Het selve is een yser lang drie en dertig duimen: de gedaante van het selve is voor als een pyl; heeft twee scherpe weerhaaken; voor syn se scherp, aan den rugge breed als een byl, die voor snydende, ende agter plat ende stomp is; op dat se van agteren niet snyden mogten, ende niet uitscheuren; de steel des yfers is voor en agter dikker, dan in het midden van den harpoen, agter aan heeft het een breed yser, gelyk een tregter. De beste harpoenen worden van suiver staal gesmeed, ende deefe syn so taai gehard, als of men se om eenen vinger soude winden, op dat se niet soudent afspringen: in den gesegden tregter ofte kooker word ingestoken een houten stok, die seven of agt voet lang is, deefe is veel ligter dan de harpoen: so dat dit werktuig voor
swaar

fwaar van yfer, dog agter ligt, als een pyl is. De punt dan fwaar van yfer fynde, ende agter ligt van vederen; moet, hoe men ook werpt, het fcherp altyd nederwaards vallen. Sie daar, wat het vernuft der Mensehen heeft uitgevonden, wat werktuig bedagt om den grooten Zeevis magtig te worden. Hier mede overwinnen sy dat groote, groove ende sterke Beest, den *Walvis*. Wie hem daar mede treft, dat bestaat wel, nog kan syn huid den schoot daar van wederstaan, maar dringt wel diep in. Een ervaren Digter rynd hier aldus van:

*De Harpoenier schiet toe, dat hem beenen beeven.
Welk Oorlogs Kapitein sou niet de moed begeeven?
d' Harpoen sit wakker dirp; daar drild de stok 'er uit:
Dat vleid de Gasten wel.*

Maar dit werktuig, hoe bequaam om den *Walvis* te grieven, heeft egter dat vermogen niet op den *Tandvis*, ten sy het juist treffe die gesegde plaatsen, die teder syn.

Onder de werktuigen, die gebruikt mogen syn oudstydts, om de groote Zeevissen te dooden, word ook de *spieffe* genoemd. De *Walvis*vangers gebruiken die, sy noemen deselve *Lens*. Het is een ysere spies, die voor breed ende fcherp is, ende een spitse punt heeft, ende die agter met eene holte of koker voorsien is, waar in een houten stok gevoegd word. Hier mede dooden sy den *Walvis*, na dat hy is geharpoend, afgemat, ende sig nu moet boven water houden, om adem te haalen. Sy stooten deese den *Walvis* agter de vin in het lys, ende drukken die tot de kooker ofte stok toe daar in, ende so sy het treffen kunnen, tusschen de ribben door, wanneer sy hem eenen doodsteek geeven. Dit is, 't geen sy *lensen* noemen. De *spieffe* is dan ook een werktuig, 't geen den *Walvis* treft, door synen huid dringt tot in syn ingewand, ende waar voor hy niet bestaat, maar wel de *Tandvis*, die sig so niet laat dooden. Niet sonder moeite ende gevaar word de *Walvis* *gelenst*. Hy slaat geweldig met den staart ende vinnen, om de lenssteeken so veel mogelyk te ontgaan. Het word voor de *Walvis*vangers een seer haggelyke stryd, als sy met een'

wilden Vis te doen hebben. Seer kragtig ende swaar syn de slagen van den staart des *Walvis*; waar se treffen ende raaken, komense hard aan; sy slaan somtyds sloepen in den grond ende aan stukken, waar door eenig volk komt te sneuvelen, of swaar gequetst te worden. Maar hoe veel meer moeite ende gevaar moet 'er aan vast syn, dat schrikdier, dat wilde ende wreede gedrogt, 't geen so harden vlees heeft, te lensen, indien het al niet onmogelyk is?

Vs. 18. *Hy agt het yser voor stroo, ende het staal voor verrot hout.*

Vs. 19. *De pyl sal hem niet doen vlieden: de slingersteen worden hem in stoppelen veranderd.*

Vs. 20. *De werpsteen worden [van hem] geagt als stoppelen, ende hy belacht de drillinge der lance.*

Men kan dan ook wel van den *Tandvis* seggen, 't geen hier van den *Leviathan* door den Heere getuigd word, dat hy *bet yser voor stroo agt, ende het staal voor verrot hout*. Ende uit het geene voor heenen van hem gesegd is, mag men ook afneemen, dat *de pyl hem niet sal doen vlieden*, die so stout is ende onverfaagd, ende dat *de slingersteen* op synen huid, die so hard is, geworpen synde, even so weinig uitregten, als of *bet stoppelen* waaren. Wat sullen ook *de werpsteen* tegens hem doen, als hy in het water, in syn Element is. Sy sullen van hem ook niet meer *geagt worden, dan stoppelen*. Sy sullen geen leed hem doen. Sy sullen synen huid en vlees niet kneusen. Het is te gelooven, dat *hy belacht de drillinge der lance*, die so gehart is tegen deefe.

Vs. 21. *Onder hem syn scherpe scherven, hy spreid sig op het puntagtige, [als] op het styk.*

De *Kasjet* is dan gewapend tegens alle soorten van wapenstuijen, waar mede men andere Vissen, ende grootte Zeevissen soude kunnen beschadigen ende dooden, tegen *bet swaard, spies-*

*spieffe, schicht ende harpoen, yser, staal, slingersteen, werp-
steen ende lance.* Maar ook niet is 'er in syn woonhuis, in
de Zee, dat hem kan deeren, *de scherpe scherven*, ende het *punt-
agtige* swemd hy over heen, als of het modder was, daar op
legt hy sig neder, als op een' sagte legerstede; syn huid kan
daar wel tegen. De *Walvissen* in de *Noordzee* lieven die plaat-
sen, daar veele klippen syn. Seer veele onthouden sig om-
trent *Spitsbergen*, als wy gezegd hebben. Hier vinden sy veel
aas: die streek komt best over een met de geschaapenheid van
hun lighaam, 't geen koude vereischt; ende daar syn ook in
die Zee veel rotsfeenen, als de *Walvisvangers* ervaren heb-
ben; deese Zee is vol yschollen; daar in siet men geheele ys-
velden, scherpe scherven van ys: die puntagtige rotsen geeven
hun een' bequaame legerstede, of sy schuuren sig aan deese
ende aan die scherpe scherven; so seggen de *Walvisvangers*,
dat de *Walvissen* gemeenlyk by de yschollen liggen, om sig
wegens de luifen, als anders, daar togen te schuuren. De
Tandvissen, die in de *Noordzee* syn ontdekt, onthielden sig
ook boven rotsagtige gronden, sonder twyfel om deselve reden
als de *Walvissen*, schoon sy anders niet zoeken die plaatsen
daar het *Walvis* gevonden word, als die ander aas, dan
deese, begeeren, nog ook koude lugtstreken, maar war-
mer, als met hunne getteldheid beeter overeenkomende. Maar
indien de *Walvis*, die een' dunnen; de *Tandvis*, die een' dik-
keren ende harderen huid heeft, sal sig te sterker wryven aan
die scherpe scherven, ende puntagtige rotsen, die hy vind in
de Zee, 't geen hem so min deeren sal, als of hy sig nederlei-
de op de aarde, ende sig spreide op het slyk.

Vs. 22. *Hy doet de diepte zieden, gelyk eenen pot,
hy steld de Zee, als eene Apothekers kokerye.*

Indien 'er ook oenig Beest in Zee is, 't geen de diepte doet zie-
den . . . het is de *Kaslot*. Dat getuigen, die het gesien
hebben, als sy met hem gestreden hebben: sy hebben gesien,
ende getuigen, wat geweld hy in Zee maakt, als hy gequetst
word. Hy beroerd de wateren door staart ende vinen, so

dat deefe bruifen ende zieden als een pot. Men kan ook met waarheid van hem seggen, dat *hy de Zee steld als eene Apothekers kokerye*. Straks kan men seggen, dat de *Kafelot* door syne sterke ende snelle bewegingen *de Zee steld als de kookende salve van eenen Apotheker*, daar hy de golven doet klimmen ende daalen, de Zee schuimbekken, en de stroomen steigeren. *Hy steld de Zee als eene Apothekers kokerye*, wanneer hy met sulken geweld het water uit synen neus schiet in de hoogte, het geen van daar wederom in Zee stort. Het geruis ende gedreun van het geblaas des *Kafelots* sal immers niet minder lyn, als van den *Walvis*. Maar dit selve van den *Walvis* word een uur ver, ende verder, dan men sien kan, gehoord; gelyk wy gesegd hebben uit het verhaal van oog ende oorgetuigen. Geeft dit nu sulken geruis ende gedreun in Zee, mag men wel seggen, dat hy die maakt als de *kookende salve des Apothekers*, die een groot geraas ende beweginge maakt. Maar men mag hier nog toevoegen, dat de Zeedieren, dat de *Walvissen* ende *Tandvissen*, die water blaasen, ook te gelyk overvloedig vet uitblaasen, 't geen een aas word voor kleine vogelen, die met geheele swermen op het water vallen, ende sig mesten met dit uitgeworpe vet. Waarom het geen de *Walvissen* ende *Tandvissen* opwerpen, met eene salve mag vergeleeken worden, ende sy so veel te meer mogen gesegd worden de Zee te stellen als eene *Apothekers kokerye*, als sy die uit hunne blaaspypen opwerpen, ende in Zee storten. Maar die wel agt gegeven hebben op den loop der Zeedieren, ende der *Walvissen* in het bysonder, getuigen, dat, als sy gejaagd ende geschooten worden, sy seer sterk sweeten, welk sweet seer vet ende olyagtig is, so dat het als *oli* op het water dryfd, waar op de Vogelen, *Meewen*, ende andere aasen: dit maakt de Zee als eene *Apothekers kokerye*. Dog het geen wy voornaamentlyk hebben gaade te slaan, is het bloed, 't geen die groote Zeevissen, de *Walvis* ende *Tandvis* uisstorten, als sy gequetst worden. De *Walvis* blaasd terstond bloed, wanneer de Harpoenier hem regt op syne plaats treft met den harpoen, als hy dien werpt agter het blaasgat, of het dikke spek op den rugge. Dit werpt hy met sulke geweldige stroomen uit
 syne

syne blaaspypen, dat 'er de Zee over al, daar hy loopt, rood van word. De *Mallempuggen* laten sig met hoopen daar by vinden: dit is eene soort van gevogelte, so genaamd van de *Hollanders*, om dat sy sig door domme malligheid laten doodslaan. Dog als de *Walvis* gelensd word, wanneer de lens tuschen syne ribben doorgaat tot in syn ingewand, ende hem de hartader word afgetoken, dan siet men eene Rievier van bloed afstroomen, waar van Zee ende ysbanken geverwd worden. So gaat het, wanneer het eens gelukt den *Kaslot* also te treffen. Als men nu alle deese stoffen van den *Walvis*, ende bysonder van den *Tandvis* t' saamen mengd, vind men eene *Apothekers* salve, die bestaat uit *ingredienten* (ik noeme het woord der Apothekers.) Ten eersten *bet Water*, dat hy uit syne blaaspyp werpt: Ten anderen *bet Vet*, 't geen met dit water gemengd is, *bet Sperma Ceti*. Ten derden *bet sweet*, 't geen uit synen huid vloeid: ende eindelyk *bet bloed* uit syne aderen: alle deese storten in de Zee by elkanderen, worden onder een vermengd ende geroerd, als eene *kokerye der Apothekers*. In deese gelegenheid steld hy dan in waarheid de Zee, als eene *Apothekers kokerye*. Indien dan de *Walvis*, het is bysonder de *Kaslot*, die een doorlugtig bewys van syne sterkte geeft, als hy de diepte doet zieden als eenen pot. Maar wy sien in den laatsten een' sonderlinge verwoedheid, als hy aangerand, gequetst, ende eenen doodsteek gekregen hebbende de Zee steld: als eene *Apothekers kokerye*, ende maakt tot eene salfpot.

Vs. 23. *Agter hem verligt by het padt: men soude den afgrond voor grysigheid houden.*

Is het *Rievierpaard* een geweldig Beest, ende toond het syn geweld in de Rievieren, so de *Kaslot* in de Zee: *agter hem verligt by het padt*, segd de Heere van den *Leviathan*. Dat doet gewisselyk de *Tandvis*. So de *Walvis*, de *Tandvis* swemd seer snel. De *Vissers* worden de sterkte gewaar van den *Walvis*, die met groote netten andere *Vissen* vangen. Men siet wat kragt 'er nodig is, om het net aan land te trekken. Dog deselve is niet met allen tegens de kragt van den *Walvis*:

want dikwyls loopt hy met eenige duifend vademen touw voort, sneller dan een schip sal zeilen, ja gelyk een vogel vliegt; so dat de Menschen de ooren daar van tuiten, ende het hoofd swymeld, gelyk iemand, die van eene hoogte afspringd. Als dan een Vis, die een lighaam heeft, vyftig, zestig, seventig, ja honderd voeten lang, ende so sterk is, so snel loopt door de Zee, met sulke snelle ende forse drift de golven der Zee doorkliefd, moet hy noodsaakelyk lange strecken agter sig laten, ende veel schuim maaken; het water, daar hy doorgef' ommen is, agter sig wit maaken; waarom hy gelegd mag worden, *agter sig het padt te verligten*. De *Kaslot* doorgaans grooter, ende ook nog sterker ende sneller dan de *Walvis*, sal dan nog agter sig het padt meerder verligten. Maar de Schryver van *Jobs Leviathan* heeft nog iet bysonders aangemerkt over de *Walvissen* ende *Tandvissen*, waarom deese mogen gesegd worden *agter sig het padt te verligten*. Het is het *vet*, dat sy met het water uitblafen ende uitsweeten, als sy snel swimmen; dat *vet* is wit; dat dryfd op het water; dat verligt. Hy segd, dat de *Paarelsokers*, die in den *Perfiaansen Inham* onder water duiken, niet alleen sig met olie betryken, maar ook oli in den mond neemen, die se druipsge wyse uit den mond laten naar boven gaan, waar door de grond so verligt word, dat sy alles kunnen sien: dit helderd hy op uit *Oppianus*. Als nu de *Tandvis* agter sig in dier voegen *het padt verligt*, de Zee so wit maakt, mag men immers ook seggen, dat hy *se grys* maakt. Het geen hier staat, wil dat seggen: *men soude den afgrond voor gryfheid houden*: als hy agter sig het padt verligt heeft, laat sig het gelaat der Zee, die een' onpeilbaaren grond heeft, aansien, als of hy grys geworden was.

Vs. 24. *Op de aarde is 'er niet met hem te vergelyken: die gemaakt is om sonder schrik te weesen.*

Het besluit uit al het gesegde van den *Kaslot* is dan even het selfde, als van den *Leviathan*, dat 'er op aarde niet is, dat met hem te vergelyken is, die gemaakt is om sonder schrik te weesen.

Op

Op de aarde is 'er geen Dier so groot, so sterk ende vreeslyk, als de *Kaslot*. Geen onder het gevogelte des hemels, het viervoetige ende kruipende gedierte, dat hem gelyk is, of zelfs naby komt in grootheid ende magt. De Vogelen konnen hier niet in aanmerkinge komen, die tog te geringe syn om vergeleeken te worden met den *Kaslot*. Wat is tog de *Arend*, die de Koning is der Vogelen, om gesteld te worden tegen den *Tandvis*? Onder de viervoetige Dieren mogen 'er weesen, die groot, sterk ende kloekmoedig syn, maar ook deese komen niet tot hem. Of gy dan al *Elesanten* aanhaalde, *Rhinocerossen*, *Eenhoornen*, *Buffels*, *Osse*, ende kloekmoedige, en scherpgeklaauwde, en getande gedierten uit het woud bybragt, als *Leeuwen*, *Tygers*, *Beeven*, *Panthers*, of *Luipaarden* ende *Wilde Swynen*: geen van deese hebben alle die verwonderbaare eigenschappen van den *Kaslot*. Geen, dien de naam *Leviathan* in syne volle kragt toekomt, dan deesen. De laatste, die wy daar noemen, syn in wreedheid, onverschuldigheid ende verwoedheid onder de viervoetige gedierten, die sig op aarde onthouden, de naasten aan den *Tandvis*: sy syn grouwsaam. In de Verdigtelen der Oudheid syn bekend drie *Wilde Swynen*, die een' grouwsaame verwoestinge hebben uitgeregt, ende grooten schrik onder de Menschen verwekt. Het eerste was, dat sig ophield op eenen Berg in *Arcadia*, die *Erimanthus* genaamd is, 't geen niemand durvende aandoen van *Hercules* is aangegrepen, so groot ende geweldig het was, loevendig is opgevat, ende op syne schouders genomen, ende gebragt tot *Eristheus*, die hem hadde uitgesonden op dit *Wilde Swyn*, om het van kant te helpen. Van het tweede gewaagd *Homerus*. Het verhaal is, dat *Oeneas*, Prins van *Etolien*, de eerstelingen der vrugten des velds geofferd hebbende aan alle de Goden, uitgesondert *Diana*, daar mede deselve Godinne seer verstoord hadde, die, tot wraak van deese oneere, een verschrikkelyk *Wild Swyn* heeft gesonden in *Etolien*, 't geen so het land, als de Menschen verdierf. Tegens het selve hebben sig opgemaakt de *Kalydoniers* ende *Pleuroniërs*, ende gelukte het *Meleager*, den Soone van *Oeneas*, het selve eerst te treffen, ende wient het gedood: de Digtens melden, wie van dit *Swyn* ge-

dood!

dood is; wat verschrikkelyke tanden het hadde, ende meer andere dingen des aangaande, die niet nodig ende nut syn hier by te brengen. Nog vinden wy van een derde gewag gemaakt in de Oudheid. *Herodotus* verhaald in syn eerste Boek van een *Everswyn*, 't geen sig onthield op den Berg *Olympius*, in *Mysien*, van welken Berg het afquam, ende vernielde de veldgewassen der *Mysiers*: de *Mysiers* waaren menigwerf op dit Schrikdier aangevallen, maar hadden altyd meer schade daar af geleden, dan sy het gedaan hadden: dit seggen wy flegs ende het is genoeg gefegd van dit laatste *Everswyn*. Dog het mag weesen, dat de *Wilde Swynen* vreesfelyk syn, ende de Ouden deselve aldus in hunne verdigfelen hebben uitgebeeld; sy mogen egter niet gelyk gefchat worden met den *Kafelot*. Maar als wy op de kruipende gedierten, *Slangen* ende *Draaken*, agt geeven, fouden wy meer kunnen seggen ter vergelykinge van een gedierte op de aarde met den *Tandvis*. Indien wy mogten gelooven, 't geen de Oude Schryvers seggen van *Slangen*, ende bysonder van *Draaken*; indien wy alle de verhaalen daar van, als seker overnamen; wy fouden moeten bekenen, dat de *Draak* wel te gelyken is met den *Kafelot*, ja den felven in grootheid, wreedheid, ende in onverwinnelyke sterkte overtreft, dat deese nog veel meer soude beantwoorden de beschryvinge, ende het tafereel van den *Leviathan*: neemd 'er uit, dat de *Leviathan* hier als een Zeedier word beschreeven, daar de *Draak* een aards gedrogt is. Was dit so niet, het was te gelooven, dat lieden, die te veel eerbied voor de Oudheid hebben, wel fouden gedagt hebben, geloofd, ja vastgesteld, dat de *Leviathan*, hier beschreeven, is eene aftekeninge van den *Draak*. Ik laate daar het verdigtsel van den grooten *Draak Pysbon*, die van *Apollo* gedood is. Het is seker, dat Schryvers, die geagt syn in de Oudheid, ende niet moeten gehouden worden voor Verdigtsel-schryvers, gewag maaken van seer groote ende verschrikkelyke *Draaken*. Sy schryven van grooten ende kleinen. *Maximus Tyrius* schaamd sig niet te seggen, dat 'er in *Indien*, ten tyde van *Alexander den Grooten*, is geweest een *Draak* so lang, dat hy besloeg vyf bunderen lands, wien *Offen* ende *Schaapen* wierden te eeten gebracht.

bragt. *Augustinus* segd over den *honderd agt en veertigſten Psalm*, dat de *Draaken* ſeer groot, ende dat 'er geene grootere Beesten op aarde ſyn. Hy breid egter de lengte deeſer Dieren ſo verre niet uit, als wy daar ſeiden, dat *Maximus Tyrius* gedaan heeft. Evenwel ſegd *Strabo*, dat 'er geſien ſyn van tagtig ellen. *Philoftratus* ſegd ſestig. *Octavius Auguſtus* ſoude te *Romen* eenen gehad hebben, die vyftig ellen lang was, ende die aan het volk vertoon'd. Dit is het ſeggen van *Petrus Crinitus*. *Avicenna* ſpreekt van vyf en twintig ellen. Ende de kleinen ſouden vyf of tien ellen lang ſyn. Ik laate daar de *Historie van den Draak* in de *Apocryphe Boeken*. Indien dit waar was, ſoude de *Draak* wel met den *Leviathan*, gelyk hy hier beſchreeven word, mogen vergeleeken worden: de *Draak* ſoude ook wel *Leviathan*, dat is, een groot, ende tot een' onmeetelyke lengte aangewafſen Beest, mogen geſegd worden. Dog al het geen hier van den *Leviathan* gelochend word, mag ook wel gelochend worden van den *Draak*. Het is tog geen ſchepſel, 't geen men met den angel trekken ſal . . . vers 20. al het geen vervolgens gevraagd word vers 21-26. van *Kap. 40.* is ſo min den *Draak* als den *Tandvis* eigen, indien de *Draak* is, gelyk hem de Schryvers van den ouden tyd aftekenen. Maar voorts paſt dan ook op hem, 't geen vervolgens in het *veertigſte* ende volgende *Kapittel* van den *Leviathan* geſegd word. Die den aard ende eigenschappen der Dieren, ook van het kruipende gedierte, wel onderſogt, ende van den *Draak* geſchreeven hebben; melden niet alleen de grootheid; maar ſeggen ook, hoe ſterk, wel gewaapend ende vreeslyk hy is; dat hy alle gedierten, hoe ſterk ende verſchrikkelyk, afſchrikt ende verſlind: al het geen ſig aan oog ende ooren opdoed, is bequaam om ook de kloekmoedigſten te doen beeven. De ſtem ende 't geluid der *Draaken* is verſchrikkelyk. Een *soeroepen der Draaken* word gemeld, *Jef. 13: 22.* In *Gbios* ſoude oudſtyds een *Draak* geweest ſyn, die ongemeen groot was, wien niemand dorſt onder de oogen komen, die door ſyn geluid, ende ſyn geſyfel en geblaas alleen alle de Inwoonders van het Land deed afſchrikken. Hier op ſiet *Æſchylus*, als hy ſegd, door een *Middaggeeroep ſchreeud by als een Draak.* Als *A-*

Lexanden de Groot in *Indien* gekomen was, vond hy daar, so de Schryvers seggen, verschrikkelyke *Draaken*. Onder anderen eenen, dien de *Indiaanen* heilig hielden; sy baden derhalven *Alexander*, dat hy deesen niet soude aangrypen, ende dooden laten: hy wierd geagt wel seventig ellen lang te syn: hy onthield sig in een hol. *Alexander* ende syn heir naderden eger tot het hol, dog deeden hem niet aan; sy sagen wel niet syn geheele lighaam, maar synen kop, diem hy uit syn hol stak. Hy quam niet verder uit syn hol, dog gaf sloegts te sien synen vreeselyken kop, waar in oogen stonden, so groot als een *Macadenisch* schild: hy gaf een geluid, gelyfel ende geblaas van sig, dat het gansche Heir van *Alexanden* daas van schrikte ende beefde. *Diadurus* spreekt ook van eenen *Draak*, seer groot ende verschrikkelyk. En *Nicephorus*, de Kerkelyke Historyschryver, spreekt van eenen so groot ende so swaar, dat toen hy gedood was, een gespan van een paar *Offen* hem naauwlyks van syne plaatse konde bewegen. Ende der word verhaald, dat in den eersten *Punischen* Oorlog in *Afrika*, aan sokere Rieviers, een soude ontdekt syn van het leger der *Romeinen*, onder *Asilius Regulus*, die so verschrikkelyk was, dat de Veldheer met syn gansche Leger tegen deesen moest wietrekken, denselven, als of het eene stad was, moeste omfetten, ende hem also afmaaken, dien gedood synde de huid is afgestroot, te *Rome* gebragt, ende aldaar lange bewaard. De *Raafische* Geschiedenissen, maaken ook gewag van een' diergelyken te *Krakow*, die sig omtrent dat Slot in een hol van eenen klip onthield, van waar hy uittoog, ende veel Menschen ende beesten versond: weshalven de Inwoonders gezaaden vonden, hem elken dag drie *Offen* ter spyse te brengen aan syn hol, op dat hy dus versadigd synde, niet uitginge ten verderve van veelen; dog eindelyk soude hy byna op gelyke wyse syn omgebragt, als de Histori in de *Apocrypha* Boeken segg van den *Draak*.

Dit gedrogt, als het in de Oudheid is beschreeven, is verschrikkelyk voor de oogen om aan te schouwen. Sy hebben eenen bek, die ruim ende grouwzaam is; oogen seer groot, ende vlamrende; een' driedubbelde reis vreeselyke tanden;

wink-

winkbraauwen, die over de oogen hangen; den hals vol steelyke schobben; onder den kop hangen quabben, ende sy hebben een' affienelyken baard: der syn 'er, die seggen, dat se kammen op hunnen kop hebben, ja zelfs, dat 'er syn, die vleugelen hebben. Indien 'er een *Draak* was even so geschaapen, gelyk de Ouden ons willen wys maaken, soude 'er ook een Dier op aarde syn, 't geen met den *Tandvis* is te vergelyken: te meer, als het sulke sterkte, ende wapenen heeft, als sy hem toekeuren. De nature soude dan dit gedrogt wel gedeckt hebben tegens synen vyand, ende byna alles gegeeven, wat strekken kan om synen vyand te verderven. Sy seggen daar van, dat het een' taaien ende schobagtigen huid heeft, die met geene schichten, spiessen ofte pylen te doorbooren is: dat het heeft verschrikkelyke wapenen, om synen vyand te vernielen, dat sy hebben een' ongemeene kragt, so in hunne tanden als in hunnen staart, dat sy fenynig syn, seer snel van gesigt, ende gehoor; ja sig seer veerdig beweegen, wakker, schalk ende listig syn, om hunnen vyand te vernellen: met syne driedubbele reie tanden in syn boven ende beneden kaakebeen soude hy alles vermaalen, ende met synen staart alles te morsel slaan. Dat de *Draaken* fenynige gedierten syn, seggen de Natuurfschryvers. Hun spog, dat sy uitwerpen, besmet ende dood; ja zelfs hun adem, so sy voorgeeven. Of *Plinius*, *Isidorus*, ende anderen dit mogen ontkennen, egter beweeren sy dit; ende dat wel de *Draaken* in *Griekenland*, daar deese mogelyk op sagen, sonder vergif waaren, dog dat die van *Afrika* ende *Arabia* seer fenynig syn. Hier heenen schynd te leiden de uitdrukkinge van *Moses*: *Hun wyn is vuurig Draakenfenyn*: *Deut.* 32: 43. Ende in het Boek der Wysheid leefen wy *Kap.* 16: 10. *de tanden der fenynige Draaken*. Hoe gevaarlyk is dan dit gedrogt ook, daar het so snel van gesigt en gehoor, so waakzaam ende listig is: het ligt in verborgene plaatsen *Homerus Iliad.* x. segd in syne taal ende rym, 't geen in het Nederduitsch dus luid: *Gelyk de Bergdraak in syne schnijlplaats de Menschen inwagt*: ende *Aelianus Hist. Libr.* 6. *Cap.* 4. dat hun eigen is *eenige doodelyke wottels te eeten*, als sy eenigen Menschen fullen laagen leggen. Ende schoon een kruipend,

is het egter geen log gedierte, dog beweegd sig gauw, ende vat zelfs snelloopende Dieren, als *Harten*, gelyk sy seggen. Dog het geen wy ten laatsten aantekenen, uit het geen de Ouden daar van leggen, is de gulsigheid van dit gedrogt. *Plinius* segt *Hist. Nat. Lib. 8. Cap. 14.* dat 'er in *Indien* so groot waaren, dat sy geheele *Harten* ende *Stieren* inslokten: in de *Openbaaringe van Joannes* komt die sinnebeeldige *Draak* ook als so een *stokop* voor, *staande voor de Vrouw, die baaren soude, op dat by haar kind soude verslinden*, Kap. 12: 4.

Wie dit alles, 't geen wy daar seggen van den *Draak*, ja nog meer dan wy opgetekend hebben uit de Oude Schriften van dit gedrogt, weet ende geloofd, ende als seker durfd vast stellen; sal gewisselyk den *Kafelos* afkeuren tegen al het geen wy voor hem hebben bygebragt; dewyl hy den *Draak* tegen hem sal hervoorbrengen, die *op aarde wel met hem te vergelyken is*, ja hem zelfs overtreft, die in alle het geen hier van den *Leviathan* gesegd word, veel beeter voldoed, dan de *Kafelos*. Het is de *Draak*, *wiens huid met geene haaken . . . vers 26.* Niemand sal op hem syne hand . . . *vers 27. sie, syne boepe soude wel degelyk seiken, ende by soude voor syn gesigte nedergeslagen worden, vers 28.* Ende voorts al het geen in het volgende een en veertigste Kap. van den *Leviathan* gesegd word tot het twee en twintigste vers, soude ook in een' kragtiger sin kunnen toegepast worden op den *Draak*, indien hy was, gelyk sy hem beschryven. *Niemand is immers so koen, dat by hem sal opwekken, hem aanvegten; die door synen opslag ende geluid zelfs eenen Alexander met syn Heir doet beeven. Wie soude het opperste van het kleed des Draaks ontdekken? wie soude synen muil open doen, wie soude hem torgen ende grimmig maaken, dat hy syne kaaken soude open doen? wie soude dan ook dien dobbelen breidel aankomen? wie soude hem durven naderen, als hy syne kaaken opsperd? als gevraagd word vers 4.* Niemand sal ook de deuren van het aangesigte van den *Draak* open doen; ende rondom de tanden van den *Draak* is wel verschrikkinge, indien hy heeft, so in syn boven, als in syn onderste kaakebeen, drie dubbelde reien tanden: *vers 5.* ende kan ook gesegd worden van den *Draak*, als *vers 6, 7, en 8.* staat aangete-

getekend van den *Leviathan*: seer uitnemende . . . Het soude ook waar syn in den *Draak*, indien hy so sterken geluid heeft, so sterk blaasd ende sycheld, dat *elk eene syner niesingen een ligt doet schynen*, een vuur uit synen neuse straald, als een blixems; ende in hem souden wy vinden, 't geen volgd in het selfde *negende vers*, *syne oogen syn als de oogleden des Dageraads*, indien de oogen des *Draaks* so groot syn, als een *Macedonisch schild*, ende vlammente; ja ook soude men geloven mogen, dat het den *Draak* eigen is, 't geen gesegd word van den *Leviathan*, *vers 10, 11, 12*. Hy word afgeschilderd met eenen pyl in synen muil, om daar mede uit te beekden syn vergiftig spog ende adem, die uit synen mond ende neus voortkomt als een vuurige pyl, die dood den geenen, dien hy treft. Voorts soude men mogen aancemen, dat het met hem is, als *vers 13, 14, 15* gesegd word van den *Leviathan*, hoewel wy daar van niet bysonders vinden aangetekend. Maar feker soude het syn, indien sy geloofwaardig waaren, die den *Draak* beschreeven hebben, dat van syn *verheffen de sterken schroomen, ende om syner doorbrekingen wille sy sig ontfondigen*. Indien dat onverwinnelyke ende steeds Zeegepraalende Heir van *Alexander* door het gesigt ende geluid van den *Draak* verschrikt wierd. Ende indien hy een' so taaien ende schobagtigen huid heeft, so sal ook niet bestaan, of hem iemand raakt met den *sweerde, spieffe, schicht of pyl*. Hy sal dan ook *het yser voor stroo agten, ende het staal voor verrot hout*. Nog sal hem de *pyl doen vlieden, ende sullen de slingersteen en hem in stoppelen veranderd worden, als sy op hem geworpen worden, ende de werpsteen (van hem) geagt als stoppelen, by sal dan ook belachen de drillinge der lance*. Hy sal ook wel met synen taaien ende schobagtigen huid durven kruipen *over scherpe scherven, ende over puntagtige rotsen*, als over sand of *slyk*, sonder sig te besceren.

Wy vinden tot hier toe den *Draak*, gelyk hy by de Ouden beschreeven ende afgetekend is, gelyk aan den *Leviathan*, ja hem uitneemender dan de *Kaselot*. Dog schoon men de Oudheid agtinge schuldig is; ende de Schryvers van latere tyden ook niet widerspreken, 't geen de Ouden van de *Draaken* gemeld hebben; als die, *vooringenomen synde, ligt hunne toetstemminge*:

geeven aan het geen de Ouden, welker Schriften lof ende danklegginge weerdig syn, ons hebben nagelaaten; egter souden wy ons schuldig maaken aan ligtgeloovigheid, ja overgeloof; indien wy, op het voorbeeld van deese, voor seker ende onwraakbaar aannaemen, 't geen sy verhaalen zangande de *Draaken*. Laaten die ligt- ende overgeloovigen al aanhaalen tot getuigen, *Plinius*, *Silius*, *Gellius*, ja zelfs *Livius*, ende anderen, die geagt syn onder de Schryvers van den Ouden tyd, ja laaten sy hervorbrengen getuigen uit de Christenkerke; laaten sy melden den *Draak*, die van den Ridder *St. Joris* soude syn gedood. Hy word tog doorgaans te *Paard*, ende eenen *Draak* doorsteekende, uitgebeeld: hier by word dan doorgaans een' jonge Dogter afgebeeld, om dat hy den *Draak*, die de jonge Dogter dreigde te verslinden, soude gedood hebben, ende de jonge Dogter also verlost. Hy is een Martelaar geweest, die in de vervolginge van den Keiser *Diocletianus* tegen de Christenen, na een' lange ende harde gevangenisse ter dood wierd gebragt: syne gedagtenisse word in de Roomsche Kerke plegtig gevierd op den drie en twintigsten *April*, ende men heeft ichier over al Kerken ende Outaaren tot syne eere gestigt. De geleerdsten ende bescheidensten der Roomsgefinden syn het egter huden daar in eens, dat dit gansche gevegt, die Ridder te *Paard*, de *Draak* tegen *St. George* aanvliogende, die bedrukte ende verloste Maagd, niet anders is, dan een Godvrugtig sinnebeeld: de geagtiten onder hen, als *Baronius*, *Bellarminus*, *Canisius*, *Gresferus*, ende anderen spreken van geen *Draak*. Ende op tegenwerpingen, die hun gedaan worden, dat *St. Georgius*, *St. Christophorus*, ende andere gewaande Heiligen niet versierd syn, geeven sy dit tot antwoord, dat het waaragtige Heiligen syn; maar dat hunne Historien verdigt, vol fabelen, ende daarom door *St. Gelafius* syn afgekeurd. Het word ook voor een verdigtstel gehouden, 't geen verhaald word van eenen *Draak* op het Eiland *Rhodus*, die overwonnen ende gedood soude syn door *Deodatus Gozon*, den seven en twintigsten Grootmoester der *Johanniter* Ordre te *Rhodus*, die in den Jaare 1346. tot die waardigheid verheeven wierd. Door *Draaken* worden huden verstaan *Slangen*, die door

door ouderdom tot een' verschrikkelyke grootte sijn aange-
 groeid. In de *Openbaaringe van Joannes* Kap. 12: 9. word ge-
 meld de *grootte Draak* (namentlyk) de *oude Slang*. Hier van
 daan het spreekwoord, *Serpens nisi Serpentem ederit, non fit*
Draco: dat is, *Eene Slang*, *indien sy geene Slang eet, word*
geen Draak. *Picinius* segd, dat onder de soorten van *Slangen*
 deese *Draaken* genoemd worden, die seer groot sijn. De *Hil-*
breeuwen hebben het selfde woord, 't geen dan *Draaken* dan
Slangen word overgeset van *Taalkundigen*, *Thannim*. Het
 geen dan een *Draak* genoemd word, is een kruipend gedier-
 te. Dog het seynd dat de *Oude Natuorkundigen* vermaak
 geschept hebben, daar in, dat sy dit gedrogt op verscheidene
 wyfen verbeelden, met vleugels, met kammen, allerhande
 gedaanten van koppen ende klauwen, so verre, dat *Aldro-*
vandus gewaagd van eenen *Draak*, die uit de vermenginge van
 eenen *Arend* met eene *Wolvinne* soude voortgekomen sijn, die
 groota vleugels, den staart van eene *Slang*, ende *Wolfsvoeten*
 hadde. Maar deselve is de eerste geweest, die gesegd heeft,
 dat het een versierd Beest is, ende die buiten seer oude grootte
Slangen, geene *Draaken* erkend. Dog indien het geen nopen-
 de de gedaante der *Draaken* gemeld word, mag ende moet
 voor een verdigtzel gehouden worden, so ook 't geen van de
 lengte ende grootte derselver gesegd word, schoon de *Slangen*
 dog mogen aangroeyen tot een' grootte lengte, verschrikkelyk
 ende vernielende sijn, egter op verre na niet, omse te verge-
 lyken met den *Kaslot*. Geen regtsinnig Mensch kan geloof
 slaan aan sulke vertellingen. Hy weet tog, dat de gerugten
 gewoon sijn de saaken te vergrooten, dat veele daar heen-
 neigen om te verbreiden, 't geen sekslaam is; 't geen sy ge-
 sien ofte gehoord hebben, breeder uitmeeten, dan het is;
 dat vergeselschappen met omstandigheden, die sy daar by ver-
 sieren, ende alko met leugens vermengen: hoe gemakkelyk
 het is, leugens te strooien, van het geen in oude tyden, ende
 verre plaatsen soude sijn gesien ende voorgevallen. Wat reden
 is 'er, waarom sulke *Draaken*, of sulke *Slangen*, als in de
Oudheid gemeld worden, in volgende ende laetere eeuwen,
 ende ook huiden niet bespeurd worden, ende ter selver plaat-
 se

se als die Schryvers seggen? of soude dat geslagte syn verloorren gegaan, ende uitgestorven? neen, dat laat Gods Voorzienigheid niet toe, gelyk wy gesegd ende aangetoond hebben. Weshalven wy dan, wat 'er van den *Draak* ook mag worden bygebracht uit de Ouden, mogen seggen, dat 'er niet op aarde is, dat met den *Kafelot* te vergelyken is. Dog dat in de Zee, ende Wateren syn gedrogten, die in sekere opsigten met hem te vergelyken syn, schoon niet overtreffen, sullen wy in het vervolg aantoonen, als wy onderzoeken, of 'er onder de tot hier bekende Zeegedierten ook syn, die nader komen aan de beschryvinge van den *Leviathan*, dan de *Kafelot*.

Aangaande den *Tandvis* kunnen wy ook seggen, dat *hy gemaakt is om sonder schrik te weesen*. Hy vreesd niemand, maar word van allen gevreesd om syne grootte, gedaante, tanden, geblaas, ende geweldige ende snelle beweginge.

Vs. 25. *Hy aansiet alles, wat hoog is; hy is een Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren.*

Dit is ook waar van den *Kafelot*, dat hy overheerscht, bedwingd, ende *veragt alles wat hoog is*. Geen schepsel in de Zee, 't geen de *Tandvis* heeft te vreesen. Hy ontsiet geene welbemande sloepen ende booten, nog laat sig tarten van deesen, die met swaarden, handspieffen, werpspieffen ofte harpoenen hem aandoen. Wat vogel in den hemel, wat gedierde op de aarde, ja wat gedrogte in de Zee soude hy vreesen, die vreeselyk getande *Haaien*, ende selfs die twaalf voeten lang syn, verslind ende in synen balg intrekt. Daarom mag hy ook genaamd worden *een Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren*. Is de *Arend* de *Koning* van alle gevogelten niet alleen, maar ook uitsteekende boven alle Roofvogels; de *Leeuw* de *Koning* van alle viervoetige Dieren, ende der Roofgedierten; de *Kafelot* mag ook wel genoemd worden de *Koning*, ofte de uitneemenste van alle Zeevissen, ende van alle Roofdieren in de Zee. Syne grootheid, syne sterkte, syne wapenen, ende andere hoedaanigheden verheffen hem boven alle anderen. De *Vorsten* der aarde, die boven anderen in Hoogheid uitmunten,
gec-

geeven sig selven grootſche Titelen. De *Perſiaanſche* Koningen noemden ſig *Koningen der Koningen*. Dit volgde de Koning *Tigranes*, ende nam het *Lucullus* den Roomſchen Veldheer ſeer qualyk af, als hy hem in ſyne Brieven dien Titel niet gaf. De *Ptolomeuſſen* ende *Antiochuiſſen* noemden ſig *behoudende Goden*. De *Ceſars* namen dien ſelfden Titel aan, benevens dien van *Auguſtus*, ende *Onverwinbaaren*. *Alexander* wilde *Jupiters Soon* hieten; ende namaals een *Chofroës God onder de Menſchen*, en *Menſch onder de Goden*; de Sultans van *Egypten*, op den voorgang van *Sefoſtris*, *Heeren der Heeren*, ende *Gods Beelden op de aarde*; die van *China*, *Welbeminde Soonen van God*, ende *den bemel*; de *Turkſche Keiſers*, *Ontſaggelyke*, ende *Almagtige*. Hoe hoog de trotsheid van eenen derſelver opſteeg, kan men afneemen uit den Ontſegbrief, dien hy ſond aan den Koning van *Poolen*. *Sultan Osman*, *de Doorlugtige ende magtige Kaiſar*, *Engel Gods*, *Voerder der Turkſche Heerſchappye*, *Koning in Babylonien enz.*, *Regeerder van het ganſche Chriſtenryk ende Europa*, *Koning aller geweldiger Vorſten ende Heeren*, ende ſo voorts: deeſe hovaardige Titelen ſtrekten om ontſag ende vreeſe te verwekken. Maar de Heere God, daar hy *Job* wil geeven een' diepen indruk van ſyne ontſaggelyke Majesteit, haald hier aan een groot werktuk van ſyne Magt ende Wyſheid, ende een proefftuk van de Scheppinge ende Voorſienigheid. Dat geeft hy daarom ſtraks, als hy daar van begint te ſpreken, een' ſo groten naam, dat noemende *Leviathan*, 't geen een Woord van fulken hoogen klank is in de Hebreuſche Spraake, als wy geſegd hebben: ende wanneer hy de uitmuntende hoedaanigheden in ſo hoogen toon heeft verkondigd, beſluit hy ſyne reden over dit ſchepſel, ende eindigd in die verheve taale, *hy is een Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren*. De *Kaslot*, dien de naam *Leviathan* in kragt van betekeniſſe toekomt, ende een *Koning* mag geſegd worden van alle jonge hoogmoedige Dieren, heeft ook ontfangen groote Naamen ende Titelen. Hy word genoemd *Gubarta* ende *Gibbarta*: ſo titelen hem de *Biſcaiers*: als wy op den oorſprong van deeſen naame letten, ſullen wy bevinden, dat dit een Titel is van een' ſeer hoogen klank. Het is een Hebreuſch woord:

In die Spraake vinden wy het woord *Gibbor*, 't geen tegt *sterk*, *magtig*; dat stamd af van *Gabar*, *magtig*, *sterk sijn*, de *overhand hebben*: in die betekenis vinden wy het *Gen. 7: 17*, de *wateren namen gansch seer de overhand over de aarde*. Die van het Oosten, als de *Arabische* ende andere Volkeren, hebben dien naam gegeven aan de *Rexsen*, die *geweldigen*, die *van vinds geweest sijn Mannen van naame*, *Gen 8: 4*. ja deese naam hing dan gegeven worden aan alles, wat uitnemend is. In de Heilige Schrift word God selfs so genoemd: so word de *Messias* genoemd *Jes. 9: 5*. *אל גבור* *El Gibbor*; *Sterke God*. So

hebben de Afgodische Volkeren ook genaamd hunne Goden. Dien naam gaven de *Saracenen* aan de Godinne *Venus*: maar ook, als eenigen hebben aangetekend, hebben dezelfde *Saracenen* dien naam aan deesen *Vis* gegeven. Hem komt dan toe deese hooge Titel *Koning*, ja *Koning over Dieren*, ende selfs *hoogmoedige*, die *sterk*, ende *stout*, ende op hunne wyse sijn *hoogmoedig*; ja *over alle deese*, geene uitgesonderd.

Als wy dan agt geeven op het Tafereel van den *Leviathan*, door het bevel van den Heere God selven ons voor de oogen geschilderd in het Boek *Jobs*, ende letten op al het geen ons bekend is van den *Tandvis*, ende van stuk tot stuk vergeelyken de Schilderyen van den *Leviathan*, niet het geen wy nu wys geworden sijn van den *Kaslot*, vinden wy een nette overeenkomst. Egter moeten wy seggen, dat onder alle *Tandvissen*, die sedert eenige Jaaren herwaards sig hebben opgedaan, gevangen ende gedood sijn, geen is, die heeter voldoed aan de aftekening van den *Leviathan*, in het Boek *Jobs* beschreeven, dan deese, dien de *Bremer Groenlandsvaarders* hebben gevangen in het Jaar 1722. die *Th. de Haaze* heeft aftekening gegeven tot het opstel van sijn Boek *Naspooringe van Jobs Leviathan*. Ik sie in het bysonder op die moeite, ende dat gevaar, ende vreesse, welke dit schrikdier in de *Bremer* veroorsaakte, eer sy het eindelyk magtig wierden. Men vind al eenig onderscheid in de beschryvinge van den *Tandvis* by deesen ende geenen. Maar men hebbe in agt te neemen, dat, ichoon het een geslagte sy der *Walvissen*, die dan *Kaslotvissen*, dan *Tandvissen*, dan *Porvissen* hiet; egter wel eenig

onderscheid kan gevonden in het eene ofte andere: als hunne verwe; de plekken van hunnen huid; hun vel; de verwe van hunne oogen; hun moed ende dapperheid, dat ook de plaats ende gelegenheid, waar in sy sig bevinden, dat ook de tyd ende seizoen des jaars wel eenig onderscheid maakt in het selve geslagte der Dieren, die anders elkanderen in het voornaame ende weesentlyke gelyk syn. Het selve bespeurd men dagelyks in de Landbeesten. Waarom soude dat ook niet syn in de Vissen der Zee? in de *Walvissen*? in de *Kaselots*? syn 'er onder de *Eilands-Walvissen*, dat is, de *Gemeenen*, *Wilden* ende *Tammen*: syn de eerste so gevaarlyk om aan te doen; de laatste niet: als de *Walvisvangers* seggen. Waarom souden 'er ook onder dit geslagte der *Walvissen*, de *Tandvissen*, niet eenige wilder ende gevaarlyker syn om aan te grijpen? syn de vreesagtige *Harten* in een' sekeren tyd des jaars de allergevaarlykste onder al het wilde gedierte, ja nog gevaarlyker, so als de *Jaagers* seggen, dan de *Wilde Swynen*? waarom souden dan ook niet de Vissen, *Walvissen*, ende deese *Tandvissen*, vreeselyker kunnen syn voor de *Walvisvangers* by wylen, dan anders? de *Landbeesten*, *Elefantten*, *Renocerossen*, *Leeuwen*, *Beorren*, *Tygers*, *Ossen*, *Wolven*; verschillen veel in grootte, ja syn ook in aard onderscheiden, naar de *Landstreek*, daar sy geboren ende opgequeekt syn. Of iemand dan al mogte seggen, dat in den *Tandvis* niet gevonden worden die eigenschappen, die aan den *Leviathan* worden toegekeurd, die onvertsaagdheid, sterkte ende onverwinlykheid, om dat 'er eenige sonder gevaar en veel moeite syn gevangen ende gedood; deese sonderlinge gevallen neemen niet weg; dat het een groot schrikdier is, daar men weet, dat de allervreeselykste gedroegen door het vernuft, konst, gauwigheid ende verrassingen der Menschen worden afgemaakt. Ende wy sullen in het vervolg onderzoeken, of 'er geene *Tandvissen* worden gevonden in de *Zeen* ende *Stroommen*, gelegen aan die *Landstrecken*, die niet verre waaren van daar *Job* woonde, ende of deese niet nog verschrikkeliker syn, dan die in de *Noordzee* gevonden worden, ende daarom so veel te beeter overeenkomen met de aftekening van den *Leviathan*?

ondertuffehen, ende eer wy nog daar toe ons begeeven, hebben wy agt te geeven, of 'er in den wyden ende hollen *Oceaan*, andere Zeen ende Stroomen niet gevonden worden Viffen, die nader komen aan de aftekeninge van den *Leviathan*, dan de *Kafelot*. Het is feker, dat fig groote ende verfhrikkelyke Zeegedrogten opdoen den Zeebevaarenden lieden; ende de Natuurbefchryvers ook deeſe melden, ende uittekenen in hunne Schriften. Wy hebben voorheen aangehaald uit *Maubach* deeſe verſcheidene foorten van Zeeviſſen, die onder het geſlagte der *Walviſſen* mogen geteld worden. *Balena Vulgaris*, *Vinvis*; *Balena vera*, *Walvis*; *Balena Orca* vel *dentata*, *Zwaard- of Zaagvis*; ende dan *Cete*, *Potvis*, of de *Kafelot* ende *Tandvis* geheeten; *Narwal*, *Eenboorn* ofte *Hoornvis*. Wy verſoeken den Leefer elk van deeſen met een' ſtilſtaande aandagt, dog ſlegts een' korte wyl, te beſchouwen; of deeſe ook konden in aanmerkinge komen ter vergelykinge met den beſchreevenen *Leviathan*.

Walvis.

Aanſchouw dan ten eerſten, die hier even genoemd is *Balena vera*, de *Walvis*, anders de *Eilands-vis* genaamd, die onder alle foorten van *Walviſſen* het meeft bekend is, geſien, gevangen ende gedood word. Dog wy ſullen u niet lange ſtaande houden voor het tafereel van deeſen Vis, aangeſien wy voor heen geſegd hebben, wat 'er ontbreekt aan den welbekenden *Walvis*, om te beantwoorden de beſchryvinge van den *Leviathan*. Indien gy al met een naauwpuntig oog den *Leviathan* beſchoud, gy ſoud wel eenige van ſyne eigenschappen vinden; maar andere te vergeefs ſoeken in den *Eilandsvis*. Wy hebben dit voor heen aangetoond in eenige byſondere dingen, die van den *Leviathan* geſegd, dog niet in den *Walvis* gevonden worden: derhalven ſcheiden wy ſtraks van deeſen Zeevis af.

Vin-

ar
is
en
rel
lat
is
se
a-
an
al.
en
ler
r,
ar
an
n-
r-
en
at,
en,
ke
en

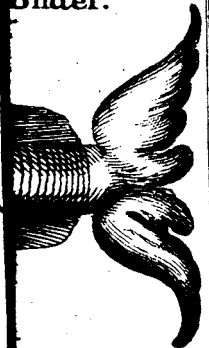
is,
cer
rs,
kt.
de
ten
Hy
reit

27
on
be
an
die
de
Ze
tu
Sc
se
de
vi.
of
vi.
ke
do
de
ve

A
on
ge
ita
vo
ke
dei
Le
pet
W
din
get
Ze

ndel.

Vinvis.

Wy toogen ook aan den *Vinvis*, dien *Moubach* noemd *Balena Vulgaris*, deefe is in lengte den *Walvis* gelyk, maar niet in dikte, aangesien de laatste veel dikker is. Deefe Vis word gekend aan syne Vinnen, die hem op den rug naby den staart uitsteeken; der word getuigd van hem, dat deselve veel kragtiger is in het water uit te blaasen, dan de *Walvis*: dat syn gebukte kop doorgaans gekloofd is; ende door dit gat is het, waar door hy het water dus geweldig uitwerpt; deefe buit is egter niet als die van den *Walvis*, nog syn rug sodaanig ingebogen: de bovenkaak is mede, als de *Walvis*, van baarden voorsien; syne gestalte is verder lang, rond ende smal. De *Walvis*vangers seggen, dat het veel gevaarlyker is eenen *Vinvis* te vangen, dan eenen *Walvis*, vermits hy sig sneller beweegd. Hy slaat geweldig met den staart ende vinnen, sulks men hem met de sloepen niet te na moet komen, maar het best is hem met lensen te dooden. Deselve is vast van vleesch, ende dor van spek; daarom word hy van de Groenlandsvissers niet gesogt ofte gejaagd. *Frederik Martens* verhaald, dat een *Vinvis* voorby hen komende wierd aangesien voor eenen *Walvis*, waarom sy daar jagt op maakten; maar dat, als syne groote ende hooge vlimmen of vinnen sig vertoonden; sy hem gaan lieten. Dog der worden van den *Vinvis* sulke dingen niet verhaald, waarom wy hem souden waardig schatten te vergelyken met den *Leviathan*.

Zwaardvis.

Wy sullen in dat gedrogte, 't geen genoemd word *Pristis*, vel *dentata*, *Zwaard-* of *Zaagvis*, vinden, 't geen meer sweemd naar den *Leviathan*; immers dat heeft iet bysonders, 't geen het onder de Zeegedrogten seer verschrikkelyk maakt. Het selve is een Vis, die ses of agt voeten lang is; maar de grootte is ongelyk, want men vind 'er, die twintig voeten lang syn: syne dikte verminderd naar den staart toe. Hy

heeft op den neus een swaard, daar hy den naam af draagd: dit is omtrent drie voeten lang, ende ruim vier vingeren breed, in die van de gewoone lengte syn: aan beide syden van dit swaard syn punten van eenen duim lang, staande even ver van malkanderen, ende naar het einde toe loopt het allenskens smalder; het buigd niet, ende is seer styf en hard. Op den rug heeft deese Vis twee vinnen, waar van de voorste met die van den *Kaslot* overeenkomt; onder aan den buik siet men 'er nog vier, aan wederlyden twee, welker bovenste, naar het hoofd toe, de breedste ende langste is. De staart is onder breed, ende agter spits, dog ongekloofd; naar de onderste rugvin loopt hy dunder toe. De neusgaten syn langwerpig, ende van onder tot boven doorgaande. De oogen syn verheeven in het hoofd, syn groot als vuisten, sy staan regt boven den muil. Het is een seer uitsteekend eeten, ende is smaakelyk met allerhande sausen; segd *Denys* in de *Beschryvinge van Noord-Amerika*. Deese vis is een vyand van den *Walvis*: so se malkanderen tegenkomen, moeten se vegten. De Voor-noemde segd, dat hy sig eens omtrent het gevegt tusschen den *Walvis* ende twee *Zwaardvissen* bevonden heeft, ende dat hy het vermaak hadde dit gevegt eene ure lang te aanschouwen, sonder nader te komen dan op eenen afstand van drie ofte vierhonderd treden, dewyl hy toen maar een bark hadde, die de slagen van den staart des *Walvis* niet soude hebben kunnen verdraagen; hy kon se egter genoeg, segd hy, sien. Hy verhaald dan den stryd, als ooggetuige, seggende: 't Is de *ZWAARDVIS*, die aantast, synde gaawwer dan de *WALVIS*. Sy waaren met hun beiden tegen eenen *WALVIS*. De *ZWAARDVIS* springd uit het water, hooger dan hy lang is; ende synde in de lugt keerd hy sig met den neus om laag, ende tragt in het neervallen in het ligbaam van den *WALVIS* te hooren; die byna styl neder duikt, en, den staart in de lugt hebbende, uit al syns kragt daar mede op het water slaat, sockende synen vyand te treffen; en seker, indien by hem raakte, soude by hem niet weinig beschadigen: maar ter selver tyd, als de *ZWAARDVIS* op hem neder schiet, daald by stuks naar den grond om hem wederom boven te doen komen; so haast nu, als by sig weer verstoond, beft sig de

an-

andere ZWAARDVIS wederom op, die hem insgelyks met syn swaard in den rug zoekt te steeken. Somyds bieveu sy sig alle beiden te gelyk op, ende vielen op den Walvis, die niet, dan synen staart tot syn verdediging bodde, ende so rad niet synde, geen van beiden raaken kon, wunt eer de Walvis synen slag deed, was de eene ZWAARDVIS al met hem beneden in het water, en dwong hem weer boven te komen: tans gaven sy sig beiden op om hem te beledigen. Maar dit konden sy niet doen, om dat het spek van den Walvis te dik was, ende het swaard der Zwaardvissen niet konde so diep indringen tot in het vlees van den Walvis, ende so het daar in raakte, souden de punten van het swaard sig daar in vast begten, 't geen een gewiffen dood der Zwaardvissen soude veroorsaken. Het ganfche fryd, segd hy, ontstaat maar uit eenen haat, sonder malkander quaad te kunnen doen. Niet te min dwongen sy den Walvis te vlyden, die in den grond dook, ende niet verder tot den fryd quam: immers by sag hem niet weder boven water, maar wol de Zwaardvissen Zeeghastig.

De Walvisvangers in de Groenlandsche Zee geruigen ook van het selte gevogt tusfchen den Walvis ende den Zwaardvis, ende seggen: dat de Zwaardvis doorgaans de overwinninge behaald, dat hy den Walvis niet verlaat, voor dat hy hem overwonnen ende gedood heeft; dat sy egter niet meer van hem oeten, dan de tong, al het overige laaten se liggen, 't geen dan door *Kraaien*, *Walrussen* ende *Roosvogels* verilonden word. Sy seggen, dat het dikwyls gebeurd, dat se in het gefigt der fcheepen vegonde gevonden worden; daar 't de fcheepen draagende naar houden, ende men houd sig dan voorts stil in de floepen tot het einde van den kamp, ende als de Walvis overwonnen is, so word hy met weinig moeite tot eenen buit medegeschoopt, maakt laet dit Zeedier vreeslyk syn, ende so wel gewaapend, ende met syn swaard magtig syn, om den grooten Walvis te dooden; egter is het te geringe, nog worden in het selve niet gevonden de eigenschappen om den *Leviathan* te syn.

Eenboorn.

Maar behalven dit is 'er nog een verschrikkelijk gedrogt in Zee, de Eenboorn. Dog het selve is in deeze gewesten so bekend niet, als de andere Vissen in de Noordzee. Sy worden selden, segd *Martense*, gesien. Somtyds egter worden se met hoopen vernomen. Sy hebben geene vin op den rugge, maar een blaasgat in den nek. Wanneer se door het water heen schieten, siet men hunne hoornen, ofte tanden boven het water uitsteeken. Sy syn in gedaante den *Zeeboonden* gelyk. De onderste vinnen ende de staart, komen met den *Walvis* over een. De huid van sommigen is swart, ende van anderen als een appel-graauw *Paard*. Onder aan den buik synse wit. Sy worden *Eenboornen* genoemd, om dat sy hebben aan het opperste kaakebeen eenen *tand* ofte *boorn*, die seer lang uitsteekt. Ik haale tot een' nadere beschryvinge van deesen *boorn* ofte *tand* aan, 't geen *Tb. Bartholinus* segd: door de *geduurige* vaart naar *Island* ende *Groenland* heeft men ervaren, 't geen onse *Voorouders* meenden in *Indien*, ende het *Oosten* te vinden: te weten den *ZEE-EENHOORN* ofte *WALVIS*, die door de *Yslanders* *NARWAL* genoemd word. Deese *EENHOORNVIS* heeft in het opperste kaakebeen eenen *tand*, dik ende lang, regt uitsteekende, ende gekronkeld van den wortel af, tot aan het einde spits toe. Dit is de *tand*, die te vooren gemeend wierde een *Eenboorns boorn* te syn. Seker is het, dat alle de *boornen*, so veel 'er tot nog toe onder dien naam syn ten voorschyn gekomen, niet dan de gemelde *Walvistan* syn geweest. Deeze hoornen worden uit *Groenland*, ende veel uit de *Straat Davids* gebracht ter lengte van agt a negen voeten. Ik heb 'er hier te *Leiden* twee gesien ten huise van mynen Broeder, eenen, die lang is agt voeten; ende de andere is seven voeten ende agt duim, dog niet geheel; hy heeft deselfde gedaante als *Bartholinus* segd, ende is hard van stoffe. *Wormius*, een naauwkeurige Opmerker der Noordsche bysonderheden, schryfd aan eenen van syne Vrienden, dat hy by den *Heer Fris*, Groot Kancelier van *Denemarken*, gesien heeft het bekkeneel van den

LE-HOND.
Pag. 281.

den *Eenboornvis*, waar aan een stuk van deesen hoorn was, vier voeten lang: dit bekkeneel geleck seer wel naar dat van een Walvishoofd, hebbende twee gaten op den kruin, welke gaten tot in het verhemelte doorgingen, ende ongetwyfeld de blaasfers offe twee pypen waaren, waar door dit Dier het ingeswolge water weder uitblics: deese hoorn stak ter slinkerfyside van het bovenste kaakebeen uit. Voorts, dat dit Zeedier de gedaante heeft van den *Walvis*, segd hy te hebben gesien uit het afbeeldsel, 't geen hem daar van uit *Ysland* was toegesonden. Het is te gelooven, dat deese *Vis*, gelyk de *Saagvis* met syn swaard, ook also met synen hoorn wel wat uitregten kan. Dog dat is egter niet genoeg om 'er den *Leviathan* van te maaken. De *Groenlanders* betrappen wel den *Eenboornvis* slaapende op den ruigen oever in het gras. Slaan hem dan, weerloos synde, ligrelyk dood. Maar hy is gevaarlyk op Zee. Hy bestryd den *Walvis*, ende is syn vyand, gelyk de *Zwaardvis*. Hy steekt met synen tand of hoorn, gelyk een Mensch met eene speer. Maar laat de *Eenboornvis* daar mede wat doen tegen den *Walvis*, die geene wapenen, dan synen staart heeft, hy soude dog niet bestaan tegen den *Kaslot*, die so sterk ende wel gewapend is. Onder de *Walvissen*, die tot hier bekend syn, mogen wy dan seggen ende besluiten, syn 'er geenen, die den *Kaslot* overtreffen, ende nader komen, dan deese, aan de aftekening van den *Leviathan*. Daar wy nu onderzoeken, of 'er in de Zee ook een gedierte is, dat gelyke eigenschappen heeft, als de *Leviathan*, gelyk hy hier word afgeschilderd, willen wy ons niet bepaalen tot de *Walvissen*.

Zeehond.

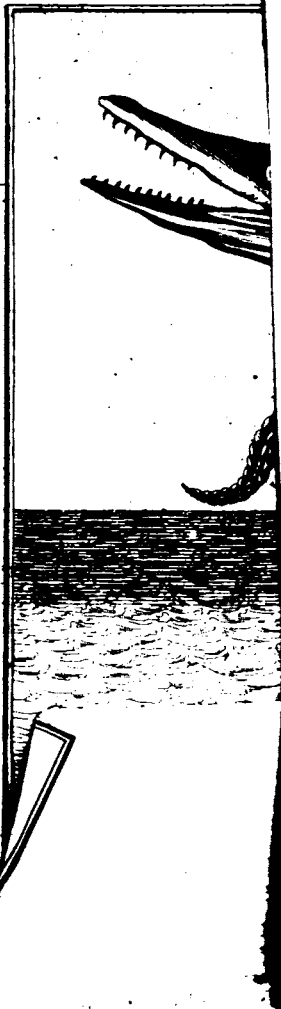
Immers de *Haai*, *Haaiman* ofte *Zeehond* is wel weerdig onse Ioplettenheid in deese gelegenheid. Ik vinde by een' laateren Schryver, die gesien heeft ende beschryfd de *Vissen* in de Noordzee, hier van deese aftekening. Hy segd dat 'er verscheidene soorten syn. Sy hebben twee vinnen, segd hy, op den rug, die de hoogste, de opperste vin der *Buisoppen*

(So noemd hy *sekeren Vis*) het meeste gelykt, de onderste is boven en beneden even breed, dog boven als een sikkel ingebogen. Onder aan het lyf heeft hy ses vinnen, waar van de voorste twee de langste syn, hebbende de gedaante van eene tong: de twee middelste syn wat breeder, dan die boven naar den staart staan: de twee laatste onder aan den staart syn voor en agter syen breed, ende wat korter dan de middelste. De staart is van sonderlinge gedaante; het eene gedeelte van den staart is gelyk die van eenen *Zwaardvis*, en is door eene kloof gedeeld; het andere gedeelte gelykt een *Lelieblad*. De geheele *Vis* is lang, rond ende smal, ende naar het hoofd toe het allerdikste. Hy heeft een' langen neus. De muil sit hem onder, als die van de *Zwaardvissen*; hy is vol scharpe tanden, bestaande in drie reien boven, ende drie onder, nevens meerkander. De oogen staan hoog uit den kop, aan elke syde heeft hy, gelyk de *Zwaardvissen*, vyf kuwen. Syn huid is hard ende dik, scharp in het aantasten. De verwe is grauw. Het is een seer vragtige *Vis*: hy byt groote stukken uit de *Walvissen*, als of men 'er met schoppen in gegraven hadde. Sy worden van twee tot drie wademen lang gevonden: sy hebben een' groote lever, waar uit men oli maakt, gelyk men uit het spek brand den *Walvistraan*. Uit hunnen rugge word vles gesneden, dat men eenige dagen in den wind hangt, daar na gekookt ofte gebraden synde, smaakt het wel genoeg voor die niet anders hebben kan. In *Spangien* worden geene *Haai*er weg-geworpen, ende diele daar eeten wil, moet se met geld betalen, gelyk andere *Vissen*: de kleinste syn de beste. Sy syn seer begeerig naar *Menfchen* vles: veel moedige swimmers hebben het met een been te verliezen, of met hunnen dood moeten bekopen. Sy worden allerbest gevangen met een' grooten angel, aan een' sterken keten vast gemaakt, waar aan men een stuk vles hangt, ende werpt het in *Zee*: suks schiet de *Haai* toe, slokkende het vles met den angel te gelyk in: dan haald man het touw, daar de keten ende angel aan vast is, weder op in het schip. Alhoewel de *Haai*, so ras hy merkt dat hy vast is, syne uiterste kraegt in het werk steld om den angel af te byten, is het te vergeefs, aah-

aangefien het hem niet mogelyk is, het yfer aan stukken te kaauwen; een touw byten se aan stukken, of het een stuk vlees was. Maar die dit verhaald, segd, dat hy se wel heeft gezien vangen aan een touw, dog die waaren, segd hy, niet groot. Even so beschryven dit Zeebeest de Geletterden *Rondeletius*, *Gesnerus* ende *Aldrovandus*, welke laatste verscheide ne gedaanten van den Zeebond vertoont. *Rondeletius* segt, dat hy genoemd word *Canis Carcharias*, om syne scherpe tanden. *Καρχαρος* *Karcharos*, segd tog *scherp* in de Griekse Spraake: ende *Lamia* om syne wyde keele; *Λαμία* *Lamia* segd *keele* in deselvs Taale. Maar hy geeft seer hoog op van deselvs wydheid der keele: behalven het geen hy verhaald; dat in den balg van den Zeebond soude gevonden syn een Man nog in syn geheel, ende met een harnas omvangen; segd hy gelien te hebben eenen, wiens mull ende keel so ruim was, dat hy daar wel een' grofhygen Mensch soude hebben kunnen doorlaaten. Daarom geloofd hy, dat het deese Vis, die hy onder de *Walvissen* steld, gewest is, die *Jonas* heeft ingeswolgen. Hy meind, dat hy, gelyk andere groote Vissen, wel *Cetus* mag genoemd worden. Alle de Schryvers, *Bellonius*, ende die wy aangetogen hebben, melden ook syne scherpe tanden. Sy spreken van drie dubbelde reien tanden onder ende boven, die so scherp syn, als elfen. Hy heeft'er, seggen sy, onder ende boven, in elke kakebeen twee en veertig, dat is, t' saamen honderd vier en veertig tanden. Sy getuigen ook, dat hy een' seer harden huid heeft; 't geen sy ook ondervinden, die de *Haarvellen* onder ons hier gebruiken, als raspen, of ryven om het ruige van het hout af te schuren, ende het selve glad te maaken. Als wy dit bedenken, moeten wy seggen, dat de Zeebond is een' verschrikkelyk ende verderffelyk gedierte, ende in wien al eenige eigenschappen gevonden worden van den *Leviathan*, in het Boek *Jobs* beschreeven. Syn *huid*, syn *kop*, syne *ogen*, syne *tanden* insonderheid stemmen wel akkoord met het geen van den *Leviathan* staat aangetekend. Ende het blykt an het geen de Zeebond doet, ende oit syn sterk byten, dat hy hard in den bek is, hoewel syne tanden staan in een sag ende sponsachtig vlees.

vlees. *Nicolaus Steno*, die den kop van den *Haaiman* seer naauwkeurig heeft ontleed, verwonderd sig niet, indien geheele Menschen syn gevonden in den buik van den *Zeebond*. Hy heeft syn keelgat gemeeten, so de breedte als de hoogte, ende heeft het wel so wyd en ruim gevonden in den kop van dien *Zeebond*, dien hy ontleede, dat 'er sonder moeite wel een geheel Mensch kan doorgaan. Weshalven het daar niet kan aan haperen, dat de *Vis*, die *Jonas* heeft ingeswolgen, ende drie dagen heeft in synen buik gedraagen, niet soude geweest kunnen syn de *Zeebond*. Maar indien 'er eenige dingen in den *Haaiman* gevonden worden, die gemeen syn met den beschreevenen *Leviathan*, der syn wederom andere, die daar van afwyken. Wy hebben reeds gesegd, dat de *Zeebond*, die ten langsten twintig voeten is, daar toe te klein is onder de *Zeevissen*, om in kragt en betekenisse genaamd te worden *Leviathan*. Ende agt geevende op het geen de Heere vraagd, als hy begind te spreken van den *Leviathan*, of men hem met den angel kan trekken? sien wy straks, dat dit niet kan gelochend worden van den *Zeebond*, ende men derhalven op deese vraage ja soude moeten seggen, wanneer men aanmerkt, hoe de scheepslieden den *Haaiman* vangen: wy hebben gesegd, dat sy hem met den angel trekken. Hy is ook eetbaar, als wy seiden. Ende als wy voortgaan in het naspooren van *Jobs Leviathan*, sullen wy den *Haaiman* vinden gebrekkelyk meest in alles, wat van den *Leviathan* gesegd word. Hy kan op verre niet komen tot die uitneemende hoedaanigheden ende werken, die hier van den *Leviathan* gesegd worden. Wat is de *Zeebond*, van wien men seggen soude, dat elk een syner niesingen een ligt doet schynen, Kap. 41: 9. dat uit synen mond gaan sakkelen, ende vuurige wonken der uit raaken, vers 10. dat uit syne neusgaten rook voortkomt, als [uit] een' ziedenden pot, ende ruimen ketel, vers 11. dat syn adem soude koolen doen vlammen, ende eene vlamme uit synen mond soude voortkomen, vers 12. dat in synen bals de sterke berbergd, ende voor hem de droefheid van vreugde opspringd, vers 13. dat voorts aan hem soude mogen worden toegeschreeven, 't geen vervolgens van den *Leviathan* getuigd word, vers 16. dat van syn verbeffen de sterken schroomen: dat sy sig om

[sy-

tere Slangen niet hebben aangenomen voor den Leviathan. Waaron wy die daar voor niet erkenden, was; dat de Draak of Slange sig op het land, in de woestynen of bosschen onthoud, daar de Leviathan een Zeebeest is; dog of de Zeedraaken

Juden moeten joodse overtuigingen
e berbergd, ende voor hem de droefheid van vreugde opspringd,
13. dat voorts aan hem soude mogen worden toegeschree-
, 't geen vervolgens van den *Leviathan* getuigd word,
16. dat van syn verheffen de sterken schroomen: dat sy sig om
[sy-

[syner] doorbreekinge wille ontzondigen. Dat onder hem syn scherpe scherven: by sig spreid op het puntagtige, [als] op het slyk, vs. 21. dat by de diepte doet zieden, gelyk eenen pot; dat by de Zee steld, als eene Apothekers kokerye, vers 22. dat by agter sig het padt verligt, ende dat men den afgrond voor grysigheid soude houden, vers 23. Maar hoe sullen wy naar de beschryvinge van den Zeehond kunnen besluiten, dat 'er op aarde niet is met hem te vergelyken; dat by gemaakt is om sonder schrik te weesen, vers 24. dat by aansiet alles, wat hoog is; ende dat by een Koning is over alle jonge hoogmoedige Dieren, vers 25. Dit is immers de Haai-man niet. Weshalven wy dan in hem niet vinden, waarom wy hem den *Kaslot* souden voorttrekken, maar ons genootsaakt vinden hem te stellen voor den *Zeehond*, gelyk voor alle, die wy hier vooren hebben aangehaald.

Zeedraak.

In de Heilige Schrift vinden wy een en andermaal gewag gemaakt van eenen *Zeedraak*, als *Ezech. 29: 3. siet, ik wil aan u, O Farao? Koning van Egypten; dien grooten Zeedraak, die in het midden syner Rievieren ligt.* En *Kap. 32: 2. gy waart als een Zeedraak in de Zee.* So de Oude als de Laater Schryvers ende Beschryvers der Dieren melden, ende tekenen ook af *Zeedraaken* of *Zeeslangen*. *Aristoteles, Plinius*, ende anderen onder de Ouden, maar ook daar na *Olaus, Rondeletius, Bellonius, Gesnerus, Aldrovandus* ende andere meer, schryven ook van *Zeedraaken* ofte *Zeeslangen*. Dit heeft ons opgewekt om na te spooren, 't geen by de Schryvers van de *Zeedieren* te vinden was, of deese, die so verschrikkelyken naam hadden, ook syn fulke schrikdieren, dat sy in aanmerkinge souden mogen komen om met den *Leviathan* vergeleeken te worden.

Wy hebben gefegd, waarom wy den *Draak*, ofte de *groo-tere Slangen* niet hebben aangenomen voor den *Leviathan*. Waarom wy die daar voor niet erkenden, was; dat de *Draak* of *Slange* sig op het land, in de woestynen of bosschen onthoud, daar de *Leviathan* een *Zeebeest* is; dog of de *Zeedraaken*

of *Zeeslangen* niet te pas komen, om met dit tafereel van den *Leviathan* vergeleeken te worden, hebben wy tot hier toe geëeten.

Als by *Ezechiël* *Zeedraaken* gemeld worden, is het wel in een' oneigenen zin, egter word daar gesien op seker beest, 't geen een sinnebeeld is van eenen Koning, Vorst of Moggenheid. Het is, so geloofd word de *Krokodil*, onder welkes naam ende sinnebeeld *Farao* Koning van *Egypten* word voorgesteld. So is het ook te verstaan, als 'er getongen word *Pf. 74: 13, 14. Gy hebt de koppen der Draaken in de wateren verbroken, gy hebt de koppen des Leviathans verpletterd.* So ook *Jes. 27: 1. Te dien dage sal de Heere met synen harden, ende grootten, ende sterken sweerde bezoeken den Leviathan, de langvreemdelende Slange, ja den Leviathan, de kromme, stomme Slange; ende hy sal den Draak, die in de Zee is, dooden.* Deese plaats leid ons tot een *Zeedier*.

De Ouden gewagen van seer groote ende verschrikkelyke *Zeedraaken* ofte *Zeeslangen*, so ook de Laatete Schryvers over de *Zeedieren*. *Aristoteles* segt, *Hist. Animal. Libr. 2. Cap. 15.* dat 'er verscheidene soorten van *Slangen* syn in de *Zee*. Hy segt dat de *Afrikaansche Slangen* tot een' verwonderlyke grootheid aanwassen, dat men op de oevers heeft gevonden beenderen van veele *Ossen*, die men geloofde van de *Slangen* te syn verslonden. Dat deese de scheepen in *Zee* vervolgden, aantdedden ende vernielden. *Plinius Libr. 6. Cap. 23.* meld ook *Zeeslangen*, die twintig ellen lang waaren, waar voor geheele vlooten schrikten. *Arianus* geruigt insgelyks, dat 'er in de *Koode Zee* sulke gedrochten syn, die seer gevaarlyk syn. *Vergilius* meld ook een' verschrikkelyke *Zeeslang*, *Libr. 2. Aen.* *Olaus de Groot* segt, dat 'er omtrent *Noorwegen* sig hebben opgedaan, die honderd, tweehonderd, ja zelfs driehonderd voeten lang waaren; dat deese met allen verschrikkelyk en gevaarlyk waaten; dat sy sig om scheepen, die grooter waaren, dan die op *Rivieren* ende *Meiren* vaaren, ende met koopwaaren bevragt worden, slingerden, ende deeseve in den grond haalden. Dat sy sig somtyds in *Zee* ophieven, ende sig boven water omslingerende eenen kring maakten, so wyd, dat

'er

'er een ſchip ſoude kunnen midden doorvaaren. *Aldrovandus* heeft de figure van deeſe *Slange* uit *Olaus* geſteld in ſyn geſchriſte over de Viſſen *Libr. 3. Cap. 24.* Deſelve *Olaus* geeft ook eene aftekening van eene *Slange*, die in de *Beltzee*, als hy ſegd, gevonden word: die goel is van verwe, dertig of veertig voeten lang; dog die, ten ſy by getergd word, niemand beledigd. *Solinus* ſpreekt ook van groote *Zeeſlangen*, die twintig ellen lang ſyn, die ſig onthouden omtrent ſekere Eilanden in het Ooſten, niet verre van *Arabia* ende *Carmania*, in, ofte nabij de *Galf van Perſien*. *Rondeletius* ende *Belbonius* ſpreeken van *Zee- of Waterſlangen*, die drie ellen lang ſyn. De Ouden moogen melden *Zeeſlangen* van ſulke lengte, ende *Olaus* ook ſulke beſchryven; dog vind dit geenen ingang by verſtandige lieden, die kenniſſe hebben aan de *Zoedieren*, maar laaten het voor die het gelooven wil. Deeſe, op welker getuigeniſſen men ſtaat kan maaken, ſeggen niet van de *Zeedraaken*, *Zeeſlangen* ofte *Waterſlangen*, waarom men deſelve vergelyken ſoude met den *Leviathan*, in het Boek *Jobs* beſchreeven. Indien ſy al hebben een' groote lengte; evenwel niet die eiſenſchappen, om de *Leviathan* te weſen. Wy ſcheiden dan van deeſen af. Wy moogen dan wel beſluiten, dat onder de *Zeeviſſen*, die tot hier toe bekend ſyn, geen is, die beeter voldoed aan het taſereel van den *Leviathan*, als de *Tandvis* of *Kaſelot*.

Dog ſchoon de beſchryvinge van den *Leviathan* ons genoegſaam wyſd tot eenen *Zeevis*, ende daarom ons afleid niet alleen van de *Landbeſten* ende kruipende gedierten, maar ook die ſig op het land onthouden, ende te water gaan, land- en waterbeſten beide, een halfslag; ende daarom ook onſe gedagten afrekt van den *Krokodil*, die een halfslag is, op het land ende in het water ſyn verblyf houd; vinden wy ons egter verplicht om ook dit *Gedrogt* te leiden voor het taſereel van den *Leviathan*, ende te letten of ook dit ſyne *ſchildereis* is.

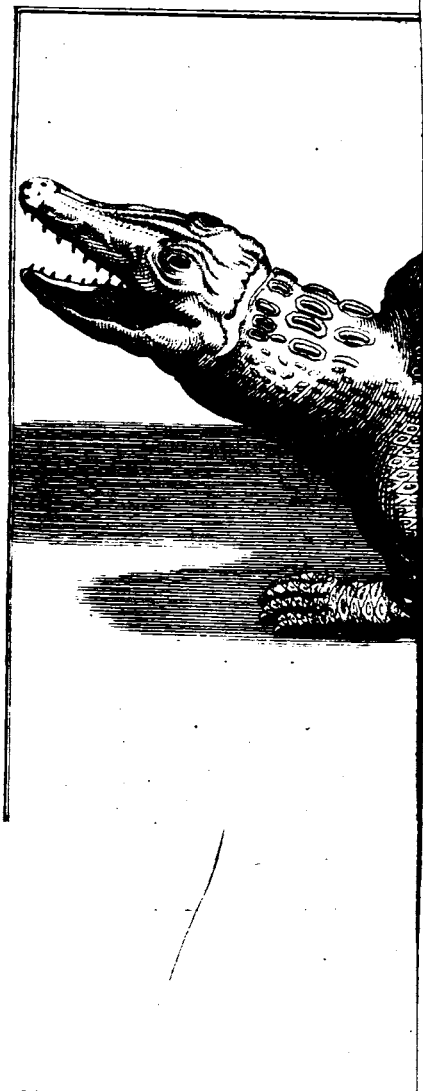
Kro-

Krokodil.

De agtbaarheid der Letter- en Natuurkundigen, die dit vastgesteld hebben, ende wier meeninge de spitsvindige en Hooggeleerde *Bochart* onderfugt, opgehelderd ende bevestigd heeft, ende ook van anderen gevolgd word; laat ons niet toe dit schepsel daar te laten, daar wy nu verscheidene hebben aangetrokken, die in bedenken quamen, ende eenen schyn hadden van den uitgebeelden *Leviathan*. Daarenboven het opslag van dit schrikdier, ende het geen geloofwaardige Schryvers daar van verhaalen, wekte ons op tot dit onderzoek, ende of het niet was over een te brengen, 't geen ons van het selve hadde afgeleid.

Dit Dier is seer bekend, het is eene soort van eene *Egdiffe*, het heeft 'er immers in alle opsigten de gedaante van. Wy vinden dat beschreeven by de Ouden ende Laateren, ende de Reisigers van onsen tyd. Weshalven wy ligt kunnen te regt komen in de vergelykinge van dit Schepsel met het geen van den *Leviathan* gesegd word, of het daar mede overeenkomt, of niet? Straks sien wy, dat de naam *Leviathan* seer wel past op den *Krokodil*: het is tog een Beest, dat tot een' groote lengte aanwast: *Aristoteles* legd tot vyftien ellen; *Plinius* segd agtien ellen.

Dog hier sal het terstond haperen, of men den *Krokodil* met den angel trekken kan, ofte syne tonge met eene koorde, die men laat nederfinken? die gelooven, ende tragten te beweeran, dat de *Leviathan* de *Krokodil* sy, hebben wel in agt genomen, 't geen de Oude, so Grieksche als Latynsche Schryvers seggen van den *Krokodil*, die getuigen byna allen, dat de *Krokodil* geene tonge heeft. Waarom niet kan gevraagd worden, of men den *Krokodil* kan ophaalen aan syne tonge door eenen angel vast gehegt aan eene koorde? Hier word gesproken van den *Leviathan* als hebbende eene tonge. Dog sy antwoorden daar op, dat de *Krokodil* wel geene beweegelyke tonge heeft, of sulck eene tonge, waar in een angel soude hegten, ende daar mede het Dier konde opgehaald worden; dog in de

te Beest niet vangen. De woorden so stipt, e
letter verstaan synde, voldoed de *Krokodil* seer w
beschryvinge. Maar schoon wy van de letter niet

〇〇

daar op, dat de *Krokodil* wel geene bewegelyke *tonge* heeft, of fulk eene *tonge*, waar in een angel soude hegten, de daar mede het Dier konde opgehaald worden; dog in de

de plaatse van de *tonge* heeft het een dik, sterk ende onbeweegelyk vel, 't welk aan de benedenste kinnebakken vast sit. So schryfd *Aristoteles*, de *Part. Animal. Libr. 2. Cap. 17.* ende *Libr. 4. Cap. 11.* segd hy, dat wel alle Dieren eene *tonge* hebben, behalven den *Krokodil*; namentlyk een' beweegelyke *tonge*: maar kort daar na segd hy, het schynd, als of hy geene *tonge* heeft. So word ook beschreeven de *Kaiman*, synde een *Amerikaansche Krokodil* by *Markgraav*. Dat de *Krokodil* waarlyk eene *tonge* heeft, die in het voorgemelde vel ligt, hebben de Ontleders van dit Dier aangetoond. *Blasius Anat. Anim. p. 275.* tekend aan uit *Borrichius*, dat de *tonge* van den *Krokodil* oogenschynelyk is; dat hy ligt op de gewoone plaatse, ende sig genoegzaam verтоond, dog met een dik vel is overtogen, 't geen afgenomen synde, ontdekt sig de *tonge*, die een' bequaame grootte heeft, dog sagt is van stoffe, vol glieren, witagtig, ende met digt vet overtrokken. De Oude Schryvers syn dan so te verstaan, als sy seggen, dat de *Krokodil* geene *tonge* heeft, dat hy sulc eene *tonge* niet heeft als de andere viervoetige Dieren, ende de Menschen. *Aristoteles* segd, dat hy het gebruik der *tonge* derfd, niet de *tonge* selve. De *Krokodil* moet het geen hy agterhaald schielyk neerswelgen, nog lange beefsig syn met kaauwen van syne spys; hy kan die door syne *tonge* tog niet heen en weder slingeren. Het is met den *Krokodil* als met de Vissen, welker *tonge* gemeenlyk aan het onderste kaakebeen vast sit. So hebben *Bochart* ende anderen, die gelooven, dat de *Leviathan* de *Krokodil* sy, deese swaargheid opgeloft. Sy vinden het dan even so in den *Krokodil*, als hier gesegd word, dat *hy met den angel niet is te trekken, ofte syne tonge met eene koorde, die men laat nederfinken*. Als hy sig in het water bevind, sal hy met den angel daar uit niet worden opgehaald: hy sal met syne *tonge* niet vatten den angel, daar het aas aan is, so dat hy met syne *tonge* aan den angel vast raake, ende daar aan vast geraakt synde, met de koorde worde opgetrokken; so kan men dit groote Beest niet vangen. De woorden so stipt, ende naar de letter verstaan synde, voldoed de *Krokodil* seer wel aan deese beschryvinge. Maar schoon wy van de letter niet willen af-

O o

gaan,

gaan, agten wy egter, dat deselve hier in een' gemeenen sin te verstaan sijn, ende also de vraag is te begrypen, of de *Leviathan* wel met haaken aan koorden vastgehegt te vangen is? Hier op kan de *Krokodil* niet seggen neem. De *Krokodillen* kunnen wel door gaaren, netten ende haaken gevangen worden. Die met bondige reden heeft aangetoond, dat de *Krokodil* de *Leviathan* niet weesen kan, heeft daar mede aanvang gemaakt met het geen de Heere segd *Ezech. 29:34.* en *Kap. 32: 2, 3.* wy hebben gesegd, dat de *Zeedraako*, die daar by *Ezechiël* gemeld word, is de *Krokodil*, onder welkes sinnbeeld *Farao de Koning van Egypten* word voorgesteld. De Heere segd op de eerste plaats: *ik sal haaken in uwre kaaken doen*, vers 4. Hy segd op de tweede plaats: *ik sal daarom myn net over u uitspreiden*. Waar uit het schynd, als of de *Krokodil* een Dier is, 't geen met haaken, ende in netten te vangen is.

Maar dat dit, 't geen gelochend word van den *Leviathan* in het *twintigste* ende *twee en twintigste vers*, dat *hy met geenen angel te trekken is*, of *syne tonge met eene koorde, die men laat neder sinken; eene bieje in synen neuse leggen, ende met eenen doorn syne kaake doorbooren*; wel te doen is aan den *Krokodil*, is bekend uit veele ende verscheidene verhalen van geloofwaardige Getuigen. Deese seggen wel niet, ende met deselfde woorden, als hier gevonden worden, dat men de *Krokodillen* also vangd, dog is het niet genoeg, als sy seggen, dat sy wel te vangen sijn, het sy op de eene ofte de andere maniere, sonder veel moeite ende gevaar? Onder deese, die dat getuigen, haalen wy ten eersten aan *Herodotus*, die in syn *tweede Boek*, gesegd *Euterpe*, segd; *Hoewel 'er veele ende menigerleie manieren sijn, om de Krokodillen te vangen, so sal ik evenwel maar een' eenige, die my de verbaatwaardigste dunkt te sijn, beschryven. Wanneer de Visser het swoord van een Swyn aan den boek geslagen heeft om den Krokodil daar mede te lokken, ende den boek in het midden der Riviëre gesmoeten heeft, dan float by een levendig biggotsje, dat by vast houd, aan den oever der Riviëre; op welk geluid de Krokodil, als by dat hoord, komt toeschieten, ende bys in het swoord. Nadat de Visser den Krokodil op het land heeft gehaald,*

so is syn eerste werk, hem de oogen vol slyk te werpen: want dan vald hem het overige werk seer ligt, maar doet hy dit niet, so is 'er veel werk aan vast.

Dit word bekrachtigd door *Diodorus Siculus*, die segd *Lib. 1.* dat de *Egyptenaars* plagten voor deesen diergelyke beesten, als Krokodillen, met angelen of baaken te vangen, waar aan, in plaats van ander aas, Swynen vlees of spek gebogt was.

Defelfde maniere om Krokodillen te vangen, die oudstyd is in gebruik geweest, word nog huden in agt genomen. De Reisbeschryvers ende Landbeschryvers van Oosten, ende Westen ende Zuiden verhaalen dat in hunne Reis- of Landbeschryvingen. So word daar toe aangehaald een *Elias Hesse*, in syne Oostindische Reisbeschryvinge in het Hoogduitsch beschreeven, in het derde Kap. daar hy segd, dat dikwyls de Krokodillen in Oostindien met dikke touwen ende ketonen, waar aan baaken met vlees voorsien vast gemaakt syn, gevangen worden. Ende in het begin van de voorgaande Eeuwe getuigd nog een Oostindisch Reisbeschryver *Job. Jac. van Bouchenbag*, dat de Krokodillen verstrikt ende gevangen worden, of in het water met baaken, ende andere ysere werktuigen; ofte op het drooge in kuilen, gelyk men Wolven en Vossen op verscheidene plaatsen (bysonder in *Jutland*) pleeg te vangen; 't welk hy van iemand gehoord hadde, die syn brood won met het vangen van Krokodillen. Ik voeg 'er toe, 't geen *Leo de Afrikaner* verhaald: De Krokodil vangd men op deese wyse: sy neemen een' seer lange, dikke ende sterke lyn, wiens eene einde aan een' sterken boom ofte pylaar, ten dien einde aan den oever des *Nyls* geplaatst, gebonden word: aan wiens ander einde een baak, omtrent eene el lang ende eenen vinger dik, vast gemaakt is, waar aan sy eenen Geit of Bok vasthegten, dien sy met den baak in den stroom ploffen. Door het sterk bleeften van dit Dier word de bongerige ende verlekkeerde Krokodil uitgelokt, die in de Rievier springd, en Bok en baak verstind: so haast by nu van binnen gequetst is, ende de smerten gevoeld, tierd hy wonderbaarlyk, stampvoet, ende springd op en neer; de Vissers of Jagers haalen dan eens de lyn in, dan vieren sy deselve wederom uit, en geeven den Krokodil ruim bot; waar door by afgemat word, ende slaauw ter aarde nedervallende, word hy met sekere spiss-

spieffen ende tangen aan den hals, de syden ende heupen, alwaar het vel seer dun is, verwond, doorsteeken, ende also gedood. De nauwkeurige en geloofwaardige Reiziger *Thevenot* verhaald in het *twee en seftigste Hoofdstuk* van het *eerste Boek* syner Reisbeschryvinge, dat de *Krokodillen* in den *Nyl* aldus gevangen worden: hy segd: dat om deese te vangen, gemaakt worden aan den kant des waters eene menigte van kuilen, welke met bladeren ende andere diergelyke dingen bedekt worden; als de *Krokodillen* nu over deese kuilen komen gaan, insonderheid wanneer het water wast, 't geen de tyd is, dat men de meesten vangd, door dien se sig verder daar van verwyderen, vallen sy 'er in, en konnen 'er niet weer uitkomen: thans laat men se daar eenige dagen vasten, waar na men hen sekere strikken met schuifknoopen om den muil werpt, daar deselve so vast me toetrokken word, dat se dien niet kunnen openen: dit gedaan synde, trekt men se uit de gedagte kuilen, ende brengt se in de wyk der *Franken*. So word ook gevonden in de *Memoires de l'Amérique Septentrionale du Baron de la Houtau*, pag. 43. dat de *Wilden* den *Krokodil* leevendig vangen, op deese wyse: sy werpen dikke koorden, van basten van boomen gemaakt, met een' schuivende luts hem om den hals, als ook om het lighaam ende de voeten, daar na, wanneer sy denselven in hunne magt hebben, sluiten sy hem tusschen tien of twaalf paalen; maaken hem vast, werpen hem om verre, ende villen hem.

Deese voorbeelden toonen aan, dat de *Krokodil* wel te vangen is. Behalven deese souden 'er nog meer konnen aangehaald worden: dog de reeds aangetogene sullen genoegsaam ten bewys strekken, dat niet kan gelochend worden van den *Krokodil*, 't geen so sterk ontkend word van den *Leviathan*; ende wie meer begeerd, wysen wy tot het geschrifte van den *Hr. Th. de Haaze*, *Naspooringe van Jobs Leviathan*.

Het geen in het *twee en twintigste vers* nopende den *Leviathan* gesteld word, heeft opsigt op den *Krokodil*, die tog niet veele smeekingen aan den Mensch maaken sal, nog sagtkens tot hem spreken. Hy is den Mensch niet vriendelyk, nog streeld hem, als andere Dieren. De *Krokodil* is wreed uit synen aard, haat den Mensch, ende eet seer gerne Menschen vlees. Dat getui-

ruigen allen, die den *Krokodil* beschryven. Dat tekend *Thevenot* aan van de *Krokodillen*, dat sy loeren op de *Menschen*, die sy verneemen op den oever des *Nyls*, ende dat sy menigmaal de kleine jongens, als sy hun gevoeg gaan doen op den oever des *Nyls*, betrappen ende verflinden, dewyl sy sig weeten seer behendig in het verborgen te houden: ja dat sy zelfs *Mannen* in schuiten ende barken onvoorziens overvallen. Dat sy by nacht loeren, ende een' gunstige gelegenheid verspied hebbende, hunnen muil steeken in het vaartuig, ende rukken 'er iemand uit, daar sy dan in het water wel haast raad mee weeten. Hy segd, dat het een verdigtfel is, dat de *Krokodil* schreid gelyk een kind, om *Menschen* by sig te lokken, die hy vervolgens mogt verflinden, want dat men daar te lande daar niet van weet, *Libr. 1. Cap. 62.* *Erasmus* in de t' Saamenpraake over de *Vriendschap* haald den *Krokodil* aan, als den grootsten vyand onder de *Dieren* van den *Mensch*, die dikwyls geheele *Menschen* opslokt, ende door konst syne boosheid te hulpe komt, de wegen, over welke de *Menschen* tot de *Rievieren* gaan, om water te putten, glibberig maakende door het water, 't geen hy ingedronken hebbende daar op stort, op dat sy op de glibberige paden vallende hy deselve daar betrappe ende verflinde. Hier uit siet men wel, dat de *Krokodil* uit synen aard geen dier is, 't geen den *Mensch* veele smeekingen maaken sal, ende sagtkens tot hem spreken. Het is egter een *Dier*, 't geen, hoe wreed het ook sy van nature, ende vyandig van den *Mensch*, kan getemd ende handelbaar gemaakt worden, ende den *Mensch* onderworpen; als wy straks sullen aantoonen.

Der word gevraagd *vs. 23.* of de *Leviathan* een *Verbond* met den *Mensch* sal maaken? of de *Mensch* hem sal aanneemen tot synen eeuwigen slaave? het geen met een woord gesegd is, of de *Mensch* hem temmen kan? O ja. Dit seggen, ende bevestigen oude ende nieuwe *Schryvers*. *Rondeletius*, *Gesnerus* ende anderen hebben aangetekend uit *Aristoteles*, dat de *Krokodillen* kunnen getemd worden. *Herodotus* verhaald in syn tweede *Boek* genaamd *Euterpe*, dat by sommige *Egyptenaaren* de *Krokodillen* voor heilig gehouden worden, hoewel anderen niet, maar die als vyanden houden. Die se voor heilig hielden, waaren, die omtrent *TEBE*,

ende den Poel MERIS woonden. Dat beide deese volken voerden een' sekere Krokodil, die sodanig afgeregt was, dat hy sig met de handen liet freeien. Dat se daar beneven hem aan de ooren bingen edele gesteenten, ende braselesten van gegooten goud, ende dat se eenen keten bonden aan de voorste voeten. Dat se deesen Krokodil ook syne gesette spyse gaven, ende hem beweesen kerkelyke plegtigheden, ende hem, so lange hy leefde, seer eertyk handelden.

Het is niet nodig sig te beroepen ter bevestiginge daar van, dat ook de Krokodillen tam ende mak konnen gemaakt worden, op het getuigenisse van *Ammianus Marcellinus*, die segd, dat deese Dieren, die anders altyd woonden, even als of sy een Verbond gemaakt, ende eenen stilstand van wapenen gesloten hadden, geheel stil ende tam worden, ende van hunne wreedheid afstaan, geduurende sekere seven feestdagen, op welke de Priesters in de Stad *Memphis* de verjaaring van *Apis*, (een Afgod in *Aegypten*) plegtig vierden, het geen wy tog voor een verdigtsel houden, of schoon *Ælianus* ende *Solinus* dit selve bevestigen. Wy laaten ook selfs daar, 't geen *Ælianus* verhaald, dat een Krokodil seventien voeten lang, door gefang ende snaarspel der Priesteren, soude uit het water gelokt syn in een' sekere Stad in *Lybien*. Het is geloofwaardiger, 't geen *Strabo* verhaald *Libr. 17. Geogr.* dat in een' sekere landstrecke, in welke gelegen is de Stad *Arfinoe*, die certyds de Krokodille Stad genoemd wierd, de Krokodil heilig gehouden, ende op een' verwonderbaare wyse geëerd word. Daar word een Krokodil in een' sekere Poel, daar toe geschikt, gevoed, dien de Priesters aan sig gewennen, ende *SUCHUS* genaamd word. Deselve, segd hy, word gevoed met brood, vlees en wyn, 't geen hem word toegebracht van de Vreemdelingen, die daar komen om hem te sien. Hy segd, dat hun huiswaard, een Man seer geëerd boven anderen, die hun de heilige dingen vertoonde, als hy naar den gesegden Poel ging, van den avondmaaltyd met sig nam eenen koek, een stuk gebraden vlees, ende eene fles wyn, voor den Krokodil, die daar was. Dat sy dit Dier vonden op den oever van den Poel; dat eenige van de Priesters hem den muil openden, een ander den koek daar in stak, ende daar na het gebrade vlees, ende hem eindelyk den wyn in synen keel stortede. Dat de Krokodil, so gespyd ende gedrenkt

drenkt synde, sig begaf in den Poel, ende naar de andere syde van den Poel; dog dat een ander daar gekomen synde, ende de eerstelingen daar voor den Krokodil gebragt hebbende; de Priesters deselve, den over van den Poel omgeloopen hebbende, den Krokodil, als sy hem gevonden hadden, opgeofferd hebben. Der syn behalven Strabo nog andere Schryvers in de Oudheid, die getuigen, dat de Oude Egyptenaars de Krokodillen onderhielden, ende Godsdienstige eere beweesen; dat de Priesters, die tot derselver eerdienst toegewyd waaren, deese Beesten somak gemaakt, ende aan sig gewend hebben, dat sy niet alleen kenden de stemme der Priesteren, die hen dagelyks behandeldden; maar ook, dat sy sig lieten de tanden stooken, den mond uitwasschen, ende met eenen doek afdroogen. Dit verhaald Plutarchus, ende dat hy hadde gesien eenen Krokodil, die by een' oude Vrouwe sloop. De Laatere geeven ons ook daar van berigt, dat Krokodillen tam gemaakt worden. De Reisigers getuigen te hebben gesien, dat de Heidensche Priesters met de Krokodillen seer gemeensaam omgaan, dat sy met deese doen wat sy willen. Onder de Reisbeschryvers word aangehaald een Anderz, die verhaald te hebben gesien, dat een Krokodil, die in eenen Vyver onderhouden wierd, door de prevelinge der Priesteren uitgeroepen synde, een' gevonden Dief aangreep, ende met sig naar den grond sleepte.

Het geen de Heere vervolgens vraagd vers 24. *Suld gy met hem spelen gelyk [met] een Vogelken? of suld gy hem binden voor uwe jonge Dogteren?* kan ook wel worden toegestemd van wegen den Krokodil. De vraag is, of hy kan tot een spel ende vermaak strekken voor de Menschen, ende in het bysonder voor de jonge Dogteren. Der syn tog Vorsten ende Grootten geweest, die Krokodillen tot hun vermaak gehouden hebben. Seer wel te pas word daar toe bygebragt het voorbeeld van Heliogabalus, die onder de vreemde Dieren, die hy tot syn vermaak onderhield, ook een' leevendigen Krokodil had. Wy leesen in de Geschiedenissen van de heldhaftige reistogten van Ferdinand Cortez, dat Motezuma, de laatste Keiser van Mexico, onder andere gedierten ende gedrochten, ook onderhield tot syn beschouw ende vermaak Krokodillen. Tomas Gage verhaald.

haald in syne Reife door de *Spaanfche Weftindien*, in het *eerfte Boek*, het *vyftiende Kap.*, dat *Motezuma* voedde *Krokodillen*, die fy *Kaimans* noemen, die twintig voeten lang waaren, die benevens andere gedierten leevendig in eenen kelder bewaard wierden. So die geene, die gelooven, dat de *Krokodil* hier onder den naam van *Leviathan* befchreeven word, als die het niet gelooven, haalen aan een Voorbeeld uit *Maximus Tyrius Serm.* 38. fo de een, als de ander tot bevestiginge van fyn gevoelen. By deefen leefen wy, dat een *Egyptifche Vrouw* een jongen *Krokodil* benevens haar Soontje heeft opgevoed, die met het felve gespeeld, maar toen het volwaffen was, het felve gedood heeft. Deefe, die gelooven, dat de *Leviathan* is de *Krokodil*, mogen dit tot hun voordeel neemen; maar de anderen, die het loochenen, antwoorden daar op, dat ook andere beeften, als fy tam gemaakt fyn, ende hunne Meesters eenigen tyd gediend hebben, ook dit fo wel doen als de *Krokodillen*. Niet alleen wilde ende wreede Dieren, gelyk *Leeuwen*, *Tygers*, *Wolven* ende anderen, hebben, als fy getemd fyn, hunne Meesters wel omgebragt; maar ook zelfs die tam ende mak fyn, als *Elefantien*, *Kameelen*, *Paarden* ende *Honden*, ja *Ezels* befchadigen wel hunne Meesters, indien fe die al niet dooden. In de *Historie* van de feer aanmerkelyke ende vermaarde fchipvaard van *Joannes Lerijs* naar *Brafil* worden ook de *Krokodillen* van *Amerika* befchreeven: de Schryver fegd in het *tiende Hoofdstuk*, dat onder de Dieren, welke in *Amerika* het allergemeenfte fyn, ook de *Jakare* of *Krokodil* geteld moet worden. Hy fegd, dat fy in de hoogte komen tot aan de heup van eenen Mansperfoon, dat fy taamelyk lang fyn: men behoeft deefe *Krokodillen*, fegd hy, niet te vreefen; want der Wilden huifen fyn dikwyls gansch vol van defelve, ende de kinderen fpeelen 'er mede, fonder eenige fchade te lyden: dog fegd de Auteur, dat eenige oude lieden hem gefegd hadden, dat fe fig te wagten hadden voor sekere foort van *Jakaren*, wanneer fe over land reifen, vermits fy fig met hunne pylen befwaarlyk tegen defelve konden verweeren; want fo haaft de *Jakaren* eenigen Mensch gewaar worden, komen fy uit het riet, waar in fy verborgen liggen, ten voorfchyn, ende val-

vallen onstnig aan. Dog of 'er al sulc eene foorte mogte syn, die wilder ende wreeder mogen syn, word daar mede het voorgemelde niet gewraakt, dat de *Krokodillen* niet te vreesen syn, ende in de wooningen der Menschen onder de Menschen-kinderen verkeeren. So hebben de *Romeinſche* Heeren, Vorsten ende Keisers de *Krokodillen* op den Schouwburch gebragt, ende aan het volk vertoond ende gedood.

Of de *Medgeſellen* over hem eenen maalyd ſullen bereiden? Of ſy hem ſullen deelen onder de *Kooplieden*? word 'er gevraagd vers 25. waar op ten eerſten ja konde worden geſegd, aangeſien het vlees van den *Krokodil* eetbaar is. Syn vlees kan men ter maalyd bereiden: de *Medgeſellen*, die hem gevangen hebben, kunnen hem tot eenen maalyd bereiden, ſyn vlees kookken, braaden ende eeten. *Herodotus* ſegd in het tweede Boek genaamd *Euterpe*, dat de *Egyptenaars* de *Krokodillen* voor heilig houden; maar dat die, welke omtrent de Stad *Eſſſantine* woonen, de *Krokodillen* eeten, dewylſe die niet voor heilig houden. Dit ſelve getuigen ook de laateren Schryvers in de Beſchryvinge van de Landen, daar *Krokodillen* ſyn. Onder deefe haal ik ſlegs aan *Thevenot*, die ſegd *Lib. 1. cap. 62.* van ſyne Reizen, dat het vlees van den *Krokodil* niet quaad is; maar dat het wat onſmaakelyk is; dog gansch niet ſenynig, gelyk veelen gelooven: hy ſegd, dat hy dat geproefd, ende goed gevonden heeft; dat de *Barbarynen* dat leer gaarne eeten, ende de beſte ſpylen daar voor laaten ſtaan. Weſhalven wy ja kunnen ſeggen op deefe vraage, of de *Medgeſellen* over den *Krokodil* ſullen eenen maalyd maaken? als ſy in deefen ſin verſtaan word, of de *Medgeſellen* hem eeten ſullen? Maar als wy de vraage ſo verſtaan, of de *Reeders*, ofte de *Viſſers*, die t'ſaamen doen in den *Vangſt*, eenen maalyd over hem bereiden ſullen? moeten wy ſo wel, als of het op den *Tandvis* ſag, ſeggen *Neen*. Der worden tog geene *Maatſchappyn* opgerecht, om *Scheepen* uit te ſenden op den *Krokodil*, ofte uit te gaan op den *Vangſt* van den *Krokodil*; het bereiden van maalyden voor den uittogt op den *Krokodil*, ofte by de t'huiskomſt van den *Vangſt* van den *Krokodil*, kan niet te pas komen. En ook op de tweede Vraage, of ſy hem ſullen deelen onder de

Kooplieden, moet ook ten aanzien van den *Krokodil*, *Neem* gezegd worden. Het mag weesen, dat de *Krokodillen* gevangen, leevendig gehouden, verkogt, ende versonden worden in *Europa*, als seldsaame Dieren; dog egter is dit so veel niet, dat men seggen kan, dat 'er koopmanſchap mede gedreeven word, der word ook gezegd, dat *het smeer* van den *Krokodil* onder de *Kooplieden* in veelte gewesten verdeeld, ende tot geneefinge gebruikt word. *Gesnerus* segd, dat *het vet* van den *Krokodil*, gestreken op de beetten van de *Zoeflang*, deefte geneest, als eenige, segd hy, uit *Avicenna* hebben aangehaald. Maar dit soude ook een arme *Koophandel* weesen. Wy behoeven het daar op niet te soeken, als wy willen aantoonen het onderscheid tusschen den beschreevenen *Leviathan*, ende den *Krokodil*.

Het is ook waar, dat de *Krokodil* een' harden *huid* heeft, die met *geene baaken te vullen is*, nog met eenen *Vissers krauwel syn hoofd*, vers 26. *Herodotus* segd, dat hy een' *geschubden huid* heeft, die op den *rug niet te doorbouwen is*. *Thevenot* segd, dat *de rug is bedekt met verbeevenschubben*, gelyk *hoofden van groote kopere spykers*, die men aan de *Karossen* gebruikt, dog *graauwagtig van verwe*, ende *so hard*, dat men met *geen staal* daar door booren kan.

Maar het geen hier op volgd in het *seven en twintigste vers*: *Lag uw hand op hem, gedenk des stryds, doe het niet meer*: is *geene taale*, die gesproken mag worden tot menschen, die den *stryd* wel durven aanvangen tegen den *Krokodil*, hem weeten te vangen, ende dat wel durven herhaalen.

Nog de *hoop* seild ook, nog *by word voor het gesigte van den Krokodil* ter *neder geslagen*. vers 18.

Der *syn* 'er ook wel so *koon*, dat *sy hem durven opwekken*: weetende dat het een *vroesagtig dier* is, als hy tegenstand vind. *Kap. 41: 1.*

Sy durven daarom het opperste syns kleeds wel ontdekken, sy durven hem met synen dobbelen breidel wel aankomen, als geloofend word van den *Leviathan*. *Kap. 41: 4.*

Sy durven de deuren syns aangefters ook wel opendoen, die hem wel weeten te vermyden, so dat die hen niet fullen deeren.

Eg-

Egten geeft het een' verschrikkelyke vertobbinge, wanneer de Krokodil de deuren syns aangesigts opend: Ende het is so, gelyk van den *Leviathan* gesegd word; *rondom syne tanden is verschrikkinge?* De Beschryvers der Dieren hebben uit *Achilles Statius* aangeseekend, hoe verschrikkelyk de Muil is van den Krokodil; die aldus schryfd van hem, dat *syn hoofd is onmiddelaar v'saamgevoegd met den rug, sonder dat 'er een bals tusschen is, synde het opspalken van den Muil vreeselyk, vermits de Muil het grootste gedeelte van het kinnobakken beslaat; so dat men wel het hoofd fiet, so lang het dier den muil niet opspalkt; maar so haast het met den opgespalkten muil naar den roef gaapt, fiet men niet dan den grooten muil.* Ja der word gesegd, dat de Krokodil den muil seven voeten wyd opspalkt; dog dit laaten wy daar. Maar niemand kan dat ook lochenen; dat *rondom syne tanden is verschrikkinge*: so de Ouden, als de Laateren getuigen, dat de Krokodil seer groote ende scharpe *tanden* heeft. Gelyk de Ouden, so segd *Gesnerus*, dat hy wel vyftig *tanden* heeft, ende dat die selts grooter syn, dan de evenredigheid schynd te eischen; dat sommige uitwaards steeken, andere saagswyse in malkanderen sluiten; dat het gebit scharp is, ende *so schadelyk als van dollen bonden, ende dat, wanneer dit dier iemand soude gebeeten hebben, daar geen helpen meer aan soude syn.* Maar dit laatste heeft de ondervindinge anders geleerd. Anderen schryven hem meer dan zestig toe: *Achilles Statius* so veel, als 'er *dagen in het jaar syn*: anderen spreken van tweehonderd; anderen van tagtig: by *Alianus* word gevonden, dat het getal *zestig* by den Krokodil aanmerkenswaardig is: als dewelke *zestig dagen* syne jongen soude draagen; *zestig eyeren* leggen; *zestig dagen* deselve uitbroeien; *zestig leedjes* in den ruggraad hebben; *zestig dagen* sig selven naar de geboorte spoonen; *zestig jaaren* lang leeven; *zestig tanden* hebben; ende alle jaaren *zestig dagen* sonder spyse leeven; daar voegd 'er nog een der Schryvers by, dat Man en Wyf *zestig maal* souden paaren: dit moest 'er bygevoegd worden, op dat het tog in alles *zestig sy.* *Thovenot* getuygd, dat de Krokodil seer taai van leeven is; ende ten bewys daar van segd hy, dat, als men hem gevangen hebbende villen sal, hem den strot afgesneden, ende

den muil geopend heeft, hy met syne tanden, indien hy ico gevat hadde, het selve nooit verlaaten soude: Hy segd hier van een voorbeeld gesien te hebben in eenen Moor, die hem wel bekend was; deese, nadat by'er eenen geuild hadde voor eenen Fransman, die het wel bewaaren wilde, ende hem den muil los bond, hadde het ongeluk, dat deselve synen vinger vattede met syne tanden, ende t'enemaal afbeest, niet tegenstaande de strot van het hoofd afgesonderd, ende al het vlees al weggesneeden was, sulks dat'er niet meer, dan de huid, ende de kop, dien by nu ook meende te gaan villen, overig was. Maar laat dit alles, gelyk het tog niet te wraaken is, seker ende waaragtig syn; egter beneemd dit de menschen den moed niet, om dit schrikdier aan te grypen, te vangen ende te dooden; nog aan wysheid om het selve te overwinnen. Der syn'er, die geene de minste vrees hebben voor het opsparren syner kaaken, ende syne verschrikkelyke tanden, maar wel gemoed op hem afgaan. *Plinius Hist. Nat. Lib. 8. cap. 25.* verhaalt, dat op een seeker Eiland, in den Nylstroom gelegen, menschen woonen, *Tentiriten* gesegd, naar het Eiland, daar sy woonen: dat deese wel klein syn van gestalte, maar so-boven maten stout, datse onbestbroomd de Krokodillen tegen loopen, ende op het lyf vallen: want deese Beesten, segd hy, vervolgen de vliedende, ende vreesen voor die geenen, die hen moedig tegenweer bieden: dat sy sig te water begeeven, ende sig met eene bebendigheit weeten te werpen op den Krokodil, ende sig op synen rugge setten, als een Ruiter op syn Paard: ende wanneer de Krokodil synen muil opend om synen Ruiter te byten; deese hem eene knots in den bek steekt, welke by met beide handen vast houd; dat by hem met deese knots, als een Ruiter syn Paard met den toom, kan leiden, ter regter ende ter slinkerband kan sturen, ende so tam ende gedwee maaken, dat het Dier op het land getuangen zelfs voor de woorden beeft, ende genootsaakt word de uers opgeslokte menschen-ligbaamen uit te braaken, ende een' beeterre begraaffnisse te gunnen. Dit getuigen ook andere Schryvers onder de Ouden, als *Seneca, Elianus, Strabo*, maar ook de Laateren toonen ook aan seekere Volken, die niet vreesen den opgesperden muil van den Krokodil, ende syne tanden: De Oude ende Nicuwe Reisbeschryvers van Amerika getuigen, dat

dat de inwoonders van *Florida* gewoon syn in kleine hutjes op de aankomst van den naar den roofhaakenden *Krokodil* te wagtten, dat sy hem een' sterken ende knoestigen stronk van eenen boom in den bek steeken, draaien hem om, werpen hem op den rug, vallen daar met alle man op aan, steeken, stooten, ende dooden hem dus met knuppels, pylen, stokken, ende ander geweer. *Leo de Afrikaner* getuigd, dat hy op eenmaal driehonderd van die gedroigten te gelyk met opgesperde kaaken heeft gesien, vast gemaakt aan de muuren van eene Stad: want de *Egyptische Vissers* plagten, gelyk hy segd, de hoofden der *Krokodillen* af te hakken, ende aan de Stads wallen op te hangen: dit is tot een teken van overwinninge, gelyk in de gewesten van Nederland, als in Braband, daar Wolven syn, de koppen gespykerd worden aan de Poorten van de Huisen der Heeren, Drofsaarden, of Schouten, die den prys geeven den geeenen, die de Wolven gevangen ende gedood hebben; ende de Jaegers en Schutters de hoofden van het wild, dat sy gevangen, ofte geschooten hebben aan de poorten van hunne Hoeven, ofte Tuinen ophangen, ende ten roon stellen. Te *Alkair* worden tien goudguldens gegeeven aan iemant, die eenen *Krokodil* gevangen opbrengd; Een geringe prys voorwaar, indien 'er so veel moeite ende gevaar in was om hem te vangen ende te dooden; indien syn opgesperde muil, ende tanden so verschrikkelyk waaren. Ende in hoe veele plaatsen ende Gewesten, Koninkryken ende voornaame Steden in *Europa* siet men niet de blyken, ende overblyffelen van *Krokodillen*, die gevangen ende gedood syn door 's menschen handen, welker geraamten daar syn, ofte in het vel opgespannen, gelyk hier in de Stad *Leiden* in de *Anatomiekamer* der Hooge Schoole drie *Krokodillen* hangen in het vel opgespannen. Uit al het welke men siet, dat de *Krokodil* niet is so vreeselyk, als hy schynd; ende dat hem niet toekomt deese lof: *Wie soude de deuren syns aangesigts opendoen; rondom syne tanden is verschrikkinge?* het so verstaan synde, dat niemand hem, die sulken muil ende tanden heeft, soude durven aandoen.

Het geen hier op volgd *vers 6-8.* kan wel op den *Krokodil:*

toegepast worden, het sy daar van den huid van den *Leviathan*, het sy, dat ons het naaste dunkt, ende wy het verklaard hebben; van syne tanden gesproken word. Der kan gesegd worden, dat de *Krokodil* heeft feer uitnemende sterke schilden: dat is, tanden, elk een . . . Maar dit is, als wy getoond hebben, een' feer naauwkeurige beschryvinge van de tanden van den *Kaslot*.

Het vervolg van de beschryvinge des *Leviathans* sal meerder onderscheid toonen tusschen den *Leviathan* ende den *Krokodil*. Het geen gesegd word vs. 10-12. is tog niet eigen aan den *Krokodil*. Siet men tog ooit die niesingen, die een ligt doen schynen? de oogen van den *Krokodil* syn niet, als de oogleden des *dageraads*. *Thevenot* segd, dat de oogen redelyk groot, dog feer duister syn, ende dat dit veelen heeft gedaan seggen, datse, van den tyd af, datse syn gevangen geworden, gettadig schreien, maar dit is, segd hy, een versierfel. Heeft iemand ooit gesien gaan uit den mond van den *Krokodil* fakkelen, ende vuurige vonken? uit syne neusgaten rook voortkomen, als uit een' ziedenden pot, ende ruimen kastel? een' so sterken adem, die koolen soude doen vlammen, ende eene vlamme uit synen mond voortkomen. Die door den *Leviathan* den *Krokodil* verstaan; meinen, dat de *Krokodil* dikwyls niefd, ende sterk niefd, om dat hy tegen de Sonne siet: sy haalen daar toe aan *Aristoteles*, dat voornamentlyk die geene nieses, die tegen de Sonne sien: het geen veroorzaakt soude worden door de t'saamenstemminge van de oogen- en neus-zenuwen; als nu de eerste door de straalen van de Sonne sterker worden t'saamengetrokken, lyden ook de laatste: dat nu de *Krokodil* syne oogen dikwyls tegen de Sonne keerd, ende selfs den muil wyd opspalkt, betuigd *Strabo lib. 17.* ende seggen ook anderen, dat sy aanschouwen de Sonne met een' opgespalkten bek. Wy laten deese redenkavelingen in haare waarde: dog sy syn niet genoegzaam ter betoog dat elk der niesingen des *Krokodils* so sterk is, dat men seggen kan, dat sy een ligt dood schynen, dog als 'er staat, dat syne oogen syn als de oogleden des *Dageraads*, meind *Bochart* een' goede overeenstemminge te vinden, om dat hy een' so nette overeenkomste vind tusschen de woorden van den Text, ende het geen de Oude *Ægyptische* Schry-

Schryvers hebben uitgebeeld: Hy haald aan, 't geen geleesen word by *Horus Lib. 1. Cap. 65.* dat de *Aegyptenaars*, die alles vertoonden door Beeldsprakelyke Gedachten, ende daar door hebben konnen verborgen houden hunne sonderlinge Priesterlyke Wysheid boven die van het gemeene Volk, ende boven andere Volkeren, hebben uitgebeeld den *Dageraad* door *Krokodils-oogen*: vermids men de oogen van dit Dier van den grond des waters opwaards fiet glinsteren, altoorens men het lighaam van dit Dier selve nog verneemd; gelykerwys men den *Dageraad* fiet, voor dat de Sonne nog ten voorschyn komt. *Bochart* vind hier in nog eene verborgenheid: *Herodotus*, *Aristoteles*, *Plinius*, *Solinus* ende *Ammianus*, segd hy, melden, dat de oogen van de *Krokodillen* in het water verduisteren, dog dat sy uit het water opkomende scherp sien: So geloofden de Ouden, dat de Sonne uit het water oprees in den *Dageraad*; dat deese in het water verdonkerd synde op nieuw begon te straalen in den Morgenstond. So soude het dan niet vreemd syn, dat de oogen van den *Krokodil* met de oogloeden van den *Dageraad* vergeleeken worden, indien syne oogen, als hy, met den *Dageraad*, uit het water komt, so helder ende ligt schynen. Maar of de Ouden hier over wat gedagt, uitgebeeld ende gesegd hebben, is 'er egter in deelen gevalle geene sekerheid, neen maar stydigheid tegen het geen de hedendaagische ondervindinge leeraard. Der *Krokodillen oogen* hebben wy op het getuigenisse van *Thevenot* gesegd, dat wel redelyk groot maar duister syn, gelyk sy by dage gesien worden: het is dan niet te gelooven, dat men de oogen van dit Dier, van den grond opwaards komende, soude sien glinsteren, voor dat men het lighaam self van het Dier nog verneemd: staan de oogen duister in het dagligt, ende souden sy helder glinsteren in het water? dat loopt aan tegen hun eigen seggen, ofte van die Ouden, die worden zangehaald, dat de oogen van den *Krokodil* in het water duister syn, ende verligt worden, als sy uit het water voor den dag komen.

Het geen in het *tiende*, *elfde*, ende *twaaafde vers* gesegd word van den *Leviathan*, toond niemand van de Oude of Nicu-

Nieuwe Schryvers aan in den *Krokodil*; dit wysd ook *Bochart* niet aan.

Wy laten daar, 't geen gefegd word in het *deritiende*, *veertiende* ende *vyftiende vers*, dat in *synen bak berbergd de sterke*, voor hem . . .

Het is egter fo niet met den *Krokodil* gefchaapen, als gefegd word in het *seftiende vers*, dat *van syn verbeffen de sterken schroomen*, dat *fy fig om syner doorbreeking wille ontfondigen*. Het is wel fo, dat wien de *Krokodillen* vreemd syn, met groote vrees fullen bevangen worden; ende als hy uit het water opkomt, ofte op het land fynde komt aanfetten op den Mensch, fy fullen met vrees des doods aangedaan worden op het befchouw van dit groote, wreede ende vleesvrootende Beest, dat met fulke sterke schubben, klauwen ende tanden gewapend is. Maar dat syn de sterken ende stoutmoedigen niet, nog die hem kennen; die weeten, dat het een vreesagtig Beest is, die vlugt als een *Haas*, als men hem tegengaat, ende die gelyk een geloofwaardig Schryver segd, byna met den oplag van een oog te verjaagen is. Indien het fo is, als *Heliodor*. *Aetb.* segd, dat sommigen, als fy de *Krokodillen* fagen, gansch niet daar door ontroerd wierden, maar dat de *Krokodillen* vaak gefien, dog niet gevreesd worden; kan men niet seggen, dat *van syn verbeffen schroomen* . . . Ende ook *Willem Bosman* in *syn* *Guineefche Beschryvinge* segd, dat de *Krokodillen* in den Sommer met geheele fchaaren op den oever komen; dat hy 'er zelfs wel vyftig by malkanderen gefien heeft, die fig alle, fo haast sy eenen Mensch gewaar wierden, snellyk van den oever te rug, ende in Zee begaven; fo dat de Menschen defelve niet behoeven te schroomen: ja men segd, dat de *Krokodillen* met eenen schoot los kruid te verdryven syn: ende indien hy al aankomt op den Mensch, schoon hy geene wapenen heeft om tegen hem te ftryden, hy kan synen muil ende klauwen ligt ontgaan; indien hy maar slangswyfe gaat van de eene naar de andere fyde, fal hem de *Krokodil* niet deeren, aangesien hy fig niet wel kan wenden ende keeren, ende derhalven synen loop niet opvolgen.

Agt geevende op het geen *vers 17-20*. gefegd word van
den

den *Leviathan*, is sulks niet te lochenen van den *Krokodil*, wiens harde ende schobbige huid tog niet is te doorhouwen met een *swaard*, nog met *spieffe*, *schicht* nog *pyl* is te doorgrieven: immers niet syn rugge, maar wel syn bnik. Die *het yser wel voor stroo mag houden*, ende *het staal voor verrot hout*, als men dien schobbigen huid daar mede treft. Hy heeft ook geene reden om voor den *pyl* te vlieden, ende heeft reden om *slingersteen* te agten als *stoppelen*, ende *werpsteen* insgelyks, ende te belachen de *drillinge der lance*.

Indien sig dat de *Krokodil* laat welgevallen, so gemakkelyk niet, 't geen den *Leviathan* word toegekeurd in het een en twintigste vers. De *Krokodil* legt sig tog niet neder op *scherpe scherven*, nog *spreid sig op het puntagtige*, als op het *slyk*. De *scherpe scherven* syn de legerplaatse niet van den *Krokodil*, nog hy spreid sig op die puntagtige rotsen, die onder water syn; maar hy legt sig neder op den oever der Rievieren, op het sand, ende soekt sagte legersteden: syn rugge is bekleed met een' feer harden huid, die door *scherpe scherven* niet sal gequetst worden, ende wien *puntagtige rotsen* niet sullen deeren; maar sagter is de huid syns buiks, nog soude deese kunnen veel den *scherpe scherven*, nog toelaaten, dat hy sig uitspreide over de *puntagtige rotsen* onder water. Maar *Bochart*, op dat hy dit den *Krokodil* toeeigene, vertaald de woorden aldus: *Voor hem syn scherpe scherven, dat hy 'er op gaat leggen, als de dorswagen in het slyk*: de sin daar van soude syn, dat de geene, die den *Krokodil* met het *swaard*, of andere wapens aantast, gelyk op *scherpe scherven* steekt ofte houwd, of als op eenen *dorswagen*: so dat in deese een' dubbelyke gelykenisse soude syn opgesloten; de eene soude betreffen de *scherpe scherven*, waar mede ook *Ælianus Libr. 10. Cap. 24.* vergelykt den harden rug van den *Krokodil*: de andere heeft haar opsigt op eenen *dorswagen*, dien *Varro de Re Rusticâ, Libr. 1. Cap. 52.* voorsteld als eene *tafel, die scherp van steenen ofte yser is*. Een Joods Meester vergelykt denelven met eene *scherpe vyl*. Dog deese verklaringe is bysonder, ende loopt aan tegen het gemeene gevoelen van de Uitleggers, die stipt de woorden van den Text volgen, gelyk wy die gevolgt hebben in de Uitlegginge

van den Text. Sy scheiden deeſe, en de volgende redenen van de voorgaande, ſo dat hier niet meer van de wapenen geſproken word, die de *Leviathan* veragt wegens ſynen harde huid; maar van de *ſcherpe* ende *puntagtige roſſteenen*, over welke hy ſwemd, ofte ſig nederlegt als of het ſlyk was. Syn harde rugge ſoude hem niet te ſtaade komen, om op *ſcherpe ſcherven* ſig neder te leggen, of op plaatsē, die met *dorswagens* mogen vergeleeken worden, ofte als *tafels ſyn*, die *ſcherp van ſteenen* ofte *yſer ſyn*. De *Krokodil* ſlaapt imtaers niet, of legt ſig neder, of ſwemd op *ſynen rugge*, die gehard is tegen het ſcherp van yſer en ſteenen.

Het geen hier op volgd *vers 22, 23.* ſal den opmerkenden ook wel haast aſcheiden van den *Krokodil*, 't geen een Beest is, dat leeft in de Stroomen, ende niet in de Zee, immers niet in de diepte van de Zee; maar daar het in Zee gaat, ſig houdt dicht by de oevers, ende naby de droogte, waar op het ſig onthoud, ende onthouden moet volgens ſynen aard.

Egter worden deeſe woorden: *Hy doet de diepte zieden, gelyk eenen pot; hy ſield de Zee, als eens Apothekers kokerye*: overgebracht van *Bochart* ende anderen, die hem volgen, op den *Krokodil*. Sy geeven een' gemakkelyken ſin, ſo ſy meinen, aan deeſe woorden. Sy begrypen het ſo, *wanneer ſig de Krokodil in de diepte der Zee beweegt, ſo klimmen de lugtblaasjes opwaards gelyk van ziedend water, ende het water word ſodanig met ſlyk vormend, als af het eens Apothekers kokerye was.* Sy merken daar omtrent nog iets aan: ſy neemen in agt, 't geen de Arabiſche Schryvers *Damir* ende *Alkazuin* berigten, dat de *Krokodil* een' ſeer liefſelyken reuk van ſig geeft, als *Maskus*; het geen ook *Petrus Martir Libr. 13. Cap. 4.* betuigt, dat de *Reizgenoten* van *Kolumbus* *Krokodillen* hebben ontmoet, dewelke, *wanneer ſe de vlugt waamen, of ſig in de diepte der wateren begaven, een' aangenaamer reuk, dan de Maskus is, hebben nagelaa-*ren, ende dat de *Bewoonders* omtrent den *Nyl* hem het ſelve hebben berigt. Dat ook een *Samuel Purchas*, in *Floridae Deſcr. en Vincent le Blancs Navig. P. 1. G. 2.* ſchryven, dat het vlees der *Krokodillen* ſeer lekker ſoude ſyn, inſdien het ſlechts ſo veel niet naar *Maskus* rook, *waarom ſommigen raemen, dat de Amber van de*

Kra-

Krokodillen soude komen. Hierom soude men, so sy seggen, de woorden van *Job* sierelyk kunnen verklaren also, dat de *Leviathan met synen aangenaamen Muskusreuk de Zee in een' welriekende saive veranderd.* Maar hoe komt het tog, dat hier van de Zee gesproken word, daar nogtans de *Krokodil* eigentlyk geen Zee-, maar een *Rievierdier* is? werpen sy sig selven tegen, die also redenkavelen. Sy lossen deese tegenwerping aldus op: sy merken aan, dat ook de *Nyl* eene Zee genaamd word, niet alleen by de *Arabische Schryvers*, maar ook in de Heilige Schrift. Wy leesen *Gen. 41: 2. ende siet, daar quamen op uit die Riviere seven Koeien, schoon van aansien . . .* dat verklaard *Eutich. Alexand. P. 1. p. 86.* gelyk sy aanhaalen, uit die *Riviere* of uit deese Zee: dit was de *Nyl*, die eene Zee mag genaamd worden wegens desselfs breedte, ende vermids deeselve op sekere tyden *Egypten* gelyk eene Zee overstroemd, ende het ganiche land onder water set. Ende *Plinius* segd, dat het water van den *Nyl* het Zee water gelyk is, *Libr. 35. Cap. 11.* Daar en boven merken sy aan, dat de *Krokodil* sig niet allecp in de *Rivieren*, maar ook in de *Meiren* onthoud, die als sy wyd syn, *Zeen* genoemd worden; gelyk het *Meir Genezareth* ende de *Dode-Zee* so genoemd worden. *Bochard* laat sig hier over seer breed uit om te beweeren, dat de *Meiren Zeen* genoemd worden, ende daar in *Krokodillen* syn, van welke daarom soude mogen gesegd worden, dat sy de diepte doen zieden als eene *Apostbakers kokerye*. Ook haald *Bochard* aan *Jes. 11: 15.* Ook sal de Heere den *Inbam der Zee van Egypten* verbannen, ende by sal syne hand beweegen tegen de *Riviere*, door de sterkte syns winds. Ende by sal deeselve slaan in de seven *Stroomen*, ende by sal maaken, dat men met schoenen daar door sal gaan.

Maar wanneer wy deese redenen regt overweegen ende toetsen, sullen wy bevinden, dat sy meer schyn dan sekerheid hebben. Heeft men dat tog ooit gesien, dat wanneer sig de *Krokodil* in de diepte der Zee beweegd, de lugtblaasjes opwaards klimmen, gelyk van ziedend water, ende dat het water sodanig met slyk vermengd word, als of het eene *Apostbakers kokerye* was? wie syn daar van getuigen? het sy so, dat de *Krokodil* een' lieffelyken reuk van sig geeft, ende die als Muskus is: maar soude dit

dit niet een al te seer ver grootende maniere van spreken sijn, dat de Krokodil *met synen aangenaamen Muskusreuk de Zee in een' welriekende salve veranderd?* Het kan weesen, dat de *Krokodillen*, sig te lande ophoudende, een' aangenaamen reuk van sig spreiden door de lugt, ende dat sy, van hunne legerplaatse opstaande ende sig Zecwaards begeevende, *nalaaten een' goeden reuk*; dat hunne legerplaatse daar van doortrokken is: maar soude de diepte der Zee, Meiren, ende breede Rivieren, waar in sy sig onthouden, doortrokken ende begeurd worden van hunnen Muskusreuk, dat hy door het soute of soete water dringen soude uit de diepte naar boven; so dat het water in een' welriekende salve veranderd word? wie sal dat gelooven?

Maar wy hebben voornaamentlyk te letten, hoe deese tegenwerp word opgelost, dat *hier van de Zee gesproken word, daar nochtans de Krokodil geen Zee-, maar een Rivierdier is?* of het voldoed, 't geen gesegd word, dat de *Nyl*, waar in sig de *Krokodillen* onthouden, ook wel de Zee genoemd word in de Schrift, gelyk ook *Meiren* dien naam draagen in de Heilige Schrift ende by andere Schryvers? Wy hebben aangehaald uit de Schriften des O. T. *Gen. 48: 2.* ende *Jes. 11: 15.* De laatste komt hier bysonder in aanmerkinge, ende is te onderzoeken, of de *Nyl* daar de Zee genoemd word: als 'er staat: *de Heere sal den Inham der Zee verbannen?* daar staat in de Hebreeusche Spraake de *Tonge der Zee*. Hier door verstaan geagte Joodsche Meesters den *Nylstroom*. Maar onse *Nederlandsche* Kanttekenaar verstaat daar door *den Inham van de Roode Zee aan Egypten strekkende*. De vermaarde Heer *Vitringa* verstaat 'er door den *Arm van den Nyl die aan de Oostsyde gesien word*. Dog het naaste is, dat men met de Grieksche ende Latynsche Oversetters verstaat de *Middelandsche Zee*, die bespoeld de kusten van *Egypten*. Als wy de gelegenheid van *Egypten* in de kaart beschouwen, sal ons de *Tonge der Zee* leiden tot die landstreek, die beneden in *Egypten* ligd. Deselve is omgeeven van twee Armen van den *Nyl*, ende de Zee. Aan de regter zyde loopt de eene Arm van het *Zuiden* naar het *Oosten*; ende aan de linkerzyde van het *Zuiden* naar het *Westen*; ende aan de

de derde zyde is sy van de Zee beperkt, door welke de *Nyl* met syne seven Armen stroomd, die in het geheel in seven kleine Rievieren verdeeld synde in Zee vliet. De Kapitaale Letter *D* in de Grieksche Spraake heeft de gedaante van eenen driehoek, ende deese figure Δ . daar van daan wierd dat *Ægyptische* land, 't geen van de Zee ende de twee Armen van den *Nyl* bespoeld word, in het driekant liggende, gesegd met de Grieksche Letter *Delta*, dat is *D*. Maar om detelve reden mag dat ook de *Tonge* genaamd worden: dat heeft tog de gedaante van de *Tonge*, die agter breeder is, ende voor spits toeloopt. Het vervalde derhalven, 't geen sy tot hun voordeel bybrengen, dat by den Profeet *Jesaias* de *Inham der Zee* soude seggen den *Nyl*. Dog schoon de *Nyl* daar ende elders, als ook *Meiren*, ende breede wateren *Zee* genaamd wierden, volgd daar uit nog niet, dat hier de *diepte der Zee* soude seggen de *diepte der Rievieren* of *Meiren*, die tog nooit fulke *diepte* hebben, als de Text betekend. Wie denkt niet op een' byna onpeilbaare diepte, als 'er gesproken word van *diepte der Zee?* De Schrift gebruikt deese spreekwyse om een' grondeloose diepte te beduiden, *Jes. 51: 10. Syt gy het niet, die de Zee, de wateren des grooten afgronds, drooge gemaakt hebt? die de diepten der Zee gemaakt hebt tot eenen weg, op dat de verlostten daar door gingen?*

Dog het was niet nodig, dat sy, die door den *Leviathan* den *Krokodil* verstaan, ende derhalven het geen hier gesegd word, (*hy dood de diepte zieden, gelyk eenen pot, by steld de Zee, als eene Apothekers kokerye,*) overbrengen op den *Krokodil*, als of 'er in de Zee geene *Krokodillen* gevonden wierden, maar slegts in de Rievieren, daar dog deese gedrochten in groote menigte in de Zeen, die *Afrika*, *Indien* ende *Amerika* bespoelen, syn aan te treffen. Dog dewyl sy blyven naby de kusten, nog verre wyken van het drooge, past het niet op den *Krokodil*, als wy seiden, dat *hy de diepte soude doen zieden, ende de Zee soude stellen als eene Apothekers kokerye.*

Daar hebben wy niet tegen, indien de *Krokodil* boven water swemd, ende snel ende sterk swemd, dat *hy*, gelyk de *Kaslot*, ende andere *Walvissen*, agter sig verligt het padt, ende dat men den

afgrond (indien fo mag genaamd worden de grond, boven welken hy fwemd,) *voor gryfigheid soude houden.*

Maar of de *Krokodil* dat Dier is, *met 't welke op aarde niets is te vergelyken; het geen gemaakt is, om sonder schrik te weesen: of de Krokodil aanfiet alles wat hoog is; ende een Koning is over alle jonge hoogmoedige Dieren,* als gefegd word van den *Leviathan*, vers 24, 25. hebben wy ten laatften te befien. Het kan niet gelochend worden, dat 'er onder de viervoetige Dieren, die op aarde fyn, geen is te vergelyken met den *Krokodil*, in grootte ende fterkte. Hy is wel kort op fyne pooten, maar feer lang, ende fo fommige seggen, groeid hy fo lang hy leefd, ende waft aan tot een' onmeetelyke lengte. Het felve Beest is feer fterk: dat ervaaren fy, die het overmeesteren. Dat getuigd *Thevenot*: hy segd, dat hy een uitwerkfel gezien heeft van de groote kragt van den *Krokodil* in eenen, die maar agt voeten lang was. Als deefe was op den rugge gewend, gingen vier mannen, terwyl men hem den buik op fonde snyden, ieder met beide de knien op hem liggen; dog hy verroerde fig met fulk een geweld, dat hy fe alle vier van fyn lyf deede vallen. De *Elefant* ende *Kameelen* fyn groote ende fterke beesten, maar deefe mogen hooger fyn opgereefen, ende fterk fyn, egter fyn fe niet te vergelyken met *Krokodillen*, die, fchoon laag van pooten, die lengte hebben, ende een' onbegrypelyke kragt. Maar laat de *Krokodil* groot ende fterk fyn, hy is egter niet *gemaakt om sonder schrik te weesen*, gelyk van den *Leviathan* gefegd word. De *Krokodil* heeft alles, wat vreesfe kan veroorzaaken; fyn kop, fyn muil, fyne tanden, fyne oogen, fyn huid, fyne pooten, fyne klauwen, fyn ftaart is verfchrikkelyk: nochtans is het een vreesagtig Dier. *Plinius*, *Solinus* ende anderen getuigen dat. Hy is ftoot den vreesagtigen, maar zelfs vreesagtig voor den stouten. Hy loopt weg voor die hem tegenftaan.

Hy aanfiet alles wat hoog is: by is een Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren, past ook niet op den Krokodil. Hy vind fyne tegenftanders, fyne overwinnaars op aarde, ende in de wateren. *Bochart* haald aan tot bevestinge van fyne meeninge *Diodorus*, welke segd, dat hy niet alleen *Menschen* verflind, maar

maar ook alle andere Dieren, die tot de Rieviers komen. Ende ook *Horus Cap. 67. Libr. 1.* segd, dat de *Krokodil* alvorens de Dieren met den staart ter neder slaat, eer hy se dood, om dat hy daar in syne voornaame kragt heeft. Ook *Petrus Martyr Legat. Babyl.*, segd *Libr. 3.* dat de *Krokodil* met eenen slag van synen staart *Kameelen, Paarden, Ossen*, ende wat viervoetig gedierte hy ontmoet, ter neder slaat, op dat hy, die de beenen in stukken gesslagen hebbende, doode. *Bochart*, die dit ten voordeele van den *Krokodil* aanhaald, voegd 'er by, uit *Dalechampius*, dat, wanneer hy in de Rieviers eenen *Mensch, eenen Os, eenen Buffel, een wild of tam Swyn, of eenig ander Dier* betrapt, hy die terstond verslind. Dog dese selfde Auteur, die alles bybrengd, wat strekken kan ten bewys, dat de *Krokodil* aanschiet alles, wat hoog is, ende een *Koning is van alle jonge hoogmoedige Dieren*, verhaald, dat op het Eiland *Manilla*, een der *Philippynse Eilanden*, een *Krokodil* eenen *Olyfant* aan de Rieviers *Parannata*, met den eenen poot lange, als hy daar quam drinken, heeft ondergehouden, dog dat hy na een langen sryd van hem is overwonnen, ende gedood geworden. Dat by de Rieviers *Cuama* een *Krokodil* met eenen *Tyger* gestreedden heeft; 't geen beiden het leeven gekost heeft; waar uit men van selve siet, dat de *Krokodil* niet is, gelyk de *Leviathan*, die hier beschreeven word, dat hy synen Meester vind op aarde. Dat hy in de wateren ook vind, die hem overwind, getuigen de *Schryvers* van de *Werken der Nature*. De groote vyand van den *Krokodil* is de *Dolfyn*. Hoe de *Krokodil* van den *Dolfyn* overwonnen word, verhaald *Plinius Libr. 8. Cap. 25. Solinus, Ammian. Marcellinus, Strabo, Seneca*, spreken daar ook van. *Erasmus*, in syne r' Saemenspraake van de *Vriendschap*, meldt de *Menschlievenheid* van den *Dolfyn*, ende syne vyandschap met den *Krokodil*, die een *Menschen haater* is. Hy segd uit de voorgemekte *Schryvers*, dat de *Dolfyn* de *Zee verlaat*, ende sig begeeft in den *Nyl*, die de legerplaats is van den *Krokodil*, om daar te sryden met een beest, dat met tanden, klauwen ende schubben, die selfs voor het yser niet wyken, gewapend is: dog daar hy so sterk niet gewapend is, gebruikt hy geen geweld, maar list ende snelheid. Als hy hem seer naby is, werpt hy

se

fig *ſchielyk* onder hem neder, ende ſyne rugge-vin opregtende, door-
 fryd hem het ſagte ſyns buiks, die anders onquetsbaar is. Nog
 verhaalen de Natuurkundigen ict byſonders aangaande den
Krokodil ende twee kleine Dieren, waar van het eene hem een'
 ſonderlingen dienſt doet, en het andere ſyn doodelyke vyand
 is, die hem ombrengd. Het eene is een Vogeltje, 't geen
Trochilus, of in onſe Spraake het *Koninkſken* genaamd word:
 dat ſelve Vogeltje diend hem tot eenen tandſtooker; want
 als de *Krokodil* op den oever van den *Nyl* nederligt met ſynen
 opgeſperden muil, ſtookt ende ſuiverd hem dat Vogeltje de
 tanden: de *Krokodil* heeft dat geerne, ende neemt de geneug-
 te van het kraauwen van dat Vogeltje gewillig aan: dat Vo-
 geltje foekt ſyne ſpyſe tuſſchen de tanden van den *Krokodil*,
 pikkende ende eetende de overblyffelen van Vlees of Vls, die
 hem tuſſchen de tanden ſyn blyven ſteeken. Maar dit ſelve
 Vogeltje wysd den weg aan een ander klein Dier, 't geen
 den *Krokodil* dood. Het ſelve is de *Ichneumon*; een' ſekere ſoort
 van *Indiaanſche Muizen* of *Ratten*. Dat heeft de gedaante van
 eenen *Muis* of *Rat*, heeft een' langen ſtaart, dog een' langen
 ſnuit, is ſo groot als een *Kat*. Het foekt ſynen koſt ten mee-
 rendeele in de rietboſſen ende moeraffen, ende ſpeurd neerſtig
 op de eieren van den *Krokodil*. Het ſelve Dier vind fig de weg
 aangeweſen, om den *Krokodil* in het lyf te kruipen ende te
 dooden, als de *Trochilus* hem den bek ſuiverd; want dan kruipt
 het in den opgeſperden muil van den *Krokodil*, ende dringd
 tot in ſyne ingewanden, die het doorknaagd; ende door een
 gat, dat het gebeeten heeft, kruipt het wederom uit: ende
 ſo word dit groote gedrogte gedood door een klein Beeft.
 Het is dit ſelſde Beeft, de *Ichneumon*, 't geen kryg voerd te-
 gen de *Slange*, die *Aspis* geheeten word, ende ſeer ſenynig
 is.

Hier uit ſien wy, dat het de *Krokodil* niet is, die *Koning* is
 van alle jonze boogmoedige Dieren; als van den *Leviathan* ge-
 ſegd word. Hy word overmeesterd van groote ende mindere,
 ja ſeer kleine Dieren, die hem dooden. Deefe ende andere
 eigenschappen van den *Leviathan* niet overeenſtemmende met
 den *Krokodil*, leiden ons af van dit gedrogte. Wy hebben
 ons

ons egter in het onderzoek daar van, of ook de *Krokodil* voldeed aan *Jobs Leviathan*? breedvoerig uitgelaten, om dat dit was het gevoelen van so groote ende geagte Mannen, als *Bochart* ende anderen, die dit hun gevoelen met so veel ernst ende arbeid beweerd hebben. Ende wy moeten bekennen, dat wy in eenige deelen van het tafereel des *Leviathans* een' nette overeenkomst gevonden hebben.

Maar dit kan niet baaten, indien de *Krokodil* niet in alle opzigten overeenstemd met de beschryvinge van *Jobs Leviathan*. Of wy hier dan al voor de schilderye des *Leviathans* bragten een lang, sterk ende wel gewaapend Beest, ende welkes opslag seer verschrikkelyk is, ende in eenige deelen wel gelykt naar dit tafereel: daar uit sal men niet besluiten kunnen, dat dit even de prente is van dat Beest, daar het in andere dingen van het selve so veel verschild.

De laatste aftekeningen van den *Leviathan* vers 21-25. ja nog nader vs. 24, 25. onderscheiden genoegzaam den *Leviathan* vanden *Krokodil*. Ende beschouw nog eens nader den *Krokodil*, ende let bysonder op synen aard, of hy is de Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren? of hy in dapperheid alle, ende zelfs de allerkloekmoedigste overtreft? of alle voor hem, ende hy voor niemand swigt? of hy onverwinnelyk is, ende altyd in den stryd overwind die hem aandoen of tegenstaan? *O neen*: dat leerd de ondervindinge anders. Hy is niet gelyk de kloekmoedige Dieren, die *Koningen* genoemd worden over hun geslagte. De *Adelaar* is de Koning van het gevogelte: de *Leeuw* van het viervoetige gedierte. Maar de *Arend* is niet alleen voorsien met een' scherpen bek, ende klauwen, ende slegts wapenen; maar heeft ook het hart wel om synen vyand aan te grypen. Indien de Digter *Ovidius* te gelooven sy, vald deese Koning der Vogelen zelfs aan den alverstindenden *Draak*. Als hy tog uitbeeld, op wat wyse *Persus* dat Zee-monster, 't geen dreigde *Andromeda*, die aan eene rots geklonken was, afmaakte; vertoon hy hem, dat hy van boven uit de lugt op dit Zeegedrogt viel, even als de *Arend*, als hy siet den *Draak* in de Woestyne sig bakeren in de Sonne, den selven van vooren bespringd, ende syne scherpe klauwen

wen in synen schobbigen nek staat, ende so vast daar in hegt, dat hy synen verschrikkelyken muil niet omdraaic. De *Lesuw* is Koning over het viervoetige gedierte, maar ook deese Koning heeft, behalven tanden ende klauwen, ook een' Koninklyke kloekmoedigheid. Die eere, van *Koning over alle jonge boogmoedige Dieren* te hieten, komt den *Krokodil* niet toe. Maar hy soude misschien *Koning van den Nyl* mogen genaamd worden, als of de *Nyl* syn Koninkryk was, waar in hy heerschte, ende niemand boven ofte beneven hem heerschappye hadde over de Dieren, die daar in ofte omtrent syn. Dog in den *Nyl* onthoud sig ook dat halfslag, het *Rievierpaard*, waar van wy gesproken hebben. Of deese twee gedrogten, daar t' saamen verkeerende, vrienden of vyanden syn, ende hoe sy elkanderen bejegenen, wanneer sy in het water of op het land den anderen ontmoeten, kunnen wy niet seggen. Het schynd ons niet toe, dat het *Rievierpaard* de heerschappye over den *Nyl* soude overlaaten aan den *Krokodil*; dat die groote, groove, sterke, ende so wel getande Beest voor hem twigten soude. De Ouden hebben den *Nyl* vertoond onder het sinnebeeld van deese selfde Beesten, het *Rievierpaard* ende den *Krokodil*, als de voornaame inwoonders van den *Nyl*. Men vind op eenen pylaar gesneeden het *Rievierpaard* vattende in synen muil den *Krokodil* by den staart. Men vind by *Gesnerus* daar van de aftekening, met dit opschrift:

Hippopotamus ex Colosso, qui Nilum Ægyptium Romae in Vaticano refert.

Dog wy laten het *Rievierpaard* ende den *Krokodil* onder elkanderen besliffen, wie van beiden het regt heeft tot de Koninklyke heerschappye over den *Nyl*, die weeten, dat de *Krokodil* niet is de *Koning over alle jonge boogmoedige Dieren*, als daar toe goene *couragie* genoeg hebbende. Vaste Steden; Wapenhuisen vol van geweer; Heirwagens; Elefanten; Paarden; groot en klein geschut; ja groote Heirshaaren; dog volk zonder moed, is niet meer dan een Schaaп bekleed met eenen Leeuwenhuid. So is de *Krokodil* ook een regt uitbeeldsel van een' diergelyken staat.

Eindeljk seggen wy nopende den *Krakodil*, dat wy niet kun-

kunnen begrypen, waarom verſweegen worden de verwonderbaare eigenschappen van dit Beest, als het ſelve word aangehaald als een wonderstuk van Gods magt, wysheid ende heerlykheid. Seker, der ſyn van *den Krokodil* te seggen dingen, die een doorlugtig vertoog geeven van de grootheid des Scheppers. Hoe klein is het beginsel van dit groote gedrogt? ſie daar een Beest, dat tot vyftig, ja, ſo sommigen seggen, wel tot honderd voeten aangroeid, dat gebooren word uit een Ei niet grooter dan een *Ganzen Ei*. *Herodotus* segd in ſyn tweede Boek genaamd *Euterpe*, dat onder alle sterffelyke Dieren, die tot onse kennisse gekomen ſyn, geen Dier is, dat in het begin ſo klein, ende daar na ſo groot word, want het legt Eieren, segd hy, die niet grooter dan *Ganzen Eieren* ſyn, ende naar de grootte van het Ei komt 'er ook een kuiken ofte jong uit, maar het groeid daar na tot de grootte van zeventien ende meer ellebogen. Dat bevestigen ook andere Schryvers, *Plinius*, ende die het Ei van eenen *Krokodil* gezien, ende in hunne handen gehad hebben. Maar wie verwonderd ſig ook niet, dat dit vraatagtige Beest in de vier wintermaanden niet met allen eet? dat segd ook *Herodotus*. Het mag onder de viervoetige Dieren geteld worden, dewyl het vier pooten heeft: onder de kruipende Dieren, om dat het ſo lang is, ende ſulke korte pooten heeft: ja zelfs onder de *Vissen*, om dat het ſig ophoud in het water, ſo wel als op het land. Voorts is in dit Dier merkwaardig de lieffelyke reuk, dien het uitwafemd. De tonge, die wat byſonders is in dit Beest. Syn ſtaart, daar hy ſulke kragt in heeft, is ook wel waardig te melden: deefe tog, die ſo hard ende vaſt is, als een Eikeboom, mogt ſo wel worden genoemd, als die van den *Elefant* ofte het *Rivierpaard*, die vergeleeken word met eenen *Ceder*. Syn onderſte kinnebakken heeft ook wat ſonderlinge. Ende die hebben nageſpeurd de gangen van dit gedrogt, hebben ook ervaren de omſigtigheid van dit gedierte in het uitkieſen van een' bequaame legerplaatſe, daar het ſyne Eieren ſal uitbroeden: het weet daar toe wel een' veilige plaatſe uit te vinden, ende eenne, die ſo hoog is, dat ſy door het overvloed van den *Nyl* niet kan overſtroemd worden. Syn sterke klauwen mogten

ook verhaald worden. Maar dit Dier maakt ook een vreeslyk geluid, 't geen wel een' Duitsche Myl verre kan gehoord worden. Deese ende andere eigenschappen syn wel waardig te noemen, als dit gedrogte word aangehaald als getuige van de heerlykheid van den Schepper. Is het dan niet te gelooven, dat deese ook fouden syn bygebragt, indien der eene beschryvinge van den *Krokodil* gegeven wierd. Om deese ende de voorgelegde redenen meinen wy niet, dat de *Krokodil* hier word afgetekend. Daar dit gedrogte egter is een groot werkstuk van Godt, ende den regtsinnigen so veel stoffe geeft tot lof van den Grooten Werkmeester der Nature, hebben wy ons te breedvoeriger over het selve uitgelaaten.

Wy kennen nu geen schefsel meer in Zee of elders, 't geen te vergelyken is met *Jobs Leviathan*. Wy hebben aangehaald alle, die eenen schyn daar van gaven. Wy hebben geene aangehaald, of wy hebben se gebrekkelyk gevonden in de vergelykinge. Geen van allen lagen wy, dat wel beantwoorde de aftekening van den *Leviathan*. Daarom stemmen wy t'saamen met hem, die hier van een wydlustig vertoog gegeven heeft, ende van ons in het voorgaande genoemd is; ende houden het daar voor, dat het is de *Tandvis* ofte *Kaslot*, of immers de naaste is aan den *Leviathan*.

De Kaslot is Job bekend geweest.

Dog op dat wy dat volkomen vaststellen, is nodig aan te toonen, dat dit Zeedier *Job is bekend geweest*. Dat hebben wy betragt in de verhandeling van den *Bebemoth*. Het is immers so nootzaakelyk tot een' volkome beschryvinge van den *Leviathan*, die met so veele nadrukkelyke strecken ende verwen word afgemaald, ende het besluit is van het verhaal van de werken, ende redenkavelinge van de Opperste Wysheid. Om dat te bewysen, dat *Job* gekend heeft den *Tandvis*, hebben wy te onderzoeken, of dit Zeedier ook gevonden word in die Zeen ende Stroomen, van waar *Job* heeft kunnen krygen weetenfchap van het selve Beest? of in die plaatsen, die naby, ende niet verre syn van daar hy woonde? in den grooten

ten *Arabifchen Inham*, die onder ons bekend is onder den naam van de *Roode Zee*? of in de *Zee*, die *Arabien* van alle kanten beſpoeld? of in de *Middelandsche Zee*, die ook ſo verre niet is van *Jobs* Vaderland, of hy konde ook aldaar beſcheid krygen van den *Tandvis*, indien hy aldaar geſien ende gevangen wierd.

Die regt hebben nageſpoord, 't geen de Ouden ende Laateren verhaalen van de Dieren, hunnen aard, eigenschappen ende woonſteden, als ook 't geen Reifigers ende Viſſers der groote Zeeviſſen hebben ervaaren, ſeggen op het algemeene getuigeniſſe van deſen, dat de *Walviſſen*, ofte die groote Zeeviſſen, die onder dien gemeenen naam ons voorkomen, ſig opdoen in alle oorden van den Grooten *Oceaan*, ende derſelver wyde *Stroomen*. Maar de *Tandvis* word ook gevonden aller wegen van het Ooſten tot het Weſten, ende van het Zuiden tot het Noorden, ende ſchier op alle *Kuſten* der *Zee*, die rondomme den *Aardkloot* vloed. Wy weten ſeker, dat hy is in de *Noordzee*, alwaar veele geſien, ende verſcheidene gevangen ſyn. Sy ſyn gevonden aan den oever van de *Elve*, van het *Steetswykſche*; in den *Eiderſtroom*; omtrent *Jutland*; *Vrieſland*; *Holland*: in de *Schelde* is 'er een gevangen in het Jaar 1577. In de *Spaanſche Zee* ſynſe geſien, immers *Julius Caſar Scaliger* getuigd in ſyne aantekeninge over *Ariſtoteles*, dat buiten *Kadix* een geſien is. Het mag daarom geloofd worden, dat ſe in de *Middelandsche Zee* ſig ook wel begeeven. *Ulyſſes Aidrovandus*, die in *Italien* gewoond heeft, ſpreekt *Libr. 1. Cap. 1. de Cetis*, van *Walviſſen*, die tanden hebben: dog hy ſegd, dat 'er groot onderscheid is tuſſchen de tanden der *Walviſſen*: hy ſegd, dat eenige de gedaante hebben van *Saagen*, andere vlak ſyn, die eenigſints gelyken naar de tanden der *Menſchen*: hy ſegd ook, dat hy onder andere ſeldſaamheden daar van eenen hadde op ſyne ſtudeerkamer, dien hy wel aan ſyne *Studenten* vertoonde. Het is te gelooven, dat deſe *getande Walvis*, waar uit hy den *tand* hadde, ſal gevangen ſyn in de *Middelandsche Zee*. Wy vinden den *tand* afgetekend *Libr. 1. de Cetis Cap. 2.* met dit opſchrift:

Dens Ceti marini Mors dicti in Museo appensus.

Rr 3

Mon-

Moubach segd, dat de meeste *Eilandsvissen*, (so noemd hy de gemeene *Walvissen*) gevonden worden in de koude *Noordzee* omtrent *Spitsbergen* ende *Jan Maajen Eiland*. Maar dat de *Noordkapers*, *Vinvissen*, *Potvissen* enz. (deese laatstgenoemde syn de *Tandvissen*) gevonden worden *Zuidelyker*. Hy geeft twee redenen, waarom de *Eilands-Vissen* sig in de koude gewesten onthouden. Eerstelyk, segd hy, heeft de Schepper aldaar veel meerder aas bereid voor deesen Vis, dan op andere plaatsen: Ten anderen laat de gesteldheid van hunne swaare ende vette lighaamen geen warmer gewest toe, vermits sy seer heet van natuur, ende hitfig van bloed syn, so dat sy in warmere gewesten, alwaar se niet genoegzaam uitwendig verkoeld worden, door hun mals ende overvloedig vet, van wegen de groote hitte, so in- als uitwendig, byna van binnen souden versmelten; want in *Groenland*, segd hy, laaten se in het swimmen een' geheele vette streck na in de Zee; wat soude der niet gebeuren, wanneer de *Spaansche Zon* eens op hunnen breeden rug scheen? in seker opsig, segd hy, is het dan, dat de gesteldheid der *Eilandsche Walvissen* geen warm gewest verdraagen kan: maar wel de andere geslagten der *Walvissen*, die genoemd syn, ende onder deese dan de *Potvissen* ofte de *Tandvissen*, die insgelyks van hem worden aangehaald, die een ander aas soeken; nog so vet syn, waarom sy de koude gewesten soeken moeten. Waarom sullen wy dan niet gelooven, dat deese Zeedieren, die een' warmere lugtstreck van noden hebben tot hun bestaan, zuidwaards sig begeeven, ende om de Zuid sig ophouden.

Omtrent de *Kaap de Goede Hoop* ende het *Eiland Helena* syn ontdekt groote Vissen, die ver boven het water uirstaaken, die een Schip in het zeilen konden ophouden. Dat deese Vis sig ophoud in de *Oostindische Zee* worden wy seker uit verscheidene getuigenissen. Het *Sperma Ceti*, 't geen de *Tandvis* uitleverd, is daar van een bewys: dat word gevonden in de *Oostindische Zee*. Hier van maakt *Rumphius* gewag in syne *Amboinsche Rariteitkamer*, het derde Boek. Hy segd, dat de stoffe, die men gemeenlyk noemd *Sperma Ceti*, die men in *Oostindien* heeft, wel verchild in gedaante, maar niet in substantie

stantie van de *Europifche Sperma Ceti*, het geen met groote plaffen in Zee dryft, ende geelagtig, ofte vuil wit is, wordende in kleine fchilferdeelen bewaard; daar men de *Ooftindifche* met groote ende kleine stukken te faamen geronnen, eenige van eenen vuift, ende anderen van een hoofd grootte vind, meest fchoon wit, ofte een weinig naar den geele trekende: hy fegd, dat deeſe ſtoffe fomtyds veel aan de *Amboiſe Eilanden*, inſonderheid op *Boero* en *Manipa*, na den uitgang van den Oofter *Mouſſon*, hier ende daar op het Strand geworpen: ook word die in *Amboina*, fegd hy, ende de *Moluccos*, als mede langs de Ooſtkuſt van *Celebes* meer, dan aan de *Zuidooſter Eilanden* gevonden. Hier uit mag men ſeker afneemen, dat dit Zeedier, 't geen tog het eenige is, dat het *Sperma Ceti* uitleverd, aldaar in die Zee ſig ſekven ophoudt: Maar nog duidelyker blykt ons dat uit het geen deſelve *Rumphius* boven dien verhaald. Hy fegd, dat aan het Noorder einde van *Amboina* is komen aandryven een doode *Vis*, ſestig voeten lang, van eene wonderbaare gedaante, wiens hoofd een ongewoone geſtatte hadde, ende geheel over den bek, die onder aan gevonden wierde, holde: het onderſte kakebeen was met ſchrikkelijke tanden gewapend, waar van de grootſte twee ponden woegen; dog in den mond vond men geene *Visbaarden*, gelyk een *Walvis* beeft: hy beeft twee vinnen, aan weerkanen eene; ende kleine oogen: voor het overige vloed 'er een ſtroom van *Sperma Ceti* uit ſyn hoofd; 't welk als een koſtelyke *Oli* ſeer naarſtig van de *Viſſers* wierde opgevangen: dog toen men het hoofd kloofde, vond men die ſtoffe opgeſloten in kleine huisjes, ſo groot, als *Ganzen-Eieren*, die bedekt waaren met een plat been, gelyk 's *Menſchen* voorhoofd, ende welke huisjes de gedaante hadden van honighuisjes, die van bonig opgeſwollen ſyn. Dit ſtemd volkomen over een met de beſchryvinge, die wy van den *Tandvis* gegeven hebben uit het geen geloofwaardige getuigen daar van berigten. Deſelfde ſchepſelen ſyn gezien in de *Amerikaanſche Zee*, niet verre van de *Kuſten van Nieuw Engeland*, ende ſyn gevonden aan de *Bermudiſe Eilanden*, ende andere gewelten van *Amerika*. Daar nu deeſe Zeedieren gevonden worden op ſo veele plaatſen, daar ſy ſig ophouden in de *Ooftindifche Zeen*, mogen wy immer

mers wel gelooven, dat sy ook wel sullen ontdekt syn in die Zeen, die nader waaren aan dat Landschap, waar in Job woonde, in de *Arabische Zee*, ende den *Inbam*, de *Rode Zee* gesegd. *Nicolaas de Graaf* verhaald in syne *Oostindische* reise in het Jaar 1677. dat hy omtrent de *Golf van Persien* heeft gezien een' grooten *Haai*, (so noemd hy het *Zeedier*) die alle Scheepslieden meenden, dat een jonge *Walvis* was. Hy was *grauw*, segd hy, *van huid, ende vol witte plekken*: ende op syde van onsen boeker liggende, vervolgd hy, *strekke syn staart voor by onsen grooten mast; synde syn kop, gelyk het roer, ende omtrent twee en veertig voeten lang*. Hy mag dit eenen *Haai* noemen, maar het blykt uit syne beschryvinge, dat het geen *Haai* geweest is. Een *Haai* heeft nooit, sulc eene lengte, is nooit twee en veertig voeten lang gevonden: daar en boven komt de gedaante van deesen *Vis*, dien hy daar beschryfd, niet over een met die van den *Haai*. Maar wy vinden in de aftekening van deesen *Vis* de volkome gedaante van den *Tandvis*; de gedaante van den *kop*, die hy vergelykt met de *kolf van een Roer*, is immers even deselfde, als van alle *Tandvissen*, die ooit gezien ofte gevangen syn.

De Letterkundigen hebben aangetekend, dat de *Menschen*, die woonden aan de oevers van de *Rode Zee*, *Viseters* waaren: so wierden sy genoemd: hun meeste levens onderhoud was *Vis*: dat schoon weinigen sig oeffenden in den *Visvangst*, evenwel hun leeftoet genoegzaam by den *Vis* konden vinden; aangesien sy by den afgaanden vloet veele *Vissen* op den oever gespoeld vonden, ende seer groote *Vissen*. Dat 'er eenigen, dog weinigen, onder deese *Viseters* selve *Visers* waaren, die met seer groote netten visten; ja een wand uitwierpen ende spanden; dat twee honderd en vyftig schreeden lang was, waar in sy een groot getal, niet alleen van de kleinste, maar ook de grootste vissen vingen. Sy melden de grootheid ook van die *Zeevissen*, die daar aan de oevers dood quamen aandryven, ofte gevangen wierden in de *Rode Zee*: dat eenige over de seventig, ja sommige wel honderd voeten lang waaren: dat de beenderen van deese gebruikt worden, om huisen te timmeren: dat deese groote *Zeevissen* met sulc een verbaa-

baasend gedruis ende geweld het water in de lugt om hoog bliefen, dat daar door het Scheepsvolk ende de Roeigasten met sodanige vrees bevangen wierden, dat se de riemen de uit handen lieten vallen: die Zeebeesten waaren hun te groot, ende te sterk om se te bestryden, maar sy quamen dikwyls in die gewesten op strand aandryven. *Plinius Libr. 9. Cap. 3.* maakt gewag van fulke gedrogten, *Walvissen*, die een' onmeetelyke lengte hadden. Ende syn de *Walvissen* in het Oosten al van ouds bekend geweest, als uit de Oude Schryvers blykt. *Arianus* en *Strabo* maken van deese gewag. Sy meeten seer wyd uit de lengte ende grootte derselver: sy seggen, dat sy door hun geweldig waterblasen de Vloot van *Alexander* verschrikt hebben. *Nearchus* de Vlootvoogd van *Alexander den Groot*, die hem ter Zee sond met *Onesicritus* op den *Oceaan der Indien*, is daar van getuige, dat de *Macedoniërs* gesien hebben eenen *Walvis* aan het strand gedreeven, die vyftig ellen lang was, een' schobbigen huid hadde, so dik, als een elle, waar op oesters ende kroos gegroeid was: so tekend aan *Arianus* over de *Indise* saaken.

Is het dan te lochenen, ja mag men niet vast stellen, dat *Job*, schoon van een' hoogerem tyd, dan daar deese Schryvers van gewaagen, wel sal gekend hebben de *Walvissen*, ende het geslagte derselver, onder welke ook syn de *Tandvissen*. Hy was een seer ervaren Natuurkundige: hy sprak seer verstandig van de werken der nature: hy hadde een' algemeene kennis van de schepselen Gods: hy verklaard de geschaapenheid van de Hemelen, Son, Maan en Sterren; de wolken, regen, wind, donder, weerligt, blixem, in den laagen hemel: hy spreekt van den aardkloot; van het oppervlak ende bergwerken: van het gevogelte des hemels, ende de viervoetige Dieren; van de Draaken, het kruipende gedierte; van het kruid des velds: hy spreekt ook van de Zee; hy spreekt van de *Vissen der Zee*, Kap. 12: 8. Ook sullen bet u de *Vissen der Zee* vertellen: dog hy meld selve den *Walvis*, Kap. 7: 12. *Ben ik dan een Zee, ofse WALVIS, dat gy om my wagten set.* daar word gevonden het selfde woord, als *Gen. 1: 21.* daar gesegd word, dat God schiep de groote *Walvissen*. Deese plaatse was

geuoegzaam ter betoog, dat *Job den Walvis gekend heeft*: dog het was nodig aan te toonen, dat *Job* ook gelegenheid gehad heeft, om de *Walvissen* te kennen; ende derhalven aan te wyzen de plaatsen, daar sy sig onthouden, die niet verre waaren van daar *Job* woonde; op dat niemand zegge, dat het Woord heeft een' gemeene betekenis, ende slegts een schrikdier, het sy water- ofte landbeest, te kennen geve. So worden ook de *Walvissen*, ofte groote Vissen, die in de diepte der Zee syn, genoemd, *Pf. 148: 7. Loofd den HEERE van der aarde, gy Walvissen ende alle afgronden.* Daar *Job* nu so nauwkeurig heeft onderzocht ende gadegeflagten de werken Gods, de Vogelen des hemels, viervoetige ende kruipende Gedierten, als ook de groote Vissen der Zee; sal hy ook wel de verscheidene gellagten der *Walvissen* gekend hebben, ende derhalven dat voornaamste gellagte, als der *Tandvissen*, die in syen tyd, ende in het Land, daar hy woonde, hebben kunnen bekend syn.

Maar wie geloofd ook niet, of *Job* is geweest een groot Schrifgeleerde, die wel doornuffeld heeft de aantekeningen, die gebuden syn van syne Voorvaderen van den aanvang der Weereld af. Hy was nog nader, dan *Moses*, aan de Scheppinge der Weereld. Hy is een tydgenoot geweest so niet van *Jakobs Soonen*, immers van syne Neeven, die niet verre waaren van *Sem* ende *Noach*, daar hun Vador of Grootvader *Jakob* al vyftig jaeren oud was, toen *Sem* gestorven is, ende *Abraham* de Grootvader van *Jakob* al tachtig jaeren was, als *Noach* stierf, die nog wel vier en tachtig jaeren heeft geleefd met *Enos*, den derde van *Adam*, den eerste Mensch. Het verhaal van de Scheppinge der Weereld sal dan door overleveringe nog wel tot *Job* gekomen syn, nog de gedachtenisse daar van vordweemen; daar tog de Ouden de voorledene dingen, door hunnen uitgerokten keestryd, ende door sekere kentekenen hebben leevendig ende in geheugen gehouden. *Job*, die door den Geest Gods verligt, hem, ende syne werken doorzocht ende gekend heeft, sal wel geweeten hebben dat groote werk der Scheppinge, ende 't geen ons *Moses* daar van segd: hy sal wel verstaan hebben, te geen wy daar vinden, dat God heeft geschaepen

op

op den vyfden dag de *grootte Walviffen*. Weshalven wy moeten besluiten, dat *Job*, als hy den Heere God hoorde fpreeken van den *Leviathan*, als hy hem hoorde melden fyne verwonderlyke eigenscappen, wel fal gedagt hebben op dat *gefagte der Walviffen*, 't geen hy benevens andere op den vyfden dag gefchaapen heeft, ende van het welke, fchoon hy niet gefren moogt hebben, hy wel berigt ontfangen hadde door lieden, die hem daar van een' befcheide kenniffe geeven konden.

Hier mede kunnen wy voleindigen de befchryvinge van den *Leviathan*, die meinen nu te hebben voldaan aan al het geen geefficht konde worden tot een' naauwkeurige verhandelinge van de Reden des Heeren aangaande dit Gedrogte.

Oogmerk, waar toe de Heere bybrengd den Behemoth ende den Leviathan, ende die befchryfd: fynde het fefde ffuk deefer Verhandelinge.

Wy hebben egter hier nog by te voegen het oogmerk, waar toe de Heere God hier aanhaald ende befchryfd deeffe twee van fyne fchepfelen, *den Behemoth* ende *den Leviathan*. Het uiterfte einde is ligt aan te wyfen: dat leerd de Nature, ende de Schrifture, dat al het geen de Heere doet ende fpreekt, ffrekke tot fyne eere ende heerlykheid: defelve handhaafd hy met woorden ende daaden. Dog het is ook openbaar uit het voorgaande, dat de Heere God wil *Job* overtuigen, dat hy Regtveerdig is in alle fyne wegen, dat hy regt heeft om den Menfche, ende wie hy fy, ende ook *Job* felfen te handelen naar fyn welbehaagen, ende niemand der Menfchen kinderen, hoe wys, hoe heilig, ende *Job* felfs geene reden hadde om tegen hem te twiffen, wat hy hem ook liet overkomen. Op dat de Heere God *Job* overreede daar van, beroept hy fig, fo in de eerfte als in de tweede Reden, op fyne Grootmagtigheid, ende *Jobs* geringheid daar tegen.

Hier toe leid hy *Job* ter befchouwinge van die twee fchepfelen, in welke fyne Almagt, Wysheid ende Heerlykheid ffet

doorlugtig is, ende waar uit de Mensch, en *Job* syne geringheid bespeuren konde. Hy schilderd hem met duidelyke strecken den *Bebemoth*, ende nog breedvoeriger den *Leviathan* voor de oogen af, op dat hy uit deese twee leere kennen synen Schepper, Maaker, Onderhouder ende Regeerder; ende also sie, wie de Heere is, tegen wien hy arme ende geringe twistede. De Heere namentlyk, die sulke werkstukken hadde uitgewrogt, ende nog steeds doet hervoorkomen, ende bestaan, die hy in hunne bewegingen bestierd, ende regeerd naar den raad syns willens. Op dat *Job* daar tegen over sie, wie hy self is, hoe klein, hoe teder, die tog tegen een onvernuftig schepsel niet bestaan kan; in Sterkte ende Grootheid niet te vergelyken is met den *Bebemoth*, ende voor den *Leviathan* moet tudderende beeven.

De Heere hadde tot *Job* kunnen seggen: *Ik ben de HEERE, die doe wat goed is in myne Oogen*, gelyk *Eli* seide, wanneer hem *Samuel* hadde geboodschapt het quaad, dat de Heere over syn huis brengen soude, 1 *Sam.* 3: 18. ofte ook; *ik ben de HEERE: ik ben in den hemel, ende doe al wat my behaagd*, gelyk de Digter van den 115den *Pf.* vers 3. segd. Hy kon gesegd hebben: *myn raad bestaat, ende ik doe myn welbehagen*, *Jes.* 46: 10. De Heere God hadde *Job* met syne eigene woorden kunnen beantwoorden: *ik hebbe u gegeven, ik hebbe genomen; dank mynen naama: want so hadde Job gesegd, Kap. 1: 21. de HEERE heeft gegeven, de HEERE heeft genomen, de naama des HEEREN sy gedankt.* Als of de Heere God dan nu seide: *ik ben bet, die u gezegend, ende ook besogt hebbe boven alle: ik hebbe de besoekinge swaar ende menigvuldig gemaakt, ende laatse nog aanbouden: lof, prys, ende danksegginge komt my ook daar over nu toe, gelyk gy die volgens wren schuldigen pligt, ende naar regt ende reden gegeven hebt, fraks nadat ik u benomen hadde uwe goederen, daar op uwe kinderen, ende eindelyk uwe gesondheid. Het aanbouden der besoekingen geeft u geen regt om tegen my te twisten.*

Seker, wanneer *Job* bedagt, dat al het geen hem was overgekomen, een uitwerksel was van den Wille Gods, ja dat de Heere de nature van syne quaalen, den netten trap, de duuringe, ende de toevallen, ende in het algemeen alle de om-

stan-

standigheden, die syn quaad vergeselschapten, bepaald hadde, was dit genoegzaam om hem te wederhouden van het twisten tegen den Heere. Hy hadde maar te letten, wie de Heere is: daar uit soude hy tog straks wys worden, dat het syn pligt was syne quaalen, hoe swaar, hoe menigvuldig ende langduurig, met lydzaamheid te verdraagen, ende sig selven te hoeden van te seggen tegens den Heere, *waarom by met hem twistede*, ende hem, als een vyand ende wreede, handelde; even als of de besoeckingén, waar mede de Heere hem befogt; iets onregtveerdig in sig hadden, ende als of het geen hy gedaan hadde, streed tegen Gods gerechtigheid, ende het geen *Job* aan God verdiend hadde.

Maar hadde de Heere God, de Opperste Wysheid, ook niet mogen seggen: *Ik ben de HEERE, die alles doo naar myn oneindige Wysheid*. Indien *Job* deese waarheid in synen geest inprentede, dat de Wille Gods niet alleen een oppermagtige, volstreckte en onafhangeude Wille, maar ook een oneindige, volmaakte, een onbegrypelyke en wyse Wille is; die bestuurd word door een verstand, dat nooit afdwaald, dat hem niets onbewust is, ende dat hy op de klaarste wyse het goede ende het quaade, ende de trappen van het goede ende het quaade beschoud, ende wat 'er nut, ende schadelyk is in ieder ding; indien *Job*, segge ik, dit selve wel bedagt hadde, het soude hem tot onderwerpinge aan Gods Wille opgewekt hebben. Het soude hem ook overtuigd hebben, dat, dewyl het God beliefd hadde hem aldus te besoecken, het selve geschied was daarom, om dat hy sag, dat, alles overwogen synde, het selve best was, ende het beeter was, dat hy also befogt wierde, dan niet; dat het hem betaamelyker, ende met syn Verstand meer overeenkomende was, dan het tegendeel. *Job* soude begreepen hebben, hoe onregtmatig het was, dat hy sig daar tegen aankantte; ende dat het daarom verre van hem moeste syn, dat hy soude begeeren, dat hy syne eigensinnigheid in plaats van de onschendelyke regelen van syne wysheid soude bevoorregten.

Hadde dat volmaakte Weesen hem ook niet mogen toevoozen: *Ik ben de Heilige. Heilig, Heilig, Heilig is de Heere dor*

326 OOGMERK VAN DE REDEN DES HEEREN

Heirschaaren, Jes. 6: 3. Ik ben gedugt in den Raad der Heiligen, ende vreeslyk boven allen, die rondomme my syn, Pl. 89: 8. Ik doe niet, dat het geene my betaamelyk is. Als Job sig selven dat voorstelde, soude hy sig ook wel wagten te seggen iet in het allerminste, of het geen sweemde daar naar, als of de Heere iet soude doen kunnen, ofte iet gedaan hadde in deesen handel met hem, 't geen streed tegen die vlekkeloofse Heiligheid: als of de Kastydingen te swaar waaren, ende de gerechtigheid overwogen, ende deese plaagen, waar mede hem God besogt, overkloamen het geen hy verdiend hadde. Indien hy sig erinneerd hadde, dat God so rein is van Oogen, dan dat hy het quaade soude sien, Hab. 1: 13. dit selve diep syn herre ingedrukt, 't geen hy gesegd hadde, Kap. 14: 4. wie sal eenen reinen geeven an eenen onreinen? Job mogt weesen een Man vroom, oprecht, Godvreesende ende wykende van het quaad, gelyk dit van hem getuigd word, Kap. 1: 1. de Heere God self mogt hem dit getuigenisse geeven, dat hy niemand op aarde syns gelyken hadde, een Man vroom . . . . . Kap. 1: 6. ende dit herhaalen, Kap. 2: 3. een Wedergebooren kind Gods syn, die den Heere God diende, in synen Góel geloofde, ende de pligten der liefde ontrent syné naasten betragtede; egter moeste hy bekennen, dat hy een sondaar was, straffschuldig, ende gesruikeld hadde in veelen; dat seer veele ydele gedagten in synen Geest waaren opgekomen; dat hy veelo vergeeffse ende onnutte woorden hadde uitgestrooid; menigwerf in syn harte bewegingen syn opgeboreld, die niet onnosel syn; daaden nagelaten, die nootlaakelyk, ende van verpligtinge waaren, dewylse konden dienen om de Eere van God te bevorderen, goed aan synhe Medemenschen te doen, ende hunne saligheid uit te werken: de geringste van alle deese is misdaad van gequerste Majesteit: de minste hier van stelde hem schuldig voor Gods aangesigte, ende maakte hem weerdig tydelyke ende eeuwige straffe. Quam hem derhalven niet toe den Heere te segtveerdigen, ende te heiligen in deese plaagen? schoon hy sig aan geene grove sonden, bloedschulden ende overspel, als een David, hadde schuldig gemaakt, ende sig van deese mogte sulveren; ende anderen, waar van syn Vrienden hem

mog-

mogten verdragt hebben gehouden: egter wiste hy wel ende mogte hy wel belyden syne sonden voor den Heere, ende sig voor hem verontmoedigen. Hy seide tog self, *Kap. 9: 2, 3. Waarlyk ik weet, dat het so is, want hoe soude de Mensch rogtveerdig syn by God, so hy lust hadde om met hem te twisten: niet een nit duisend sal by hem beantwoorden.* Indien hy dat in een' volstrekten sin op sig selven hadde toegepast, hy soude sulke woorden niet gesproken hebben, als wy straks daar op hooren uit synen mond uitgaan, ende bescheeven syn in het selfde Kapittel. Schoon hy niet schuldig was aan het quade, dat syne Vrienden hem toerekenden; egter was deese verontschuldiging te streng; *hy kond den weg, die by my is; by beproeve my, als goud sal ik uitkomen*, *Kap. 23: 10*: Schoon men tog deese woorden kan noemen in een' sagten sin, egter word daar mede Gods Heiligheid gemaakt, als of hy so suiwer was, dat hy voor Gods Goregtigheid soude kunnen bestaan, in wiens oogen de Hemelen selve niet suiwer syn: Indien de Heere God ons het Gedonkboek, dat voor syn aangesigt is, hadde opgeslagen, ende syne gedagten, woorden ende werken hadde gade geslagen; hy soude immers te kort syn geschooten: *hadde by hem aldus beproefd; hy soude niet als suiver goud uit den smeltkroes syn uitgekomen*; maar als goud, dat nog veel vuiligheid ende schuim opwierp.

Het goet de Heere God *Job* ook hadde kunnen toevoeren, om hem te overtuigen van syne misvattinge begaan in het spreken.

Ik voeg 'er nog toe, dat de Heere *Job* hadde kunnen onderrigten, hoe ydel het aan de oene, ende hoe gevaarlyk het aan de andere syde is, tegen den Heere te twisten; hy mogte doen, ende seggen, wat hem beliefde, ende sig sterk uitlaaten over de swaare ende langduurige plaagen, waar mede de Heere God hem besogt: maar dat konde syn quaad niet verminderen; dat konde het selve nog ligter, nog verdraagelyker maaken; dat die tegen den Heere twisten, hem nog meer vergrimmten, ende syne gramschap op nieu aanhitten; ja, dat sy, die murmureron tegen den Heere; hem verpligten om de quaaalen te vergrooten; ende also *Job* gaf nicuwe poefaken van besoeekingē. Eind

328 OOGMERK VAN DE REDEN DES HEEREN

Eindelyk hadde de Heere God sig mogen beroepen op syne Goedertierenheid: die voor de ooren van *Mofes*, hadde voor *Jobs* ooren mogen uitroepen; als *Exod. 34:6,7. Heere, Heere, God, bermhertig ende genaadig: lankmoedig, ende groot van weldaadigheid ende waarheid. Die de weldaadigheid bewaard aan veel duifenden.* Voorwaar *Job* kende Gods Goedertierenheid, *Genade, Bermhertigheid* ende *Langmoedigheid*: hy wifte, dat hy de overtreedinge en de sonde vergeefd. Hy wifte dat uit het licht der Nature, dat hy is goedertieren, genadig, bermhertig; dat wift hy door Openbaaringe ende kennisse, die God hem van synen *Goël* gegeven hadde: hy wifte dat door ondervindinge, die van God met aardsche ende hemelsche zegeningen in den *Goël* gezegend was, gelyk hy bekende. Derhalven hadde hy te bedenken; dat de Heere God, schoon hy hem befogt, egter was syn goedertierene, genadige ende bermhertige God; ende dat syne goedertierenheid, genade ende bermhertigheid onveranderlyk syn, ende geduuren tot in eeuwigheid; ende hy derhalvven niet in *eenen vyand* ende *wreeden* tegen hem verkeerd was.

De naam **HEERE** dan, met welken sig de Heere God aan *Job* hadde bekend gemaakt, ende syne souvereine Hoogheid; het Goddelyke Welbehaagen; syne wysheid; heiligheid; regtveerdigheid; ende goedertierenheid; syne genade ende bermhertigheid, waaren, so elk in het bysonder, als nog veel meer t' saamen genomen, sterk om *Job* te overreeden, nog konde hy eeniglyns wraaken de bewysredenen, die daar van genomen syn.

Maar de Heere laat deese redenen daar, immers hy beroept sig niet regt uit op synen naam **HEERE**, nog noemd deese syne deugden ende volmaaktheden; maar hy beroept sig op syne werken, waar uit deese baarblykelyk syn. Hy haald aan die Werkstukken, die een duidelyk getuigenisse geeven, dat hy is de Heere van Hemel ende aarde, dat hy is de Souverein van allen; dat hy is de Almagtige, dat hy is de Allerwyste Konstenaar, dat hy alles naar syne wysheid geschaapen heeft, onderhoud, met syne schepselen medewerkt, ende die bestiert tot syne eere ende heerlykheid: dat syne Voorzienigheid sig uit-

AANGAANDE DEN BEHEM. EN DEN LEVIATH. 319

uitstrekt over alles, Hemel, Aarde, Zee ende alle schepselen, die daar in ende op syn: waar uit dan baarblykelyk is syne magt, wysheid, goedertierenheid, genade, bermhertigheid ende langmoedigheid.

De Heere haald aan de Vogelen des hemels, het viervoetige Gedierte der aarde, ende de Waterdieren, als waar uit hy, ende syne Volmaaktheden kennelyk syn. Het is tog seker, dat het beschouw van de Werken Gods den allerdiepsten indruk maakt in het gemoed van den Mensch. Dit treft het harte van den Mensch veel meer, dan de spitsvindige Redenkavelingen, die getrokken worden uit het ingeschaape Denkbeeld van God: waarom de Heere God in syn Heilig Woord, als hy syn Volk, of den Mensch wil overreeden van syne Volmaaktheid, sig seiven doorgaans beroept op syne Werken, op de Scheppinge, Regeeringe, ende de Weldaadigheden ende Oordeelen door hem uitgewrogt.

Daar God *Job* in syne eerste Reden hadde geleid tot het beschouw van veele ende verscheidene werkstukken van hem, die hem hebben gedaan sien Gods heerlykheid, magt, wysheid, goedheid ende bestieringe, die verwonderbaar is; ende hem daar door overtuigd van syne seilen in het spreken begaan, ende gebragt tot schuldige onderwerpinge ende boete: so neemt hy hem andermaal als by de hand, ende brengt hem voor den *Behemoth* ende *Leviathan*, ende beveeld hem so den eenen als den anderen met een' stilstaande aandacht te beschouwen. Hy wysd hem met den vinger aan, wat 'er merkweerdig is in deese twee Beesten. Maar hy doet hem stal houden voor den *Leviathan* een' langere wyl, ende wysd hem aan alle de deelen, leden ende eigenschappen van dit Beest; ende als hy het hem so naauwkeurig heeft ontleed, besluit hy *vers 24, 25. op de aarde is niets met hem te vergelijken, die gemaakt is, om sonder schrik te weesen. Hy aansiet alles, wat hoog is, hy is een Koning over alle jonge hoogmoedige Dieren.*

Is deese wyse van redenkavelen niet de allerkragtigste? niet de allerbequaamste om iemand te overreeden, die de Heere God hier gebruikt? mogt hy niet wel seggen, als hy *Job* uit-

T t

daagd

daagd om tegen hem te twisten, *Gord nu als een Man twee le-
denen . . . . . vers 2—9. Sie deese twee Beesten eens aan-
met een naauwpuntig ende verstandig oog. Sie den Behemoth, dien
ik . . . . . vers 10—19. Maar aanschouw ten anderen den
Leviathan. Let op de grootheid, sterkte, verschrikteykheid, on-
verwinnelykheid, ende op alle de eigenschappen, deelen ende leden
van dit Beest: bespiegel dit Werkstuk van my, 't welk het voor-
treffelykste is van alle onvernastige schepselen, die ik gemaakt heb-
be. Maar hef dan uwe oogen op naar boven tot my, die alle din-
gen, ende dit Beest geschaapen heb, onderhoude ende regeere; die
groot ben van raad, ende magtig van daad; die in dit Beest, hoe
verwonderlyk het sy, slegts een tittelken vertoone van myne magt
ende wysheid. Maar dit selve schepsel, 't geen een so klein ver-
zoog geeft van myne sterkte ende grootheid, is verre boven uwe
magt ende bedwang; ende dat soude u ligt verslinden. Wie syt gy
dan, O Job, die tegen my soude twisten? wat soud gy doen, of
gy alle uwe magt ende wysheid tegen my wildet gebruiken? of gy
al als een Man uwe londenen wildet gorden: gy soud wel haast
ondervinden, met wien gy te doen hebt, wat tegenpartyder gy
hebt; hem, by wien niemand in hemel, op aarde, ende in Zee te
vergelijken is, die boven alle te vroeften is, die veragt alles wat
hoog is, ende een Koning is over Engelen, Menschen, ende wiens
ook is het gevogelte des hemels, het viervoetige ende kruipende ge-
dierte, ja ook de Vissen der Zee, de groote Walvissen.*

Het is dan ligt te begrypen, waarom de Heere God hier
doese twee Beesten, den Behemoth ende den Leviathan voor de
oogen Jobs afghilderd, nadat hy verschiedene Dieren heeft
aangehaald. Deese twee syn tog onder alle Dieren de beste
getuigen van Gods heerslykheid. De Heere noemd 'er ver-
scheidene in syne voorgaande Riedmatot Job, hy beschryfd ook
eenigen: dog hy geeft 'er slegts een' korte beschryvinge van.
In syne tweede Reden brengt hy hervor deese twee Dieren,
Behemoth ende Leviathan: hy geeft 'er een breeder verhoog-
van, ende insonderheid geeft hy van den Leviathan een' breed-
voerige beschryvinge. Maar is het niet, om dat dit Schepsel
Gods boven alle merkwerdig is, ende het kragtigste bewys
uitleerd, om Job te overtuigen van Gods Oppermagt, aan

wien.

wien hy sig derhalven schuldig was te onderwerpen. *Paulus* segd 1 Kor. 15: 40, 41. *Ende der syn hemelsche ligbaamen, ende der syn aardfche ligbaamen; maar een' andere is de heerlykheid der hemelsche, ende een' andere der aardfche. Ende een' andere is de heerlykheid der Sonne, ende een' andere is de heerlykheid der Maane, ende een' andere is de heerlykheid der Sterren: want de eene Sterre verschild in heerlykheid van de andere Sterre. So mag men seggen, dat het eene Beest verschild in heerlykheid van het andere; de Behemoth van andere viervoetige Dieren, ende de Leviathan van de andere Zeedieren.*

Het is ook wel uit te vinden, waarom de Heere God den *Behemoth*, ende insonderheid den *Leviathan* so naauwkeurig aftekend. Is het tog niet, op dat hy *Job* een' so veel te leevendiger bevattinge geeve van deese Beesten. Het opslag van den *Behemoth* ende *Leviathan* sal wel aandoen, die se van naby beschouwd, maar nog veel meer den geenen, wien gegeeven word een gesigte van alle de ledemaaten, deelen, aard ende eigenschappen. Alle de scheepselen, alle gedierten leeraaren den Mensch: der is 'er geen, dat stom is: de geringste ende veragteste scheepselen, *Mieren, Honigbyen, Rupsen, Spinnekoppen, Vliegen ende Muggen* schreeuwen uit de heerlykheid des Heeren. De Heere heeft deselve, hunne ledemaaten ende sintuigen, hunne levenswyse ende bedryf ingedrukt seker merktekenen van syne Wysheid. De Spitsvindige Onderzoekers van de Werken der Nature hebben het gevonden, ende die aan de Weereld ontdekt, die in het kleinste Diertje niet alleen bespeurd hebben alle de ledemaaten, deelen ende gemeene eigenschappen der groote Dieren; niet alleen de sintuigen even so, maar ook sommige nog wel konstiger ende bequaamer, dan in de grooteren. Waar toe heeft het de vlyt ende het vernuft der Menschen niet gebragt in deese latere eeuwen? dog daar de Heere God so veele kentekenen van syne Magt ende Wysheid den *Behemoth*, ende insonderheid den *Leviathan* heeft ingedrukt, quam het dan niet te pas deese te melden, ende deese scheepselen so naauwkeurig af te tekenen, ende een wytlustig verhaal te doen van deselve, ende bysonder van den *Leviathan*, die hy tog als het uitnemenste

menste van alle Dieren hervorbrengd. Ydel, ja valsch mag men seggen is dan het voorgeeven van laater Wysgeeren, die kragtiger seggen te weesen de bewysen voor de Godheid uit de ingeschaape denkbeelden, dan uit het beschouw van de Werken Gods, als of de *Overnatuurkunde* een' beetera leeraarste was van Gods Weesen ende Volmaaktheden, dan de *Natuurkunde*. De Opperste Wysheid in de Heilige Schrift spreekende, so hier als elders, daar sy de Menschen leeraard, ende overtuigd van Gods Weesentlykheid, Weesen ende Volmaaktheden, leid haare leerlingen tot het beschouw van de werken, nog beroept sig, immers selden, op de ingeschaape kennisse. Maar schrandere Overnatuurkundigen selve beweeren dit, dat de bewysredenen, die genomen worden van de lighaamen, hun weesen, hoedanigheden ende uitwerkselen, meer vermogen hebben op het gemoed van den geenen, die se regt bespiegeld, dan die voortkomen uit ingeschaape denkbeelden van den Geest. Hier siet de Mensch de sekere gewrochten van eene Oorsaake, die magtig, wys ende goed is, hy siet daar van weesentlyke uitwerkselen, waar van Deese geen tweede of derde, maar de eerste Oorsaake is. Hy siet, 't geen alle de kragten van Geest ende lighaam straks opheft tot dat Opperweesen, de eerste ende Algemeene Oorsaake van alle dingen. Ende wis is 'er, die wanneer hy een werk- of konstituk siet van een' grooten konstenaar, hem daar uit niet beeter sal kennen, dan uit syn beeld ende prente? syn de Beroemde Mannen niet bekend uit hunne werken? laten sy sig, of de Nakomelingen hun trotse praalbeelden opregten, hunne beeltenissen op penningen laten stempelen; hee syn immers hunne daaden, die se bekend maaken. *Acta probant Virum*, segd het Latynsche Spreekwoord, *de werken toonen wat man iemand is*. *Abrahams* geloof, *Josefs* kuisheid, *Moses* getrouwheid, *Simsons* sterkte, *Dauids* heldenmoed, *Salomons* wysheid, *Jobs* lydzaamheid, *Alexanders* grootmoedigheid, ende alle welkers deugden ende hoedanigheden in de Weereld vermaard syn, hebben erlugt door hunne daaden. Uit de werken dan word dat Volmaakte Weesen, ende syne Volmaaktheden gekend. Hoe duidelyker de Werken syn, hoe grooter de ken-

kennisse Gods is. Daarom dan meld' God syne Werken, daarom beschryfd hy den *Behemoth* en den *Leviathan* so naauwkeurig, op dat *Job* kenne synen Schepper, ende syne grootheid, magt ende wysheid, wien hy derhalven onderworpen is, ende schuldig is in alle gevallen, so in voor- als tegenspoed, wie hy ook sy, te eeren ende te verheerlyken.

Dat dan geene *Ongodisten* ofte *Vrygeesten* God in het aangesigte wederpreken, of syn Heilig Woord aanranden, als of sulke redenen, als hier gesproken van den Heere God, niet te pas quamen, om *Job* te overtuigen van syne misvattinge, ende te brengen tot boete ende bekentenisse. Indien sy niet willen al het geen waaragtig, betaamelyk, heilig, heilsaam ende voortreffelyk is, verwerpen, ja de Reden selve versaa-ken.

Hier mede souden wy kunnen besluiten de beschryvinge van den *Behemoth* ende *Leviathan*: dog wy kunnen hier van niet afscheiden, sonder ons uit te laten in lof ende danksegginge des Almagtigen, Regtveerdigen, Goedertierenen ende Getrouwen God, die sig selven so veel laat gelegen syn aan een Menschenkind, om het selve, als het sig tegen hem vergreepen heeft, te regt te brengen; die het onderwys van eenen Mensche self op sig neemt; de bestraffinge aanvaard onder die vervaarlyke staatsie van onweder, om hem aandagtig ende gedwee te maaken, die tot overmoed gebragt was door syne Vrienden; Die toond, hoe hy handeld met syne geliefde kinderen, als sy gestruikeld hebben, die se wel hard kastyd, ende wel ernstig bestraft; dog als een getrouw Leermeester syne waarde Leerlingen, met reden ondergaat. Hy steld sig niet aan als een Regtveerdig Rigter, ende een gestreng Wrecker tegen enen, die sig tegen hem befondigd heeft; maar als een Vader, die synen Soon over syne feilen berispt, ende tot erkentenisse bringd. Hy geeft hier een bewys van syne goedertierenheid ende toegeevenheid, selfs daar hy yverd voor de eere van syne daaden. De Heere, die uit een onweder sprak, konde door een onweder hem verstonen hebben, die hem wedsprak in syne werken ende oordeelen. Maar neen; so doet hy niet synen Uitverkoorenen; hy geeft hun slegts met

334 OOGMERK VAN DE REDEN DES HEEREN

woorden, ende sterk indringende redenen te verstaan hunne feilen: hy redenkaveld met deselve, ende overtuigd se door redenen, die sy selve begrypen, ende goedkeuren moeten.

Als de Heere hier dan syne Goddelyke Majesteit, hoogheid, magt ende souverein Regt handhaafd over syn schepsel; als hy sig verdedigd tegens eenen Vroomen, die, van hem gekastyd, sig uitlaat in redenen, welke syne Heiligheid te na lyn; laat hy door syne ernstige bestraffinge selfs doorschynen syne goedgunstigheid. Hy toond, dat hy se bestrafte tot hunne beeterichap ende hun behoud. Hy bestrafte *ernstig*, ende onderrigt *seker*. Op die heevige bestraffinge, op dat onweder waar uit de Heere sprak, ende op die scherpe woorden volgd een' wel gemaatigde redeneeringe.

Dat is de wyse niet van de Koningen, Vorsten ende Regeerders der aarde, die sig niet inlaaten in redenwisseling met hunne onderdaanen, als sy sig een woord hebben laaten ontvallen, 't geen hunne Majesteit ofte Hoogheid trefte. Sy onderrigten se niet met woorden, ofte latense onderwysen met redenen van hun Regt ende Oppergesag; maar straffen se terstond, ende hoe qualyk ook het volk van hunne Prinsen gehandeld word, een woord daar tegen is misdaad van gequetste Majesteit.

Indien het egter in welgestelde Burgerstaaten eene wet ende gewoonte is, dat niemand veroordeeld word, ten sy hy alvorens overtuigd worde van het quaade; niemand beschuldigd, gedagvaard of gevangen word, of hem word gesegd om wat reden, ende gegeeven plaats, ende tyd ter verantwoordiginge; anders voorwaar is de praktyk van de heilsche *Inquisite-kamer*, die op enkel goeddenken, ende sonder ernste reden te geeven van haar bedryf in gevangenisse werpt, wie het haar beliefd; nog word den gevangenen gesegd, waarom sy in gevangenisse geleid syn; niets minder, dan deese te onderrigten van het quaade, woorden of daaden, waar door sy sig schuldig mochten gemaakt hebben.

Maar beliet de Heere God, wiens gesag genoegsaam is, egter te redeneeren met den Mensch, ende hem, die sig tegens den Heere vergreepen heeft, te overtuigen door bewysre-

redenen; vermag immers niemand der Menschen kinderen, hoe wys, hoe heilig, ende tot wat staat hy in de kerke Gods mag verheeven syn, sig aanmatigen geslag over iemands gewisse, nog een enkelvoudig Mensch, nog zelfs een' kerke-lyke Vergaderinge, als of het geen deese begryp, segd ende beraamd, waaragtig, Regtweerdig, nootsaakelyk ende nut is, ende enkel daarom, dat het hun besluit is. Weg dan met het overgeloofige *Papendom*, 't geen verwerpt de Redenkavelingen uit het Woord Gods, ende het voorschrift van de Reden, als sy daar mede hunne geboofstukken niet kunnen verdedigen. Sy weeten niet, hoe sy fullen bewyfen het *Vagernar*, die geen' eene plaate in de Heilige Schrift tog kunnen vinden, daar van een *Vagewaar* gesproken word: maar daar toe is genoegzaam het geslag van hunne Kerkvergaderinge, of van den *Paus*. Ende waar toe is het huiden niet gekomen, daar de Decreten van den *Paus* het zegel des geloofs ende der zeden geworden is? voorwaar sy houden niet het voetspoor van den Heere Jesus Christus, nog van syne Apostelen, nog van de Profeten des Heeren, nog van den Heere God selven, die met *reden* ondergaat den Mensch, dien hy met *reden* begaafd heeft. Met deese koorde trekt hy hem af van synen dwaalweg, ende leid hem op het rechte pad. Welgelukzalig syn se, welke hooren ende verstaan deesen Grooten Redenaar, die door hem onderweesen, ende overtuigd van hunne geringheid, ende van de Grootheid van hunnen Heere, gebracht worden tot vernederinge! O dat sy, die sig so veel laten voorstaan van honde magt, wysheid, regtweerdigheid ende waardigheid, quamen tot erkenneffe van hunne nietigheid! syn'er sulke schepselen op de Aarde, in de Wateren, ende in de Zee, *Bahomoths* ende *Leviathans*, die so verschrikkelyk syn, en de magt, konst en list der Menschen byna overklimmen, roepen deese de Menschen niet als met een' verstaanbaare spraake toe; *seuen* O Menschen kind niet op uwe wysheid ende vermogen, maar stel uwe kragt in de builpe van hem, die hemel ende aarde, de Zee, ende die ons tot nu onderwys, veraotmoedinge, lof ende dankzegginge van hem geschaapen heeft, ende regeerd.

336 OOGMERK VAN DE REDEN DES HEEREN

Is de Mensch de Heer, de Kroone, 't Sieraad, ende de heerlykheid der aarde; syn de schepselen, die in den hemel, ende op aarde, ende in de Zee syn, tot syn nutte ende dienst geschaapen; hy weete ook, hoe veele, magtige ende schalke vyanden hy heeft onder deesen, die tot syne schade ende verderf strekken, ende die hy door eige kragt ende konst niet kan verdelgen of overwinnen. Dog de Beesten syn nog de geringste onder syne vyanden, die hy te vreesen heeft. Wat is de *Behemoth*, wat is de *Leviathan*, die de Moere God hier beschryfd, te vergelyken met den *holschen Leviathan*? is 'er op aarde niemand te vergelyken by dit schepsel Gods, dat sig in de Zee onthoud, van waar het den Mensch niet beschadigen kan: wie is hem gelyk in sterkte, schalkheid ende wreedheid, die van God uit den hemel in de helle verstooten is? het is immers deese, die veragt alles wat hoog is op de aarde, ende een geweldig heerscher is in de kinderen der ongehoorsaamheid, die verre weg het grootste gedeelte der Weereld beslaan.

Wie sal den *Leviathan*, wie sal die *kromme, slomme Slange* dooden? wie sal hem bezoeken met den *barnden sweerde*? wie sal het geslagte der Duivelen uitdryven? is 'er ook iemand onder de Menschen, die dat door eige kragt doen sal? is 'er iemand, voor wien hy verschrikt is? veragt hy niet alles, wat hoog is onder de Menschen? heerscht hy niet over alle *hoogmoedigen*? Hy bestond te *twisten tegen Michaël den Archangel over het ligbaam van Moses*; hy heeft den Mensch in synen volmaakten staat verleid; den Soone Gods versogt; hy is terstond niet geweeken voor de Discipelen van Jesus; is in den Apostel *Judas* gevaaren; hy heeft *Petrus* gelift als de tarwe; ja het *Zaad der Vrouwe*, den *Messias*, selve gedood. Wie staat tegen *Beëlzebul den Overste der Duivelen*? Der mogten sig eertyds eenige uitgeeven voor *Duivelbesweerders*, als nog huiden in het *Pausdom*; even als of sy den *holschen Leviathan* konden meester worden: maar hy veragt deese, ende toond, dat sy hem *niet gelyk syn*, ende dat hy *sonder schrik is* voor deese; dat hy is *de God der eeuwwe*, die het al regeerd ende bedwingd, dat buiten de hoede des Allerhoogsten is.

Der

Der mogten eertyds eenige Jooden omswerven, synde, of sig noemende [Duiwel-] besweerders; ende sig onderwinden den naame des Heeren Jesus te noemen over die geenen, die boose Geesten hadden, seggende: wy besweeren u by Jesus, dien Paulus predikt: als daar waaren seven Soonen van Sceva, een Joods Overpriester, die dit deden. Maar de boose Geest antwoordde deesen, seggende: Jesus kenne ik, ende Paulus weet ik, maar gy lieden, wie syt gy? ende de Mensch, in wien de boose Geest was, sprong op hen, ende hun meester geworden synde, kreeg de overhand tegen hen, also dat sy naakt ende gewond uit dat huis vloeden, Hand. 19: 13-16. Wat Menschelyke konst ende magt bestaat voor hem dan? wat raad tegens syne aanslagen ende aanvegtingen? de hulpe des Almagtigen, en de bystand van hem, die den kop van den bescben Leviathan heeft vertreden. Tot God, tot onsen Heere Jesus Christus onse toevlugt te neemen: ons te bedienen van den raad, dien de Heere Christus gaf aan syne leerlingen; dit geslagte vaard niet uit, dan met vasten ende bidden, Matth. 17: 21. Het is de kragt van Gods genade, ende de liefde van Jesus Christus, die ons behoeden moet voor alle aanvegtingen van den Satan: het is het geloove in Jesus Christus, dat ons meer dan overwinnaars maakt. Hier door hebben de Apostelen, hebben de Christenen het helsche gedrogt overwonnen, ende onder hunne voeten vertreden. Tertullianus beroept sig op de Heidenen, als een' welbekende saake onder hen, dat sy dagelyks de magt der Duivelen inbonden, ende die uit de Menschen uitwierpen: ende in syne verantwoordinge tegen de Heidenen daagd hy de Heidenen uit eenigen bescetenen Mensch voor den Regtbank te brengen, ende segd, dat de boose Geest door eenen Christen bevolen synde te spreken, als dan so wel met waarheid sal bekennen, dat hy een Duiwel is, als by ten anderen tyden valschebelyk geroemd heeft, dat hy een God is.

Wy hebben voorts te bedenken, dat 'er meer als een Leviathan is, of dat 'er meer syn, van welke de Leviathan een sinnebeeld is, dan de Duiwel. Wat regtsinnig Christen, die de Heilige Schriften leest met aandagt, is 'er, of hy kend den Mensch der sonde, den Soone des verderfs, den Antichrist; dien Paulus so naauwkeurig, ende met syne eigene verwen

ende trekken afmaald in synen *tweeden Brief, aan de Theſſal. Kap. 2: 3-11.* maar de beſchryvinge van den *Leviathan*, dat Zeegedrogt, leverd uit een tafereel van den *Antichriſt*, dien *Joannes* in ſyne *Openbaaringe* noemd *het Beest*; het geen ſig tegenſield, ende verheft boven al wat God genaamd word, ofte als God geëerd word . . . De *Leviathan* beeldt regt uit ſyne gedugte magt, ontfag, geweldnaarye ende wreedheid. Als men uit den mond van den *Leviathan* ſiet fakkelen gaan, ende vuurige vonken daar uit voortkomen, ende uit ſynen neusgaten rook: men ſiet daar in uitgebeeld den *blizeem ende ban van het Vatikaan*. Maar verheft hy ſig niet boven alles, wat op aarde is, boven alles wat hoog is? ende als of hy was de Heere van de gansche aarde, deeld hy de Koninkryken uit: hy heeft ſig ſelven ende ſyne gansche *Prieſterschaare* niet alleen onttrokken de magten, die God over hen geſteld hadde; maar ſig ook de heerſchappye over deſelve aangetrokken: Hy matigd ſig aan deſelve af te ſetten, Onderdaanen te ontfiaan van den eed van getrouwigheid aan hunne Overheden gedaan: dat gewaande regt beweeren de geagte onder de *Paapſche Schryvers*, als *Bellarminus*; daar voor ſtryden de *Jefuiten* met groote hevigheid: ſeer hoog gaat de taale van deefe, onder welken een ſegd: *het is ketters, of ſekerlyk dwaalend ende ligtverdig, te ſeggen; dat de Paus, als Paus, ende door een Goddelyk regt, geene magt heeft de Weereldlyke Prinſen van bunne Prinſdommen te berooven, wanneer het Geefelyke welwaefen, of de groote nood ſulks vereiſcht.* Dog maaken ſy ook geen gebruik van dit gewaande regt? als wy tog doorbladeren de geſchiedeniſſen der *Pauſen van Romem*, vinden wy verſchedenen, die deefen grouwel bedreeven hebben. Tot dien trotſen hoogmoed is vervallen *Nicolaus de Eerſte*, die *Lotharius den Koning van Frankryk* met den ban ende vloek dreigde. *Gregorius de Sevende*, die den *Keiſer Henricus* heeft in den ban gedaan. In ſyn ontfegbrief vinden wy onder anderen deefe woorden . . . *Op dit vertrouwen dan, voor de eere van wwe Kerke, van wegen des Almagtigen Gods, des Soons, ende des Heiligen Geeftes, ontſegge ik Henricus, die niet ſulken ongehoorden hoogmoed tegen wwe Kerke is opgeſtaan, volgens het regt van wwe geſagelykheid, de*

beet-

heerschappye van Italien, ende Duitschland . . . ja hy heeft het door syne afgezondenen daar toe gebragt, dat, niet tegenstaande de Keiser meende na een' voorgaande gansch onwaardige vernederinge met den Paus versoend te sijn, Rudolphus in syne plaats verkooren is, aan welken de Paus ook de Keiserlyke Kroon gesonden heeft, met dit bekende versje: Petra dedit Petro, Petrus diadema Rudolpho. Innocentius de Derde, Innocentius de Vierde, ende verscheidene andere Pausen, die sig niet alleen hebben gekant tegen Keisers ende Koningen, maar sig ook boven deese verheven hebben, sijn bekend in de geschiedenissen. Morn. Myst. Iniq. Heidegg. Hist. Pap. Dat sy sig van de Grootmagtigste Vorsten der aarde, als de Keisers, doen de voeten kussen, weeten immers allen. Weshalven men seggen mag, dat op aarde in hoogheid niet met hem te vergelyken is: dat hy aansiet alles wat hoog is, ende een Koning ende Heere is over de hoogmoedigen, ofte de Grootten der aarde. Deese is de heevige tegenpartyder van Christus ende syne Kerke. Het ontbreekt hem aan geene list ende geweld, om de Kerke te verdrukken. De Koningen ende Vorsten der aarde leenen hem hunne magt, ende bedryven overspel met de Hoere van Babel.

In ons is geene kragt tegen deesen *Leviathan*, die ons, als dat groote Zeegedrogt de weerloose Vissen, die in de Zee swimmen, ook wel haast verslinden soude; indien de Heere God ons niet behoed. So dat wy ook tegens deesen moeten seggen, *onze hulpe ende bystand is in den naame des Heeren.*

Maar alle Vervolgers, Geweldhebbers ende Tyrannen mogen met dit schepsel vergeleeken worden; alle die moord ende dreigementen blaasen tegen Gods Volk, ende, was het mogelijk, het selve verdelen souden. Wat dan te doen in deesen toestand? op te volgen de vermaaninge van Paulus, *Efes. 6: 10-18. Vorders, myne Broeders, word kragtig in den Heere, ende in de sterkte syner magt. Doed aan de geheele wapenrustinge Gods, op dat gy konnet staan tegen de listige omlidinge des Duivels. Want wy hebben den stryd niet tegen vlees en bloed, maar tegen de Overbeden, tegen de magten, tegen de geweldhebbers der Weereld, der duisternisse deeser eeuw, tegen de*

Geestelyke boosheden in de lugt. Daarom neemt aan de gebeele wapenrustinge Gods, op dat gy konnet wederstaan in den boosen dag, ende alles verrigt hebbende staande blyven. Staat dan, uwe lendenen omgord hebbende met de waarheid ende aangedaan hebbende het borstwapen der gerechtigheid. Ende de voeten geschoeid hebbende met bereidheid des Evangeliums des vreedes. Boven al aangenomen hebbende den schild des geloofs, met welken gy alle vuurige pylen des boosen suld kunnen uitbluffchen. Ende neemt den helm der saligheid, ende het sweerd des Geestes, het welke is Gods Woord. Met alle biddinge, ende smeekinge, biddende tot aller tyd in den Geest, ende tot het selve waakende met alle geduurigheid, ende smeekingingen voor alle de Heiligen. Als wy dat doen hebben wy geene Leviathans te vreesen, hoe veele, ende wie sy ook syn, hoe verschrikkelyk, hoe magtig, hoe schalk, hoe wreed sy ook mogen syn. Wie sal ons scheiden van Christus liefde? vordrukkinge, of benaauwdheid, of vervolginge, of gevaar, of sweerd? (gelyk geschreeven is, om uwent wille worden wy den ganschen dag gedood: wy syn gaegt als Schaapen ter slagtinge.) Maar in deesen allen syn wy meer dan Overwinnaars, door hem, die ons heeft lief gehad. Want ik ben verskerd, dat nog dood, nog leeven, nog Engelen, nog Overbeden, nog Magten, nog tegerwoordige, nog toekomstende dingep. Nog hoogte, nog diepte, nog eenig ander schepsel ons sal konnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jesus onsen Heere, Rom. 8: 35-39. De Satan, de Antichrist, de Geweldhebbers der Weereld mogen nog eene wyl woeden ende woelen, als Leviathans, die de diepte doen zieden als eenen pot, en de Zee stellen als eene Apothekers kokerye: maar de Heere sal den Satan haast onder onse voeten verpletteren, den ongeregtigen verdoen door den Geest synsmonds, ende te niets maaken door de verschyninge syner toekomst. Hy sal te niets doen alle heerschappye, ende magt, ende kragt. Hy moet als Koning heerschen, tot dat alle dingen synen voeten onderworpen sullen syn: als Paulus voorsegd 2 Thess. 2: 8. ende 1 Kor. 15: 24, 25.

Gelyk dan alle Schrift strekt tot onderwyfinge, wederlegginge, verbeteringe, opwekkinge ende vertroosting; so mag men ook seggen, ende ondervinden wy dit selve in deese Schrift, ende dit gedeelte van het Boek *Jobs*, 't geen wy nu

ver-

AANGAANDE DEN BEHEM. EN DEN LEVIATH. 341
verhandeld hebben. Wy sien, dat de Reden, hier van de
Opperste Wysheid gesproken, geene lesse is, die slegts te
pas komen soude in de Schoole der Natuurkundigen, maar
eene kragt Gods tot saligheid den geenen, die met verstand
deselve hooren ende opmerken; weerdig, dat gepredikt worde
in den Tempel des Leevendigen Gods; wien toekomt alle lof,
prys, eere ende danksegginge,

A M E N.

BLADT W Y Z E R

D E R

SCHRIFTUURPLAATSEN,

Welke eenig Licht ontfangen.

<p>Genex. I: 20-22. 24, 25. 21. 28. VII: 2. IX: 1, 2. XXXI: 19. XXXV: 18. XXXVII: 25. XL: 13, 20. XLI: 2.</p> <p>Exod. XV: 16. XIX: 16. Levit. XXIII: 40. Num. XXXI: 19. XXXIV: 5. Deuter. IV: 11. XXXII: 43. Joz XV: 4. Richt XV: 4. XX: 16. 1 Sam. XXVI: 7. XXVIII: 2. 2 Sam. VII: 14. XVII: 6, 45. 1 Kon. X: 18, 22. XVIII: 46. XXII: 39. 49. 2 Kon. IV: 29. 34. IX: 1. XIX: 28. XXV: 27.</p> <p>Job III: 7.</p>	<p>Bladz. 115 203 236 116 236 42 85 128 227 307, 308 21 7 190 91 189 7 267 190 42 92 93 227 15 96 124 10 124 126 10 80 10 60 227 95</p>	<p>Job VI: 19. VII: 12. IX: 26. XVIII: 13. XXVIII: 19. XXX: 21. XXXIX: 26. XL: 14. XLII: 5. Psalm II: 8. XVIII: 8-10. XXIX: 3. XLV: 9. L: 3. LXVIII: 31. LXIX: 24. LXXIV: 14. 58. 106. 203. 228. LXXIX: 11. LXXXIII: 16. XCIII: 1. XCVI: 6. CIV: 1, 2. 25, 26. CVII: 7. 23. 24. CXXXVII: 2. CXLVIII: 7. Spreuk. VIII: 26. XXX: 25, 26. 31. XXXI: 24. Predik. V: 1.</p>	<p>Bladz. 128 321 128 74 128 19 96 237 7 45 82 22 124 82 189 41 237-286 21 6 26 26 26 203 22 92 98 190 322 101 240 40 65 1 Jcz.</p>
--	--	--	--

BLADTWYZER DER SCHRIFTUURPLAATSEN.

Jez. XI: 7.	Bladtz. 138	Nah I: 3.	Bladtz. 6
XI: 15.	307, 308	II. 1.	40
XIII: 22.	265	Habak. III: 14.	6
XIV: 13, 14.	110	Matth. III: 17.	105
XXVII: 1.	58. 106. 186	Luk. III: 22.	105
2.	255	Joh. I: 19.	105
XXX. 28.	29	XXI: 25.	111
XXXVII: 23.	31	Rom. VIII: 35-39.	339
XLIV: 4.	190	1 Kor. I: 20.	106
LI: 10.	308	XV: 24, 25.	339
Jerem. L, 45.	96	1 Theff. II: 8.	339
Klaagl III: 13.	95	Jak. III: 7.	236
Ezech XIX: 4.	60	1 Joh. I: 7.	91
XXIX: 3, 4.	285, 190	Openb. II: 27.	45
XXXII: 2, 3.	285, 190	IV: 5.	7
Joël I: 6.	240	XII: 4.	268
Amos III: 8.	105	9.	271
15.	224	XIX: 15.	45
VI: 4.	124	Wysh. XVI: 104	267
Jon. I: 5.	91	1 Makk. VI: 37.	140
II: 3.	98	43.	141

BLADTWYZER der Hebreufche en Griekfche Woorden.

נחמת	Bladtz. 38	לויח לריתן	Bladtz. 57
נכר נמר	274	ססע	93
חבית	124	נהל נחל	190
המל	132	נפש	85
ויט	21, 22	עבר	27
ונכ	42. 142	על	132
חשש	91	צייט	240
חכמות	38	חכמים	124
חנות חנה	93	שן	124
חמץ	42	שנהבים	124
חלב	96	שיינ שריה	93
יחד ירחן	92	תופת	95
			141

BLADTWYZER DER HEBR. EN GR. WOORDEN.

ין	Bladtz. 57.	203	ΚάρχαρⓄ	283
יןן		271	ΚήτⓄ	202. 205
□ייןן		203	Κλῶνες ἄγνε	190
*ΛγνⓄ		190	ΛαίμⓄ	283
*Λγνε κίεας		190	ΜικασμⓄ	145
*Αρπη	96.	186	Μικτήρ	145
*Αρχή		46	ΝῆλⓄ	190
*Ειτε		22	Παραποτάμιον	159
*ΕλαιάγνⓄ		190	Προβοσκίς	145
*Ελέφας		132	Προνομαίς	145
Θηρ. Θηρίον		203	Τραχύντης	145
Θηρία		38	Φάλαινα	205
*ΙσποπίταμⓄ		171	Χαλκόκοτοι	143
*Ιχθύς		202	Χαλκόποδες	143

B L A D T W Y Z E R

der Voornaamste Autheuren.

	Bladtz.		Bladtz.
Achilles Statius <i>Lib. IV.</i>	186. 193	<i>Lib. II. Cap. 15.</i>	286
Aelianus <i>Lib. I. Cap. 25.</i>	159, 160	<i>Lib. V. Cap. 2.</i>	160
<i>Lib. V. Cap. 53.</i>	181	<i>Lib. IX. Cap. 1.</i>	139
<i>Lib. VIII. Cap. 10.</i>	139	<i>Lib. IX. Cap. 72.</i>	163
<i>Lib. X. Cap. 24.</i>	305	<i>De Part. Anim. Lib. II. Cap.</i>	
<i>Lib. XIII. Cap. 25.</i>	137	16.	139
<i>Lib. XVII. Cap. 17.</i>	158	<i>Lib. II. Cap. 17. & Lib.</i>	
<i>Cap. 44.</i>	140	<i>IV. Cap. 11.</i>	289
<i>Hist. Lib. VI. Cap. 4.</i>	267	Arrianus	138
<i>Hist. Ann. Lib. II. Cap. 44.</i>	173	Athenaeus <i>Lib. I.</i>	189
Aldrovandus (<i>Ulysses</i>) . . .	202. 205.	Becanus	131
	271. 285. 287	Le Blanc (<i>Vincent</i>) <i>Navig. Part. I.</i>	
<i>De Cetis Lib. I. Cap. 1. & 2.</i>		<i>Cap. 2.</i>	306
	317	Blasius <i>Anatom. Animal. p. 275</i>	289
Aristoteles	85. 167. 201. 205.	Bleskenius <i>Beschr. van Island.</i>	206
	285. 293	Bochart 38. 43. 96. 124. 186, 187. 203,	
<i>Hist. Anim. Lib. II. Cap. 2.</i>		204. 240. 288. 302, 303. 305—	
	144. 145	-307. 310, 311	
<i>Lib. II. Cap. 12.</i>	173	Cardanus	132. 167
			Cate

BLADTW. DER VOORNAAMSTE AUTHEUREN:

	Bladz.		Bladz.
Cato (<i>Marcus Porcius</i>)	220	Ifidorus	267
Cicero.	41	Kohen (<i>Wenerus</i>)	209
Columna (<i>Fabius</i>) <i>Observ. Aqu & Terr.</i>	174	Leo Africanus <i>Lib. IX.</i>	173. 291
<i>Cap. 15.</i>	174	Linschooten <i>Reize naar Oostind.</i>	135.
Cortez (<i>Ferdinand.</i>) <i>Reisogtgen.</i>	295		139
Curtius <i>Lib. IX. Cap. 2.</i>	109	Livius <i>Lib. XXXI. Cap. 28.</i>	163
Dalecampius.	311	Lucanus <i>Lib. IX.</i>	190
Dellon <i>Reize naar Oostindien</i>	150	Lucretius	139
Denys <i>Beschryving van Noord-Amerika</i>	278	Ludolph <i>Hiflor. van Ethiop.</i>	150. 156.
Diodorus (<i>Sic.</i>)	193. 266. 310		172
<i>Lib. I.</i>	186. 291	<i>Lib. I. Cap. 17.</i>	133
<i>Lib. VIII. Cap. 37.</i>	155	Martens (<i>Freder.</i>)	248. 251. 277. 280
Eufathius	54. 187	Martyr (<i>Petr.</i>) <i>Legat. Babyl. Lib. III.</i>	311
<i>In Hexaemeron</i>	193	Maximus Tyrius <i>Serm. 38.</i>	296
<i>In Iliad A.</i>	189	Michou (<i>Mattias à</i>) <i>Sarmat. Asias.</i>	
Eutich. Alexand. <i>Part. I. pag. 86.</i>	307	<i>Lib. I. Cap. 14.</i>	187
Gage (<i>Thomas</i>) <i>Reize door de Spaansche</i>		Nicephorus	256
<i>Westind. 1. Boek 15. Hoofdst.</i>	295	Nonnus <i>Dionysiacon. Lib. 26.</i>	192
Galenus	144	Olaus de Groot <i>Gefchrift over de Viften</i>	201. 206. 285-287.
Garzias <i>Lib. I. Cap. 4.</i>	147		
Gefnerus <i>de Aquatilibus Lib. IV.</i>	189	Ovidius	255
Goes (<i>Dumianus van der</i>)	154	Paufanias	54
de Graaf (<i>Nikolaas</i>) <i>Oostindifche Reize</i>		<i>In Arcadicis</i>	184
<i>A. 1677.</i>	320	Perfius <i>Sat. I.</i>	41
Gregorius I. (<i>de Grootte, Paus</i>) <i>Uitlegg. over</i>		Petrarcha <i>Lib. I Dial. 60.</i>	147
<i>Jobs Boek Lib. XXXII. Cap. 12.</i>	108	Petri (<i>Georg. Christoph.</i>)	131
Haze (<i>Thom. de</i>) <i>Jobs Leviathan</i>	199.	<i>Elephantographia Curiosa, Part. I.</i>	
	262. 292	<i>Cap. 19.</i>	142
Herodotus <i>Lib. I. Klio</i>	221. 264	Philoftratus <i>Lib. II.</i>	139
<i>Lib. II. Eut.</i>	290. 293. 297	Pjinius	172. 267. 285. 310. 315
<i>Cap. 12.</i>	187	<i>Lib. VI. Cap. 9.</i>	168
Herrera	42	<i>Cap. 23.</i>	286
Hesse (<i>Elias</i>) <i>Oostindifche Reisbeschryv.</i>		<i>Lib. VII.</i>	128
<i>3. Hoofdst.</i>	291	<i>Lib. VIII. Cap. 5.</i>	160
Hippocrates <i>de Prife. Med.</i>	137	<i>Cap. 9.</i>	139
Homerus	263	<i>Cap. 20.</i>	140
<i>Iliad. X.</i>	267	<i>Cap 25. 173. 181. 311</i>	
Horus <i>Lib. I. Cap. 65.</i>	303	<i>Cap. 26.</i>	177. 185
<i>Cap. 67.</i>	311	<i>Lib. IX. Cap. 3.</i>	322
Josephus <i>Foodfche Gefchied. XII. Boek</i>		<i>Lib. X. pag. 549.</i>	131
<i>14. Hoofdst.</i>	141	<i>Lib. XXVIII. Cap. 8.</i>	185
		<i>Lib. XXXV. Cap. 11.</i>	307

BLADTW. DER VOORNAAMSTE AUTEUREN.

	Bladz.		Bladz.
Flavius Hist. Nat. Lib. VIII. Cap. 4.	148	Solinus	189
<i>Lib. VIII. Cap. 10.</i>	137	<i>Cap. 38.</i>	148
<i>Cap. 14.</i>	268	Strabo	96, 138, 172
<i>Cap. 25.</i>	309	<i>Lib. VII.</i>	190
<i>Lib. XIII. Cap. 2.</i>	60	<i>Lib. XV.</i>	134, 167
Plutarchus in Vita Pericles & Fabii Adami		<i>Lib. XVII.</i>	187, 194, 302
<i>zimi</i>	227	Tellez Lib. I. Cap. 6. p. 14.	182
Polybius Lib. III.	162	Thevenot	298, 299, 310
Ptolomæus Lib. VII. Cap. 2.	182	<i>Reisefabr. I. Book 62. Beschreib.</i>	292, 193, 297
Purchas (Sam.) In Florida Descript.	306	<i>XII. Book 62. Beschreib.</i>	179
Rondeletius	101, 293	Valerius Argonaut. Lib. IV.	190
Rumphius Amboynse Rarissimorum		<i>de Re Rustica Lib. I. Cap. 52.</i>	305
<i>III. Boek</i>	318	<i>de Lingua Latina Lib. VI.</i>	138
Scaliger (Jul. Caf.)	158, 163	Vartomannus Lib. IV. Cap. 20.	139
<i>In Cardan. Exerc. 218.</i>	187	Virgilius	49
<i>In Cardan. Sect. 2.</i>	184	<i>Enaid Lib. II.</i>	286
Schultens (Alb.)	227	<i>Enaid Lib. III.</i>	110, 111
Seneca Lib. I. Cap. 1. de Ira & Lib. II.		Wormius	280
<i>Cap. 35.</i>	81		
Smid (S.)	227		

B L A D T W Y Z E R

der Voornaamste Zaaken.

A.

Aangezicht. 't Aangezicht te verbinden in het verborgen zegt, Gevangenen in Gevangenisse op te sluiten. Bladz. 33

— In 't byzonder met betrekkinge op den Duivel en zyne Engelen verklaart; 't welke Job onmogelyk was te doen. 34

— *Zich voor iemants Aangezichte te stellen:* Nadruk van die spreekwyze. 70, 71

Aanzien zegt zomtyts *staan* aan te

zien, in toorne en met veragtinge aan te zien. 31

Aarde wordt *staf* genoemd. 101

Abelous eene Rivier, waar aan de Stadt Dyma gelegen was: ook in 't gemeen gebruykt van alle wateren; immers van verscheidene Rivieren. 54

Adelaar, Arendt valt, volgens *Ow-dius*, zelfs op den alverblindenden *Draak* aan. 313

Adorlaaten. 't Rivierpaardt wordt van *Plinius* de *Uitvinder* daar van genoemd. 185

Af-

BLADTWYZER DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- Agrunde*, waarom de Zee genoemd? *Behemoth*. Moet in Jobs Boek letterlyk en eigentlyk verstaan worden. Bladz. 100
- Allegorien* zie *Leenspreken*. Bladz. 109
- Amber*. Zee-amber, Witte Amber. Is Job bekendt geweest. 111
- Zie *Sperma Ceti*.
- Anaxarchus* vraag aan *Alexander den Grooten*. 22 Is nog heden in weezen. 113
- Antichrist*. De *Leviathan* als een Afbeeldisel van den Antichrist aangemerkt. 337 Hulpmiddelen om den *Behemoth* te ontdekken. 120
- Arabiers*, dreeven grooten Koophandel. 128 Is een viervoetig Gedier, 't geen zich op het Landt onthoudt; of immers een *Halsting*, 't welke ook te water gaat, maar echter zyn Voeder op het Landt zoekt. 121
- Arms*. Wat *Gods Arm*? en hoe Job geen Arm hadt, gelyk Godt? 20, 21

B.

- Balsam Moris* wat? 99
- Barluchne* een versierde Vogel der Jooden. 109
- Bekwigen* in Egipten. Wilgen aan den Nyl. 190
- Beeten in Gronlandt* zyn zeer graag naar de krenge der Walvissen, daar 't Spek afgesheden is. 241
- Behemoth*. Een gemeene Naam van een Beest: staat in 't meervout, om de grootheid en uitnemenheid uit te drukken. 38
- Hoe van Godt gemaakt *nevens* Job? 38
- Hoe zyn staert gezegt wordt *als een Ceder* te zyn? 42, 43
- Zyn *Zwaerd* wat in het gemeen zy? 47
- Is geen Roofgedierte, geen vleschvreetend Beest. 49
- Veel *Oudvaders* verstaan 'er den *Duivel* door: en anderen den *Antichrist*. 107, 108
- Beuzelingen der *Jooden* aangaande den *Behemoth*. 108
- Of de *Elefant* de *Behemoth* zy, wordt onderzocht. Zie *Elefant*.
- Of het *Nyl*- of *Rivierpaerd* de *Behemoth* zy, onderzocht; en boven den *Elefant* gekeurt. Zie *Rivierpaerd*.
- Waarom Godt den *Behemoth* en den *Leviathan* zo naaukeurig beschryft en aan Job voorhoudt? 323
- Biezen*. Daar van wierden by de Egiptenaars en anderen *Koorden* gemaakt. 59
- Biezen* gras genoemd *Spartium*. 59
- Breeken* zegt in de Arabische Taale ook *vreezen*. 91

C.

- Ceder* genoemd. 42
- Een *Cederboom* op 't Eiland *Cyprus* lang 130. voeten, en zo dik, dat hem drie *Mannen* nautylx omvademmen konden. 42

B L A D T W Y Z E R

Ceder Een Paleis te Mexico van *Ferdinandus Cartesius* van 100. Cederbalken, zyede meete allen 120. voeten lang, en 12. voeten breed.
Bladz. 42
— Een *Staert als een Ceder* hoe te begrypen? 43
— Hoe de *Staert van den Elefant* by eenen Ceder, te vergelyken? 142
— En hoe die van het *Rivierpaerds?* 183
Ceten of *Cetacei Piscis*, wat voor Vissen dus genoemd worden? 205
— *Sperma Ceti*. Zie de Letter S.

D.

Dageraas. De *Oogleden des Dageraas* zyn de Iraalen der Zonne. 81
— Van de Egiptenaars door *Krokodils oogen* uitgebeelt. 303
Diepte betekent de *Zee*, en in het byzonder 't *diepe* van de *Zee*. 98
Dieren. Eenige voorbeelden van Hoogmoedige Dieren. 104
— Geen geslacht van Dieren laat Godt uitsterven; 't geen beweert wordt. 113, 114
Doffynen zyn menschlievende, waar van een zeltzaam geval verhaalt wordt. 221
— Komen op 't geblaas der *Bazuinen* in menigte boven water. 223
— Groote vyanden van den *Krokodil*, en op wat wyze zy hem overwinnen. 311
Donau (*Rivier*) gemeldt. 51
Donder en *Donderen* wat? is een *Uitwerksel* van Godts *Mogenheit*: gelyk ook de *Heidenen* den

Douder aan *Jupiter* toegeschreven hebben. Bladz. 22
Dorre plaasfen. Zie *Valken in dorre plaasfen*.
Draak is niet de *Leviathan*. 200
— *Verschrikkelykheid* des *Draaken*. 264
— Een zeker *Draak* van de *Indiaanen* voor *Heilig* gehouden; wiens oogen als een *Macedonisch Schildt*: waar voor 't gausche *Heir* van *Alexander den Grooten* tfliterde en beefde. 266
— Hoe van de *Oudheit* beschreven? 267
— *Draaken* zyn fenynig. 267
— Al 't geen de *Oudheit* van de *Draaken* gezegt heeft, niet geloofbaar, noch aan te neemen. 270
— Een *Draak* van den *Ridder St. Joris* gedoodt, is een verdrichtfel. 270
— Volgens *Ovidius* valt de *Arendt* op den *Draak* aan. 303
— Zie *Zeedraak*.
Duivel. De *Leviathan* als eene *Schildery* van hem aangemerkt. 337

E.

Eenboorn van de *Schilders* en *Beeldhouwers* uitgebeelt als een *Paerdt* met eenen *Hoorn* op zyn voorhoofd, is 'er niet te vinden; maar wel, dien een *Hoorn* uit den *Neuze* spruit. 117
Eenboornwis beschreven, in 't byzonder zyn *Hoorn*, welke een lang uitstekende *Tandt* aan het opperste *Kakebeen* is: de *Antbeur* heeft 'er twee gezien; den eenen van 8. voeten, en den anderen van 7. voe-

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

7. voeten en 8. duim: is een vyant van den Walvis: is niet de *Leviathan*. *Bladz.* 280, 281
- Eslants-Walvissen* worden de gemeene Walvissen genoemd. Zie *Walvissen*.
- Elefanti*. In de Historie van *Semiramis*, die eene Tydgenootte van Abraham was, en lange voor Job geleefd heeft, worden al *Elefantten* gemeldt. 123
- In *Salomons* tyden vindt men 'er gewag van. 124
- *Alexander de Groot* heeft in Indien Elefantten gevonden. 126
- In *Italien* geene Elefantten gezien voor dat *Pirrus de Epiroter* daar quam. 126
- dat *Job* dit Beest zal gekent hebben, wordt beweert. 127
- Vergelyking van het Tafereel van den *Behemoth* met den *Elefant*. 129. en volg.
- Zyn groote hoogte, dikte en zwaarte: een gewogen van 4500. pondt. 131
- 's *Kameelpaerds* hooger dan de Elefant. 132
- *Naamen* van den Elefant in verscheidene Taalen. 132, 133
- Elefantten en Paerden te houden en te voeden, een voorrecht der Indiaansche Koningen. 134
- 's *Voeder* der Elefantten onderscheidentlyk aangewezen. 135
- Eeten ook aarde en zelfs steentjes; niet echter als een voedsel, maar als geneesmiddelen. 137
- De Indiaanen gebruiken de Elefantten tot den *Lantbouw* als Runderen, en spannen ze voor den ploeg, als *Ossen*. 138
- In Oostindien gebruikt om pakken te draagen; en op wat wyze? *Bladz.* 139
- Elefant*. Sterkte van den Elefant, 139
- Heeft een' *woeken Buik*, waarom op hem niet patt, 't geen van den *Behemoth* gezegt wordt, dat *zyne magt in den Navel zyns buiks* is. 140
- Zyn *Staert* beschreven. 142
- Zyn *Snavel* iet wonderlyks: waar van in 't brede. 144. en volg.
- Heeft een sterken Reuk. 144
- Hoe zyn *Snavel* by de Grieken genoemd wordt; en waarom? 145
- Zyn *Snavel* wordt van de Ouden zyne *Hand* genoemd. 146
- *Lucretius* noemt de Elefantten *Slangebanden*. 146
- Voortreffelyke eigenschappen van den Elefant: zyne Menschlievenheid, getrouheid, kuisheid, Wysheid en Voorzichtigheid. 148, 149
- Merkwærdige Voorbeelden van zyn Verstant en Geheugen. 150
- Zyne Vyanden welke? 152
- Vreest zeer voor de *Muizen*. 154
- Van den *Renoceros* meermaalen overwonnen, 't geen met voorbeelden getoont wordt. 154
- Voorbeelden van gevechten tusschen eenen Tyger en eenen Elefant: ja tusschen drie Elefantten en eenen Tyger. 155
- Is derhalven geen onverwinnelyk Beest, en dus kan van hem niet zeer gezegt worden, dat *Godt hem zyn Zwaert aangebecht heeft*, zo begrepen, dat hy daar mede al

B L A D T W Y Z E R

- I**ezyne vyanden zoude konnen o-
 verwinnen. *Bladz.* 155
Ilefant. Is geen vleeschvreetend.
 Beest. 156
 — Kan zich zonder moeke ne-
 derleggen, en wederom opstaan:
 leunt niet tegens eenen Boom,
 als hy slaapen wil. 157
 — Zoekt troebel water, en waar-
 om? 158
 — Schroomt niet voor de Rivie-
 ran: en telfens zyne groote voor-
 zichtigheid om met zyne jongen
 over Rivieren te trekken. 160, 161
 — Wordt gezegt te konnen
 zwemmen. 163
 — Kan op eenmaal meer dan
 eenen Emmer Nats in zynen
 snuit houden. 167
 — Wordt niet, dan met zeer
 vele moeke en konst gevangen.
 168
 — Kan, hoewel *niet liebt*, ge-
 temt worden. 168
Elpenbeen. Bochart verstaat 1 *Kon.*
xxi: 22. de Elefanten zelfs. 124,
 125
- G.
- G**eslacht. Geen Geslachte van le-
 vendige schepselen laat Godt
 uitsterven: 't geen betoogt wordt.
 113, 114
Godt. 't Schynt niet zo vreemd,
 dat Godt zich aan Job in een'
 Menschelyke gedaante vertoont
 hebbe. 7
 — Is niemants Schuldenaar, wyl
 hy onafhankelyk is, en alles van
 hem afhangt. 72, 73
 — Kan beeter uit zyne *Werken*,
 dan uit 't ingeschape *denkbeeld*
 gekent worden. 332
- G**odt. Zyne handeling met zyne ge-
 liefde Kinderen, als zy gestruikelt
 hebben, welke hy wel hart ka-
 stydt en ernstig bestraft; doch,
 gelyk een getrouw Leermeester zyne
 waarde Leerlingen, met reden
 ondergaat. *Bladz.* 332
 — Zie **HEER**.
Godts Arm wat? en hoe Job geen
 Arm hadt, gelyk Godt? 20, 21
Godts Stemme, waar made hy don-
 dert. 22
Godts Wegb wat? 46
Gordon der Leudwen. Van waar die
 spreekwyze genomen, en wat ze
 betekene? 10
Grendelen in 's Menschen Huis zyn
 zyne Beenen. 74
Gubarta of Gibbarta wordt de Ka-
 zelot van de Biskapiers genoemd:
 en wat die Naam zegge? 273
- H.
- H**aai. *Haaiman*. Zeebont ver-
 maart onder de Zeegedroch-
 ten. 201
 — Wordt van zommigen voor
 den Vis gehouden, die *Jones* in-
 geslokt heeft. 202, 283
 — In 't breede beschreeven. 281
 — *Haarvellen* gemeldt. 283
 — In zynen Buik zyn geheele
 Menschen gevonden. 284
 — is niet de Levthathan. 284, 285
Harpagones by de Romeinen wat? 96
Harpoent. Van waar die Naam,
 en wat zyn? 96
 — en *Leusen*, in den Wal-
 visvangst gebruikelyk, beschre-
 ven. 256
 's *Harte* heeft een' groote kracht en
 vastigheid van nooden, om zyne
 werking te doen. 89
 't *Harte*

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- ↳ Harte van den Kazer. Bladz. 293**
HEER. Jobova. Godts Geden-
 naam: waarom Godt daar mede
 voor zyne Reden tot Job vooraf
 genoemt wordt? 4
 — Sprak tot Job in een Onwe-
 der; en waarom? 6. 8.
 — ? Schynt niet zo vreemd,
 dat zich de HEER aan Job in een
 Menschelyke gedaante verzoent
 hebbe. 7
 — Scherft en spot met Job. 9. 12
 — Waarom hy Job ten stryde
 uitdaagt? 11
 — ? Oogmerk des HEEREN
 in zyne Redenvoeringe aangaan-
 den de *Behemoth* en den *Leviathan*.
 323
Heerlykheid Gode in kracht alleen
 eigh. 25; 26
Homerus heeft geleest 150 Jaaren
 na den Trojaanschen Oorlog, en
 zo lang voor den opbouw der
 Stadt Romen; niet verre van Je-
 zaias tyden: beschryft den strydt
 tusschen de *Kraanen* en *Pygmeen*,
 welke misschien *Apes* zyn. 126
↳ Hoofds voor den geheelen Pershon
 genomen. 227
 — van den *Kazeler* merkwaer-
 dig. 227
Hoogdravende Spreekwyzen in de H.
 Schrift gebrukelyk. 110
Hoogmoedige welke? 31
Hoogmoedige Dieren in eenige Voor-
 beelden aangewezen. 104
- I. en J.
- Jacobschepen** ten tyde van Job. 127
Jehneumon, eene soort van Indiaan-
 sche Muizen of Ratten, doodt
 den Krokodil, door hem in het
 Lyf te kruipen en zyne ingewan-
 den te doorknaagen. *Bladz. 312*
Eda, niet alleen een Gebergte van
 Troas in *klein Azien*, maar ook
 een Gebergte in *Kandia*. 54
Inham der Zee. Eigenlyk de *Tongue*
der Zee, is de Landstreek, welke
 beneden in Egipten ligt, *Delta*
 genoemt. 308
Inquisitie-kamer getekent. 334
Job. Godt spreekt tot hem in een
 Onweder; en waarom? 6. 8.
 — God scherft en spot met hem.
 9. 12
 — Waarom Godt hem, ten stry-
 de uitdaagt? 11
 — Godts Oordeel over hem, als
 over een Kindt Godts. 15
 — Hoe hy Godts Oordeel scheen
 te niete te maaken? 16
 — Hoe hy Godt seheen te ver-
 doemen, en zich zolven te recht-
 vaerdigen; en hoe zulk in hem,
 als eenen Godtaafigen, valten
 kon? 18, 19
 — Hadt geenen Arm, gelyk Godt.
 20, 21
 — Zyn Vaderlant beschreven.
 126
 — 't Is waarschynlyk, dat men
 in Jobs tyden op de Indien ge-
 varen heeft. 126, 127
 — Een groot Natuurkundige.
 321
 — Een groot Schriftgeleerde. 322
Jonas. De Vis, welke hem inslok-
 te, wordt van zommigen geloof-
 te de *Haai* of *Zeebondt* te zyn. 201.
 283, 284
Jooden. Hunne beuzelingen aan-
 gaande den *Behemoth* en *Leviathan*.
 108
Jordaan. Haar oorspronk en loop. 53
Jor-

B L A D T W Y Z E R

- Jordaan.** Haare Oevers met biezen, riet, en wilgen, en andere Boomen bezet. *Bladz. 53*
- Haare Wateren loopen midden door de Doode Zee, zonder te vermengen: ze worden gezegt onbederfelyk te zyn. *53*
- Wordt *Job XL: 18.* in 't gemeen als een voorbeeldt eener sterklopende Riviere aangehaalt. *54. 165*
- — Waarom die spreekwyze, van een' byzonderen Naam te gebruiken, en een' gemeene zaak te beduiden, gebruikt; en waarom juist de Jordaan genoemt is? *166*
- St. Joris (Ridder)** zou eenen *Draak* gedoodt hebben: zyne gedachtenis van de Roomsche Kerke den *23. April* geviert: doch van de Geleerdste en bescheidenste Roomsgezinden voor een Verdichtsel gehouden. *270*
- Jozafas** Scheepstogt liep te loor. *126*
- Italien**, wanneer de Elefanten daar bekendt zyn geworden? *126*
- K.
- Kameelpaerd** hooger dan de Elefant. *132*
- Kanaaniten** zyn *Kooplieden*. *64*
- Kazelot** of *Tandvois*, cene soort van Walvissen, beschreven. *208*
- Heeft in plaats van Balynen in de onderste kaake *48 Tanden*, ieder omtrent een en een half pondt zwaar, en drie duim van elkanderen staande. *208*
- Zyne *Tanden* nader beschreven; welke verschrikkelyk zyn. *244*
- Kazelot.** *Tb. de Haze* bewyft in 't brede, dat de Kazelot de *Leviathan* zy. *Bladz. 208: en volg.*
- In 't Jaar 1736. hebben de Hollandsche Groenlantvaarders drie *Kazelots* gevangen: waar van op 't verzoek des *Auteurs* door een' zeer ervarenen Groenlantvaardder eene Beschryving gemaakt, en hier te vinden is. *211. en volg.*
- Vergelyking van de Schilderije van den *Leviathan* met den *Kazelot*. *216*
- Tot 't vangen van *Kazelots* wordt geen vloot of schip uitgerust. *225*
- — Eene tegenbedenking van het voordeel, dat de *Kazelot* kan aanbrengen, weghgenomen. *234*
- Waar hy meest teder en quetsbaar is? *226*
- Grootte van zyn *Hoofd*. *227*
- Moeielyke en gevaarlyke strydt der *Bremers* tegen eenen *Kazelot*. *231*
- De *Rotterdamers* hebben 'er in 't Jaar 1718. eenen gedoodt, dat gemakkelyker toeging. *232*
- Een ander in 't Jaar 1719. niet zonder gevaar gedoodt. *232*
- Eenige bedenckelykheden, dat de beschryving van den *Leviathan* niet in alles met den *Kazelot* overeenkomt, weghgenomen. *232*
- Was in *Job's* tydt niet zo wel, of in 't geheel niet te overwinnen. *237*
- Een schynstrydt tusschen *Job XI: 25.* en *Pf LXXIV: 14.* opgelost, en de laatste plaats verklaart. *237*
- Is onverwinnelyk, zo lange hy

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- hy in de diepe Zee is: doch 't gebeurt wel, dat zy door sterke Winden en hooge Vloeden op 't drooge raaken, en konnen zo te lichter gedoodt worden: voorbeelden daar van. *Bladz.* 239
- Kazelos.* Zyne Niezing. 246
- Blaast zeer sterk. 248
- *Harpoenen* en *Lensjen* tot 't vangen en dooden van den Kazelot gebruikelyk. 256
- Hoe hy *in nadruk* de diepte doet zieden als eenen Pot, en *wel byzonder* de Zee stelt als eene Apothekers Kokery? 259
- Verlicht *in nadruk* achter zich het padt. 262
- Hoe op aarde niets by den Kazelot te vergelyken? waar by inzonderheid van de *Draaken* gehandelt wordt. 266
- *Gubarta* of *Gibbarta* van de Biskaiers genoemd: en wat die Naam zegge? 273
- 't Besluit opgemaakt, dat geen Zeegedrochte met de Beschryvinge van den *Leviathan* beeter overeenkome, dan de Kazelot: in het byzonder die, welke de *Bremers*, in 't Jaar 1722. gevangen hebben; en *Thom. de Haze* in zyne *Nasporinge van Jobs Leviathan* beschreeven heeft. 274
- Is *Job* bekend geweest. 316
- Wordt overal *in alle Zeeen* gevonden: 't geen beweezen wordt. 317
- Loopt *Zuidelyker*, daar de gemeene Walvissen zich in de koude Noordzee onthouden; en waarom? 318
- Kleeds.* Al 't geen iet bedekt of omvangt een *Kleed* genoemd: in de Beesten de *Huids.* *Bladz.* 76
- Koningsiken.* Een zeker Vogeltje, anders *Trochilus* genoemd, stookt den *Krokodil* de tanden. 312
- Kowynen* aazen op de doode *Lyken*, welke uit de Zee komen aandryven. 241
- Kooplieden* in 't Hebreusch *Kanaäniten* genoemd; en waarom? 64
- Krokodil* van een' verbazende grootte. 201
- In 't gemeen betoogt, dat *nies* de *Leviathan* zy. 200
- In 't brede beschreven. 288. *en volg.*
- Of hy eene *Tonge* hebbe? 289
- Kan zonder veel moeite en gevaar gevangen worden. 290
- Is wreedt van aardt, haat den Mensch, en eet zeer gaerne Menschenvleesch. 292
- Is wel te temmen. 293
- Te *Arfinoë*, eertyts de *Krokodille-Stads* genoemd, is de *Krokodil beilig* gehouden, en op een' verwonderbaare wyze vereert, welke beschreven wordt. 294
- In eenen Vyver onderhouden. 295
- Voorbeelden van zommigen, die *Krokodillen* tot hun *vermaak* gehouden hebben. 296
- Is eetbaar. 297
- Zyne tanden zyn verschrikkelyk. 299
- 't getal *Zestig* is, volgens *Aelianus*, in den *Krokodil* aanmerkelyk; en hoe? 299
- Der zyn 'er, die genee de minste vreeze voor het opsparren zynere kaaken en voor zyne verschrikkelyke Tandens hebben, maar wel gemoedt op hem af-
Y y gaen;

B L A D T W Y Z E R

gaen: 't geen niet Voorbeelden
aangewezen wordt. *Bladz.* 300

Krokodil. Hoofden der Krokodillen,
300 in getal, aan Stadts Wallen
opgehangen. 301

— Te *Alkair* worden 10 Goud-
gulden aan iemant gegeven, die
eenen Krokodil gevangen op-
brengt. 301

— In de Anatomie-Kamer van
de Hooge Schoole te *Leiden* han-
gen drie Krokodillen in 't Vcl op-
gespannen. 301

— *Zyne* Oogen kunnen niet ge-
noemt worden *Oogleden des Dage-
raats.* 302

— De Egyptenaars hebben
echter den *Dageraat* door *Kroko-
dils-Oogen* uitgebeekt. 303

— Is niet zeer te vreezen: hy is
zelfs schuw: en hoe een Mensch
hem gemakkelijk ontgaan kan? 304

— Heeft een' weeken buik. 305

— Wordt gezegt een' lieflyken
reuk, als *Muskus*, van zich te
geeven. 306

— Een *Uitwerkfel* van zyne
kracht bygebragt. 310

— Heeft immers zyns gelyken
op aarde: en is geen koning. 310

— De *Doffyn* is zyn groote vy-
and: en hoe die hem overwint? 311

— Een Vogeltje, *Trachilus* ge-
noemt, of in onze Taale *Konings-
ken*, heekt hem de *Tanden* 312

— Een klein Dier, *Ichneumon*
genoemt, doot den Krokodil,
door hem in 't Lyf te kraipen,
en de ingewanden te doorknaagen. 312

— 't Besluit opgemaakt, dat de

Krokodil de *Leviathan* niet is.
Bladz. 313

Krokodil. Of de Krokodil en 't *Ri-
vier-* of *Nylpaard* Vrienden dan
Vyanden zyn, is onbekent. 314

— Wordt gebooren uit een *Ei*,
dat niet grooter is dan een *Gan-
zerei*: andere zeldzaamheden. 315

L.

Lanse beschreven: van waar het
woordt *Lans* en *Lansen.* 96

Lecospreakige Verklaringen der H.
Schrift: Oorspronk en Voortgang
daar van. 106

Leidenen. Daar in is de kracht des
Lighaams: en in 't byzonder de
kracht van den *Leviathan.* 40, 41

— *Leidenen gorden*: van
waar die sprekwijze genomen,
en wat ze betekene? 10

Lensen en Hoornen, in den Wal-
visvaagst gebruikelijk, beschre-
ven. 256

Leviathan. Oorspronk des Naams:
Hy betekent een Beest van een'
buitengemeene grootte: voorts
letterlyk beschreven. 57. en volg.

— *Niets is by hem op aarde*
te vergelyken: waarom Godt
den *Leviathan*, een *Zeedier*, met
Gedienten der Aarde in vergely-
king brengt? 102

— Wordt somtyts *oueigent-
lyk* genomen. 106

— *Eenige verstaan 'er den*
Duiwel door. 107

— *Bestellingen der Jooden*
aangaande den *Leviathan.* 108

— *Mist in Jobs Boek* eigent-
lyk en naar de letter verstaan wor-
den. 109

— Is *Job* bekend geweest. 111

Le.

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- Leviathan.** Is noch heden in wesen. *Bladz.* 113
- Hulpmiddelen om den *Leviathan* te vinden. 120
- Zyne Nafporing is moeiliker dan van den Behemoth. 197
- — En echter, vooral in deeze dagen, noodtzakelyk wegens de Vrygeesten, Spotters en Verachters van Godts Woordt. 198
- In 't gemeen beroegt, dat de *Leviathan* niet is de *Draak*, noch de *Krokodil*. 200
- De Beschryving van den *Leviathan* in wat opzichten al op den *Walvis* niet passe? 204
- *Th. de Haze* bewyft in het brede, dat door den *Leviathan* de *Kazels* beteekent worde. 208
- — 't Geene ook 't gevoelen van den *Arabian* is. 274
- Is niet de *gemene Walvis*. 276
- Is niet de *Viswis*. 277
- Is niet de *Zwaardvis*. 277
- Is niet de *Benhoornvis*. 280
- Is niet de *Haai* of *Zeebandt*. 281
- Is niet de *Zeedraak*. 285
- Is niet de *Krokodil*. 288
- Zie *Kazels*.
- **Waarom** Godt den *Behemoth* en *Leviathan* zo nauwkeurig beschryft, en aan Job voorhoudt? 323
- De *Hessche Leviathan*, de *Duivel*, is van geenen *Mensch* te overwinnen: men moet tegens hem tot Godt en den Heer *Jesús* toevlucht nemen. 336
- Als een *Afbeeldsel* van den *Antichrist*, enz. aangemerkt. 337
- Leviathan.** Daar tegen moeten de gelovigen asendoen de geheele *Wapenrusting* Gods. *Bladz.* 339
- Zal te niete gedaan worden. 339
- M.
- M**aaken zegt meer dan *Scheppen*. 39
- Majesteit** Gods in kracht alleen eigen. 25, 26
- Mallempoppen** een zeker *Gevoelte*. 261
- Mars** *Makkers* de *voornigbeiden* *verschrikking*: anders ook vertoont als *Paerden aan den Wagen* van *Mars*. 87
- Mirvan** en *Murwinen* worden 'er gevonden: Voorbeelden daar van. 118
- Mirvan** worden *Zee* genoemd. 307
- Miron** een *Meis*. 53
- Midras** der *Jooden*, in onze *Taal* *Onderzoeking*. 106
- Mars.** Een zeker *Vis* in den *Noorder Oceaen*, het *Rivierpaerdt* zeer gelyk. 187
- Is echter geen *Vis*, maar het *Rivierpaerdt* zelf. 188
- N.
- Narwal.** Zie *Benhoornvis*. *Nenboorn* aangehaalt. 117
- Nie.** Een *Qordsel* te niete maaken wat? en hoe *Job* Gods *Oordeel* zo schein te doen? 16
- Niszing** is een uitwerkfel van *Levenskracht*. 80
- Van den *Kazels*. 146
- Nyl.** Oorspronkleiding van *dien* *Naam*. 190
- Eene *Beeke* genoemd. 190
- Y y 2 Nyl

B L A D T W Y Z E R

Nyl. Of eene Zee genoemd worde?
Bladz 307, 308
Nylpaerds. Zie Rivierpaerds.

Paus. De Leviathan als eene Schildery van den Paus aegemerkt.
Bladz. 337

O.

Onderzoeker der Eeuwte, by Paulus, wie? 106

Ontzondigen wat? zo trachten de Menschen doorgaans, als zy in noodt zyn, zich te ontzondigen, dat is met Godt te verzoenen. 91

Ouweder, waar uit Godt tot Job en tot anderen gesproken heeft. 6, 7
— waar toe zulst strekte? 8

Oogleden des Dageraats zyn de stralen der Zonne. 81

— De Egyptenaars hebben den Dageraat door Krokodils-oogen afgebeeld. 303

Oordeel Godts over zyne Kinderen, en over de godtloosen, onderscheidentlyk beschreven. 15

— Hoe Job 't Oordeel Godts over hem schein te niets te maken? 16

Orka. De Hoofdtvyandt van den Walvis. 206

P.

Paerden en Elefantten te houden en te voeden, een voorrecht van de Indiaansche Koningen. 134

— Paerden aan den Wagen van Mars de Toornigheid en Verschrikking. 87

Pallas. Voor Pallas dansen de sebrik en wreze in de gestalte van kleine knaapen met ontbloote Zwaarden. 87

Pansier beschreven. 93

Papyrus en Papierschepen gemeld. 60

— Pauzen matigen zich een recht over de Waarektsche Vorsten aan. 338

Persens hoe 't Zeemonster overwon? 255. 313

Phosphorus is, gelyk eenige meenen in alle Dieren, en dus ook in den Leviathan. 84

Pymeeis, wier strydt tegens de Kraanen Homerus verhaalt, zyu mischien Aapen. 126

Pyl waarom in 't Hebr. een Zoon des Boogs? 91

R.

Reizigers van Tema en Sebeba welke? 128

Remoceros een vyandt van den Elefant. 152

— Met den Elefant strydende zoekt hem onder 't lyf te komen, om met zynen Neushoorn des zelfs weeken Buik op te ryten. 140

— Voorbeelden van den strydt tusschen den Remoceros en den Elefant, waar in de laatste overwonnen wierdt. 154

Rivier in 't gemeen beschreven. 51

— De Domau en de Zaire. 51

— De Jerdaan in 't brede beschreven. 52. en volg.

Rivierpaerds of Nylpaerds is Job bekend geweest. 170

— Uitvoerig beschreven. 171 en volg.

— Waarom een Nyl- of Rivierpaerds genoemd? 't gelykt echter niet zeer naar een Paerds. 171

Ri-

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- Rivierpaerdt* wordt in Afrika op verscheidene plaatsen gevonden. *Bladz. 172*
- Is te *Leiden* in een vertrek der *Hooge Schoole*, in 't *Vel* opgespannen, te zien. 172
- 't Welke beschreven wordt, als waar uit het zelve best te kennen is. 176
- Beschryving van *Bellomius*, die het te *Konstantinopolen* levendig gezien heeft. 173
- Beschryving van *Fabius Columna*. 174
- Beschryving van *Thevenot*. 175
- *Scarrus*, Bouwmeester van *Romen*, die in de laatste Eeuwe van het O. T. geleefd heeft, is de eerste geweest, die dit Beest te *Romen* vertoont heeft. 177
- Toepassing van het Tafereel van den *Bebemotb* op 's *Rivierpaerds*. 178. en volg.
- Zyne grootte: Is wel laager op de pooten dan de *Elefant*, maar is wel zo grofflyvig, en langer. 179
- Wordt beweert op den *zesden Dagb* geschapen te zyn. 180
- Eet hooi, gras en andere Veltvruchten; 't geen beweezen wordt. 181
- Gelykt vry naar eenen *Os*, waarom het de *Italiaanen Bomarin* dat is *Zee-Os* noemen. 182
- Heeft een' harden Buik. 182
- Hoe zyn Staert by eenen *Ceder* vergeleken kan worden? 183
- Zyne *Tanden* zyn hart; ja zelfs harder dan *Elefants-tanden*. 184
- Voorbeelden van zyne vernuftigheid en schalkheit. 185
- Van *Plinius* de *Uisvinder* van het *Aderlaaten*, en een *Mesteer* van de *Geneeskoult* genoemd. *Bl. 185*
- Rivierpaerdt* van de *Papremistaanen* voor heilig gehouden, maar by de anderen *Egyptenaars* een grouwel. 185
- Is beeter gewapent dan de *Elefant*. 186
- Weidt ook op de *Bergen*. 187, 188
- 's Kan beeter van het *Rivierpaerdt* gezegt worden, dat het de *Rivier gewelds aandoes*, dan van den *Elefant*. 191
- Is zo licht niet te vangen als de *Elefant*. 193
- Kan evenwel gevangen worden; en op wat wyze? 193
- Die geenen gevolgt, die het *Rivierpaerds* voor den *Bebemotb* houden. 194
- Of 's *Rivierpaerdt* en de *Krokodil* vrienden dan vyanden zyn, is onbekent. 314
- S.
- Salomo*. In zyne tyden zyn de *Elefanten* bekendt geweest. 124
- Zyne *Vloot* bragt mede *ELPENBEEN*, *Apen* en *Paauwen*: *Bochart* verstaat de *Elefanten* zelfs. 125
- Na *Salomo's* tyden wierden de *Elefanten* niet meer in *Palestina* gezien. 125
- Scarrus*, Bouwmeester van *Romen*, die geleefd heeft in de laatste Eeuwe van het O. T. is de eerste geweest, die het *Rivierpaerds* te *Romen* vertoont heeft. 177
- Scheba* wat voor eene *Landstreek*? en *Reizigers* van *Tema* en *Schoba* welke? 128
- Schep*
- Y y 3

B L A D T W Y Z E R

- Scheffelen*. Geen geflachte van levendige Scheffelen laat Godt ainfterven: 't geen betoogt wordt. 113, *Bladz.* 114
- *Onderscheit* in de wyze van derzelver *Onderhoudinge*. 115
- Schilden* zyn *Tandelen*. 72
- Schryft* (*Heilige*) Hoe lange men in 't verklaaren des H. S. by den *terlyken zin* blijven moet? 109
- *Door* in zyn hoogdravende *spreekwyzen* gebruikeelyk. 110
- Semiramis* (*Koninginne*) eene tygenoot van *Abraham*, lange voor *Job*: in haare *Historie* worden *Elefanten* gemeldt. 123
- Slangebanden* worden de *Elefanten* van *Lacretius* genoemd; en waarom? 146
- Sauvat*, *Sauit* van den *Elefant* in 't brede beschreven. 144
- Saaten* van *Scheffelen*. Zie *Scheffelen*.
- Spartium*, eene soort van *Biezengras*, waar van *koorden* gemaakt wierden. 59
- Sperma Ceti* komt ontwyffelbaar uit eene soorte van *Walvissen*, welke de *Kazelos* genoemd wordt. 207
- *Gemeldt*. 210. 228
- Een *twoederlei Sperma Ceti* naauwkeurig beschreven. 213
- Van de *Hoogduitschers* *Watraib*, van de *Nedertlander* *Waljabot* genoemd: van anderen *Zee-amber*, *witte Amber*, *Kismist*. 234
- *Wordt* in de *Oostindische* *Zee* gevonden. 318
- Spesse*, in den *Walvisvangst* gebruikeelyk, onder den *Naam* van *lens*, beschreven. 257
- Spiaffen* stak men in de *Aarde*, als men stil lag, en legerde, van waar ook de *Spioffe* in 't *Hebreeusch* benoemt wordt. *Bladz.* 93
- Sprankel* in 't *Hebreeusch* *Zoonen van vierige Knoten* genoemd. 99
- Spreekwyse* (*hoogdravende*) in de *H. Schryft* gebruikeelyk. 110
- Stoort* als een *Ceder* hoe te verstaan? 42, 43
- Van den *Elfant* beschreven, kan by eenen *Ceder* vergeleken worden. 142
- Van 's *Rivierpaards* hoe by eenen *Ceder* te vergelyken? 183
- Stregel* in 't verklaaren van de *H. Schryft*, hoe lange by de *Letter* te blijven? 109
- Stemme* *Godes*, waar mede hy dondert. 22
- Stof* betekent zomtyt 's *Graf*, zomtyt eene *Gerankonis*. 32, 33
- *Betekent* de *aarde*, 's *drooge*. 101
- Struisvogel* beschreven. 121
- T.
- Tanden* worden *Sabidat* genoemd; en waarom? 78
- Van den *Elefant*. 184
- Van 's *Rivierpaards*. 184
- Van den *Kazelos* verschrikkeelyk. 244
- Van den *Krokodil*. 299
- Tandvis* zie *Kazelos*.
- Toma*, wat voor eene *Saad*? en *Reizigers* van *Terna* en *Sabea*, welke? 128
- Tiger* een' sterke party van den *Elfant*: Voorbeelden van gevechten tusschen eenen *Elfant* en eenen *Tiger*, ja van drie *Elefanten* tegen eenen *Tiger*. 155
- Titels*. Grootche *Titels* van eenige *Vorsten* der *Aarde*, inzonderheit van de *Turksche Keizers*. 273
- Tong* den *Zee*, eene *Landstreek*, welke

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- welke worden in Egipten ligt, — Veeft groote Viffen gemeldt. *Bladz. 308.*
- de Delta genoemt. *Bladz. 202.*
- Toorn en Verbolgromden des Toorns,* — 't Onderfcheit tuffchen de gemeene Viffen en de Walviffen. 202.
- wat in den Monfch? hoe in Job? *Vinnijft zie Spenna Ceti.*
- en hoe Job die niet uitftrouwen kon? 27, 28
- Hoe van Godt 't eene en 't andere toegefchreven wordt, en toekomt? 29
- *der Menfchen* laat zich in het wezen, oogen, neus, en mondt zien: zo ook in de wreede en verfehoutende Dieren. 82
- Troebalus,* een zeker Vogeltje, in onze Taale 't *Koningsken* genoemt, houkt den Krokodil de tanden. 312
- Turkfche Keizers* voeren inzonderheit grootfche Titels. 273.
- V.
- V**erbinden de aangezichten in 't verborgen recht Gevangenen in een gevangenniffe opfluiten. 33
- Inzonderheit met betrekkinge op den *Driivel* en zyne Engelen verklaart, 't welke Job onmogelyk was. 34
- Verbolgenbeden des Toorns,* en die uit te ftrouwen, wat? en hoe Job dat niet doen kon? 27, 28
- Hoe 't eene ende 't andere Gode toegefchreven wordt, en toekomt? 29
- Verdoemen:* Hoe en waar mede Job Godt fcheente verdoemen; en hoe zek in hem, als eenen godtzaligen, vallen kon? 18, 19
- Vinnis* befchreven: is niet de Leviathan. 277
- Vis,* welke Jonas ingeflokt heeft, wordt van zommigen gekloeft de *Haai* of *Zeebondt* te zyn. 201.
- 283, 284
- *Wat* in 't Hoogduitsch, en *Walchot* in 't Nederduitsch is *Spenna Ceti.* zie lezer 8.
- Walviffen.* Van waar 't Duitfche Woordt *Walvis* fchynt gefproten te zyn? 205
- Derzelver verbaazende grootte. 201
- 't Onderfcheit tuffchen de gemeene Viffen en de Walviffen. 202
- De *Walvis* mag, boven andere groote Viffen, *Leviathan* genoemt worden. 203
- De Befchryving van Jobs *Leviathan* in wat flukken al op den *Walvis* niet paffe? 204
- Verfchoidene foorten van *Walviffen.* 205
- Inzonderheit zes of zeven foorten. 207
- *Orka* een Hoofdvryandt van den *Walvis.* 206
- *Kazelot;* een zekere foort van *Walviffen,* is de *Leviathan:* zie *Kazelot.*
- Tot den *Walvis* vangft *Harpoenen* en *Lenfen* gebrnikelyk; welke

BLADTWYZER DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

- welke beschreven worden. *Bl.* 256
Walvissen. De *Gemeene Walvis* is niet de *Leviathan*. 276
 — Strydt tusschen den *Walvis* en den *Zwaerdvis* bygebragt. 278
 — De *gemeene Walvissen* onthouden zich, en worden meest gevangen in de *konde Noordzee*, en inzonderheit by *Spitsbergen*; maar de *Kazels Zuidelyker*: en waarom? 97. 318
Wegen Gods wat? 46
Werpsteen wat? 95
Wilde Zwymen zie *Zwymen*.
Wyn, volgens der *Jooden* beuzelingen, noch in *Adams Kelder* bevaart, en in de dagen van den *Messias* te drinken. 109
Wygeeren (de Laatere) wegens de ingeschapene denkbeelden in een zeker opzicht tegengesproken. 332
 Z.
Zaire (Rivier) gemeld. 51
Zee eene *Diepte* genoemd. 98
 — Een *Afgrond* genoemd. 100
 — *Lange* voor *Jobs* tyden bevaaren. 129
 — Of de *Nyl* eene *Zee* genoemd wordt? 307, 308
 — *Meiren* worden *Zeen* genoemd. 307
 — *Tonge der Zee*, of *Inham der Zee*, is de *Lantilreek*, welke beneden in *Egipten* ligt, de *Delta* genoemd. 308
Zee-amber is 't *Sperma Ceti*, zie de letter *S*.
Zeebaat wat zy? 99
Zeedraak. De *Ouden* melden van zeer groote en verschrikkelyke *Zeedraaken*. 286
Zeedraak. Is niet de *Leviathan*. 287
 — Zie *Draak*.
Zeebond, vermaart onder de *Zeedrochten*, wordt van zommigen gehouden voor den *Vis*, die *Jonas* ingeslokt heeft. 201, 202. 283
Zeekei of *Zeeos* is 't *Rivierpaerd*.
 Zie de letter *R*.
Ziele is in de *Beesten* dat geen, waar door zy leeven; welk leuen zich in het *nis-* en *inademen* vertoont; en zo is ze de *Adem*. 85
Zoonen des Boogs, waarom dus de *Pylen* in 't *Hebreeusch* genoemd worden? 95
 — van *vuurige koolen* zyn de *spranken*. 95
 — van *hoogmoedige Dieren* zyn *Jonge hoogmoedige Dieren*. 104
Zwaerd een oudt en gemeen *Wapentuig*. 47
 — van *Beesten* is dat geen, waar mede zy magt hebben, om zich te verweeren, en hunne vyanden te beschadigen: in verscheidene *Beesten* aangetoont. 47
 — van den *Eiesant*. 155
 — van het *Rivierpaerd*. 186
 — Al van oudts tot het dooden van wildt *Gedier*te en *Gedrochten* gebruikt. 255
Zwaerdvis. Strydt tusschen den *Zwaerdvis* en den *Walvis* beschreven. 278
Zwymen (Wilde). In de *verdichtelen* zyn drie *Wilde Zwymen* bekend, welke een' grouzame verwoufing hebben aangerecht, en een' groote schade onder de *Menschen* verwekt: welke in 't *brede* gemeldt worden. 263

E I N D E.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z177716604

